

Varför vräks barn fortfarande?

Sten-Åke Stenberg

Pia Kjellbom

Ida Borg

Kristina Sonmark



Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Sammanfattning.....	3
2.1 Besvarande av arbetsgruppens centrala frågeställningar.....	3
2.2 Resultat från enkäten till kronoinspektörerna	4
2.3 Varför vräks barn fortfarande?	6
2.3.1 Lagstiftning.....	6
2.3.2 Socialtjänstens handläggning.	7
2.4 Förslag	10
3. Arbetsgruppens direktiv samt tidigare forskning och utredningar	13
3.1 Tidigare forskning och utredningar om vräkningar av barn.....	16
3. 2 Litteratur.....	20
4. Barns rätt till bostad och skydd mot vräkning.....	21
4.1 Bostadens betydelse för barn	23
4.2 Bostad – en social rättighet?	26
4.3 Bostad - en social rättighet för barn?	29
4.4. Barns rättsliga skydd mot vräkning.....	33
5. Lagstiftning i dag.....	39
5.1 Hyresavtalet och grund för uppsägning.....	39
5.2 Uppsägning av hyresavtalet	41
5.2.1 Hyreslagsutredningens betänkande.....	42
5.3 Kronofogden – två processer.....	44
5.3.1 Den summariska processen	44
5.3.2 Verkställighetsprocessen	46
5.3.3 Kronofogdens möjligheter att agera vräkningsförebyggande ...	48
5.4 Socialnämndens ansvar och möjligheter vid risk för vräkning.....	50
5.4.1 Socialtjänstens ansvar för barn	53
5.4.2 Socialtjänstens vräkningsförebyggande arbete	55
5.5 Vräkningsprocessen vid hyresskuld – en sammanfattning	57
6. Kronofogdens statistik.....	61

7. Vräkningar av barn januari – september 2010.....	67
7.1 Undersökningens utformning	67
7.2 Handläggarna av vräkningsärenden	69
7.2.1 Upptäcks alla barn?.....	69
7.2.2 Handläggarnas arbete med vräkningsärenden	70
7.2.3 Varför blir ansökningar om vräkningar av barn inte verkställda?.....	74
7.2.4 Kan alla vräkningar av barn förhindras?	74
7.3 Ärendena.....	78
7.3.1 Hur många vräks?	78
7.3.2 Vem ansökte om vräkning?	79
7.3.3 Orsak och exekutionstitel	80
7.3.4 Gäldenärerna	82
7.3.5 Kronofogdens samarbete med andra organisationer.....	88
7.3.6 Orsaker till att vräkningarna avskrivs eller verkställs.....	91
7.3.7 Vräkningen avskrivs.....	92
7.3.8 Vräkningen verkställs	93
7.3.9 Efter vräkningen	97
8. Vräkningar av barn i Sveriges kommuner	102
8.1 Inledning.....	102
8.2 Bostadsmarknadsförhållanden	103
8.3 Socioekonomiska resurser och demografiska förhållanden	104
8.4 Resultat.....	105
9. Vräkningar av barn i nio kommuner	110
9.1 Undersökningens utformning	115
9.1.1 Etiska överväganden.....	116
9.2 Hyresvärdarna.....	117
9.2.1 Handläggning.....	117
9.2.2 Hyresgästen sägs upp	120
9.2.3 Återkalla eller gå vidare med en uppsägning?.....	123
9.2.4 Hyresvärdens bedömning av hyresgästen.....	124
9.2.5 Hyresvärdarnas syn på vräkningshotade barnfamiljer	126
9.2.6 Samarbetet med socialtjänst, kronofogde med flera	131
9.2.7 Socialt ansvar och eget vräkningsförebyggande arbete	134

9.2.8 Hyresvärdens fordringar	138
9.2.9 Nya hyresgäster	139
9.3 Kronofogden.....	141
9.3.1 Utveckling mot teamarbete	141
9.3.2 Vad gör Kronofogden vid uppsägning av en hyresgäst?	143
9.3.3 På vräkningsdagen	145
9.3.4 Bohaget	147
9.4 Socialtjänsten	149
9.4.1 Vilka vräkningar uppmärksammas?	151
9.4.2 Arbetsmetoder	153
9.4.3 Lokala metoder	157
9.4.4 Handläggning vid hyresskulder	160
9.4.5 Bedömning och beslut.....	162
9.4.6 Efter vräkningen	167
9.4.7 Kontakt med hyresvärd, kronofogde med flera	168
9.5 Familjerna	170
9.5.1 Sara	171
9.5.3 Lena	174
9.5.5 Sonja	177
9.5.6 Katarina	179
9.6 Sammanfattning.....	181
10. I vilka situationer riskerar barn att vräkas?	189
10.1 Lagstiftning	191
10.2 Vad, i socialtjänstens handläggning, innebär ökad risk för en barnvräkning?	197
10.2.1 Bedömningen av rätt till bistånd	199
10.3 Sammanfattning.....	205
11. Förslag till hur vräkningar av barn ska statistikföras och förhindras..	209
11.1 Definition och statistikföring av en barnvräkning.....	210
11.1.1 Social definition av vräkningar av barn och dolda vräkningar	210
11.1.2 Kronofogdens statistikföring bör göras under handläggning	212
11.1.3 Förenklad statistikföring	213
11.1.4 Förfinad statistik vid verkställda vräkningar	215

11.2 Inför en vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen	217
11.2.1 En skyldighet för socialtjänsten att undersöka om barn berörs av en uppsägning	220
11.2.2 En skyldighet för socialtjänsten att arbeta uppsökande och vräkningsförebyggande	221
11.2.3 En skyldighet att överväga om 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen ska tillämpas.....	222
11.2.4 Övervägande av begäran om överföring av socialförsäkringsförmåner till socialnämnden.....	224
11.2.5 Övertagande av kontrakt	226
11.2.6 Handlingsplan vid uppsägning på grund av störningar, vanvård av bostad och upprepade hyresförsummelser	226
11.2.7 Dokumentation och motivering av överväganden	228
11.2.8 Skyldighet att följa upp vräkta barns boendesituation	228
11.3 Barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen bör förstärkas.....	231
11.4 Betona aktualitetskravet i 4 kap 1 § socialtjänstlagen	235
11.5 Socialstyrelsen – tillsyn och metodutveckling	239
11.5.1 Socialstyrelsen bör utarbeta allmänna råd/stöd för rättstillämpningen	239
11.5.2 Socialstyrelsens tillsyn.....	240
11.5.3 Metodutveckling inom socialtjänsten	242
11.6 Hyreslagen	245
11.6.1 Underrättelseskyldigheten för hyresvärden bör utvidgas	245
11.6.2 Information till socialnämnden om hyresskuld	247
11.6.3 Uppsägning på grund av störningar och/eller vanvård av bostad bör alltid prövas av hyresnämnden	249
11.6.4 En trovärdig handlingsplan från socialnämnden - hinder för uppsägning	250
11.6.5 Skyldighet för socialnämnden att informera Kronofogden om hyresgarantier	252
11.7 Utsökningsbalken	254
11.8 Kronofogden.....	256
Källförteckning	260

1. Inledning

Arbetsgruppen om vräkningar av barn tillsattes av barn- och äldreminister Maria Larsson, Socialdepartementet, den 20 maj 2010. Arbetsgruppens ordförande har varit professor Sten-Åke Stenberg vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet.

Övriga deltagare har varit fil. kand. Ida Borg och Kristina Sonmark båda vid SOFI, och doktoranden i socialt arbete Pia Kjellbom, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet. Från Socialdepartementet har departementssekreterare Eva Franzén, kansliråden Jessica Lundahl och Karin Mossler samt departementssekreterare Charlotte Palmstierna deltagit. I den här skrivelsen redovisar vi resultatet av vårt arbete.

Arbetsgruppens uppgift har varit att närmare analysera orsakerna till att barn fortfarande berörs av vräkning och varför det i vissa kommuner är fler barn som berörs än i andra. I uppgiften har också ingått att lämna förslag som kan förbättra arbetet på verksamhetsnivå på kommunal, regional respektive nationell nivå. I bilaga A återges en närmare beskrivning av arbetsgruppens uppdrag.

Rapporten inleds med en sammanfattning av våra viktigaste förslag på förändringar som kan minska antalet vräkt barn. Därefter följer en beskrivning av arbetsgruppens uppdrag i förhållande till tidigare forskning och utredningar som sedan följs av en genomgång av bostadens betydelse för barn och vilket rättsligt skydd som finns för detta. I avsnittet ”Lagstiftning idag” gör vi en genomgång av gällande lagstiftning när det gäller vräkningar. Efter detta följer två avsnitt där vi först bearbetar och diskuterar den nuvarande statistiken från Kronofogden gällande vräkning där barn berörs, och sedan analyseras den enkät som arbetsgruppen skickat till samtliga de kronoinspektörer som handlagt vräkningsärenden avseende barn under de första nio månaderna 2010. Innan vi redovisar resultaten från de intervjuer vi genomfört med bland annat socialtjänst och kronofogdar i de nio utvalda kommunerna Eda, Gällivare, Haninge, Kiruna, Linköping, Malmö, Norrköping, Nynäshamn och Örebro presenteras en statistisk analys av samtliga kommuner där vi söker förklaringsfaktorer till skillnaderna i barnvräkningar på samhällsnivå. I det näst sista avsnittet

fördjupar vi analysen av när barn riskerar att vräkas och, slutligen, i det sista avsnittet tar vi upp förslag på hur barnvräkningar kan statistikföras och förhindras.

I vårt arbete har vi fått se den mörka baksidan av den svenska välfärden men också mött engagemang och tro på förändringar. Det viktigaste är att vi fått ny kunskap som vi hoppas kan leda till att färre barn kommer att vräkas i framtiden. Vi vill tacka alla kronoinspektörer, socialarbetare, konsumentrådgivare, skuld- och budgetrådgivare, hyresvärdar, SoL-gruppen och kanske främst de familjer som berättat om sina erfarenheter av hur det är att förlora sitt hem. Slutligen vill vi ge barn- och äldreminister Maria Larsson en eloge för att hon är den första minister som på allvar engagerat sig i dessa frågor.

2. Sammanfattning

Arbetsgruppen har genomfört flera omfattande undersökningar. Offentlig statistik har bearbetats. En enkät skickades i oktober 2010 till samtliga kronoinspektörer som handlagt vräkningsärenden där barn var berörda under perioden 1 januari till 30 september 2010. I nio kommuner har hyresvärd, kronofogde, socialtjänst och vräkningsdrabbade familjer intervjuats. Vi redovisar här kortfattat arbetsgruppens resultat. I vårt uppdrag ställdes inledningsvis fyra frågor som vi besvarar innan vi lyfter fram några resultat från enkät- och kommunundersökningen. Avslutningsvis ger vi ett antal förslag på förändringar.

2.1 Besvarande av arbetsgruppens centrala frågeställningar

Hur många barn förekommer i statistiken som faktiskt vräks och blir av med sina hem?

När familjer vräkningsshotas är det inte ovanligt att man för att undvika vräkningen hastigt lämnar sitt boende. Kronofogdar och socialtjänst uppmanar inte heller sällan familjerna att göra detta. Det finns inga uppgifter om hur omfattande detta är men vi konstaterar att ur ett barnperspektiv är många av dessa påtvingade flyttar jämförbara med en vräkning.

Bland de vräkningsshotade hushållen bodde barn stadigvarande hos nästan 75 procent. Hos ensamstående kvinnor var andelen 80 procent och bland ensamstående män 27 procent. Av de vräkningsshotade hushållen där barn bodde stadigvarande vräktes 30 procent och av hushållen där barn bodde periodvis vräktes drygt hälften. Vi kan inte ge ett exakt svar på frågan men för de flesta barn som berörs av vräkning innebär det en flytt till ett annat boende.

Det är inte så vanligt att barn är hemma när vräkningarna verkställs. Av de 147 vräkningarna under perioden 1 januari till 30 september 2010, som vi fått uppgifter om och där barn berördes var barnen hemma vid 24 vräkningar.

Vilka är de bakomliggande orsakerna till vräkningar?

I över 90 procent av vräkningarna är den formella orsaken hyresskulder. I en del av dessa fall finns också andra orsaker som störningar. Bristande kunskaper om regelsystemet är en bidragande orsak i endast drygt fem procent av fallen.

I vilken utsträckning använder sig värdarna av andra uppsägningsmöjligheter än den så kallade summariska processen.

Enligt enkäten till Kronofogden kom 93 procent av beslutet om vräkning efter en summarisk process. I endast två procent var det efter ett utslag i hyresnämnden och fyra procent av besluten fattades i domstolar.

Hur ser den sociala situationen ut efter att barnen förlorat sin bostad? Hur berörs barnen av att deras umgängesförälder blir vräkt?

För att ge ett generellt svar på denna fråga hade vi behövt intervjua ett mycket stort urval vräkta familjer. Vi har inom ramen för uppdraget inte kunnat göra det. Men mot bakgrund av de intervjuer vi gjort med ett mindre antal vräkta barnfamiljer och med socialtjänsten kan man konstatera att vräkningarna haft mycket negativa effekter på barnen. Deras boendesituation försämras dramatiskt, de förlorar sitt sociala sammanhang, tvingas byta skola och mår dåligt av den kris deras föräldrar hamnar i.

2.2 Resultat från enkäten till kronoinspektörerna

De flesta kronoinspektörer menar att det går ganska eller mycket bra att identifiera vilka gäldenärer som har barn som berörs av vräkningshotet.

Fyra av tio kronoinspektörer var missnöjda med sina kontakter med socialtjänsten. Övriga kontakter fick på det hela taget bra betyg.

De vanligaste orsakerna till att vräkningar av barn inte blir verkställda uppgavs vara att socialtjänsten antingen betalar eller garanterar skulden.

Allmännyttan var sökande i drygt 60 procent och privatvärdar i 24 procent av ärendena som kronoinspektörerna hade handlagt.

Hyresskulderna var för över 80 procent av de vräkningshotade lägre än 20 000 kronor. Det var vanligt att hushållen även hade andra skulder hos kronofogden men skulderna var då relativt låga. För mer än hälften av hushållen översteg inte skulderna 50 000 kronor och för nästan 85 procent av de vräkningshotade var övriga skulder lägre än 200 000 kronor.

Hälften av de vräkningshotade hushållen var ensamstående mammor och 16 procent ensamstående män. Risken att ansökan om vräkning går till verkställighet var högre bland ensamstående män och för hushåll där barnen inte bodde stadigvarande.

Över 80 procent av gäldenärerna kom från Sverige eller de nordiska länderna.

2.3 Varför vräks barn fortfarande?

I vår analys av lagstiftningen, enkäten och våra intervjuer i nio kommuner har vi identifierat ett antal kritiska punkter som kan innebära att barn vräks som vi i korthet presenterar här. Den utförligare analysen och genomgången av förslagen till åtgärder återfinns i avsnitt 10 och 11.

2.3.1 Lagstiftning

Inledningsvis kan konstateras att barn vräks på grund av att lagstiftningen tillåter det. Trots detta föreslår vi inte förbud mot barnvräkningar eller att ett barnperspektiv ska införas i hyreslagen eftersom det skulle få oanade konsekvenser för barnfamiljer generellt att få en bostad. Barn kan, i en vräkningssituation skyddas på andra sätt men det skydd som finns idag är inte alltid tillräckligt för att förhindra barnvräkningar. Det handlar bland annat om:

Informationsbrist

Hyresvärden saknar skyldighet att informera socialtjänsten vid ett flertal uppsägningstyper.

Bristande formella möjligheter

Socialtjänsten saknar formella möjligheter att förhindra vräkningar i alla situationer som inte rör hyresskulder. Omfattande insatser från socialtjänstens sida riskerar i vissa fall att förfelas och leda till resursslöseri.

Hyresvärdens valfrihet

Det saknas en gräns i hyreslagen för hur höga hyresskulder kan tillåtas bli innan socialtjänsten informeras. Socialtjänsten förväntas ibland betala mycket höga belopp för att förhindra en vräkning, något som kan ifrågasättas ur kommunala skattebetalares perspektiv.

Det mjuka barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen

Barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen utgör inte ett tillräckligt skydd mot barnvräkningar. Barnets bästa är inte utslagsgivande vid bedömningar av bistånd som rör ett barns boende och därför kan ibland andra hänsyn tillåtas ha avgörande betydelse. Detta gäller särskilt vid upprepade hyresskulder.

Hyresgarantins utformning

Socialtjänsten saknar skyldighet att informera Kronofogden när myndigheten har utfärdat en hyresgaranti eller betalat en hyresskuld med påföljd att en vräkning trots insatser från socialtjänsten kan komma att verkställas.

2.3.2 Socialtjänstens handläggning.

Det framgår tydligt av intervjuer med både socialtjänsten och hyresvärdarna, men också av vår enkät till Kronofogden, att socialtjänsten i betydande utsträckning förhindrar barnvräkningar. Att barn i vissa fall ändå vräks är utöver svagheter i lagstiftningen hänförliga till att familjerna undandrar sig kontakt med socialtjänsten eller brister i socialtjänstens handläggning. Sådana brister handlar bland annat om:

En bristande respekt för aktualitetskravet i socialtjänstlagen

Vid en ansökan om bistånd till hyresskuld gör socialtjänsten, i de flesta fall, en retrospektiv bedömning flera månader bakåt i tiden av enskildas ekonomi relaterat till nivån på försörjningsstödet. Denna retrospektiva bedömning kan sedan, i vissa fall, läggas till grund för avslag på en ansökan om bistånd till hyresskuld med en efterföljande vräkning som resultat. Socialtjänsten har i många fall stöd för en sådan rättsanvändning i praxis och i rekommendationer från socialstyrelsen.

Ojämn rättsanvändning

Socialtjänsten använder inte de legala medel som finns för att förhindra vräkningar. Skäl för detta är bland annat okunskap om de möjligheter som finns men också att kravet på samverkan med hyresvärdar underminerar användandet av rättsliga medel.

Hur utredningar görs

Utredningar av bistånd vid risk för vräkning utgår inte från socialtjänstens rättsliga möjligheter att förhindra vräkningar och genomförs ibland på ett etiskt tveksamt sätt.

Hur biståndsbedömningar görs

Höga hyresskulder, upprepade ansökningar om bistånd till hyresskuld samt om familjen kan ordna annat boende (exempelvis hos vänner och släktingar) läggs i vissa fall till grund för avslag på en ansökan om bistånd med följd att en vräkning kan ske.

Tillämpningen av barnrättsperspektivet i utredningar om bistånd till hyresskulder

Utredarna talar nästan aldrig med barnet i utredningar om bistånd vid risk för vräkning och bedömningar och beslut vilar därför på andra- och tredjehandsuppgifter rörande barnet.

Bristande metodutveckling

Metoder saknas bland annat för att bedöma och åtgärda upprepade hyresskulder, beakta barnets bästa vid utredningar om ekonomiskt bistånd och för att bedöma enskildas förmåga att planera sin ekonomi i förhållande till nivån på försörjningsstödet.

Hur det vräkningsförebyggande arbetet är strukturerat

Det vräkningsförebyggande arbetet utgår inte alltid från återvinningsfristen i hyreslagen. Arbetet kan därför ibland beskrivas som vräkningsförberedande.

Bristande samsyn på vräkningar

Det saknas ibland en gemensam syn på vräkningars betydelse för barn mellan vräkningsförebyggare och handläggare inom ekonomiskt bistånd. När detta är fallet får det vräkningsförebyggande arbetet ibland anses vara ett resursslöseri och möjligen fungera vräkningsförberedande.

Samverkan

Socialtjänstens samverkan med hyresvärdarna kan innebära att vräkningar förhindras men det kan ibland också leda till det omvända.

2.4 Förslag

De förslag som arbetsgruppen lägger fram omfattar både kunskapsutveckling, lagstiftning, socialstyrelsens tillsynsverksamhet samt förslag på metodutveckling inom socialtjänsten och Kronofogden. Den utförligare analysen och presentationen av våra förslag återfinns i avsnitt 10 och 11. En förutsättning för att en kunskapsutveckling ska ske är att begreppet barnvräkningar definieras och att statistikföringen blir så tillförlitlig som möjligt. Våra förslag är i korthet följande:

1. *Barnvräkningar bör ges en social definition*

Begreppet barnvräkning bör utöver den formella definitionen också ges en social definition för att fånga vilka situationer som ur ett barnperspektiv uppfattas som socialt problematiska.

2. *Kronofogdens statistikföring bör läggas om*

Bland annat bör vistelsekravet på 30 dagar slopas och endast gäldenärens relation till barn registreras.

3. *En vräkningsbestämmelse bör införas i socialtjänstlagen*

I bestämmelsen förslås bland annat att en skyldighet för socialtjänsten att arbeta uppsökande och förebyggande vid barnvräkningar läggs fast. Socialtjänsten bör också ges en skyldighet att överväga användandet av hyresgarantier och överföringar av socialförsäkringsförmåner till socialnämnden.

4. *Barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen bör förstärkas*

Vid beslut med stöd av socialtjänstlagen ska barnets bästa beaktas särskilt men, vid beslut som rör barnets mest grundläggande behov av trygghet, mat, bostad, värme och elektricitet föreslås att barnets bästa är avgörande.

5. *Aktualitetskravet i 4 kap. 1 § socialtjänstlagen bör markeras*

6. *Handlingsplaner vid störningar, vanvård av bostad samt upprepade hyresförsummelser – en skyldighet för socialtjänsten*

Vid risk för vräkning på grund av störningar, vanvård av bostad eller upprepade hyresförsummelser bör socialtjänsten ha en skyldighet att tillsammans med familjen utarbeta en handlingsplan som innebär att försummelserna upphör.

7. *Socialstyrelsens föreslås utarbeta allmänna råd, med mera, med fokus på barnvräkningar*

Socialstyrelsen föreslås få i uppdrag att utarbeta allmänna råd och stöd för tillämpningen av den här föreslagna vräkningsbestämmelsen samt för ett förstärkt barnrättsperspektiv.

8. *Socialstyrelsens tillsyn bör riktas direkt mot genomförda barnvräkningar*

Socialstyrelsens tillsyn bör, med utgångspunkt från Kronofogdens statistik, riktas direkt mot de kommuner där barnvräkningar sker. Upptäcks brister i handläggningen ska Socialstyrelsen erbjuda utbildningsinsatser till handläggare, chefer och nämndpolitiker men också till berörd Kronofogdemyndighet samt hyresvärdar på orten.

9. *Metodutvecklingen inom socialtjänsten bör förstärkas*

Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att på nationell nivå vara drivande i en metodutveckling inom socialtjänsten som innebär bättre metoder för utredning och bedömning av rätt till ekonomiskt bistånd vid hyresskuld och tillgodoseendet av ett barnrättsperspektiv i sådana utredningar. Metoder och insatser behöver också utvecklas för att möta problem med upprepade hyresskulder och kunskap inom skuld- och budgetrådgivningen bör integreras i

arbetet med ekonomiskt bistånd. Socialstyrelsen bör också vara drivande i att utveckla arbetet inom socialtjänsten med att ta fram handlingsplaner vid störning, vanvård av bostaden samt upprepade hyresförsummelser. Myndigheten bör också ansvara för att nya och bättre metoder sprids till landets alla kommuner.

10. *Alla uppsägningar på grund av störningar och vanvård av bostad bör prövas av hyresnämnden*

11. *En handlingsplan vid störningar, vanvård av bostad samt upprepade hyresförsummelser föreslås få rättslig betydelse*

Om en av socialtjänsten upprättad handlingsplan avseende störningar, vanvård av bostad eller upprepade hyresförsummelser bedöms som trovärdig av hyresnämnden bör en uppsägning av dessa skäl inte ske.

12. *Hyresvärden ska vid alla uppsägningar ha en skyldighet att underrätta socialnämnden*

13. *Hyresvärden bör ha en skyldighet att underrätta socialnämnden när en hyresgäst är försenad med mer än två månaders hyra*

14. *Socialnämnden föreslås få en skyldighet att omedelbart informera Kronofogden när en hyresgaranti utfärdats eller när en hyresskuld betalats.*

15. *En översyn av utsökningsbalkens regler ur ett barnrättsperspektiv föreslås*

16. *Kronofogdens barnrättsperspektiv bör utvecklas*

3. Arbetsgruppens direktiv samt tidigare forskning och utredningar

I förhållande till utredningen *Vräkning och hemlöshet – drabbar också barn*¹ har arbetsgruppen om vräkning av barn fått i uppgift att fördjupa analyserna från utredningen genom att närmare analysera orsakerna till att barn fortfarande berörs av vräkning och varför det i vissa kommuner är fler barn som berörs än i andra. Uppdraget kan ses mot bakgrund av de åtgärder regeringen vidtog efter utredningen 2004.

I och med att Kronofogden från 2008 började föra statistik över hur många barn som berörs av vräkning kunde regeringen börja bedöma om vidtagna åtgärder fick effekt. Enligt statistiken berördes följande antal barn av ansökningar om vräkningar:

2008: 2 363

2009: 2 274

2010: 2 562

Under motsvarande år verkställdes vräkningar där 716, 618 och 632 barn var berörda. Även om siffrorna varierar en del går det inte att se någon tydlig trend över tid. Man kan i alla fall konstatera att det fortfarande är alldeles för många berörda barn i förhållande till regeringens mål att inga barn ska beröras av vräkning.

Arbetsgruppen ska lämna förslag till hur den löpande statistikrapporteringen kan utvecklas, till exempel genom att innehålla de viktigaste bakomliggande orsakerna till vräkningen och familjesituationen. När vi redovisare svaren på frågorna som ställts till arbetsgruppen kommer

¹ SOU 2005:88.

vi naturligtvis hela tiden söka relatera till tidigare undersökningar och särskilt till utredningen *Vräkning och hemlöshet – drabbar också barn*.

Regeringen vill att arbetsgruppen ska bedöma *hur många av barnen som förekommer i statistiken som faktiskt vräks*. Vräkningar kan se mycket olika ut där den ena extremen är att familjen är hemma när deras bohag flyttas ut från lägenheten av en flyttfirma och den andra att kronoinspektören öppnar dörren till en tom lägenhet därför att familjen redan har flyttat och tömt sin bostad. Det kan räcka med att man i samband med en flytt inte lämnat in nycklarna till värden och är oanträffbar för att en vräkning småningom ska verkställas.

En vräkning föregås av en rättslig process där den så kallade summariska processen är vanligast. I vårt uppdrag ingår att bedöma hur vanligt det är att värdarna använder möjligheter som till exempel hyresnämnderna för att genomdriva avflyttningar. Vi ska också identifiera bakomliggande orsaker till vräkningar såsom obetalda hyror, störning och brist på kunskap om hur systemet fungerar. Svar på dessa och flera av de andra frågorna ges i enkätundersökningen till kronofogdarna.

Hur barnens situation ser ut efter en vräkning och hur barn påverkas av en vräkning kan vi inte besvara heltäckande för alla barn som berörs. Det skulle krävas en mycket omfattande intervjuundersökning. Vi har dock intervjuat ett antal barn och föräldrar i familjer som berörs av hot om vräkning och vräkningar.

Arbetsgruppen ska göra en jämförelse mellan kommuner som har många barnfamiljer som berörs av vräkning och kommuner som har få sådana familjer. En bedömning görs av huruvida det finns några faktorer som förenar de kommuner som har många vräkningar respektive de som inte har samma problem. Svaret på dessa frågor redovisas i en särskild makroanalys av Sveriges kommuner samt i samband med att vi analyserar de kommuner vi valt att granska särskilt: Eda, Gällivare, Haninge, Kiruna, Linköping, Malmö, Nynäshamn, Norrköping och Örebro.

Regeringen vill att arbetsgruppen särskilt ska studera socialtjänstens arbete och pekar på ett antal särskilt viktiga frågor. Det gäller om kommunen har vräkningsförebyggande insatser, om man agerar vid förfallen hyra och meddelande om vräkning, vilka metoder som används, om man använder Socialstyrelsens vägledning och om man fått projektmedel från Socialstyrelsen eller länsstyrelsen för att arbeta mot hemlöshet. Man vill också veta hur vanligt det är att barnfamiljer har kontakt med socialtjänsten redan innan de vräks och om det i så fall finns rutiner för att prata med barnen. Slutligen vill man veta vilka konkreta insatser som erbjuds bostadslösa eller vräpta barnfamiljer.

3.1 Tidigare forskning och utredningar om vräkningar av barn

Redan i början av 1980-talet kom den första rapporten där bland annat de vräktas hushållssammansättning kartlades.² Där uppskattades andelen barnfamiljer vara knappt 20 procent av de vräktas. Liknande siffror har sedan återkommit i flera publikationer. Under åren 2004 och 2005 fick vräkningar av barn stor uppmärksamhet i svensk debatt. Bakgrunden var departementsskrivelsen *Ekonomiskt utsatta barn*³ där Anders Nilsson och Janne Flyghed i ett kapitel⁴ uppskattade att det varje år vräktes cirka 1 000 barnfamiljer. Det skulle innebära att 1 500 – 2 000 barn berördes av vräkningar. Som en direkt följd av dessa uppgifter tillsatte regeringen ”Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer”.⁵ Utredningen gjorde en omfattande genomgång av tidigare undersökningar av vräkningar med särskilt fokus på sådana där barn uppmärksammas. Vi upprepar inte denna genomgång utan hänvisar istället till utredningen.

Utredningen 2005 utmynnade i ett antal bedömningar och förslag. Man bedömde att socialtjänstlagens regler om rätten till bistånd var tillräckliga och att problemet snarare låg i den lokala tillämpningen av lagen, socialtjänstens organisation och metoder, läget på den lokala bostadsmarknaden, bristande medvetenhet om problemet samt varierande lokalt intresse för att med befintliga instrument förbättra situationen. Det underströks att problemet både har individuella och strukturella aspekter och därför inte kan reduceras till vård och behandling av avvikande personer. Vidare bedömde man att kunskapsläget gällande vräkning och hemlöshet bland barn var bristfälligt. Utredningen bedömde att kommunerna måste ta ett större ansvar för bostadsförsörjning och genom ägardirektiv understryka bostadsföretagens sociala ansvar samt utveckla socialtjänstens kunskaper om levnadsförhållandena i kommunen för att använda dem i bostadsplaneringen. Man uppmanade socialtjänsten att ompröva sin dubbla roll att både vara hyresvärd och socialtjänst, det vill säga att minimera den sekundära bostadsmarknaden till förmån för förstahandskontrakt. Man menade att kommunerna måste

2 Stenberg, S-Å. *Vem vräks? Vräkningshotade hushåll i tre kronofogdedistrikt*. Inst för social forskning, 1984.

3 Ds 2004:41.

4 Nilsson, A & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräktas*. Kriminologiska institutionen, 2004.

5 SOU 2005:88.

organisera det bostadssociala arbetet så att lagstiftningens krav på ett kompetent agerande vid hyresskulder och störningar kunde uppfyllas, samt att arbetet med barns bostadssituation måste prioriteras. Vidare skrev man att socialtjänsten måste arbeta uppsökande i förhållande till barnfamiljer som riskerade att vräkas, och att i de fall en vräkning påverkade barns boende eller umgänge med en förälder skulle förändringar ske utifrån en bedömning om vad som var bäst för barnet och familjerättslig kompetens kopplas in. Utredningen pekade också på att socialtjänstens arbete med att förhindra vräkningar av barnfamiljer behövde utvecklas. Slutligen bedömde man att hyresvärdarna bör ha effektiva och tydliga hyresrutiner kombinerat med god information till hyresgästerna om konsekvenser av bristande betalning.

Utredningen hade också ett antal förslag. Då det rörde en stor osäkerhet om hur många barn som egentligen berördes av vräkningar föreslog man att Skatteverket skulle få i uppdrag att utveckla statistiken med uppgifter om vräkningar i kommunerna och med hushållssammansättningen av de vräkt. Man föreslog också att Socialstyrelsen skulle få i uppdrag att utveckla officiell statistik om socialtjänstens insatser för att motverka och avhjälpa vräkning och hemlöshet med särskilt fokus på barnfamiljer. Man ville vidare att Boverket och Socialstyrelsen skulle få i uppdrag att kartlägga och fortlöpande studera den sekundära bostadsmarknadens utbredning och utveckling. Man föreslog också att socialtjänstförordningen skulle kompletteras med en bestämmelse om att när socialtjänsten får ett meddelande från hyresvärden om att hyresavtalet sagts upp ska nämnden omgående utse handläggare i ärendet, meddela hyresvärden och kontakta den enskilde. Det framgår inte om man menade att det skulle ske i samtliga ärenden eller bara när barn var berörda av vräkningshot. Socialstyrelsen borde också enligt utredningen ge ut en handbok för arbetet med att motverka att barnfamiljer vräks. Utredningen var angelägen om att samverkan mellan socialtjänsten, hyresvärdar och kronofogdemyndigheten skulle utvecklas och föreslog därför att socialtjänstförordningen skulle kompletteras med en bestämmelse om en sådan samverkan för att förebygga vräkningar och hemlöshet. Slutligen föreslog man att hyreslagen skulle ses över, bland annat för att den skulle bli överskådlig, förenklad och moderniserad, samt införlivas med ett barnrättsperspektiv och tydliggöras som en social skyddslag.

Flera av utredningens förslag har lett till åtgärder. I februari 2007 presenterade Socialdepartementet en strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden kallad *Hemlöshet – många ansikten mångas ansvar*, som skulle löpa under tre år 2007-2009. Det fjärde målet i strategin var att ”antalet vräkningar ska minska och inga barn ska vräkas”. Man gav Socialstyrelsen och Boverket i uppdrag att ta fram en plan för kartläggning av den sekundära bostadsmarknaden samt att ta fram en kunskapsöversikt om olika boendelösningar för att lösa hemlöshet. Socialstyrelsen fick också i uppdrag att ta fram en vägledning för kommunerna i det vräkningsförebyggande arbetet. Regeringen deklarerade också att man själv skulle se över om nuvarande lagstiftning var tillräcklig när det gällde Försäkringskassans möjlighet att i vissa fall betala ut bostadsbidraget direkt till socialnämnden och vidare om det fanns möjlighet att betala ut ekonomiskt bistånd direkt till hyresvärden.

I samband med regeringens hemlöshetsstrategi fick Kronofogden också i uppdrag att utveckla och förbättra statistiken kring vräkningar. Från och med 2008 finns det uppgifter om antalet vräkningshotade och vräkt barn på Kronofogdens hemsida.

Utredningens bedömningar var ganska allmänt hållna och det är svårt att avgöra om de fått önskad effekt. Inom ramen för regeringens strategi tilldelades dock Socialstyrelsen 55 miljoner kronor för att under 2007 och 2008 stimulera lokala utvecklingsarbeten. I vissa kommuner har det lett till att man närmat sig de råd utredningen gav. I Stockholm och Helsingborg har man till exempel inlett försök med *Bostad först*. Socialstyrelsen publicerade sommaren 2010 en slutredovisning av strategin och i februari 2011 planeras en utvärdering från Lunds universitet.

Föreliggande rapport består till stor del av nyinsamlat material. Det gäller bland annat intervjuundersökningar i nio kommuner samt en enkät till kronoinspektörer i hela landet. Samtliga i arbetsgruppen har deltagit i detta arbete. Sten-Åke Stenberg har haft det övergripande ansvaret för hela rapporten samt skrivit avsnitten 3, 6 och 7. Pia Kjellbom har tillfört arbetsgruppen rättssociologisk kompetens. Hon har också skrivit avsnitten 5, 10 och 11

samt delen om socialtjänsten i avsnitt 9. Ida Borg har skrivit avsnitt 8 och tillsammans med Pia Kjellbom delen om hyresvärdarna i avsnitt 9. Kristina Sonmark har tillsammans med Pia Kjellbom skrivit avsnitt 4 samt delen om kronofogdarna och tillsammans med Ida Borg delen om familjerna i avsnitt 9.

3. 2 Litteratur

Ds 2004:41. *Ekonomiskt utsatta barn*.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.

Stenberg, S-Å. *Vem vräks? Vräkningshotade hushåll i tre kronofogdedistrikt*. Stockholm: Inst. för social forskning, 1984.

Nilsson, A, & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. I, Ds 2004:41 *Ekonomiskt utsatta barn*.

4. Barns rätt till bostad och skydd mot vräkning

Barns behov i centrum (BBIC) är ett system för utredning av barns behov som arbetats fram av Socialstyrelsen och som implementerats i de flesta svenska kommuner. Systemet är framtaget efter ett omfattande forsknings- och utvecklingsarbete och anses vila på en gedigen teoretisk grund.⁶

Det övergripande perspektivet inom BBIC är utvecklingsekologiskt. Enligt detta perspektiv sker barns utveckling i ett sammanhang och i samspel med olika faktorer i omgivningen. I den utvecklingsekologiska modell som utarbetats av Bronfenbrenner står barnet i centrum i direkt relation till sin omedelbara närmiljö; familj, förskola och kamratgrupp, den så kallade *mikronivån*. Under uppväxten kommer barnet successivt att ingå i allt fler närmiljöer, exempelvis; skola, grannskap och kamratgrupper. Mellan dessa närmiljöer pågår ett samspel och relationerna mellan dem bildar i sig ett system, *mesonivån*. På den så kallade *exonivån* återfinns förhållanden som barnet vanligen saknar direktkontakt med, men som indirekt påverkar barnets utvecklingsmöjligheter. Det kan handla om föräldrarnas arbetsplats, skolans eller socialtjänstens organisation, kommunala resurser och lokalpolitik.⁷ På *makronivå* återfinns slutligen samhällsliga normer och värderingar på strukturell nivå som bland annat kommer till uttryck genom lagstiftning.

En barnavårdsutredning enligt BBIC- modellen förutsätts innebära en analys av samspelet mellan de tre förstnämnda nivåerna och deras inbördes påverkan på barnet. Oklart är emellertid hur socialtjänsten ska hantera brister på olika nivåer. Vid risk för en vräkning är det i många fall *exo-* och *makronivån* som har stor betydelse för hur barns behov kan tillgodoses. Den bostad och närmiljö som barn lever i är styrd av familjens ekonomi som i sin tur

⁶ Socialstyrelsen 2006a.

⁷ Bronfenbrenner, U. *The ecology of human development : experiments by nature and design*. Cambridge : Harvard Univ. Press, 1979.

påverkas av strukturella förhållanden så som den nationella arbetsmarknads- och bostadspolitiken, men också av hur bland annat socialtjänstlagen och hyreslagen är utformad.

Utredningar av familjers ekonomi inom socialtjänsten hanteras vanligen separat från utredningar av barns behov i övrigt, vilket naturligtvis också får betydelse för hur barns behov uppfattas och tillgodoses. I barnskyddskommitténs utredning *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)* som var en översyn av den sociala lagstiftningen rörande barn och unga föreslogs en samlad lagstiftning avseende barn och unga. Belysande är att utredningar av ekonomiskt bistånd lyftes ut ur lagförslaget⁸. Barns grundläggande behov av en trygg bostad och skyddet för densamma har i många fall en ekonomisk dimension som måste hanteras om barnets behov skall kunna sägas stå i centrum och att det finns en helhetssyn på barns behov.

⁸ SOU 2009:68, s. 346.

4.1 Bostadens betydelse för barn

Från ett miljöpsykologiskt perspektiv har bostaden stor symbolisk, kognitiv och emotionell betydelse för barn. Uppväxtmiljön är viktig för barnets utveckling och förståelse av omvärlden. Bostaden och grannskapet utgör den första personliga referensen som andra platser sedan jämförs med. För ett litet barn hänger föräldrarna och platsen där man lever ihop och platsen får en symbolisk betydelse.⁹ Bostadens grannskap som dagis, lekplatser och vägarna till och från dessa platser utgör under tidiga år barnets hela värld. Bostaden och dess närmiljö innefattar också platser som skänker djupa känsloupplevelser. Enligt studier av vuxnas minnesbilder är starka barndomsminnen ofta förknippade med platser utomhus. Förutom platser som kan relateras till naturupplevelser, harmoni, frihet och att överskrida gränser handlar det om platser som förmedlar en känsla av tillhörighet nära förknippad med en upplevelse av förankring och trygghet¹⁰. Bostaden och närmiljön kan också antas vara viktigare för barn än för vuxna eftersom barn oftast tillbringar en större del av sin tid i bostaden och dess närmiljö.

Barn anses ha ett stort behov av kontinuitet som först och främst handlar om ett behov av stabilitet i relation till föräldrarna, men det handlar också om barnets närmiljö.¹¹ Barns förmåga att hantera många relationer är mindre än vuxnas och barnets trygghet och utveckling anses vara beroende av att de kan bygga upp kontinuerliga relationer och få en överblick över sin tillvaro.¹² Att byta bostad och bostadsort är ofta en stor händelse för barn som vanligen rör sig inom ett område begränsat till närmiljön. Både barn och vuxna bygger upp lokala sociala nätverk som fungerar som en resurs. Vid en flytt måste dessa nätverk ofta byggas upp på nytt. Det finns studier som har visat att flyttningar under skoltiden, som innebär byte av kamrater och skola, kan få negativa konsekvenser för barns utbildningsgång.¹³

⁹ SOU 2005:88.

¹⁰ SOU 2001:55.

¹¹ SOU 2005:43, s. 101.

¹² Ibid, s.158.

¹³ SOU 2001:55, s. 76.

I en svensk intervjustudie av barn som bodde i olika temporära boenden och som enligt Socialstyrelsens definition var att betrakta som hemlösa framkom att barnen upplevde stor otrygghet och skam. Barnen beskrev vidare utanförskap, känslor av att inte höra till, bitterhet mot det svenska samhället och att framtiden upplevdes som mörk. Ett flertal av de hemlösa barnen var det till följd av en vräkning.¹⁴

Även i internationell forskning om hur hemlöshet och osäkert boende drabbar barn återfinns flertalet negativa konsekvenser både gällande fysisk och psykisk hälsa samt skolgång. En amerikansk studie som tar avstamp i Bronfenbrenners utvecklingsekologiska modell visar negativa effekter av ett osäkert boende, som till exempel jourboende, på barns psykiska hälsa, beteenden och skolgång. Studien visar också att barn som drabbas av hemlöshet tenderar att känna sorg, ilska och misstro mot omvärlden, och de tvingas möta vuxenvärlden många år för tidigt.¹⁵ Forskning från Australien visar liknande resultat för barn som tvingas flytta mellan olika temporära boenden.¹⁶ Men det finns också forskning som pekar på att man inte ska se barn med osäkert boende som en homogen grupp. En del barn anpassar sig och klarar sig bra trots den omvälvning och stress de möter.¹⁷ Det är svårt att avgöra vilken roll boendeförhållandena har på hälsan. Det är svårt att separera effekterna av socioekonomisk utsatthet och osäkert boende. När man ur ett hälsoperspektiv jämförde barn som både levde i familjer med svag ekonomi och osäkert boende med barn som bara hade en svag ekonomi återfanns inga skillnader.¹⁸

Kunskaperna om hur barn påverkas av hemlöshet och påtvingad flytt mellan temporära boenden är fortfarande bristfälliga men det kan ändå konstateras att barns behov av trygghet och kontinuitet är av grundläggande betydelse. Vräkning riskerar därför att få allvarliga

¹⁴ Andersson, G. & Swärd H. *Barn utan hem: olika perspektiv*. Studentlitteratur, 2007, s.144.

¹⁵ Shanker-Brown, R. *A case study of the social and educational experiences of homeless children*. Ph.D. dissertation, Ann Arbor MI, The University of North Carolina, <http://hdl.handle.net/2029/177>, 2009.

¹⁶ Kirkman, M., Keys, D., Bodzak, T. & Turner, A. Are we moving again this week? Children's experiences of homelessness in Victoria, Australia. *Social Science and Medicine*, vol. 70(7), s. 994-1001, 2010.

¹⁷ Huntington, N., Buckner CJ. & Bassuk, LE. *Adaptation in Homeless Children. An Empirical Examination using Cluster Analysis*. *American Behavioral Scientist*, vol. 51(6), s. 737-755, 2008.

¹⁸ Buckner, C. Understanding the Impact of Homelessness on Children. *An Empirical Examination using Cluster Analysis*. *American Behavioral Scientist*, vol. 51(6), s. 721-736, 2008.

effekter på barns möjligheter att utvecklas. Även om barn i stort sett aldrig ställs på gatan i samband med en vräkning förekommer det att de får bo på campingplatser, i vandrarhem, inneboende hos släktingar eller hänvisas till jourlägenheter och andra typer av temporära boenden.

En vräkning leder till stora svårigheter att få en ny bostad.¹⁹ I en undersökning genomförd av Boverket fick hyresvärdar bedöma om de skulle acceptera att ge ett förstahandskontrakt till olika hypotetiska hyresgäster. Ingen ville ge vräkta ett eget kontrakt.²⁰

En vräkning innebär vanligen inte att de ursprungliga skälen till vräkningen, individuella eller strukturella, förändras utan istället finns det en stor risk att problemen flyttar med, vilket i sin tur kan innebära en stor risk för nya vräkningshot om och när familjen erhåller ett nytt boende.²¹ Familjen får så att säga bara ytterligare problem att tampas med. Ur ett utvecklingsekologiskt perspektiv påverkas barnet på mikronivå av de svårigheter som ligger till grund för ett vräkningshot, men utöver detta får barnet också ta de ibland genomgripande konsekvenserna av förhållanden på exo- och makronivå, som barnet saknar alla möjligheter att påverka.

Konsekvenserna av att socialtjänsten väljer att ge avslag på en ansökan om hyresskuld för att istället vara familjen behjälplig med ett annat boende är inte bara att barnet förlorar sitt boende. Barnet riskerar också att förlora relationer av olika slag kopplade till närmiljön. Det handlar om relationer till både människor, platser och ting. Det finns också en stor risk att barnet förlorar alla sina tillhörigheter som under vissa förutsättningar kan tillfalla hyresvärden.²² Det kan dels handla om att barnet förlorar personliga tillhörigheter av materiellt värde, men också tillhörigheter av personligt affektionsvärde. En vräkning skulle

19 Nilsson, A. & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*. 2004.

20 Boverket 2007.

21 Kåreholt I. & Stenberg, S-Å. 'Den svenska bostadsmarknadens nedre botten – hyresgäster i permanent bostadskris'. *Sociologisk forskning*, vol. 28(3), s. 67-82, 1991; Nilsson, A. & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*. 2004.

22 JB 12 kap. 27 §.

därför ur barnets perspektiv kunna likställas med en brand, visserligen utan eld och aska, men med samma konsekvenser.

4.2 Bostad – en social rättighet?

Bostadens avgörande betydelse för vuxna såväl som för barn har lett till att bostaden i lagstiftning och officiella dokument ofta definierats som en rättighet. Under lång tid var bostaden som en social rättighet ett tydligt mål i svensk bostadspolitik:

Bostaden är en social rättighet och bostadspolitiken skall skapa förutsättningar för alla att leva i goda bostäder till rimliga kostnader och i en stimulerande och trygg miljö inom ekologiskt hållbara ramar. Boendemiljön skall bidra till jämlika och värdiga levnadsförhållanden och särskilt främja en god uppväxt för barn och ungdomar²³.

Av regeringsformen²⁴ framgår också att samhället har ett ansvar för att ”trygga” rätten till bostad:

Det ska åligga det allmänna att trygga rätten till hälsa, arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet.²⁵

Staten och kommunerna har ett gemensamt ansvar för förverkligandet av målsättningen och statens uppgift är att skapa rättsliga regleringar och stå för en fungerande infrastruktur för bostadsfinansieringen. Kommunerna ska sköta bostadsförsörjningen på lokal nivå.²⁶ Utöver kommunernas generella bostadsförsörjningsansvar finns också ett direkt ansvar för enskildas boende som bland annat kommer till uttryck i socialtjänstlagen.²⁷

23 Prop. 1997/98:119, s. 3.

24 SFS 1974:152.

25 1 kap. 2 § Regeringsformen.

26 Prop. 2009/10: 185, s.13f.

27 SFS 2001:453.

I ett historiskt perspektiv kan sociala rättigheter ses som en del av en utvidgning av medborgarskapet från civila till politiska och slutligen sociala rättigheter.²⁸ De civila rättigheterna gav individen till exempel rätt att sluta kontrakt och att vända sig till domstolar, de politiska rättigheterna innefattade bland annat yttrandefrihet och rösträtt, och sociala rättigheter växte fram främst under efterkrigstiden i form av sjukförsäkring och barnbidrag. Utvecklingen av de civila, politiska och sociala rättigheterna har inte varit linjär. Under framväxten har inte sällan de olika rättigheterna också kommit i konflikt med varandra.

Sociala staganden och behov kan hamna i konflikt med de marknadsorienterade ramar som styr produktion och tillhandahållandet av bostäder. I den juridiska litteraturen beskrivs svensk hyreslagstiftning som en avvägning mellan fastighetsägares och hyresgästers berättigade intressen.²⁹ På samma sätt anses bostadsrättslagstiftningen vara uttryck för avvägningar, men då mellan medlemmarna i en förening.³⁰ Uthyrningen av bostäder regleras i hyreslagen³¹ och hyresavtalet vilar på den inom avtalsrätten grundläggande principen att ”avtal ska hållas”. Missköter någon part avtalet bör det kunna hävas och hyresvärdarna har därför i vissa situationer möjlighet att vräka sina hyresgäster. Behovet av en bostad och bostaden som en social rättighet har i dessa situationer underordnats marknadsmässiga principer. Vid hyresförsummelser anses vräkningspåföljden också vara viktig för att upprätthålla den individuella betalningsmoralen i samhället.³² Någon hänsyn till att betalningsproblem kan uppstå av många skäl, både individuella och strukturella, finns inte. Som exempel kan nämnas att antalet vräkningar steg dramatiskt vid den förra finanskrisen i Sverige. Värnandet om den individuella betalningsmoralen är därför vid en vräkning på grund av hyresförsummelser i hög utsträckning överordnad rätten till en bostad oavsett om betalningsproblemen har individuella eller strukturella orsaker.³³

²⁸ Marshall, TH. *Citizenship and Social Class and other Essays*. Cambridge: CUP, 1950.

²⁹ Bengtsson, B., Hager R. & Victorin, A. *Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom*. 7 uppl. Stockholm: Norstedts, 2007.

³⁰ Ibid.

³¹ Jordabalken 1970: 994 (JB) 12 kap.

³² Prop. 1992/93:115, s. 15 f.

³³ Hur vi ser på skuldsatta människor är naturligtvis kulturellt betingat och det moralistiska inslaget är typiskt bland annat för de skandinaviska länderna. En jämförelse kan göras med USA där överskuldssättning istället för att uppfattas som ett individuellt misslyckande behandlas som ett

För att något dämpa effekten av att marknadsprinciper och att värnandet av betalningsmoralen har överordnats rätten till bostad har socialtjänsten av lagstiftande politiker vid vissa vräkningar fått en möjlighet att gripa in och förhindra vräkningen alternativt vara enskilda behjälpliga med att anordna ett nytt boende. Men för enskilda personer innebär detta i de allra flesta fall inte att det finns en ”tryggad” rätt till en bostad, eller en rätt att undgå en vräkning.

För att en sådan social rättighet ska anses föreligga måste den ha ett visst rättsligt skydd som innebär att vissa krav är uppfyllda. Primärt ska rättigheten vara noggrant preciserad i lagstiftningen, både vad gäller innehåll och förutsättningar, och dessutom ska rätten vara utkrävbar.³⁴ En sådan utkrävbar rätt till en bostad saknas i Sverige, för både vuxna och barn.³⁵

Det är inte ovanligt att staten i olika stadganden åtar sig målsättningar att ”främja”, ”verka för” eller ”trygga” olika typer av rättigheter, men för att en faktisk, utkrävbar rätt skall föreligga, är detta naturligtvis inte tillräckligt och rättighetsterminologin kan därför bli förvillande, särskilt ur ett barnrättsperspektiv. Vid konflikter, som till exempel vid en vräkning, kolliderar rätten till bostad dessutom med andra rättigheter. Det gäller bland annat rätten till egendom. Frågan är alltså hur målsättningen att ”det allmänna ska trygga rätten till bostad” ska tolkas i skärningspunkten mellan marknad, ekonomi och sociala behov – mellan hyresvärdens berättigade krav och hyresgästens sociala rätt? Att bostaden definieras som en social rättighet är dock inte oväsentligt då det utgör en bakgrund som beslutsfattare och lagstiftare har att förhålla sig till, även om terminologin ibland är mindre väl vald.

En vräkning drabbar inte bara kontraktstecknaren, utan alla de som bor tillsammans med denne, inklusive barn. Vårt samhälle har både i politiska dokument och i lagstiftning åtagit sig

kreditmarknadsmisslyckande, se Niemi-Kiesiläinen, 1999. Den svenska skuldsaneringslagen är också ett uttryck för en moralistisk syn på människor med betalningssvårigheter. Jfr Prop. 1993/94:123, s. 36.

³⁴ Prop 2000/01:80, s. 83; Se även Hollander, 1995.

³⁵ I SOU 2001:95 föreslogs att socialtjänstlagen skulle kompletteras med en bestämmelse som skulle ge hemlösa en utkrävbar rätt till en bostad. Förslaget antogs inte.

att skydda barn och barns behov särskilt. Frågan är vilken betydelse barns behov av och rätt till en bostad har när de som har det primära ansvaret för att tillgodose barnets behov, föräldrarna, av något skäl inte klarar av detta.

4.3 Bostad - en social rättighet för barn?

Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 och riksdagen beslutade 1999 att konventionen ska ”genomsyra allt beslutsfattande” på statlig och kommunal nivå genom strategin för att förverkliga FN:s barnkonvention i Sverige,³⁶ och att alla rättigheter i konventionen ”är lika viktiga”.³⁷ I december 2010 antog riksdagen en strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige som ersatte den tidigare strategin från 1999. Strategin består av nio principer som uttrycker grundläggande förutsättningar för att stärka barnets rättigheter. Avsikten är att strategin ska vara en utgångspunkt för alla offentliga aktörer på statlig och kommunal nivå som i sina verksamheter ska säkerställa barnets rättigheter. Principerna handlar om att all lagstiftning ska vara i överensstämmelse med barnkonventionen, barnets fysiska och psykiska integritet ska respekteras, barn ska ges förutsättningar att uttrycka sina åsikter och både barn och föräldrar ska få kunskap om barnkonventionen. Vidare ska beslutsfattare och yrkesverksamma kunna omsätta konventionen i berörda verksamheter. Vidare betonas samverkan, kunskap om barns levnadsvillkor och uppföljning ur ett barnrättsperspektiv.³⁸ I januari 2011 infördes också en bestämmelse i regeringsformen³⁹ som föreskriver att det allmänna ska ”verka” för att barns rätt tas tillvara, en formulering som anses vara i linje med barnkonventionen. Inför lagändringen anförde juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, som var remissinstans, att:

... stadganden av programmatisk karaktär är olämpliga i grundlag eftersom de varken är avsedda att ha normativ verkan i förhållande till statsorganen eller [säger] något om enskildas faktiska rättigheter.⁴⁰

³⁶ Prop. 1997/98:182, s. 17.

³⁷ Prop. 1997/98:182, s. 9.

³⁸ Prop. 2009/10:232.

³⁹ RF 1 kap. 2 §.

⁴⁰ Prop. 2009/10:80, s. 188.

Regeringens uppfattning var emellertid att bestämmelsen är en betydelsefull markering av det allmännas ansvar gentemot barn. Målsättningsstadganden ansågs vidare, med hänvisning till äldre förarbeten, ge uttryck för vissa särskilt viktiga mål för samhällsverksamheten som därför kan ha politisk betydelse för samhällsutvecklingen.⁴¹

Genom att ratificera barnkonventionen har Sverige åtagit sig att på olika plan arbeta för att säkerställa barns grundläggande behov, vilket bland annat innebär att:

*Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska barnets bästa komma i främsta rummet.*⁴²

Utformningen av artikeln om ”barnets bästa” i barnkonventionen föregicks av en diskussion kring om barnets bästa skulle formuleras som ”the” primary consideration eller ”a” primary consideration. För att säkerställa en flexibilitet vid tillämpningen av konventionen och för att göra det möjligt att ibland väga barnets intressen mot andra intressen valdes den vagare formuleringen ”a” primary consideration. Detta innebär att barnkonventionen inte ställer upp krav på att barnets bästa ska vara det enda övergripande målet i alla situationer och barnets bästa kan inte heller ensamt vara utslagsgivande i alla lägen.⁴³ I den svenska översättningen av konventionstexten uttrycks detta genom att barnets bästa ska ”komma i främsta rummet”.

År 1998 infördes bestämmelser i socialtjänstlagen i syfte att stärka barns ställning i lagen, och enligt Socialstyrelsen svarar 1 kap. 2 § socialtjänstlagen mot artikel 3 i barnkonvention.⁴⁴

Paragrafen i socialtjänstlagen lyder:

⁴¹ Prop. 2009/10:80.

⁴² Barnkonventionen, artikel 3.

⁴³ SOU 1997:116, kap 6.1.

⁴⁴ Socialstyrelsen, 2003, s. 20.

Vid beslut med stöd av socialtjänstlagen skall det särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver.⁴⁵

Att barnets bästa ska ”beaktas” vid tillämpning av socialtjänstlagen innebär att ”barnets bästa” har en svagare skrivning i socialtjänstlagen än i annan svensk lagstiftning som exempelvis föräldrabalken⁴⁶ och lag med särskilda bestämmelser om vård av unga⁴⁷. Enligt båda dessa sistnämnda lagar ska ”barnets bästa” vara *avgörande* för de beslut som fattas, till skillnad från socialtjänstlagen. Att barnets bästa vid tillämpningen av socialtjänstlagen inte ska vara avgörande utan endast beaktas, innebär att andra hänsyn, i det enskilda fallet, kan tillåtas väga tyngre än vad som är bäst för det enskilda barnet.⁴⁸ Det finns inte heller någon särreglering för barn som är hemlösa eller riskerar att bli hemlösa.

Av barnkonventionen framgår det att konventionsstaterna åtagit sig att respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i konventionen. Ett barn ska bland annat tillförsäkras sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet.⁴⁹ Staterna ska vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser.⁵⁰ Av artikel 27 p 3 i barnkonventionen följer att konventionsstaterna inom ramen för sina resurser ska:

... vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar och andra som är ansvariga för barnet att genomföra denna rätt och skall vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och utarbeta stödprogram, särskilt i fråga om mat, kläder, och bostäder.

⁴⁵ 1 kap. 2 § socialtjänstlagen.

⁴⁶ SFS 1949:381.

⁴⁷ SFS 1990:52.

⁴⁸ Jfr. JO 4502–2002,1153–2003; Prop. 1996/97:124, s. 99 f.

⁴⁹ Barnkonventionen artikel 3 p. 2.

⁵⁰ Barnkonventionen artikel 4.

FN:s barnrättskommitté anförde i sin rapport till FN:s andra konferens att:

*... rätten till en bostad inte bör tolkas snävt eller restriktivt utan måste tolkas som en rätt att bo någonstans i trygghet, fred och under värdiga former...*⁵¹

Kommittén menade också att bostaden hänger samman med och är beroende av nästan alla andra rättigheter i barnkonventionen.⁵²

Med stöd av socialtjänstlagen ska barnets bästa i relation till de här nämnda behoven ”beaktas”, men en eventuell utkrävbar rätt att få dessa behov tillgodosedda följer av de generella biståndsbestämmelserna i socialtjänstlagen.⁵³

⁵¹ FN:s barnrättskommitté, *Rapport från den elfte sessionen*, januari 1996, crc/c/50, s. 77 och 79.

⁵² Ibid.

⁵³ 4 kap. 1 § socialtjänstlagen.

4.4. Barns rättsliga skydd mot vräkning

Det är i den så kallade biståndsparagrafen i socialtjänstlagen som rätten till bistånd regleras och det är med stöd av denna paragraf som bistånd till boende och annat kan utkrävas av enskilda medborgare och en faktisk rätt ibland föreligger.⁵⁴ Hur förutsättningarna för en rätt till bistånd ser ut beskriver därför i vilka situationer det kan finnas en rätt till skydd mot vräkning. Barns rätt till skydd mot vräkning är därför också i många fall tätt sammankopplad med vilken rätt eller brist på rätt som föräldrarna har, eftersom barn saknar ett självständigt skydd mot vräkning i lagstiftningen.

Endast de individer som inte själva eller på annat sätt kan tillgodose sina behov har enligt lagen rätt till bistånd. För socialtjänsten gäller det därför i första hand att klarlägga om den enskilde har möjlighet att själv lösa sin situation, eftersom människor primärt har ett eget ansvar för sina liv. Biståndsparagrafen bygger på ett aktualitetskrav, vilket innebär att den som vid ansökningstillfället inte *kan* tillgodose sina behov själv eller på annat sätt har *rätt* till bistånd. Orsakerna till att biståndsbehovet uppstod finns inte omnämnda som ett kriterium för om bistånd ska ges, utan det är det aktuella behovet och klientens förmåga att tillgodose detta som är paragrafens fokus. Samma synsätt kommer till uttryck i lagens ursprungliga förarbeten.⁵⁵ Högsta förvaltningsdomstolen har emellertid i några avgöranden gjort avsteg från aktualitetskravet. Domstolen menar att klienter även vid en förstagångsansökan har haft en skyldighet att planera sin ekonomi tiden före ansökan, det vill säga hushålla med sina pengar utifrån nivån på försörjningsstödet.⁵⁶

Människor som har svårigheter med att planera sin ekonomi kan därför ibland ha ett lägre skydd mot att förlora sin bostad jämfört med personer med andra typer av problem.⁵⁷ Om klienten har andra problem kan socialtjänsten ibland ha ett ansvar att ordna en ny bostad, men

⁵⁴ 4 kap. 1§ socialtjänstlagen.

⁵⁵ Prop. 1979/80:1, s. 525; Prop. 2000/01:80, s. 90.

⁵⁶ RÅ 1997 ref. 2; Jfr RÅ 1994 ref. 50 och RÅ 1995 ref. 56.

⁵⁷ RÅ 2009 ref. 103.

detta förutsätter att den enskilde är att betrakta som bostadslös, vilket alltså inte är fallet innan en vräkning har skett.⁵⁸

Socialstyrelsen har en något mildare syn i sina rekommendationer:

Vid vissa skulder, främst obetalda boendekostnader som riskerar att leda till att den biståndssökande blir utan bostad, blir de sociala konsekvenserna mycket större än vid andra skulder. I dessa fall bör socialtjänsten därför kunna ta större social hänsyn, särskilt när det gäller till exempel barnfamiljer och personer med psykiska funktionshinder.⁵⁹

Vid upprepade försummelser menar dock myndigheten att en annan bedömning kan göras:

Detta behöver naturligtvis inte innebära att socialtjänsten måste ge bistånd till skuld efter skuld för boendekostnader och att den enskildes egna ansvar helt upphör. I vissa fall kan det vara ett rimligt alternativ att den biståndssökande flyttar om det finns en ny bostad tillgänglig.⁶⁰

Med stöd av rättspraxis och rekommendationer från Socialstyrelsen ser det därför ut som att avslag på en ansökan om bistånd till en hyresskuld av myndigheterna uppfattas som rättsligt korrekt när enskilda inte planerat sin ekonomi utifrån nivån på försörjningsstödet, eller om det är fråga om upprepade skulder. Skyddet mot vräkning får därför i dessa situationer anses vara svagt.⁶¹ Eftersom barnets bästa endast ska ”beaktas”, det vill säga vägas in som en omständighet bland flera utgör inte heller barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen alltid ett skydd mot vräkning i dessa situationer.

⁵⁸ RÅ 84 2:27; RÅ 1990 ref. 119; RÅ 2004 not 118, RÅ 2004 ref. 130.

⁵⁹ Socialstyrelsen, 2003, s. 75.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Bedömningen är tveksam i förhållande till aktualitetskravet som följer av biståndsparagrafen. Socialtjänstlagen är visserligen i hög utsträckning en ramlag men den flexibilitet som följer av detta har framförallt med utformningen av insatser att göra, inte med bedömningen av *rätten* till bistånd. I den delen beskrivs socialtjänstlagen vara en rättighetslag. Rätten föregår så att säga ramen. Jfr Prop. 2000/01:80, s. 85 f, 90 f; Prop. 1996/97:124, s. 43 f.

Av förarbeten till socialtjänstlagen framgår det dock att vid intressekonflikter mellan ett barn och vuxna ska barnets intresse ha företräde.⁶² Enligt utredaren i *Vräkning och hemlöshet - drabbar också barn* ska detta tolkas som att socialnämnden på kort sikt bör bevilja bistånd till boende. Därefter bör socialtjänsten långsiktigt arbeta med socialpedagogiska insatser för att hjälpa familjen att prioritera bostadskostnaderna framför andra utgifter.⁶³ Det bör dock framhållas att bistånd till boende inte nödvändigtvis behöver tolkas som bistånd till kvarboende, det kan också tolkas som bistånd till ett alternativt boende. Dessutom är det oklart hur socialtjänsten ska förhålla sig till familjer som inte vill ta emot sådana insatser eller som, trots insatser, inte lyckas förändra sitt beteende. Enligt Socialstyrelsen kan, som tidigare nämnts, upprepade ansökningar om bistånd till hyresskuld avslås om annat boende finns att tillgå.

Sammanfattningsvis har barn har inte något självständigt skydd mot att vräkas i svensk lagstiftning. Det skydd som finns är tätt sammankopplat med det eventuella skydd som barnets föräldrar har. En oförmåga att under flera månader hantera sin ekonomi utifrån nivån på försörjningsstödet samt upprepade ansökningar om bistånd till hyresskulder kan innebära att socialtjänsten avslår en ansökan om bistånd till en hyresskuld, med stöd av rättspraxis och rekommendationer från Socialstyrelsen. Även om barnets bästa ska beaktas vid biståndsprövningen så innebär det inte alltid ett skydd för kvarboende utan snarare en rätt till någon form av boende. Föräldrar kan också tacka nej till kontakt med socialtjänsten. Dessutom saknar socialtjänsten formella möjligheter att förhindra alla vräkningar som inte sker till följd av hyresskulder. Skydd mot en vräkning är därför inte en social rättighet som barn kan utkräva för att få sin uppväxt och sina utvecklingsmöjligheter tryggade. Av detta följer med nödvändighet att uppväxtvillkoren för barn i Sverige är ojämlika och barns behov kan, vid risk för en vräkning, inte anses stå i centrum.

⁶² Prop. 1996/97: 124, s. 100.

⁶³ SOU 2005:88, s. 154.

4.5 Litteratur

Andersson, G, & Swärd, H. *Barn utan hem: olika perspektiv*. Lund: Studentlitteratur, 2007.

Bengtsson, B, Hager, R & Victorin, A. *Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom*, uppl. 7. Stockholm: Norstedts juridik, 2007.

Bronfenbrenner, U. *The ecology of human development: experiments by nature and design*, Cambridge: Harvard Univ. Press, 1979.

Boverket. *Någonstans att bo*. Karlskrona: Boverket, 2007.

Buckner, C. Understanding the Impact of Homelessness on Children. An empirical Examination Using Cluster Analysis. *American Behavioral Scientist*, vol. 51(6), (2008): 721-736.

FN:s barnrättskommitté. *Rapport från den elfte sessionen*, januari 1996, crc/c/50.

Hollander, A. *Rättighetslag i teori och praxis: en studie av lagstiftning inom social- och handikappområdet*. Uppsala: Iustus, 1995.

Huntington, N, Buckner, CJ & Bassuk, LE. Adaptation in Homeless Children. An Empirical Examination Using Cluster Analysis. *American Behavioral Scientist* vol. 51(6), (2008): 737-755.

Kirkman, M, Keys, D, Bodzak, T & Turner, A. Are we moving again this week? Children's experiences of homelessness in Victoria, Australia. *Social Science and Medicine*, vol. 70 (7), (2010): 994-1001.

Kåreholt, I, & Stenberg, S-Å. Den svenska bostadsmarknadens nedre botten - hyresgäster i permanent bostadskris. *Sociologisk Forskning*, vol. 28 (3), (1991): 67-82.

Marshall, TH. *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge: CUP, 1950.

Niemi-Kiesiläinen, J. Consumer bankruptcy in comparison: Do we cure a market failure or a social problem? *Osgoode Hall Law Journal*, vol. 37, (1999): 474 -50.

Nilsson, A & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 2004.

Prop. 2009/10:232. *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.*

Prop. 2009/10:185. *Allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag och reformerade hyressättningsregler.*

Prop. 2000/01:80. *Ny socialtjänstlag mm.*

Prop. 1997/98:182. *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

Prop. 1997/98:119. *Bostadspolitik för hållbar utveckling.*

Prop. 1996/97: 124. *Ändring i socialtjänstlagen.*

Prop. 1993/94:123. *Skuldsaneringslag.*

Prop. 1992/93:115. *Om ändringar i jordabalkens hyresregler.*

Prop. 1979/80:1, del A. *Om socialtjänsten.*

Shanker-Brown, R. *A case study of the social and educational experiences of homeless children.* Ph.D. dissertation , Ann Arbor MI, The University of North Carolina, <http://hdl.handle.net/2029/177>, 2009.

Socialstyrelsen. *Grundbok barns behov i centrum (BBIC).* Stockholm, 2006.

Socialstyrelsen. *Socialtjänsten i Sverige: en översikt 2003.* Stockholm, 2003.

SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU).* Barnskyddsutredningen.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn.* Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.

SOU 2005:43, del A. *Vårdnad - boende - umgänge: barnets bästa, föräldrars ansvar.* 2002 års vårdnadskommitté.

SOU 2001:95. *Att motverka hemlöshet: en sammanhållen strategi för samhället.* Kommittén för hemlösa.

SOU 2001:55. *Barns och ungdomars välfärd.* Antologi från kommittén Velfärdsbokslut.

SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet: FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige*. Barnkommittén.

UNICEF. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm, 2009.

Rättsfall och JO-avgöranden

RÅ 1990 ref 119

RÅ 1994 ref 50

RÅ 1995 ref 56

RÅ 1997 ref 2

RÅ 2004 not 118

RÅ 2004 ref. 130

RÅ 2009 ref 103

RÅ 84 2:27

JO 4502–2002

JO 1153–2003

5. Lagstiftning i dag

Vi gör i det här avsnittet en genomgång av de rättsliga förutsättningarna för uppsägning, vräkning samt Kronofogdens och socialtjänstens ansvar och möjligheter vid risk för en barnvräkning. Vissa delar behandlas översiktligt, men i de fall vi tror att den rättsliga regleringen kan vara av betydelse för vräkningar av barn görs en mer detaljerad genomgång. För den mindre rättsligt intresserade finns en sammanfattande beskrivning av vräkningsprocessen vid hyresskuld i slutet av det här avsnittet.

5.1 Hyresavtalet och grund för uppsägning

Ett hyresavtal kan vara muntligt men ska vara skriftligt om någon av parterna begär det. Om inte annat avtalats gäller ett ingånget hyresavtal för obestämd tid och ska sägas upp för att upphöra att gälla. Att avtalet gäller för obestämd tid innebär att hyresgästen har ett ”besittningsskydd” för bostaden som bland annat förhindrar omotiverade uppsägningar från hyresvärdens sida.

Besittningsskyddet kan i vissa situationer brytas vilket ger hyresvärden rätt att säga upp hyresgästen. Detta kan bland annat ske när hyresrätten anses ”förverkad”. De vanligaste förverkandegrunderna är obetald hyra, störningar, vanvård av bostaden samt olovlig andrahandsuthyrning. Hyresvärden kan vid förverkande välja att antingen säga upp avtalet i ”förtid” eller till ”hyrestidens utgång” (vanligen tre månader). Sägs avtalet upp i förtid upphör det omedelbart att gälla. En hyresvärd kan också säga upp ett hyresavtal på grund av att hyresgästen anses ha ”åsidossatt sina förpliktelser i så hög grad att avtalet skäligen inte bör förlängas”. Exempel på ett sådant åsidossättande är upprepade betalningsförseningar.

Hyresrätten är inte förverkad om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse eller om hyresgästen vid tillsägelse utan dröjsmål vidtar rättelse, utom när det gäller ”särskilt allvarliga störningar”. Hyresrätten är inte heller förverkad om hyresgästen vidtagit rättelse innan en uppsägning har skett.

I normalfallet ska hyran betalas i förtid senast sista vardagen före varje kalendermånads början. Ansvaret för att hyran betalas i tid vilar helt och hållet på hyresgästen. Hyresvärden har exempelvis inte någon skyldighet att skicka ut hyresaviser även om detta nästan alltid görs. När sista betalningsdag för hyran har löpt ut kan värden omedelbart skicka ut en påminnelse. Under förutsättning att det är reglerat i kontraktet, kan hyresvärden i samband med detta också debitera hyresgästen 50 kronor i påminnelseavgift. När hyresgästen fått tid på sig att svara på påminnelsen kan värden skicka ut ett kravbrev och debitera en avgift om 160 kronor. Någon skyldighet för hyresvärden att använda sig av betalningspåminnelser finns inte. För att ersättning för kravbrev ska kunna erhållas krävs att kravbrevet är utformat i enlighet med reglerna i inkassolagen. När en hyresinbetalning är försenad mer än sju dagar har besittningsskyddet för bostaden brutits och hyresvärden kan säga upp avtalet.

5.2 Uppsägning av hyresavtalet

En uppsägning ska inte förväxlas med en vräkning, men en giltig uppsägning kan om hyresgästen inte flyttar frivilligt läggas till grund för en vräkning. En uppsägning ska, enligt huvudregeln, vara skriftlig⁶⁴ om hyresförhållandet har varat längre än tre månader i följd vid den tidpunkt till vilken uppsägningen sker.⁶⁵ Om den kontraktstecknande hyresgästen är gift eller sammanboende kan det ibland finnas en möjlighet att skriva över kontraktet på partnern när hyresavtalet är uppsagt. En förutsättning för detta är att hyresvärden skäligen kan nöja sig med maken/makan eller den sammanboende som hyresgäst.⁶⁶

Vid uppsägning på grund av obetald hyra inträder i direkt anslutning till uppsägningen en ”återvinningsfrist” inom vilken hyresgästen genom att betala förfallen hyra återvinner hyresrätten och därmed besittningsskyddet.⁶⁷ En förutsättning för att återvinningsfristen skall börja löpa är att hyresgästen har delgivits innebörden av återvinningsfristen.⁶⁸ Det är, med andra ord, viktigt ur hyresvärdens perspektiv att notera att det kan finnas en tidsskillnad mellan när en uppsägning kan anses ha skett och när återvinningsfristen har delgivits hyresgästen. En delgivning förutsätter i normalfallet att hyresgästen skriftligen bekräftar att denne tagit del av uppsägningen. Ytterligare en förutsättning för att en uppsägning på grund av obetald hyra ska vara giltig är att socialnämnden underrättats om uppsägningen.⁶⁹

Grundas uppsägningen på andra omständigheter än hyresförsummelser ska hyresvärden vanligen uppmana hyresgästen att utan dröjsmål vidta rättelse. Det är först när rättelse till följd av en sådan uppmaning inte skett som besittningsskyddet bryts och hyresvärden får säga upp avtalet.⁷⁰ Uppsägning på grund av störningar får inte heller ske förrän hyresvärden har

⁶⁴ Uppsägningen får dock vara muntlig om det är hyresgästen som säger upp avtalet för upphörande och hyresvärden lämnar ett skriftligt erkännande av uppsägningen. Uppsägningen får ske hos den som är behörig att ta emot hyra på hyresvärdens vägnar (JB 12 kap. 8§).

⁶⁵ JB 12 kap. 8 §.

⁶⁶ JB 12 kap. 47 §.

⁶⁷ De frister som gäller vid försenad betalning av årsavgiften till bostadsrättsförening överensstämmer med de frister som gäller i fråga om hyresrätter.

⁶⁸ RH 2001:22.

⁶⁹ JB 12 kap. 44 §; Förordning (1978:314) om underrättelse och meddelande enligt JB 12 kap.44 § .

⁷⁰ JB 12 kap. 42 §; Jfr ÖH 662-09.

underrättat socialnämnden.⁷¹ Någon sådan underrättelseskyldighet finns dock inte om det rör sig om särskilt allvarliga störningar. En kopia av uppsägningen skall dock skickas till socialnämnden.⁷² Vid övriga uppsägningsgrunder finns ingen skyldighet för hyresvärden att underrätta socialtjänsten om uppsägningen. Vid uppsägning på grund av störningar, vanvård av bostad eller otillåten andrahandsuthyrning måste hyresvärden bevisa att det förekommit sådan otillåten användning av bostaden både före och efter att hyresgästen erhållit en tillsägelse om rättelse, för att hyresrätten ska anses förverkad. Beviskraven anses i dessa fall vara relativt höga till skillnad från obetald hyra som är lättare att bevisa. Det finns därför anledning att anta att det vid vissa uppsägningar på grund av obetald hyra ligger störningar och liknande i botten. Sägs avtalet upp på grund av förverkande har hyresvärden i förekommande fall rätt till skadestånd.⁷³

En uppsägning till hyrestidens utgång innebär, i normalfallet, att hyresgästen måste flytta vid det månadsskifte som inträffar närmast efter tre månader från uppsägningen.⁷⁴ Vill hyresgästen bestrida en uppsägning till ”hyrestidens utgång” måste hyresvärden hänskjuta tvisten till hyresnämnden som ska fatta beslut i frågan. Hyresnämnden ska vanligen i sin bedömning av uppsägningar till hyrestidens utgång göra en avvägning mellan hyresvärdens och hyresgästens intressen.⁷⁵ Någon sådan avvägning är inte aktuell vid förverkande. Kan hyresrätten anses vara förverkad på grund av försummelser från hyresgästens sida har hyresvärdens intressen företräde och hyresgästen måste flytta.⁷⁶

5.2.1 Hyreslagsutredningens betänkande

Hyreslagsutredningen har i ett delbetänkande, *Frågor om hyra och bostadsrätt*, föreslagit några ändringar i hyresvärdens underrättelseskyldighet till socialnämnden.⁷⁷ Bland annat föreslås att vid uppsägning till hyrestidens utgång med anledning av dröjsmål med

⁷¹ JB 12 kap. 25 och 42 §§.

⁷² JB 12 kap. 42 §.

⁷³ JB 12 kap. 42 §.

⁷⁴ JB 12 kap. 4 §.

⁷⁵ Bengtsson, B., Hager, R., & Victorin, A. *Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom*. 2007, s. 61.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ SOU 2008:47.

hyresinbetalning eller störningar ska hyresnämnden, i de fall hyresvärden inte redan har gjort det, underrätta socialnämnden. Utredningen anför att:

Man kan inte utgå ifrån att de hyresgäster som vid försenade hyresinbetalningar sägs upp med uppsägningstid har ett mindre behov av hjälp eller stöd från socialnämnden än de som sägs upp med förtida uppsägning. Vilken uppsägningsform värden väljer har inte något samband med detta behov.⁷⁸

En konsekvent lösning anses därför vara att man tar bort omotiverade skillnader så att socialnämnden underrättas oavsett uppsägningsform.

Vid andra typer av försummelser, exempelvis olovlig andrahandsuthyrning, anses socialnämnden inte på samma sätt som vid störningar och hyresförsummelser kunna hjälpa hyresgästen, och inte heller att hyresgästen skulle ha behov av stöd från nämnden. Vanvård av bostad är en misskötsamhet som nämns särskilt, men eftersom det idag saknas en underrättelseskyldighet när hyresavtalet sägs upp i förtid menar utredningen att det inte heller bör införas någon underrättelseskyldighet vid uppsägning till hyrestidens utgång.⁷⁹

Utredningen överväger också ett eventuellt införande av en återvinningsfrist vid uppsägning på grund av upprepade hyresförsummelser, men stannar vid att detta av lagtekniska skäl inte är lämpligt.⁸⁰

⁷⁸ SOU 2008:47, s.103 f.

⁷⁹ Ibid, s. 108 f.

⁸⁰ Ibid, s. 94.

5.3 Kronofogden – två processer

När en hyresvärd vänder sig till Kronofogden för att ansöka om vräkning av en hyresgäst aktualiseras två olika processformer, dels den ”summariska processen” och dels den ”verkställande processen”. I formell mening utgör de två processformerna två olika verksamhetsgrenar inom myndigheten och det är också olika människor som arbetar med de olika processformerna.⁸¹

För att en vräkning ska kunna verkställas måste det finnas en så kallad ”exekutionstitel”, vilket innebär att det måste finnas ett utslag från Kronofogden eller en dom/ett beslut från domstol på att en vräkning får ske.⁸² Hyresvärden kan i många fall välja om denne vill få en exekutionstitel fastställd genom Kronofogdens försorg eller via domstol eller hyresnämnd. Hyresskulder är den ojämförligt vanligaste vräkningsorsaken och hyresvärdarna vänder sig i dessa situationer i mycket hög utsträckning till Kronofogden för både beslut och verkställighet.

5.3.1 Den summariska processen

I ett vräkningsärende som rör en hyresskuld fattas det, inom den summariska processen, i ett och samma utslag, två beslut. Dels fastställs en eventuell skuld och dels fattas det beslut om att en vräkning får ske. När dessa beslut har fattats är den summariska processen över och ärendet kan lämnas vidare till verkställighetsprocessen, där utslaget då är den exekutionstitel som ligger till grund för verkställandet

Syftet med den summariska processen är att den som har ett civilrättsligt anspråk i uppenbara fall snabbt, enkelt och effektivt ska kunna få ett utslag av Kronofogden som innebär en skyldighet för motparten att fullgöra anspråket.⁸³ Den summariska processen är helt skriftlig

⁸¹ Personlig kommunikation med chefsjurist Peter von Wowern vid Kronofogden, 2011-02-11.

⁸² Kronofogden. *Utmätning*. 5 utg. Solna: Kronofogden, 2010

⁸³ Skatteverket. *Handledning för den summariska processen*. 928, 3 utg. s. 13, 2007.

och parternas möjligheter att argumentera och lägga fram bevisning i ärendet är starkt begränsade.⁸⁴ Processen bygger på att ett påstående görs av sökanden, i det här fallet en hyresvärd, som innebär att denne anser att han eller hon har en fordran på hyresgästen och att denne är skyldig att flytta. Kronofogden gör inte en materiell prövning av anspråkets riktighet utan utreder endast om hyresgästen bestrider hyresvärdens påstående eller inte. Motsätter sig hyresgästen hyresvärdens anspråk måste ärendet överlämnas till tingsrätt för avgörande.⁸⁵ Om hyresvärdens påstående lämnas obestritt ska Kronofogden meddela utslag i enlighet med innehållet i hyresvärdens ansökan om det inte finns uppgifter i ansökan som talar emot ett sådant beslut.⁸⁶ Ett beslut inom den summariska processen har samma rättsliga dignitet som en domstols dom och vinner laga kraft om inte återvinning eller överklagande sker inom återvinningsfristen.

När en hyresvärd vänder sig till den summariska processen ska Kronofogden först undersöka om hyresvärdens ansökan är komplett. Därefter föreläggs hyresgästen att yttra sig till myndigheten inom viss tid från det att ansökan delgivits honom, så kallad förklaringstid. Om hyresvärden i sin ansökan till Kronofogden har bifogat bevis på att hyresgästen delgivits information om återvinningsfristen och denna frist har passerat, kan förklaringstiden i det föreläggande som Kronofogden skickar ut till hyresgästen sättas till tio dagar.⁸⁷ Har hyresvärden inte bifogat sådan information till sin ansökan åligger det Kronofogden att säkerställa att hyresgästen delges underrättelse om innebörden av återvinningsfristen. Förklaringstiden anges i denna situation till de tre veckor som återvinningsfristen omfattar.

Kronofogden kan inte fastställa en hyresskuld och besluta om att en vräkning får ske förrän hyresgästen har delgivits och återvinningsfristen därefter har passerat. Delgivning kan ske på ett flertal sätt. Riksdagen antog i juni 2010 en ny delgivningslag som träder i kraft den 1 april

⁸⁴ Skatteverket. *Handledning för den summariska processen*. 2007, s. 14.

⁸⁵ Ibid, s. 45.

⁸⁶ Ibid, s. 31.

⁸⁷ Ibid, s. 45.

2011.⁸⁸ Delgivning innebär att en handling vanligen skickas eller lämnas till den eller de personer som har behörighet att ta emot delgivningen.⁸⁹

Betalas hyresskulden inom återvinningsfristen ska ärendet avskrivas. Om socialnämnden skriftligen meddelat hyresvärden att nämnden åtar sig betalningsansvaret för den aktuella hyresskulden kan Kronofogden inte heller fatta beslut om att en vräkning får ske, däremot kan hyresgästens skuld fastställas. Det ska dock lyftas fram att om inte Kronofogden informeras om att socialnämnden har gått in med en garanti för hyresskulden, kan Kronofogden ändå komma att fatta beslut om att en vräkning får ske. Eftersom Kronofogdens beslut inte kan överklagas när återvinningsfristen har passerat är det naturligtvis av allra största vikt att myndigheten informeras om att socialtjänsten ställt en garanti för hyran eller att en hyresskuld har betalats.

När hyresvärden lämnar in en ansökan till den summariska processen ska en ansökningsavgift på 300 kr betalas av hyresvärden. Kostnader i målet, utöver hyresskulden, debiteras hyresgästen. Utöver ansökningsavgiften kan värden begära ersättning för eget arbete eller ombuds arbete, normalt 340 kr vid ansökan om betalningsföreläggande och 375 kr vid ansökan om handräckning. Finns särskilda skäl kan ersättning krävas med högre belopp.⁹⁰ För att få tillbaka hyresrätten behöver hyresgästen endast betala den skuld som finns med i hyresvärdens ansökan. Hyresgästen behöver således inte betala ränta och kostnader som har uppkommit i målet för att återvinna sitt besittningsskydd.

5.3.2 Verkställighetsprocessen

Hyresvärden kan redan i ansökan till den summariska processen uppge att om en skuld blir fastställd och/eller ett utslag om vräkning meddelas ska ärendet gå vidare till verkställighetsprocessen. Hyresvärden behöver på så sätt inte göra en ny ansökan om verkställighet när beslut har fattats inom den summariska processen.

⁸⁸ Prop. 2009/10:237.

⁸⁹ Ibid; Delgivningslagen 2 §.

⁹⁰ Skatteverket. *Handledning för den summariska processen*. 2007, ss. 88 & 94.

Verkställighetsprocessen inleds med att hyresgästen får tillfälle att yttra sig innan vräkningen genomförs. Detta sker genom en underrättelse, som ska delges hyresgästen. I samband med underrättelsen meddelas såväl hyresgästen som socialnämnden också om utsatt vräkningsdag. Socialnämnden ska, i sin tur, samma dag, som underrättelse om vräkningsdagen mottas, skicka en bekräftelse av mottagandet till Kronofogden. I bekräftelsen ska anges vem som är ansvarig handläggare hos nämnden. Socialnämnden ska också skicka en kopia av bekräftelsen till hyresgästen.⁹¹

Kronofogden bör sträva efter att vräkningen blir verkställd inom fyra veckor efter det att kompletta handlingar kom in till verkställighetsprocessen⁹² Hyresvärden har emellertid rätt att lämna ett obegränsat antal uppskov med verkställigheten. Kronofogden har också möjlighet att lämna anstånd.⁹³ Anstånd kan lämnas med två veckor och kan beviljas oberoende av hyresvärdens inställning. Exempel på omständigheter som kan utgöra grund för anstånd är om hyresgästen inom rimlig tid kommer att få en ny bostad, om socialnämnden behöver ytterligare tid för att lösa familjens boendesituation, eller övriga sociala hänsynstaganden, exempelvis att hyresgästen är akut sjuk.⁹⁴ Finns det synnerliga skäl kan Kronofogden därefter lämna anstånd i ytterligare högst två veckor. Anstånd förutsätter att hyran betalas under anståndstiden.⁹⁵

Den tjänsteman, vanligen en kronoinspektör, som ska verkställa en vräkning bör sträva efter att få kontakt med hyresgästen före vräkningen och förbereda denne på vad som ska ske. Hyresgästen ska också uppmanas att helt eller delvis flytta själv och i möjligaste mån ta hand om värdefull egendom. Om hyresgästen kan hänvisa till en ny bostad men inte själv ombesörjt en flytt dit ska Kronofogden föra hans bohag dit.⁹⁶ Om hyresgästen inte flyttar själv ska Kronofogden ordna transportmedel och en plats att förvara bohaget på. I vissa fall kan hyresvärden upplåta den ursprungliga bostaden som förvaringsplats. Vräkningen sker då

⁹¹ Socialtjänstförordningen (2001:937) 5 kap. 4 §.

⁹² Kronofogden. *Utmätning*. 2010, s. 357.

⁹³ Ibid s. 352.

⁹⁴ Ibid s. 358 f.

⁹⁵ Ibid s. 359.

⁹⁶ Ibid s. 360.

genom att låset till bostaden byts. Om det i en lägenhet, eller i ett utrymme som hör till lägenheten, som hyresgästen har lämnat eller från vilken han eller hon vräkts finns egendom, som kan antas tillhöra hyresgästen eller någon i dennes hushåll, och om han eller hon inte inom tre månader från anmaning eller inom sex månader från det hyresgästen lämnade eller vräktes från lägenheten har avhämtat egendomen, tillfaller egendomen hyresvärden utan lösen.⁹⁷

Huvudregeln är att en vräkning omfattar både kontraktstecknaren, dennes familj, inneboende och eventuella andrahandshyresgäster.⁹⁸

5.3.3 Kronofogdens möjligheter att agera vräkningsförebyggande

En vräkning är en juridiskt styrd process där olika tidsfrister har en avgörande betydelse för vilka beslut som är möjliga att fatta.⁹⁹ Kronofogdens formella möjligheter att agera vräkningsförebyggande är strakt begränsad. Inom den summariska processen har myndigheten en roll som i princip motsvarar en domstol med en ”neutral ställning” mellan två tvistande parter. Vid en vräkning är det inom den verkställande verksamheten också fråga om två parter med motstående intressen. En annan sak är att Kronofogden rent allmänt kan samarbeta med andra myndigheter och organisationer för att bland annat sprida kunskaper och identifiera risker för att människor hamnar i risk för att bli av med sin bostad.

I den mån hyresgästen själv eller socialtjänsten kan agera för att undvika en vräkning så är skedet i den summariska processen viktigast. Där finns fortfarande möjlighet att avbryta processen genom att betala skulden eller garantera framtida betalningar. När processen kommit så långt så att utslaget om vräkning har vunnit laga kraft och ansökan har skett till den verkställande processen finns i stort sett inte några legala möjligheter att stoppa vräkningen om hyresvärden vill ha den genomförd. Det är viktigt att notera att

⁹⁷ JB 12 kap. 27 §.

⁹⁸ Kronofogden. *Utmätning*. 2010, s. 352.

⁹⁹ De frister som gäller vid försenad betalning av årsavgiften till en bostadsrättsförening är desamma som fristerna i fråga om hyresrätter.

verkställandeprocessen inte kan överpröva de beslut som har fattats inom den summariska processen. Det innebär att Kronofogden kan komma att verkställa en vräkning även om en exekutionstitel skulle vara ”felaktig”.¹⁰⁰ Exempel på en sådan ”felaktighet” är, som nämnts tidigare, att socialtjänsten inom återvinningsfristen skriftligen har meddelat hyresvärden att nämnden tar ansvar för hyresinbetalningen eller om hyresskulden blivit betald. Socialnämndens beslut innebär att hyresvärden inte kan driva vräkningen vidare, men om Kronofogden inte informerats om beslutet inom återvinningsfristen kommer ett beslut om vräkning ändå att kunna fattas.

När ett ärende har gått vidare till verkställighet handlar Kronofogdens arbete i stor utsträckning om att förebereda och genomföra vräkningen och inte om att förebygga den. Under den summariska processen kan det antas att faktorer så som Kronofogdens försök att kontakta hyresgästen, det sätt på vilket delgivningen sker, kontakter med sociala myndigheter och hyresvärd, ibland kan ha en vräkningsförebyggande effekt. Under verkställighetsprocessen ändras fokus och sociala hänsynstaganden handlar här om möjlighet att lämna anstånd och att vräkningen genomförs på ett acceptabelt sätt.

¹⁰⁰ Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm, 2008, s.45; Personlig kommunikation med chefsjurist Peter von Wowern vid Kronofogden, 2011-02-11.

5.4 Socialnämndens ansvar och möjligheter vid risk för vräkning

Socialnämnden har det yttersta ansvaret för att människors grundläggande behov tillgodoses¹⁰¹ vilket omfattar ett särskilt ansvar att främja behovet av bostad,¹⁰² dels genom att arbeta för att människor erhåller ett boende, men också för att de skall kunna behålla det boende de har.¹⁰³ Myndigheten har dessutom ett särskilt ansvar för att barn och ungdomar växer upp under goda och trygga förhållanden.¹⁰⁴ Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda en utredning av vad som kommit till nämndens kännedom och som kan antas leda till en åtgärd från nämndens sida.¹⁰⁵ Ett meddelande till socialtjänsten om att en hyresvärd sagt upp en hyresgäst, eller ett meddelande från Kronofogden om dag för vräkning, innebär att socialtjänsten fått sådan information. Enligt Socialstyrelsen bör socialtjänsten i denna situation inte nöja sig med att skicka ett brev till dem som berörs utan i möjligaste mån aktivt söka kontakt.¹⁰⁶ En grundläggande princip i socialtjänstlagen är emellertid att det sociala arbetet ska bygga på frivillighet och respekt för den enskildes självbestämmande.¹⁰⁷ En utredning om ekonomiskt bistånd eller annat stöd till kvarboende kan därför endast inledas om den enskilde ställer sig positiv till detta. Bistånd från socialtjänster vid risk för en vräkning är därför bara möjligt under förutsättning att:

1. Socialtjänsten får kontakt med den/dem som berörs av en uppsägning, och
2. De berörda ställer sig positiva till att socialtjänsten inleder en utredning.

Drar sig en vräkningshotad familj undan eller nekar kontakt saknar myndigheten möjligheter att gå vidare och utreda förutsättningarna för bistånd, detta gäller oavsett om barn berörs eller inte. Samtidigt kan barnens situation och eventuella behov av stöd och skydd behöva utredas särskilt vid vissa vräkningar. Sådana så kallade barnavårdsutredningar kan, om det bedöms

¹⁰¹ 2 kap. 2 § socialtjänstlagen.

¹⁰² 3 kap. 2 § socialtjänstlagen.

¹⁰³ Prop. 1979/80:1; Prop. 1992/93:115; Prop. 1977/78:175.

¹⁰⁴ 5 kap. 1 §.

¹⁰⁵ 11 kap. 1 §.

¹⁰⁶ Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. 2008, s. 52.

¹⁰⁷ Prop 1979/80:1; Prop. 2000/01:80.

nödvändigt, initieras mot vårdnadshavares vilja.¹⁰⁸ Syftet med dessa utredningar är att klarlägga om barnet behöver samhällets stöd för att få en ”skälig levnadsnivå”. Dessa utredningar har emellertid både i teori och praktik kommit att separeras från utredningar av familjers ekonomi och fokuserar snarare barns psykosociala behov än deras konkreta, mer grundläggande behov. Dessutom är det så att om socialtjänsten i en barnavårdsutredning kommer fram till att ett barn har behov av och rätt till bistånd från socialtjänsten kan myndigheten återigen inte tvinga på en familj bistånd om situationen inte visar sig vara så allvarlig att barnet behöver tvångsomhändertas med stöd av lag med särskilda bestämmelser om vård av unga.¹⁰⁹ Frivillighets- och självbestämmandeprincipen i socialtjänstlagen i kombination med föräldrars rätt att bestämma i avgörande frågor kring sina barn¹¹⁰ innebär därför att ett okänt antal barn som har bedömts ha rätt till samhällets insatser med stöd av socialtjänstlagen inte får det. Vissa av dessa barn kan därför antas leva *under* det som av myndigheterna bedömts vara en ”skälig levnadsnivå”.

Rätten till bistånd regleras i 4 kap. 1§ i socialtjänstlagen. Av paragrafen följer att det endast är de individer som inte själva eller på annat sätt kan tillgodose sina behov som har rätt till bistånd. Paragrafen bygger, som nämnts under avsnitt fyra, på ett aktualitetskrav, det vill säga att det med utgångspunkt från lagtext är nu-situationen som ska bedömas. Orsakerna till att biståndsbehovet uppstod är inte heller, enligt lagtext, av betydelse för huruvida en rätt till bistånd ska anses föreligga. Däremot kan sådana orsaker ha stor betydelse för hur ett bistånd utformas.¹¹¹ Enligt Socialstyrelsen kan dock socialtjänsten trots detta vid beräkningen av ekonomiskt bistånd göra en retrospektiv bedömning:

*Socialnämnden bör i regel beräkna ekonomiskt bistånd utifrån de inkomster hushållet hade kalendermånaden före den månad som beräkningen avser. När bistånd beräknas för mars bör socialtjänsten alltså normalt ta med inkomster som den biståndssökande fick i februari.*¹¹²

¹⁰⁸ 11 kap 2 §.

¹⁰⁹ SFS 1990:52.

¹¹⁰ Föräldrabalken (1949:381) kap. 6.

¹¹¹ Prop. 1979/80:1, s. 525; Prop. 2000/01:80, s. 90.

¹¹² Socialstyrelsen. *Hemlösa i Sverige 2005 – omfattning och karaktär*. Stockholm, 2000, s. 115.

Högsta förvaltningsdomstolen har också gjort avsteg från aktualitetskravet, och domstolen menar att inte bara klienter som får löpande försörjningsstöd eller som tidigare haft kontakt med socialtjänsten utan även de som ansöker för första gången kan ha en skyldighet att planera sin ekonomi, i förhållande till nivån på försörjningsstödet.¹¹³ Bristar i en sådan planering kan därför i sig leda till avslag på en ansökan om bistånd. I RÅ 1997 ref 2 lägger domstolen inkomster för ansökningsmånaden samt inkomster ytterligare en månad bakåt i tiden till grund för sitt beslut och meddelar avslag på en förstagångsansökan om försörjningsstöd och hyra i den del som överstigit nivån på försörjningsstödet under dessa två månader. Beräkningen är strikt ekonomisk och klientens *behov* diskuteras överhuvudtaget inte. Inte heller görs någon bedömning av klientens *förmåga* att planera sin ekonomi, utan denne förutsätts ha en sådan förmåga. Att avslaget kan innebära en stor risk för att klienten inte kan betala sin hyra och därmed förlora sin bostad nämns överhuvudtaget inte. Rättsfall från Högsta förvaltningsdomstolen utgör en av de rättskällor som socialtjänsten ska förhålla sig till vid biståndsbedömningen.

Socialstyrelsens uppfattning är att socialtjänsten bör kunna ta större social hänsyn när det gäller barnfamiljer som ansöker om bistånd till hyresskulder, särskilt om konsekvenserna av ett avslag kan leda till bostadslöshet.¹¹⁴ Vid upprepade hyresförsummelser kan dock avslag meddelas och myndigheten anser att avslag i sådana situationer kan vara ett rimligt alternativ om ett nytt boende finns tillgängligt.¹¹⁵

Om en familj har vissa egna inkomster har socialnämnden en möjlighet att bevilja bistånd mot återkrav för att avhjälpa en akut situation.¹¹⁶ Består hushållets inkomster av barnbidrag, underhållsstöd och bostadsbidrag och det dessutom finns synnerliga skäl kan socialnämnden vända sig till försäkringskassan med en begäran att utbetalningen skall gå direkt till nämnden att användas för hushållets och barnets bästa.¹¹⁷ Exempel på synnerliga skäl är att det är

¹¹³ RÅ 1997 ref 2; Jfr RÅ 1994 ref 50; RÅ 1986 ref 76.

¹¹⁴ Socialstyrelsen. *Hemlösa i Sverige 2005 – omfattning och karaktär*. 2000, s. 75.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ 9 kap. 2 § socialtjänstlagen.

¹¹⁷ Socialförsäkringsbalk (2010:110) 16 kap 18 §; 18 kap. 19 §; 98 kap 11 §.

klarat att bostadsbidraget används för att finansiera missbruk av alkohol eller narkotika, spelmissbruk, eller liknande.¹¹⁸

Med stöd av 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen har socialtjänsten rättsliga möjligheter att avbryta ett vräkningsförlöpp oavsett vilken inställning hyresvärden har.

En hyresgäst får inte heller, när det är fråga om en bostadslägenhet, skiljas från lägenheten om [...] socialnämnden inom den tid som anges i första stycket [...]skriftligen har meddelat hyresvärden att nämnden åtar sig betalningsansvaret för hyran.

Om socialtjänsten inom återvinningsfristen (tre veckor), *skriftligen* meddelar hyresvärden att myndigheten åtar sig betalningsansvaret för hyran bör en vräkning inte kunna komma till stånd. Tillämpningen av paragrafen förutsätter dock att en rätt till bistånd föreligger.

5.4.1 Socialtjänstens ansvar för barn

Socialnämnden har en skyldighet att verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden.¹¹⁹ Vid beslut med stöd av socialtjänstlagen skall myndigheten också särskilt beakta vad hänsynen till barnets bästa kräver.¹²⁰ Detta innebär bland annat att konsekvenserna av beslutet för barnet skall utredas och dokumenteras.¹²¹ Enligt Socialstyrelsen ska det barnrättsperspektiv som anläggs i utredningar om ekonomiskt bistånd vara en sammanvägning av både subjektiv och objektiv kunskap. Det handlar dels om att se en situation utifrån barnets synvinkel, med barnets egna ögon, men också om att se barnet ur ett vuxet perspektiv.¹²² När en åtgärd rör ett barn ska barnets inställning så långt det är möjligt

¹¹⁸ Socialstyrelsen. 2008, s. 59

¹¹⁹ 5 kap. 1§

¹²⁰ 1 kap. 2 § socialtjänstlagen

¹²¹ Prop. 1996/97:124, s. 99

¹²² Socialstyrelsen 2003, s.21

klarläggas.¹²³ Hänsyn ska också tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad, och barn som fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i ärenden och mål enligt lagen.¹²⁴

Att tillfredställa det barnrättsperspektiv som här framträder bör i de flesta fall innebära att utredaren talar med berörda barn. Enligt Socialstyrelsen får dock tillämpandet av ett barnrättsperspektiv aldrig innebära att ett barn utreds mot föräldrarnas vilja om det inte finns tecken på att en barnavårdsutredning behöver initieras.¹²⁵ Barn får inte heller tvingas till samtal under en utredning utan ska erbjudas möjligheter att göra sin röst hörd.

Ett barnrättsperspektiv i en utredning om ekonomiskt bistånd innebär inte att en ansökan måste beviljas. Hur stor vikt som ska läggas vid barnets röst och situation får avgöras från fall till fall. Det handlar snarare om att synliggöra barnet i utredningen, redogöra för hur barnets intresse beaktats och hur beslutet påverkar barnet oavsett om bedömningen leder till bifall eller avslag.¹²⁶ Vid en intressekonflikt mellan ett barn och de vuxna ska dock barnets intressen ha företräde.¹²⁷ Vid en ansökan om bistånd till en hyresskuld kan det på kort sikt innebära att skulden beviljas.¹²⁸ Om det rör sig om upprepade hyresskulder kan emellertid socialpedagogiska insatser behöva sättas in i stället. Hur socialtjänsten ska förhålla sig när familjer inte vill ta emot socialpedagogiska insatser eller när sådana insatser inte haft avsedd effekt saknas det principiell vägledning för, annat än i form av avslag på en ansökan och hjälp med att ordna ett nytt boende.

¹²³ 3 kap. 5 §

¹²⁴ 11 kap. 10 §

¹²⁵ Socialstyrelsen 2003, s. 21. Socialnämnden har dock vid utredningar om behov av att ingripa till ett barns skydd eller stöd en möjlighet att tala med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande (Prop. 2009/10:192).

¹²⁶ Socialstyrelsen 2003, s. 21f

¹²⁷ Prop. 1996/97: 124, s. 100

¹²⁸ SOU 2005:88, s.154

5.4.2 Socialtjänstens vräkningsförebyggande arbete

Ett förebyggande perspektiv på sociala problem är grundläggande i socialt arbete med stöd av socialtjänstlagen.¹²⁹ I ett numera upphävt allmänt råd från 1991 menar Socialstyrelsen att hyresskulder bör hanteras på annat sätt än andra skulder eftersom hyresskulder kan resultera i en vräkning med efterföljande stora svårigheter att på nytt accepteras som hyresgäst.¹³⁰ Socialstyrelsen menade vidare att socialtjänsten bör ta kontakt med dem som är vräkningshotade när meddelande om uppsägning inkommer från hyresvärden.

År 2008 gav Socialstyrelsen ut en lägesbeskrivning *Vräkningsförebyggande arbete – stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Man konstaterar att det finns ett starkt samband mellan vräkning och hemlöshet, och personer som blivit vräktas anses liksom tidigare ha mycket svårt att åter komma in på den ordinarie bostadsmarknaden.¹³¹ Enligt Socialstyrelsen behöver socialtjänsten därför säkerställa rutiner för arbetet med vräkningsärenden särskilt när det gäller barn. En viktig målsättning bör vara att ett vräkningsförebyggande arbete är en del av den permanenta verksamheten.¹³² Socialstyrelsen delar in vräkningsförebyggande insatser i direkta och indirekta insatser. Exempel på det senare är insatser som i första hand är avsedda för andra behov än boendet men som kan ha en positiv inverkan på en hyresgästs möjligheter att kunna behålla sin bostad. Det kan handla om budget- och skuldrådgivning, missbrukarvård och boendestöd.¹³³

Direkt vräkningsförebyggande arbete handlar på ledningsnivå om att olika typer av policydokument tas fram. Det kan exempelvis vara strategier för långsiktiga mål, handlingsplaner som innehåller konkreta åtgärder, bostadsförsörjningsplaner samt ägardirektiv till de allmännyttiga bostadsföretagen. Socialtjänsten anses också behöva säkerställa rutiner för samverkan med andra kommunala förvaltningar, hälso- och sjukvården, Kronofogden, bostadsföretag, frivilligorganisationer med flera. Erfarenheter, menar Socialstyrelsen, har visat att där samverkan fungerar väl har antalet vräkningar också kunnat

¹²⁹ Prop. 2000/01:80, s. 81

¹³⁰ Socialstyrelsen 1991:7, s. 25

¹³¹ Socialstyrelsen 2008, s.9

¹³² Ibid s.34

¹³³ Ibid s. 54

minska.¹³⁴ Både förvaltningslagen och socialtjänstlagen anger också att myndigheter har en skyldighet att samverka.¹³⁵ En fungerande samverkan kräver, enligt Socialstyrelsen, att det finns styrning, struktur och samsyn.¹³⁶ Samverkan kan emellertid också ha för den enskilde negativ inverkan:

*Socialtjänsten bör vara medveten om den problematik som finns med samverkan och olika maktförhållanden i relationen mellan den enskilde, socialtjänsten, värden och Kronofogden.*¹³⁷

Kunskap om aktuell lagstiftning och vilka möjligheter som finns att agera uppfattas vidare vara betydelsefullt i ett vräkningsförebyggande arbete bland annat för att hyresgästen ska garanteras en rättssäker handläggning.¹³⁸

I det mer konkreta arbetet med att förebygga vräkningar bör socialtjänsten när hyresvärdens meddelande anländer ta kontakt med hyresgästen i ett tidigt skede och vara ihärdig i dessa kontaktförsök. Personlig kontakt med hyresgästen är att föredra. Förhandlingar med hyresvärdens och att vara hyresgästen behjälplig med att upprätta avbetalningsplaner är ytterligare exempel på vräkningsförebyggande arbete. Olika former av stöd och bistånd bör undersökas.¹³⁹ Exempel på sådana insatser är så kallad god man, förvaltare och bostadsanpassningsbidrag.¹⁴⁰ Barns situation bör uppmärksammas och barns behov av utrymme även hos den förälder där barnet enbart vistas under umgängestid bör tas hänsyn till.¹⁴¹

¹³⁴ Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. 2008, s. 26.

¹³⁵ Förvaltningslag 1986:223 6 §; 3 kap 5§ socialtjänstlagen.

¹³⁶ Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. 2008, s. 27.

¹³⁷ SOU 2005:88, s. 177.

¹³⁸ Ibid s. 32.

¹³⁹ Ibid s. 51.

¹⁴⁰ Ibid s. 59.

¹⁴¹ Ibid s. 55.

5.5 Vräkningsprocessen vid hyresskuld – en sammanfattning

En uppsägning kan ske ”i förtid” (omedelbart) eller till ”hyrestidens utgång” (vanligen tre månader). En förutsättning för att en vräkning ska kunna ske är att hyresvärden har sagt upp hyresavtalet antingen till hyrestidens utgång eller i förtid och att hyresgästen delgivits uppsägningen. En uppsägning i förtid på grund av en hyresskuld kan göras när hyresgästen är mer än sju dagar sen med hyresinbetalningen. Efter uppsägning på grund av obetald hyra inträder en återvinningsfrist (tre veckor) som innebär att hyresgästen kan återvinna besittningsskyddet till bostaden genom att betala skulden. För att en uppsägning ”i förtid” på grund av hyresskuld ska vara giltig krävs det dels att hyresgästen informerats om återvinningsfristen men också att socialnämnden underrättats om uppsägningen. Vid uppsägningar på grund av störning, vanvård av bostad eller otillåten andrahandsuthyrning ska hyresvärden först ha gett hyresgästen en anmaning om rättelse innan en uppsägning kan ske. Detta gäller dock inte om det rör sig om särskilt allvarliga störningar. Vid störningar har hyresvärden också en skyldighet att underrätta socialnämnden men inte vid andra typer av försummelser.

En hyresvärd kan nöja sig med att själv säga upp och delge hyresgästen uppsägningen eller vända sig till hyresnämnden för ett beslut eller till Kronofogden för ett utslag. I de sistnämnda fallen ska myndigheterna delge hyresgästen uppsägningen.

En förutsättning för att en vräkning ska kunna ske är att det finns en exekutionstitel. Ett utslag på en hyresskuld hos Kronofogden genom den summariska processen, ett beslut om bifall av en hyresvärds talan från hyresnämnden eller en dom från tingsrätten är exempel på exekutionstitlar som kan läggas till grund för en ansökan om vräkning.

När en ansökan om vräkning görs ska Kronofogden, om ansökan är komplett, underrätta hyresgästen men också socialnämnden om utsatt vräkningsdag. Socialnämnden ska samma dag som underrättelse om vräkningsdagen mottas skicka en bekräftelse av mottagandet till

Kronofogden. I bekräftelsen ska också anges vem som är ansvarig handläggare hos nämnden. Socialnämnden ska också skicka en kopia av bekräftelsen till hyresgästen.¹⁴²

Kronofogden bör sträva efter att en avhysning blir verkställd inom fyra veckor efter det att kompletta handlingar kom in till myndigheten. Kronofogden har möjlighet att lämna anstånd med en vräkning i högst två veckor om det finns särskilda skäl för det och i ytterligare två veckor om det finns synnerliga skäl, under förutsättning att hyran betalas under anståndstiden.¹⁴³ Kronofogden ska innan vräkningen uppmana hyresgästen att helt eller delvis flytta själv och i möjligaste mån ta hand om värdefull egendom. Kan hyresgästen vid vräkningen hänvisa till en ny bostad ska Kronofogden föra bohaget dit.¹⁴⁴ Om ett nytt boende saknas ska Kronofogden ordna transportmedel och en plats att förvara bohaget på. I vissa fall kan hyresvärden upplåta den ursprungliga bostaden som förvaringsplats. Vräkningen sker då genom att namnet och låset till bostaden byts. Om den vräkte inte inom tre månader från anmaning eller inom sex månader från vräkningen har avhämtat egendomen, tillfaller den hyresvärden utan lösen.¹⁴⁵

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda en utredning av vad som kommit till nämndens kännedom och som kan antas leda till en åtgärd från nämndens sida.¹⁴⁶ När en underrättelse om uppsägning inkommer till socialnämnden anses socialtjänsten ha fått sådan information som innebär en utredningsskyldighet.

Under förutsättning att socialtjänsten får kontakt med dem som hotas av vräkning och de ställer sig positiva till att en utredning inleds kan socialtjänsten ibland lämna bistånd som innebär att en vräkning kan förhindras. Socialtjänsten har också en möjlighet att inom återvinningsfristen åta sig ansvaret för en hyresgästs hyresinbetalning med följd att

¹⁴² Socialtjänstförordningen (2001:937) 5 kap. 4 §.

¹⁴³ Kronofogden. *Utmätning*. 2010, s. 352 ff.

¹⁴⁴ Ibid s. 360.

¹⁴⁵ JB 12 kap. 27 §.

¹⁴⁶ 11 kap. 1 §.

hyresgästen inte kan vräkas.¹⁴⁷ En förutsättning för att denna möjlighet ska kunna användas är att hyresgästen har bedömts vara berättigad till bistånd enligt socialtjänstlagen. Om en familj har vissa egna inkomster har socialnämnden en möjlighet att bevilja bistånd mot återkrav för att avhjälpa en akut situation.¹⁴⁸ Består hushållets inkomster av barnbidrag, underhållsstöd och bostadsbidrag kan socialnämnden, om det finns synnerliga skäl, vända sig till försäkringskassan med en begäran att utbetalningen skall gå direkt till nämnden för att användas för hushållets och barnets bästa.¹⁴⁹ Vid alla andra vräkningar, som inte sker på grund av hyresskuld, saknar socialtjänsten rättsliga möjligheter att avbryta vräkningsförloppet.

Socialnämnden har en skyldighet att verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden och barnets bästa ska särskilt ”beaktas” när ett beslut rör ett barn. Att ett barnrättsperspektiv ”beaktas” innebär dock inte att bistånd måste beviljas. Hur stor vikt som ska läggas vid barnens röst och situation får avgöras från fall till fall, men vid en intressekonflikt mellan ett barn och de vuxna ska dock barnets intressen ha företräde.¹⁵⁰

¹⁴⁷ JB 12 kap. 44 §.

¹⁴⁸ 9 kap. 2 § socialtjänstlagen.

¹⁴⁹ Socialförsäkringsbalken, 16 kap. 18; 18 kap. 19; 98 kap. 11 §.

¹⁵⁰ Prop. 1996/97: 124, s. 100.

5.6 Litteratur

Bengtsson, B, Hager, R & Victorin, A. *Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom*, 7 uppl. Stockholm: Norstedts juridik, 2007.

Kronofogden. *Utmätning*, utg. 5. Solna: Kronofogden, 2010.

Prop. 2009/10:237. *Ny delgivningslag*.

Prop. 2009/10:192. *Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn*.

Prop. 2000/01:80. *Ny socialtjänstlag mm*.

Prop. 1996/97: 124. *Ändring i socialtjänstlagen*.

Prop. 1992/93:115. *Om ändringar i jordabalkens hyresregler*.

Prop. 1979/80:1, del A. *Om socialtjänsten*.

Prop. 1977/78:175. *Med förslag till hyresförhandlingslag m.m.*

Skatteverket. *Handledning för den summariska processen*, utgåva 3. 928, 2007.

Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm, 2008.

Socialstyrelsen. *Socialtjänsten i Sverige: en översikt 2003*. Stockholm, 2003.

Socialstyrelsen 1991:7. *Inför avhysningen*. Stockholm: Allmänna förlaget, 1991.

SOU 2008:47. *Frågor om hyra och bostadsrätt*. Hyreslagsutredningen.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.

Rättsfall

RÅ 1997 ref 2

RÅ 1994 ref 50

RÅ 1986 ref 76

ÖH 662-09

6. Kronofogdens statistik

I regeringens regleringsbrev 2007 fick Kronofogden ”... i uppdrag att utveckla statistik om avhysningar och vräkningar. Av statistiken skall framgå hur många ansökningar som gjorts samt antalet faktiskt verkställda avhysningar och vräkningar per kommun. Hushållens sammansättning, inklusive barn i hushållet, skall framgå av statistiken. I sammanhanget bör man överväga om denna statistik skall ingå i Sveriges officiella statistik.

Kronofogden började föra statistik den 2 januari 2008. I en instruktion för registreringen fastställdes att alla mål om vräkning som inkommit från detta datum samt vid tidpunkten inneliggande ärenden skulle registreras.¹⁵¹ Det skulle inte spela någon roll när ansökan om vräkning hade gjorts. Registreringarna skulle göras i samband med att ärendena avslutades hos förrättningsmannen. Den som verkställde vräkningen skulle också vara ansvarig för registreringen. Endast ansökningar som gällde bostad eller annat än bostad som har anknytning till bostad, exempelvis p-plats eller garage, skulle registreras.

I instruktionen skrev Kronofogden att det normala var att handläggarna vid sin kontakt med svaranden fick uppgifter om svarandes situation och att handläggarna senare registrerade uppgifterna. I en del fall kunde aktuella uppgifter återfinnas i Kronofogdens register men det kunde också förekomma att Kronofogden aldrig kom i kontakt med svaranden och att tillgängliga register varken var aktuella eller säkra. Dessa ärenden skulle registreras som ej aktuella.

Kronofogden ger i instruktionen också en rad exempel på när en vräkning inte ska definieras som verkställd:

1. Sökande återkallar ansökan kort efter det att den anhängiggjorts;

¹⁵¹ Kronofogden, PM 2008-04-01, processägarens kansli, indrivning.

2. Sökande har lämnat uppskov och återkallar ansökan eller uppskovet har förfallit;
3. Svaranden har avflyttat frivilligt med hela sitt bohag och nycklar är återlämnade;
4. Svaranden har invänt mot verkställigheten och invändningen har av Kronofogden inte kunnat lämnas utan avseende;
5. Tredje man har gjort en invändning och invändningen har av Kronofogden inte kunnat lämnas utan avseende;
6. Allt är klart för verkställighet, Kronofogden är på plats för att verkställa ansökan. Kronofogden har underrättat socialtjänsten och socialtjänsten har lämnat bekräftelse till Kronofogden samt att socialtjänsten är närvarande. I det läget återkallar värden sin ansökan om verkställighet.

Socialnämndens eventuella närvaro ska också registreras. Detta gäller även om målet inte blir verkställt. En sådan närvaro torde gälla det som beskrivs under punkt 6 ovan.

I statistiken särskiljs bostad från ”annat” som kan vara p-plats eller garage. Om vräkningen både gäller bostad och till exempel garage registreras det som ”bostad”. Kronofogden registrerar också hushållens sammansättning. I vissa fall finns det två exekutionstitlar mot ett par som är gifta eller sammanboende i en bostad. Då skall endast en registrering göras. I de fall endast en av ett par är svaranden ska registreringen utgå från om de är gifta eller sammanboende. Ingen annan registrering ska ske i detta fall. Av instruktionen framgår också att antalet barn som berörs ska registreras. Med barn menas någon som är under 18 år och som bor permanent eller tillfälligtvis i bostaden. Det har ingen betydelse om det om det exempelvis är svarandes egna barn eller sammanboendes barn. Till berörda barn räknas även

växelsvis boende och umgängesbarn som träffar sin förälder motsvarande 30 dagar eller mer per år.

I statistiken som redovisas av Kronofogden finns bara uppgifter om antalet barn som berörts och om vräkningsansökan blev eller inte blev verkställd. Statistikföringen har visat sig lida av kvalitetsproblem och Kronofogden har därför inte redovisat alla uppgifter. Vi har fått tillgång till grundfilerna för 2008, 2009 och 2010 fram till och med september. Med reservation för att uppgifterna inte är helt korrekta redovisar vi ändå resultat från en bearbetning där de uppgifter som inte redovisats i den offentliga statistiken inkluderas. Utöver okända fel som att barn inte upptäckts och registrerats finns det andra, kända problem, som man måste ta hänsyn till när resultaten tolkas.

I statistiken registreras den dag ärendet infördes i den särskilda applikation som Kronofogden utarbetat för ändamålet. Det kan ta en tid innan detta blir gjort så att till exempel ärenden som avslutats under ett år först registreras året därpå. Enligt instruktionerna ska också de ärenden som kommit in före 2008 tas med i 2008 års statistik. Detta innebär att det är svårt att bedöma förändringarna år från år. De ärenden som till exempel avslutades under december något år förekommer ofta i statistiken för nästkommande år. Det skulle vara bättre om ansökningarna registrerades när de inkommer och de verkställda vräkningarna registreras när de genomförs. Uppgifterna om antalet barn berörda av vräkningar, som sedan 2008 publiceras och ofta får stor uppmärksamhet i media, är inte ett bra underlag för att bedöma om vräkningar där barn är berörda minskar eller ökar.

Under 2008 och 2009 registrerades sammanlagt 2 459 ansökningar om vräkningar av barnfamiljer. I familjerna fanns 4 628 barn. För 729 av dessa familjer eller 1 316 barn blev ansökningarna verkställda. Det motsvarar 29 procent av familjerna och 28 procent av barnen.

Tabell 6.1

Hushållssammansättning i vräkningshotade barnfamiljer 2008-2009. (ansökningar om vräkning)

	Procent	Antal
Ensamstående kvinna	52	1276
Ensamstående man	11	270
Par	35	869
Övrigt	2	44

Av *Tabell 6.1* framgår att drygt hälften av de vräkningshotade hushållen var ensamstående kvinnor och var tionde ensamstående män. Vart tredje hushåll var par med barn. Tidigare undersökningar har visat att ensamstående män till antalet dominerar bland de vräkningshotade.¹⁵² Man skulle därför förvänta att de skulle vara fler även bland barnfamiljerna. Pappor med delad vårdnad eller umgänge med sina barn ska ju räknas som barnfamiljer. Kanske missas de i registreringen hos Kronofogden?

Tabell 6.2

Andel vräkta sett till barnfamiljers hushållssammansättning 2008-2009.

	Procent
Ensamstående kvinna	30
Ensamstående man	41
Par	25
Övrigt	46
Totalt	29

¹⁵² Flyghed, J. & Stenberg, S-Å. *Vräkt i laga ordning*. Vällingby: Konsumentverket, 1993; Nilsson, A. & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*, 2004.

Andelen vräkta i de olika hushållssammansättningar skiljer sig åt (*Tabell 6.2*). Andelen vräkta var högst bland övriga och ensamstående män. Drygt var fjärde ensamstående man blev vräkt jämfört med knappt var tredje ensamstående kvinna och vart fjärde par. En förklaring till att en större andel ensamstående pappor jämfört med mammor vräks skulle kunna vara att barnen inte bor permanent hos dem.

Vi nöjer oss här med att redovisa uppgifter baserade på Kronofogdens datafiler. Vi kan konstatera att man bör vara försiktig när statistiken tolkas och att vi tror att den skulle gå att förbättra. Vi redovisar senare förslag på sådana förbättringar.

6. 1 Litteratur

Flyghed, J & Stenberg, S-Å. *Vräkt i laga ordning*. Vällingby: Konsumentverket, 1993.

Nilsson, A & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 2004

Nilsson, A, & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. I, Ds 2004:41 *Ekonomiskt utsatta barn*, s.257-288.

Kronofogden. PM 2008-04-01, processägarens kansli, indrivning. Stockholm: Kronofogden, 2008.

7. Vräkningar av barn januari – september 2010

För att besvara arbetsgruppens frågor har vi valt att skicka ut enkäter till samtliga kronoinspektörer i landet som handlagt vräkningsärenden som berört barn under perioden 1 januari – 30 september 2010. Vi når på det sättet en god träffsäkerhet när det gäller vräkningshotade hushåll med barn. Nackdelen är att kronoinspektörerna inte alltid känner till ärendena i detalj. Det hade naturligtvis varit bra om vi hade haft möjlighet att skicka frågor för alla dessa ärenden även till socialtjänsten. Det är tyvärr omöjligt då vi inte kan få personuppgifter från Kronofogden och det hade inte heller tidsmässigt rymts inom vårt uppdrag.

7.1 Undersökningens utformning

Kronofogdens processägarkansli gav arbetsgruppen en datafil över alla kronoinspektörer och alla ärenden dessa handlagt gällande vräkningar som berört barn under perioden 1 januari – 30 september 2010. I oktober skickade vi ut enkäter till samtliga handläggare av dessa ärenden. Eftersom vi inte fick ta del av handläggarnas identitet skötte Kronofogden centralt utskicket. Materialet hade två delar. Den första bestod av en enkät per handläggare, 327 stycken, där denne skulle ge svar om sig själv och göra olika generella bedömningar av verksamheten. Den andra delen bestod av enkäter om de ärenden handläggaren registrerat under observationsperioden. Vi visste att det var 1 015 ärenden, men vi skickade något fler enkäter då det var tänkbart att det fanns ärenden som inte registrerats i filen då kronoinspektörerna, som vi visade i förra avsnittet, registrerar fallen i efterhand - ibland flera månader efter att de formellt avslutas.

Det har inkommit svar från 202 handläggare eller 62 procent. 38 procent saknas, vilket är ett anmärkningsvärt stort bortfall i en enkät till en myndighet. Av de 1 015 utskickade enkäterna som avsåg ärenden fick vi svar för 426 stycken eller 42 procent. Utöver dessa fick vi också svar om 23 vräkningsärenden som inte fanns registrerade i filen vi baserade utskicket på, och

8 enkäter där man inte gav information om huruvida ärendet fanns med i vårt utskick. Sammanlagt fick vi information om 457 vräkningsärenden.

En inte obetydlig andel av de vräkningsärenden som kommer in till Kronofogden blir avskrivna en kort tid efter att de diariesförts. I dessa har kroninspektörerna ofta svårt att bedöma om det finns barn i hushållet och det är dessutom svårt för dem att minnas ärendena. Vi tror att detta var ett av de viktigaste skälen till bortfallet. Troligen har många av handläggarna som inte mindes sina ärenden inte heller besvarat enkäten som gällde dem själva. Det betyder att materialet sannolikt bättre täcker ärenden som innefattat olika åtgärder som beviljade anstånd från värdarna eller som gått till verkställighet.

7.2 Handläggarna av vräkningsärenden

I vårt material är 60 procent av kronoinspektörerna kvinnor. Medelåldern är 47 år, den äldste är 65 och den yngste 27 år. Sju procent av handläggarna har grundskoleutbildning, 55 procent har utbildning från gymnasium och 38 procent är högskoleutbildade. I genomsnitt har de arbetat 21 år hos Kronofogdemyndigheten, 17 år på arbetsplatsen och 11 år med vräkningar.

Kronoinspektörerna ställs inte sällan inför svåra arbetsuppgifter i sitt arbete och det gäller naturligtvis särskilt i samband med vräkningar. Även om det inte är vanligt förekommande händer det att gäldenärer försöker ta sitt liv innan verkställigheten eller i samband med den. Men även i fall som inte är så dramatiska kan familjerna vara i allvarliga kriser och ledsna och deprimerade. För att något kunna belysa hur svårt arbetet med vräkningar kan vara ställde vi en fråga om kronoinspektörernas behov och vilja att få personligt stöd i arbetet.

Tabell 7.1

Kronoinspektörernas svar på frågan om de utnyttjat råd- eller stödsamtal/handledning i sin yrkesroll.

	Procent	Antal
Ja	8	15
Nej, har inte haft behov	67	133
Nej, har inte tillgång	25	50
Totalt	100	198

Av Tabell 7.1 framgår att två tredjedelar av kronoinspektörerna inte har något behov av sådant stöd. Bland de öppna svarsalternativen framgår att de ofta kände sig trygga med det stöd som finns hos kollegorna.

7.2.1 Upptäcks alla barn?

Statistiken över barn berörda av vräkningar måste vara av så god kvalitet som möjligt.

Eftersom inte bara barn som permanent ingår i hushållet ska räknas utan även barn som berörs

på så sätt att deras föräldrar umgås med dem minst 30 dagar per år, kan det finnas en del barn som Kronofogden inte upptäcker. Om till exempel en sammanboende med gäldenären har egna barn eller om det finns inneboende med barn kan Kronofogden ofta inte hitta dem i sina register.

Hälften av kronoinspektörerna har bestämda rutiner för att hitta barn. Oavsett om det finns rutiner eller inte använder man sig främst av registerkontroller, kontakt med socialtjänsten och bedömningar när man besöker bostaden för att delge gäldenären vräkningen. Det är främst umgängesbarn och barn som på ett eller annat sätt var inneboende på adressen som man inte får vetskap om.

Tabell 7.2

Kronoinspektörernas bedömning av möjligheterna att identifiera barn i hushåll som hotas av vräkning.

	Procent	Antal
Mycket bra, jag tror vi finner så gott som alla	34	68
Ganska bra, men det finns säkert en del vi inte hittar	56	114
Ganska dåligt och jag tror vi missar en hel del	6	11
Jag tror att vi missar väldigt många berörda barn	4	8
Totalt	100	201

Nio av tio handläggare bedömer att det går ganska eller mycket bra att identifiera barn i samband med ansökningar om vräkning (*Tabell 7.2*). Men det är också tydligt att de misstänker att en del barn missas och att det främst gäller umgängesbarn.

7.2.2 Handläggarnas arbete med vräkningsärenden

Kronoinspektörernas arbete med vräkningsärenden är tydligt reglerat i lagar och regler. Trots det finns det, som i all myndighetsutövning, ett visst handlingsutrymme för till exempel personliga initiativ. Handläggaren kan informera parterna i olika utsträckning eller ta kontakt

med socialtjänsten för att informera om att hushållet har barn. Kontakterna med andra inblandade som socialtjänst och hyresvärdar kan ses som ett slags samarbete. Detta är också något som ofta ses som positivt i de fall det är ett vräkningsförebyggande samarbete. Vi ställde en rad frågor om vilka de brukade samarbeta med i vräkningsärenden där barn varit berörda.

Så gott som alla samarbetar med socialtjänsten (98 procent) och nästan lika många med hyresvärdarna (95 procent). Handläggarna behöver ibland assistans av polis och 43 procent uppger också att de brukar samarbeta med polisen. Eftersom gäldenärerna kan befinna sig i allvarliga personliga kriser och ibland lida av någon psykisk sjukdom skulle man kunna tänka sig att även sjukvården är en samarbetspartner. Endast 16 procent av inspektörerna uppger dock detta. I fråga om andra myndigheter och organisationer uppger 65 procent av kronoinspektörerna att de samarbetar med låssmeder, fem procent med frivilligorganisationer och nio procent med övriga. Bland frivilligorganisationer nämns till exempel Röda korset och Kattsamariten. Exempel på övriga är anhöriga, bostadssamordnare, skuldsanerare, förvaltare och gode män.

Kronoinspektörerna fick sedan på en fyrgradig skala från ”mycket dåligt” till ”mycket bra” bedöma kvaliteten på samarbetet med de olika myndigheterna och organisationerna. Bedömningarna av samarbetet med socialtjänsten var mycket varierande.

Tabell 7.3

Kronoinspektörernas övergripande bedömning av samarbetet med socialtjänsten.

	Procent	Antal
Mycket dåligt	11	21
Ganska dåligt	28	55
Ganska bra	34	66
Mycket bra	27	53

Var tionde har ett ”mycket dåligt” samarbete med socialtjänsten och drygt var fjärde ett ”mycket bra”. Sammanlagt menar nästan fyra av tio kronoinspektörer att samarbetet är dåligt. I genomsnitt på skalan från 1-4 får samarbetet värdet 2,8 (Tabell 7.3).

Ett gott samarbete mellan myndigheter behöver inte nödvändigtvis vara bra. Den avgörande frågan är förstås innehållet i samarbetet. Om medborgaren är maktlös för att myndigheterna, på diskutabla grunder, bildar front mot den enskilde kan rättssäkerheten ifrågasättas. Men i det här fallet har missnöjet sannolikt ganska komplicerade grunder. Det finns till exempel ingen anledning att tro att handläggarna är missnöjda med att de vräkningshotade får för mycket hjälp av socialtjänsten. Snarare är de frustrerade över att socialtjänsten inte tillräckligt bistår hushållen.

Det ligger också i sakens natur att Kronofogden på något sätt måste ha kontakt med hyresvärderna vid vräkningar. Samarbetet med hyresvärdarna får ett högre betyg än samarbetet med socialtjänsten.

Tabell 7.4

Kronoinspektörernas övergripande bedömning av samarbetet med hyresvärdarna.

	Procent	Antal
Mycket dåligt	0	0
Ganska dåligt	5	10
Ganska bra	63	117
Mycket bra	32	58
Totalt	100	185

Av Tabell 7.4 framgår att ingen kronoinspektör gav samarbetet med hyresvärdarna betyget ”mycket dåligt” och att en tredjedel tyckte att samarbetet var ”mycket bra”. I genomsnitt fick samarbetet med hyresvärdarna betyget 3,3.

Av de 97 kronoinspektörer som bedömde samarbetet med polisen tycker 62 procent att det är ”mycket bra” och endast en procent att det är mycket dåligt. I genomsnitt får polisen betyget 3,6. Antalet kronoinspektörer som uppger att de samarbetat med hälso- och sjukvård, frivilligorganisationer och övriga är få. Bland dem som samarbetat med sjukvården uppger över hälften att samarbetet är ganska eller mycket bra. För de andra organisationerna är det för få som haft samarbete för att det ska vara meningsfullt att redovisa bedömningar av samarbetet. Istället är det intressant att så få har något samarbete med exempelvis hälso- och sjukvården. Förklaringen till detta kan inte bara ligga hos Kronofogden, sjukvården har ju bland annat till uppgift att stödja människor med psykisk sjukdom.

Nästan 90 procent av de tillfrågade kronoinspektörerna tror att deras samarbete med andra myndigheter och organisationer någon gång har förhindrat vräkningar. I de allra flesta fall är det samarbetet med socialtjänsten man tänker på.

Eftersom barn kan fara mycket illa i samband med en vräkning kan kronoinspektörernas handläggning av ärenden där barn är berörda förmodligen påverkas av detta. 59 procent av handläggarna bedömde också att man arbetade annorlunda när barn är inblandade. I en öppen fråga fick handläggarna beskriva på vilket sätt handläggningen påverkas, och i detta fall innefattar de flesta svaren att man lade ned något mer arbetstid på dessa ärenden och kanske ringde några fler inblandade. Även här står socialtjänsten i centrum för ansträngningarna.

För att minska antalet vräkningar har Socialstyrelsen på regeringens initiativ sedan några år bedrivit vräkningsförebyggande arbete. Drygt hälften av kronoinspektörerna uppger att det finns vräkningsförebyggande arbete i åtminstone någon av kommunerna som utgör deras arbetsområde och av dessa är det 62 procent som uppfattar att det vräkningsförebyggande

arbetet påverkat deras arbete. Vi frågade också hur kronoinspektörerna varit delaktiga i det vräkningsförebyggande arbetet. Ofta hade det varit informationsmöten mellan myndigheterna.

7.2.3 Varför blir ansökningar om vräkningar av barn inte verkställda?

För att ytterligare förstå bakgrunden till att barn vräks fick handläggarna rangordna de viktigaste orsakerna till att barn *inte* blir vräkta. I enkäten finns följande sju alternativ: Familjen flyttar innan verkställningen; Hyresgästen betalar sin skuld med egna medel och värden accepterar; Avbetalningsplan med hyresvärden; Socialtjänsten betalar skulden och värden accepterar; Socialtjänsten betalar skulden och garanterar hyran framöver; Lägenheten omvandlas till socialt kontrakt; och slutligen något annat skäl som vi i så fall bad dem precisera. Alla handläggare rangordnade inte alla alternativ och antalet svarande skiljer sig därför åt mellan de möjliga orsakerna.

Flest svar, 182 stycken, får svarsalternativet ”Socialtjänsten betalar skulden och värden accepterar”. Nästan 75 procent uppger att detta var den vanligaste eller näst vanligaste orsaken till att vräkningarna inte genomfördes. Därefter kommer svarsalternativet ”Socialtjänsten betalar skulden och garanterar hyran framöver” med 170 rangordningar varav 58 procent sätter detta som den vanligaste eller näst vanligaste orsaken till att vräkningen inte blir av. På tredje plats kommer ”Avbetalningsplan med hyresvärden” som 169 har rangordnat och där 34 procent sätter som det vanligaste eller näst vanligaste alternativet. Alternativen ”Familjen flyttar innan vräkningen”; ”Hyresgästen betalar med egna medel” och ”Lägenheten omvandlas till socialt kontrakt” får mellan 167 och 152 rangordningar och bedöms av 16 till 20 procent av handläggarna vara den vanligaste orsaken till att ärendet inte ledde till en verkställd vräkning. Endast fem kronoinspektörer markerar svarsalternativet ”annat”. Socialtjänsten spelar uppenbarligen en mycket viktig roll för att ansökningar om vräkning där barn är berörda inte blir verkställda.

7.2.4 Kan alla vräkningar av barn förhindras?

Med anledning av att regeringen i strategin mot hemlöshet sätter upp målet att inga barn ska vräkas, ställde vi frågan om handläggarna tror att det går att förhindra alla vräkningar av barn.

Endast 14 procent av kronoinspektörerna (27 av de 199 som svarade på frågan) menar att det går att förhindra alla vräkningar av barn. Vi ställde sedan två följdfrågor med öppna svarsalternativ där kronoinspektörerna skulle motivera att man svarar ”ja” respektive ”nej”. Vi fick 148 olika motiveringar till att det inte går att undvika vräkningar av barn och 29 motiveringar till varför det går. Svaren varierar naturligtvis och innefattar inte sällan flera motiveringar, men vi försöker dela in dem efter några relativt tydliga drag. Vi redovisar först motiveringarna till att det inte går att undvika vräkningar av barn.

De negativa svaren kan delas in i två grupper beroende på om man lägger orsakerna hos individerna eller hos samhället. Ungefär sex av tio handlar om individernas beteende eller en kombination av samhällsförhållanden och individernas beteende. Bland de motiveringar som entydigt lägger orsakerna hos de vräkningshotade familjerna finns sådana där individernas beteende i förhållande till andra lyfts fram. Det kan handla om störande beteende (som finns med i 14 motiveringar) och om moral, särskilt när det gäller ansvaret för den egna ekonomin. Men även individernas personliga svårigheter lyfts fram, som att man undviker kontakt med myndigheter eller inte klarar av vardagen. En typ av motivering sammanhänger med föräldraskapet. Man menar att vissa inte klarar detta eller att det finns föräldrar som utnyttjar barnen för att motivera att hyran inte betalas.

Motiveringar som innefattar faktorer som hänger samman med familjernas dåliga betalningsvilja, att man utnyttjar barnen för att få hjälp av socialtjänsten och andra moraliskt tvivelaktiga beteenden återfinns i 36 svar. Ofta är svaren antydningar som:

Det kommer alltid finnas mindre lämpliga föräldrar.

Har man upplevt vissa föräldrars ekonomiska beteende så förstår man.

Det finns föräldrar som vet att samhället värnar mycket om barnen och som använder hyrespengar till annat för att sedan i 'skarpt läge' använda barnen i främsta skottlinjen och se till att familjen inte blir vräkt.

Motiveringar som handlar om myndigheternas svårigheter att hitta familjerna eller att föräldrarna gömmer sig på grund av skam, depression och liknande förekommer i 21 svar. Inte sällan vill man i dessa svar att socialtjänsten ska ta ett större ansvar:

Ibland vill föräldrarna inte ha hjälp och för de barnen är det värst. Man undrar ju var de tar vägen... Där borde soc verkligen lägga resurser på de familjer som lever utanför samhället.

Kan vara svårt att "hitta" umgängesbarn. En del gäldenärer håller sig undan och det kan vara svårt att veta om det finns barn.

Så länge vuxna inte erkänner sina problem och sticker huvudet i sanden så kommer barn att beröras. Jag tror att socialen måste få mer rätt att tvinga sig på dessa familjer i ett tidigt stadium.

Svaren där förklaringarna i huvudsak gäller samhällsliga och administrativa orsaker är färre. Här finns dock en relativt stor grupp, 22 stycken, som pekar på myndigheternas problem att identifiera barnfamiljer, särskilt vid delad vårdnad. Ett exempel på ett sådant svar är:

Det är för komplicerat att utreda om det finns barn som bor på adressen tillfälligt. Människor skaffar ungar med för många partners.

En annan typ av svar gäller att det sannolikt inte finns tillräckligt med resurser hos till exempel socialtjänsten. Det finns också svar där handläggarna menar att vräkningarna i ett längre perspektiv kan vara till förmån för barnen då det krävs drastiska förändringar. I dessa svar märks inte sällan en viss irritation:

Barn har två föräldrar och får kanske ett bättre boende hos den andre föräldern. Du ska inte kunna gå "avhysningsfri" bara för att du har barn. Du måste göra rätt för dig även om du har barn.

Det finns lägen då socialtjänsten faktiskt välkomnar avhysningen då det faktum att familjen blir bostadslös ökar socialtjänstens möjligheter att hjälpa familjen/familjens barn.

I ett par svar pekar handläggaren på problemet att om det görs svårare för värdarna att genomdriva vräkningar leder det sannolikt till att fattiga familjer också kommer få det svårare att få egna lägenheter då värdarna inte vågar ta risken att hyra ut till dem. Ett av dem lyder:

I ett större perspektiv måste man se hur lagstiftningen påverkar möjligheten för en fattig familj att få ett hyreskontrakt om deras lagskydd är så starkt att hyresvärden sedan inte kan vräka dom om de ej betalar hyran. Vem vill hyra ut till någon som inte kan bli vräkt?

7.3 Ärendena

Varje handläggare fick också enkäter som motsvarade samtliga ärenden de haft under perioden 1 januari till 30 september 2010. Som framgått ovan var antalet kända ärenden 1 015 men det kunde också finnas ärenden som inte fanns med i den lista vi fick från Kronofogden. Vi är därför inte säkra på hur många möjliga ärenden det fanns. Vi fick in 426 blanketter för de 1 015 ärenden vi skickade ut blanketter för och ytterligare 23 enkäter som inte gällde de ärenden vi kände till efter informationen från Kronofogden. Sammanlagt fick vi in 457 enkäter från 130 kommuner.

De flesta handläggare hade bara några enstaka vräkningsärenden som berörde barn. I några fall var handläggarna specialiserade på vräkningsärenden och kunde då ha många ärenden. Som flest hade en handläggare haft 67 ärenden, två handläggare hade 22 respektive 18 ärenden var. Inga andra handläggare hade fler än 10 ärenden.

7.3.1 Hur många vräks?

Av de 457 ärendena som kronoinspektörerna redovisat ledde 150 (33 procent) till verkställda vräkningar. För alla vräkningsärenden i landet är motsvarande andel 32 procent under hela 2010. För alla ärenden som vi skickade ut till handläggarna (1 015 stycken) var andelen vräkta 26 procent. Det betyder att bland de inkomna enkäterna missar en något högre andel av de ärenden som inte gick till en verkställd vräkning. Mot bakgrund av att enkäten krävde att handläggarna skulle minnas ärenden flera månader tillbaka i tiden är det, som nämnts, inte konstigt att vi får en högre andel svar som gäller verkställda vräkningar. De ärenden vi inte fått svar på kan vara sådana som bara registrerats och sedan har inget hänt förrän de återkallats. I dessa fall har det naturligtvis varit svårt för handläggarna att fylla i enkäten. Nästan sju av tio vräkningar genomförs med namn- och låsbytesmetoden, och i drygt en fjärdedel av fallen töms lägenheten på plats.

7.3.2 Vem ansökte om vräkning?

Tidigare undersökningar av vräkningar har visat att allmännyttiga bostadsföretag dominerar bland de sökande. Det visar sig fortfarande gälla.

Tabell 7.5

Sökande vid vräkningar där barn berördes 1 januari – 30 september 2010.

	Procent	Antal
Allmännyttan	62	275
Bostadsrättsförening	6	25
Privatvård	24	107
Privatperson	6	25
Annan	2	9
Totalt	100	441

Två tredjedelar av ansökningarna om vräkning där barn är berörda kommer från allmännyttan (Tabell 7.5). I en undersökning från 1991, som bara gällde Stockholms län, var andelen ansökningar från allmännyttan 70 procent, från bostadsrättsföreningar 16 procent och från privatvårdar 14 procent.¹⁵³ Skillnaderna mot vårt material kan bland annat bero på att vi har uppgifter från hela landet.

Andelen vräkta skiljer sig åt mellan olika sökande. Av ansökningarna till allmännyttan blir 31 procent verkställda jämfört med 42 procent av ansökningarna från privatvårdar.

Bostadsrättsföreningar och privatpersoner står bara för 25 fall vardera och i båda fallen vräks 32 procent. Eftersom man kan anta att privata vårdar väljer nya hyresgäster mer noggrant än allmännyttan skulle man kunna tro att andelen vräkta var lägre hos dem. Det visade sig inte stämma. Men då det sannolikt är fler allmännyttiga bostadsföretag engagerade i vräkningsförebyggande arbete skulle skillnaden, med en välvillig tolkning, kunna bero på det.

¹⁵³ Flyghed, J. & Stenberg, S-Å. *Vräkt i laga ordning*. 1993.

7.3.3 Orsak och exekutionstitel

I 93 procent av fallen utfärdas exekutionstiteln (beslutet att den sökande har rätt att hos Kronofogden ansöka om en verkställighet av vräkning) efter en summarisk process. I två procent av fallen (åtta stycken) kommer beslutet från en hyresnämnd och i fyra procent från en domstol. I några enstaka fall är vräkningsbeslutet en konsekvens av en exekutiv auktion. Det är mycket ovanligt då det endast gäller de familjer som vägrar lämna sitt hem efter en tvångsförsäljning.

Hyresskulder är den i särklass vanligaste orsaken till vräkningarna. I vårt material utgör det 92 procent av ärendena. I endast ett fall gäller det störning och likaså i ett fall olovlig andrahandsuthyrning. I tolv fall anges andra orsaker, varav fyra gäller konflikter mellan sammanboende, två gäller flera försenade inbetalningar av hyran, tre gäller familjer som inte lämnat sina hem efter exekutiva auktioner, ett beror på att någon som sålt sin bostadsrätt inte lämnat den, och i ett fall är orsaken okänd.

Tabell 7.6

Hyresskuldernas storlek bland vräkningshotade hushåll där barn var berörda 1 januari – 30 september 2010.

	Procent	Antal
0 – 10 000	51	178
10 001 – 20 000	31	107
20 001 – 30 000	8	29
30 001 – 40 000	4	15
40 000 -	6	19
Totalt	100	348

Hyresskuldernas storlek varierade från under 1 000 kronor till 134 000 kronor. Drygt hälften har en hyresskuld lägre än 10 000 kronor (*Tabell 7.6*).

Skuldens storlek hade inte något samband med risken att ansökan skulle bli verkställd. Som tidigare undersökningar visat är hyresskulderna bland de vräkta i allmänhet ganska låga.

Hyresskulderna hänger oftast samman med en svag hushållsekonomi. Knappt var tredje vräkningshotad saknar inkomst från arbete och i bara drygt 40 procent av hushållen har någon vuxen en inkomst av arbete. För 27 procent har handläggaren ingen information om detta.

Tabell 7.7

Hushållens skulder utöver hyresskulden bland vräkningshotade hushåll där barn var berörda 1 januari – 30 september 2010.

	Procent	Antal
0 – 50 000	51	168
50 001 – 100 000	20	67
100 001 – 200 000	13	44
200 001 – 300 000	9	28
300 001 –	7	23
Totalt	100	330

Även om hyresskulden som utlöser vräkningsansökan ofta är liten är det vanligt att hushållet har andra skulder registrerade hos Kronofogden. I *Tabell 7.7* ser vi att drygt 80 procent har andra skulder, sju procent har inga skulder och för elva procent har handläggarna inga tillförlitliga uppgifter. Den lägsta skulden är även här under 1 000 kronor och den högsta är 1 600 000 kronor. Trots den stora spridningen har över hälften av gäldenärerna andra skulder under 50 000 kronor och över 90 procent har skulder under 300 000 kronor.

Problemet med överskuldssatta hushåll har fått ökad uppmärksamhet under senare tid. Man kan förvänta sig att de vräkningshotade hushållen med barn också ska ha höga andra skulder. När det inte är fallet kan det tolkas som ett fattigdomstecken. Dessa familjer har en så dålig ekonomi att de skulle ha svårt att få några lån. En sanering av skulderna skulle därför inte vara särskilt kostsam.

Kronofogden har en allmän riktlinje att ett ärende från det att ansökan om vräkning inkommit till det att ärendet avslutas, antingen som ett återkallande eller en verkställning, inte ska ta

längre tid än fyra veckor. Vi frågade handläggarna hur lång tid deras ärenden tagit. Det visade sig att bara ungefär hälften av ärendena blev klara inom tidsramen, något fler bland dem som ledde till vräkning än dem som blev avskrivna (*Tabell 7.8*).

Tabell 7.8

Antal veckor från ansökan om vräkning till beslut om avskrivning eller verkställighet bland vräkningshotade hushåll där barn var berörda 1 januari – 30 september 2010, procent.

Veckor	Vräkt	Inte vräkt	Totalt
0- 4	60	50	54
5-8	25	20	22
9-12	4	4	5
13-	11	11	19
Totalt	100	100	100
Antal	277	144	421

7.3.4 Galdenärerna

Galdenärernas ålder varierar mellan 19 och 63 år, med en medelålder på 39 år. Hälften av de vräkningshotade hushållen är ensamstående kvinnor, 16 procent ensamstående män, 20 procent sammanboende par och 15 procent gifta par. Risken att bli vräkt är högre bland de ensamstående männen jämfört med övriga hushållstyper (*Tabell 7.9*).

Tabell 7.9

Hushållstyp för familjer med barn berörda av vräkningshot och vräkning 1 januari – 30 september 2010

	Ej vräkta		Vräkta		Totalt	
	Procent	Antal	Procent	Antal	Procent	Antal
Ensamstående kvinna	53	155	43	64	50	219
Ensamstående man	11	31	28	41	16	72
Sammanboende par	21	61	18	27	20	88
Gift par	15	45	10	15	14	60
Övrigt	0	1	1	2	1	3
Totalt	100	293	100	149	100	442

Tidigare forskning har visat att även när det gäller samtliga vräkta har de ensamstående männen en högre risk att vräkas.¹⁵⁴ Det kan bland annat bero på att de i större utsträckning än kvinnor är så kallade umgängesföräldrar och att socialtjänsten inte prioriterar män jämfört med kvinnor, i och med att barnen oftare är mantalsskrivna hos kvinnorna.

Tabell 7.10

Barn i hushåll som hotades av vräkning 1 januari – 30 september 2010, fördelade efter ålder.

Åldrar	Procent	Antal
0-3	17	120
4-7	24	172
8-11	20	141
12-15	23	169
16-18	16	115
Totalt	100	716

¹⁵⁴ Stenberg, *Vräkt ur folkhemmet*, 1990; Flyghed, & Stenberg, *Vräkt i laga ordning*, 1993.

Fyra av tio hushåll har bara ett barn och 36 procent har två barn. Knappt vart fjärde hushåll har tre eller fler barn. Sammanlagt har de vräkningsshotade hushållen 716 barn i åldrarna 0-18 år. Det är ingen större variation mellan de olika åldrarna utan det verkar vara ungefär lika många barn oavsett ålder (*Tabell 7.10*).

Kronofogdens definition av barn som berörs av vräkning är att de under ett år ska ha vistats i bostaden minst 30 dagar per år. Det är naturligtvis en skillnad mellan att stadigvarande bo hos den vräkningshotade jämfört med att vistas där en begränsad tid.

Tabell 7.11

Barnens boende sett till hushållssammansättning hos vräkningshotade med barn 1 januari – 30 september 2010, procent.

	Stadigvarande	Inte stadigvarande	Vet inte	Totalt	Antal
Ensamstående kvinna	79	9	13	100	214
Ensamstående man	27	46	27	100	67
Sammanboende par	86	2	12	100	85
Gift par	93	0	7	100	60
Övrigt	67	33	0	100	3

Hos nästan 80 procent av de ensamstående kvinnorna bor barnen stadigvarande men bara hos knappt var tredje ensamstående man.¹⁵⁵ Hos paren bor nästan alla barn permanent. (Tabell 7.11).

Tabell 7.12

Andel vräkta sett till stabiliteten i barnens boende 1 januari – 30 september 2010, procent.

	Vräkt	Totalt	Antal
Stadigvarande	30	100	317
Inte stadigvarande	51	100	53
Okänt	42	100	59
Samtliga	35	100	429

Hushåll med barn stadigvarande boende hos sig har en mindre risk att vräkas. Knappt en tredjedel av dessa vräks jämfört med drygt hälften av dem som inte har barnen stadigvarnade boende hos sig (Tabell 7.12). Om vi bara jämför ensamstående män och kvinnor som har barn stadigvarnade boende hos sig är andelen vräkta bland kvinnorna 30 och hos männen 44 procent. Då det bara är 18 ensamstående män som har barn stadigvarande hos sig är underlaget litet och resultatet därmed osäkert.

Den sammantagna informationen om hushållssammansättning, barnens boende och risken att vräkas tyder på minst två saker. Det faktum att de ensamstående kvinnorna är väsentligt många fler än de ensamstående männen tyder på att kronoinspektörerna missar många umgängespappor. Eftersom ensamstående män i tidigare undersökningar av vräkta alltid är den allra största gruppen borde de även i vårt material vara många. För det andra tyder den högre andelen vräkta bland ensamstående män på att de av socialtjänsten antingen inte definieras som pappor och/eller att de har en lägre prioritet i socialtjänstens behovsprövning.

¹⁵⁵ Bortfallet, de fall där handläggarna saknade information, är något högre bland de ensamstående männen. Då informationen i huvudsak grundas på register är det inte orimligt anta att många av dessa män inte heller bor stadigvarande med barnen.

Tabell 7.13

Föräldrarnas nationella bakgrund bland vräkningshotade barnfamiljer 1 januari – 30 september 2010.

	Procent	Antal
Sverige	77	308
Norden utom Sverige	3	12
Övriga Europa (inkl Ryssland)	10	41
Utom Europa	10	41
Totalt	100	402

Handläggarna kan för 55 hushåll inte identifiera ursprungsland för någon av föräldrarna.

Bland de 402 hushåll där uppgifter finns kommer 77 procent från Sverige och var femte från länder utanför Norden (Tabell 7.13).

Nästa fråga är i vilken utsträckning nationell bakgrund påverkar risken att vräkas. Man kan till exempel tänka sig att människor med ett ursprung utanför Sverige har svårare att förstå det komplicerade regelverket för vräkningar och att de därför har svårare att tillvarata sina intressen.

Tabell 7.14

Andelen vräkta barnfamiljer sett till föräldrarnas nationella bakgrund, 1 januari – 30 september 2010.

	Procent
Sverige	33
Norden utom Sverige	25
Övriga Europa (inkl Ryssland)	39
Utom Europa	39
Totalt	34

Risken att vräkas är något större för hushåll där någon av föräldrarna kommer från länder utanför norden (*Tabell 7.14*).

Om de vräkningshotade har svårigheter att förstå svenska har de sannolikt också problem med att bevaka sina intressen i den ganska komplicerade process som kan leda fram till en vräkning. För 92 familjer finns ingen uppgift om språkförståelsen och det beror sannolikt till största delen på att man aldrig träffar någon av föräldrarna. För de 365 familjer där språkkunskaperna kan bedömas är det 331 (91 procent) där någon kan tala svenska obehindrat. I tio fall var det någon som tolkade. Som tolk använder man släktingar, socialtjänsten, bostadsbolaget eller så talar handläggaren engelska respektive att handläggaren kan det språk föräldrarna talar.

Även när det gällde att bedöma att någon vårdnadshavare hade psykiska problem var det ett ganska stort bortfall; 59 familjer. Antagligen beror även det till stor del på att man inte hade någon kontakt med föräldrarna. För övriga 398 hushåll är det bara för 29 stycken (sex

procent) som man bedömer att någon hade sådana problem. Det är ungefär lika stora andel som bedöms inte förstå processen. Många kronoassistenter menar att det är svårt för dem att bedöma sådant som psykisk status hos gäldenärerna. Om de alls träffar gäldenärerna är det ofta väldigt kort. Om det handlar en människa som på goda grunder är upprörd kan detta i sig naturligtvis inte tolkas som att de har psykiska problem.

7.3.5 Kronofogdens samarbete med andra organisationer

Vi såg i avsnittet där vi redovisade handläggarnas generella svar att de ofta hade kontakt med andra organisationer, särskilt med värdar och socialtjänsten. Eftersom det nästan alltid är en hyresvärd som lämnar in ansökan har de förstås ofta kontakt med värdarna, men inte alltid. I vissa fall kan det också vara en privatperson som ansöker om vräkning av till exempel en inneboende. Kronofogdens kontakter med socialtjänsten kan vara särskilt viktig i samband med att barn är berörda av vräkningshot och myndigheter som sjukvården och polisen skulle också kunna bli inblandade i vissa ärenden. Även organisationer som Röda korset och Väntjänst kan tänkas spela roller i vissa ärenden. Handläggarna fick för varje ärende uppge om de hade samarbete med olika myndigheter och organisationer och i så fall hur detta samarbete fungerade.

Tabell 7.15

Andel vräkningsärenden som berört barn där handläggarna samarbetat med myndigheter och organisationer, 1 januari – 30 september 2010, procent; antal handläggare 457.

Myndighet/organisation	Procent
Hyresvärdar	67
Socialtjänst	66
Hälso- och sjukvård	< 1
Polisen	4
Frivilliga organisationer	< 1
Övriga organisationer	6

Av Tabell 7.15 framgår att i två tredjedelar av ärendena hade handläggarna samarbete med hyresvärdarna respektive socialtjänsten. Samarbetet med övriga myndigheter och organisationer är mycket begränsat. Vi har valt att inte dela upp presentationen efter huruvida ärendena ledde till vräkning eller inte. Det är en mycket högre andel av ärenden man samarbetat i som leder till vräkningar. Det beror på att de andra ärendena ofta var aktuella kortare tid hos Kronofogden och att de avskrevs innan det var meningsfullt att inleda något samarbete.

De två frivilliga organisationerna som nämndes var kyrkan och Röda korset. Utöver dessa nämndes under svarsalternativet övriga 25 olika släktingar och vänner i sex fall. De övriga var till exempel arbetsgivare, bostadssamordnare, vräkningsförebyggande projekt och god man.

Kvaliteten på samarbetet med andra inblandade bedömdes på en fyrgradig skala från ”mycket dåligt” till ”mycket bra”. Det var bara hyresvärdarna och socialtjänsten som fick så många bedömningar att det är meningsfullt att redovisa dem i tabellform.

Tabell 7.16

Kronoinspektörernas bedömning av samarbetet med hyresvärdar och socialtjänst i vräkningsärenden som berört barn 1 januari – 30 september 2010, procent.

	Hyresvärdar	Socialtjänst
Mycket bra	64	52
Ganska bra	30	26
Ganska dåligt	5	14
Mycket dåligt	1	8
Totalt	100	100
Antal	312	300

Samarbetet med hyresvärdarna bedömdes av handläggarna som ”mycket bra” i två tredjedelar av ärendena och för nästan 95 procent av ärendena bedömde man att samarbetet var ganska bra eller mycket bra (*Tabell 7.16*). Socialtjänsten fick inte lika bra betyg. Här uppgav handläggarna att samarbetet varit mycket bra i drygt hälften av ärendena och i vart fjärde ärende ganska bra. I drygt vart femte ärende var samarbetet ganska dåligt eller mycket dåligt. I de 16 ärenden där handläggarna bedömde polisens insatser bedömde man samarbetet som ”mycket bra” i 15 fall. Hälso- och sjukvårdens insatser bedömdes bara i två ärenden, båda som ”ganska bra”.

I 87 procent av fallen träffade handläggaren aldrig de berörda barnen (33 av handläggarna har inte besvarat frågan och man kan anta att de flesta av dessa inte heller träffade barnen). I endast 17 ärenden förklarade kronoinspektörerna vad som hände för barnen. Någon gång gavs delgivning till ett barn i hushållet. I de fall handläggarna hade träffat barnen bad vi dem bedöma om de trodde att barnen förstod vad som hände. Frågan hade inga svarsalternativ utan handläggarna fick skriva egna texter. Vi hoppades på det sättet få en tydligare uppfattning om hur barnen uppfattade situationerna. Vi fick 54 svar med stora variationer och i 23 av svaren menade man att barnen sannolikt förstod. I övriga fall var barnen antingen för små för att förstå eller så visste inte handläggaren om de förstod. Här ges några exempel på svar:

Ja, men de var mycket upprivna! Även maken (pappan) var mycket uppriven. De påstod att mamman sagt att hon skött betalningarna.

Barnet flyttade in i svarandes föräldrars hus från ett annat boende. Barnet upplevde inte någon ångest eller obehag då själva avhysningen endast var en 'tömning' av en lägenhet där dom inte längre bodde.

De stod med oss i hallen när vi pratade. De undrade nog vilka vi var men vi pratade med dem om annat. Log och skrattade.

Den äldsta dottern kom i sällskap med pappan när vräkningen påbörjats och hon var påtagligt ledsen och förtvivlad över vad som hände.

De var hemma när avhysningen skulle verkställas och blev efterhand helt införstådda med vad som hände och vad det innebar.

Absolut, sonen visste om att pappan inte hade betalt hyran. De hade t.o.m. bråkat om detta enligt sonen. Sonen ringde och pratade med mig flera ggr innan avhysningen.

Ja dottern förstod i och med att hon fick packa sina saker tillsammans med mamman som närvarade.

7.3.6 Orsaker till att vräkningarna avskrivs eller verkställs

I två frågor med öppna svarsalternativ bad vi handläggarna precisera vilka faktorer som ledde respektive inte ledde till att vräkningsshotet verkställdes. Svaren är mycket olika. Då handläggarna i varierande utsträckning känner till bakgrundsfaktorerna har vi fått svar som sträcker sig från att hyran blev respektive inte blev betald till mer komplicerade förklaringar om beteenden och resurser. Resultaten är därför mer en beskrivning av olika möjliga förklaringar än en kvantifiering av deras omfattning. Vi börjar med att redovisa svaren på varför vräkningen inte kom till stånd.

Att en vräkning inte kommer till stånd kan bero på en mängd orsaker, inte bara på att skulden betalas av gäldenären eller socialtjänsten. Familjen kan komma överens med värden om en avbetalningsplan eller få hjälp av socialtjänsten mot återbetalning. Vräkningen kan också undvikas genom att hushållet flyttar före utsatt datum. Det innebär att vräkningen inte kommer till stånd och att man slipper ha detta registrerat hos Kronofogden. Oftast finns skulden kvar, men det förekommer att hushållet tvingas flytta eller vräks trots att skulden regleras. Detta händer när värden trots regleringen inte längre vill förlänga kontraktet. Det förekommer också att lägenheten omvandlas till ett socialt kontrakt så att socialtjänsten tar över kontraktet och i sin tur hyr ut lägenheten till familjen. Även om värden accepterat en avbetalningsplan eller ett löfte om att hyran kommer betalas kan detta misslyckas. Värden kan då ha kommit in med en ny vräkningsansökan efter att vår observationstid gick ut 30 september 2010.

7.3.7 Vräkningen avskrivs

Vi fick svar i 275 ärenden där ansökan inte verkställdes. Svaren blottar hur komplicerade dessa händelser kan vara. Kronofogden känner naturligtvis inte alltid till orsakerna till att en ansökan om vräkning dras tillbaka. Det märks också på svaren som inte sällan är otydliga. I 43 fall betalade familjen skulden och fick bo kvar. I 80 ärenden nämns socialtjänstens åtgärder som en orsak till att vräkningen inte kom till stånd. Det är inte omöjligt att socialtjänsten kan vara inblandade i fler fall, då en del svar är mycket kortfattade som ”skulden reglerades”. I 47 fall flyttade familjen innan vräkningen skulle verkställas:

Familjen flyttade innan, sökande gav extra tid för att detta skulle kunna löpa smidigt.

En avbetalningsplan upprättades i elva fall så att familjen kunde bo kvar. I 28 av de 80 ärendena där socialtjänsten nämns undveks vräkningen genom att socialtjänsten betalade hela eller en del av skulden. Ofta svarar man att socialtjänsten hjälpte hushållet på annat sätt än med pengar. I nio fall hjälpte socialtjänsten hushållet att hitta ett annat boende:

Socialen hjälpte till att ordna ny lägenhet åt mamman och barnen (föräldrarna separerade i samband med avhysningen). Kronofogden beslutade om anstånd med avhysningen i avvaktan på att soc skulle ordna ny lägenhet.

Familjen sökte nytt boende, hyresvärd återkallade då lägenheten tömdes och nycklar återlämnades. Soc var en stor del i att detta inte verkställdes.

I tre fall hjälpte man till med att göra upp en avbetalningsplan med värden och i fyra fall upprättades ett socialt kontrakt som möjliggjorde för familjen att få bo kvar:

Soc tog över kontraktet. Sex personer bodde i lägenheten, inte bara familjen utan övriga släktingar också.

I 36 fall framgår det inte tydligt vad socialtjänstens bidrag egentligen innebar.

Att socialtjänsten gick in och hjälpte eller att gäldenären gjorde upp med värden.

De sociala myndigheterna tog tag i familjens situation.

Många gånger har handläggaren själv på olika sätt bidragit till att vräkningen kunde undvikas. Ibland sägs det i allmänna ordalag:

Ett samarbete mellan socialnämnden o Kronofogden. Att jag som handläggare vinnlägger mig om att gäldenären verkligen blir underrättad om att avhysningen är på gång. Att det är bestämt ett datum för avhysning, att det är skarpt läge. Jag tror att det är mycket vunnet genom att få en personlig kontakt med den som ska avhysas. Då kan jag ge tips och råd till den som ska avhysas om vad personen kan göra själv för att underlätta processen för sig själv.

Ibland konkretare:

Jag (läs Kronofogden) var aktiv i kontakterna med familjen per tel vilket ledde till betalning och uppgörelse med hyresvärden.

Kronofogden låg på soc som hade svårt att bli "färdiga" med att betala och skicka nytt underskrivet kontrakt till värden då man övertog det.

Svarande försökte själv att försöka få fram pengar till hyresskulden, vilket han lyckades med. Svarande kunde få hyresrätten åter. Vi på Kronofogden pratade med svarande i telefon vid flera tillfällen för att få honom att försöka lösa situationen och våga be om hjälp.

7.3.8 Vräkningen verkställs

Vi fick 120 svar på varför vräkningen kom att verkställas. Även här är det naturligtvis inte alltid lätt för handläggarna att ge tydliga förklaringar utöver att skulden inte betalades och att värden stod fast vid ansökan. Familjen kunde även i det här fallet redan ha flyttat men utan att

ha meddelat värden, helt tömt lägenheten och/eller återlämnat samtliga nycklar. Vi kombinerade de öppna svaren i den här frågan med en fråga om var familjen befann sig vid vräkningen. Denna fråga hade fasta svarsalternativ och redovisas i *Tabell 7.17*.

Tabell 7.17

Familjens närvaro vid vräkningen, 1 januari – 30 september 2010.

	Procent	Antal
Bodde kvar och var närvarande	31	46
Bodde kvar och var inte närvarande	21	31
Flyttade innan vräkningsdagen och var närvarande	10	15
Flyttade innan vräkningsdagen och var inte närvarande	35	52
Annat	5	3
Totalt	100	147

45 procent (67 stycken) av familjerna hade flyttat före vräkningsdagen. Av dessa var 15 stycken trots att de flyttat närvarande vid vräkningen. Nästan en tredjedel bodde kvar i lägenheten och var närvarande vid vräkningen. Det betyder, som vi ska se, inte att barnen var i lägenheten vid vräkningen. Var femte familj bodde kvar vid vräkningen men var inte hemma.

För 19 av dem som flyttat anger handläggarna förklaringar till att vräkningen verkställdes som är relaterade till flyttningen. Om ett hushåll med hyresskulder flyttar före utsatt vräkning undgår de vräkningen men behåller sina skulder. Myndigheter som socialtjänsten och Kronofogden tycks ofta uppmåna vräkningsshotade att om möjligt flytta från lägenheten för att undvika en vräkning. I 14 av de 19 svaren uppgav handläggarna att de vräkningsshotade flyttat men lämnat kvar viss egendom och/eller inte lämnat nycklar till värden. I de övriga fem svaren angav man bara att hyresgästen flyttat. Egendom kan vara allt från ett fullt möblerat hem till några flyttkartonger. Om hyresgästen fått två nycklar av värden men bara återlämnat

en blir det också registrerat som en vräkning. I de fall man bara flyttat utan att ta kontakt med värden har man inte heller återlämnat några nycklar:

Familjen hade flyttat ifrån bostaden men brydde sig inte om att städa eller ta hand om all egendom. Gäldenären själv bedömde lämnad egendom som skräp. 'Lätt sätt att flytta?' Bostaden behövde saneras.

Flyttade själv. Allt under ordnade former. Lämnade dock inte nycklar korrekt. Blir reg som avhysning. Detta är vanligaste "barnavhysningen". Statistikfel?

För de andra vräkningshotade hushållen som flyttat före vräkningsdagen är svaren mycket varierande. Flera är olika varianter på att hyresgästen inte klarat av sin ekonomi:

Gäldenären 'stoppade huvudet i sanden'.

"Hon visste att det kunde ta tid innan en verkställd avhysning blev genomförd. Sociala hade hjälpt familjen ett flertal gånger"; "Mamman till barnen hade tagit hand om dem"; "Strulig familjefar".

För de 77 hushåll som bodde kvar på vräkningsdagen har vi också fått mycket olika förklaringar till att vräkningen blev verkställd. Ofta (26 fall) har handläggaren ingen information utöver att det var en hyresskuld. Om det varit flera anstånd i ärendet kan det bero på att olika uppgörelser som lett till anstånden, till exempel avbetalningsplaner, inte har fullföljts av hushållet. Ibland antyds att den vräkningshotade ändå borde ha kunnat betala hyran:

Ej betalt hyran trots bostadsbidrag.

Gäldenärens oförmåga att hantera sin ekonomi. Han hade bra inkomst men var i princip omöjlig att komma i kontakt med.

Man hänvisar också till gäldenärens passivitet:

Gäldenären hörde aldrig av sig.

I en del fall handlar det om att värden, oavsett allt annat, vill bli av med hyresgästen:

Dels hyresskulden, dels sanitär olägenhet då svaranden hade haft djur som kissat här och där plus att lägenheten var fullmöblerad med möbler, kläder, säckar, papper, tidningar mm. Hyresvärden ville inte ha hyresgästen kvar, även om soc hjälpt till med hyresskulden (på grund av sanitär olägenhet).

Hyresvärden ville bli av med dem, de ville statuera ett exempel. Hela hyresskulden var betald med hjälp från soc.

Hyresvärden var onödigt hård och rent av otrevlig. Det hade gått att lösa mycket smidigare och med mindre påverkan för barnen. Soc och vi hade fått uppfattningen att de skulle få bo kvar om skulden betalades men hyresvärden ändrade sig i efterhand, de ska ombilda till bostadsrätter...

I några ärenden var det konflikter i familjerna som skapat problemen. En av föräldrarna kan vara gäldenären och när han eller hon flyttat kan familjen ovetande om skulden bo kvar tills Kronofogden knackar på dörren:

Gäldenären hade redan ny adress. F.d. sambo bor kvar, gäldenären hade kontraktet.

I enstaka frågor framträder också konflikter mellan de vräkningshotade och myndigheterna:

Gäldenären sa att hon skulle skjuta socialtjänstemännen om de visade sig på platsen.

7.3.9 Efter vräkningen

Även om en vräkning till sist blivit verkställd slutar naturligtvis inte problemen med det. Särskilt socialtjänsten bör ha ett intresse av att följa upp familjens situation och man kan inte förvänta sig att Kronofogden, efter fullgjort uppdrag, vet vad som händer med dem som blivit vräkta. Trots det ställde vi en fråga om handläggarna visste var familjen bodde efter vräkningen.

Tabell 7.18

De vräkta barnfamiljernas boende efter vräkningen.

	Procent	Antal
Bodde kvar i lägenheten	3	5
Bodde i en annan lägenhet	31	45
Bodde hos släkting/vän	21	31
Bodde på annat sätt	5	8
Vet inte	40	58
	100	147

I 40 procent av de 147 vräkningarna uppgav handläggarna att de inte visste var familjen bodde efter vräkningen (*Tabell 7.18*). I några få fall bodde familjerna kvar i lägenheten. Det kan bero på att värden efter vräkningen, som inte behöver innebära att lägenheten töms, accepterar att upprätta ett nytt kontrakt med familjen:

Alla möbler och saker kvar i lägenheten. Han har ett nytt kontrakt på samma lägenhet.

Det kan också bero på att lägenheten övergår till socialtjänsten som i sin tur hyr ut den till familjen. I 31 procent (hälften av dem handläggarna kände till) visste handläggarna att familjerna hade kunnat flytta till en ny lägenhet. Var femte familj (35 procent av de kända fallen) hade flyttat till släktingar eller vänner. Åtta familjer bodde på ”annat” sätt efter vräkningen. På följdfrågan om vad bo på annat sätt innebar svarade fyra handläggare olika typer av tillfälligt boende som härbärge och jourlägenhet/vandrarhem. En svarade att familjen flyttat utomlands och för övriga är uppgifterna osäkra.

Då vräkningen kan vara en mycket obehaglig upplevelse kan familjen behöva stöd och råd när den verkställs. Detta gäller naturligtvis bara om de inte redan flyttat från lägenheten.

Tabell 7.19

Socialtjänstens närvaro vid vräkningen, fördelat efter var hushållet befann sig under vräkningen. Procent där socialtjänsten var närvarande i respektive kategori.

	Procent
Bodde kvar, var närvarande	67
Bodde kvar, var inte närvarande	32
Flyttade innan vräkningsdagen, var närvarande	40
Flyttade innan vräkningsdagen, var inte närvarande	25
Annat	0
Totalt	41

I 41 procent av de totalt 147 verkställda vräkningarna närvarade socialtjänsten (*Tabell 7.19*). Som förväntat närvarar socialtjänsten i större utsträckning när någon i hushållet är i bostaden vid vräkningen. I de fall hushållet bodde kvar och själv var närvarande var socialtjänsten på plats i 67 procent av fallen.

Om det är barn hemma vid vräkningen kan socialtjänsten spela en mycket viktig roll. Vid 24 av 147 vräkningar var barn hemma och i 18 av dessa fanns också någon från socialtjänsten i

hemmet. Från andra myndigheter som polisen (fem fall) var det ytterst sällan någon som var närvarande vid vräkningarna. Sjukvården var aldrig närvarande. Vi hade också en fråga om handläggaren trodde att barnen förstod vad som hänt. Svarsalternativen var öppna och svaren varierade även här mycket:

Absolut, sonen höll på att städa lägenheten. Det var så synd om honom, han var jättetrevlig.

De förstod i efterhand och var mycket ledsna,

Ja barnen packade sina saker.

Ja barnen förstod att de inte skulle återvända mer till denna lägenhet.

En 13-årig dotter öppnar dörren vid avhysningsförsöket. Jag ringer modern som är på arbete. Hon kommer hem. Dottern var närvarande under förrättningen och jag uppfattar det som att hon förstod.

Nej, men de var väldigt ledsna då dom såg att mamman var ledsen.

En tvååring kan nog uppleva att det pågår något som inte stämmer.

Barns egna saker är naturligtvis viktiga för att de ska känna trygget och kunna utvecklas. I samband med en vräkning riskar de att bli av med dessa och vi frågade därför vad som hände med deras saker efter vräkningen. Vid 52 av de verkställda vräkningarna togs barnen saker om hand och magasinerades, 71 familjer hade flyttat och tagit med sig barnens saker, och i 22 fall hände något annat. Ofta innebar det att sakerna togs med av familjen på vräkningsdagen.

95% togs med i taxin som kom.

Flyttades till morföräldrarnas uthus.

Togs med vid tömningen till det nya boendet.

Kronofogdens arbete med vräkningar som berör barn är mer komplicerat än man i förstone kan tro. Trots att deras verksamhet är ganska hårt reglerad finns det uppenbarligen utrymme för ganska mycket personliga initiativ. Vi har också sett att de vräkningshotade hushållen har en svår situation. Deras hyresskulder är i absoluta belopp låga och deras ekonomiska svårigheter syns bland annat i att deras andra skulder är låga. De med sämst ekonomi kan inte få lån. Samhället ger dessa hushåll, jämfört med andra, en mycket omild behandling.

7.4 Litteratur

Flyghed, J & Stenberg, S-Å. *Vräkt i laga ordning*. Vällingby: Konsumentverket, 1993.

Stenberg, S-Å. *Vräkt ur folkhemmet: en studie av vräkningarna i Sverige under 1900-talet*. Stockholm: Carlsson, 1990.

8. Vräkningar av barn i Sveriges kommuner

8.1 Inledning

Vräkningar av hushåll med barn varierar mycket mellan landets 290 kommuner och en fjärdedel av kommunerna har inga sådana vräkningar. Vi ska här söka faktorer som kan ligga bakom variationerna.

Utredningen ”Vräkning och hemlöshet – drabbar också barn”¹⁵⁶ lyfte fram barnvräkningarna i ljuset och ledde bland annat till att Kronofogden började statistikföra antalet barn berörda av vräkning i kommunerna. Kronofogden definierar att ett barn är berört av en vräkning om det har ”... ensamstående eller sammanboende föräldrar med minderåriga barn som bor tillsammans, vilket även inkluderar barn som bor växelvis, liksom umgängesbarn som bor med sin förälder minst 30 dagar per år.” Trots bristerna i statistiken¹⁵⁷ kan vi sedan 2008 följa antalet barn berörda av vräkning på kommunnivå.¹⁵⁸ Antalet barn kan naturligtvis variera mellan familjer och vi kommer därför istället använda antalet hushåll där barn berörts av vräkning i våra analyser. Kronofogden registrerar både ansökningar om vräkning och verkställda vräkningar. Då vi vill förstå vilka bostads- och socioekonomiska faktorer som kan förklara skillnaderna mellan kommunerna har vi valt att analysera ansökningarna om vräkning och inte de verkställda. Andelen verkställda vräkningar beror, som tidigare nämnts, också på annat som exempelvis hyresvärdarnas och socialtjänstens policies.

Vräkning av hushåll med barn sker i alla typer av kommuner – i storstäderna såväl som på landsbygden. I tidigare undersökningar har bostadssituationen i kommunerna haft betydelse

¹⁵⁶ SOU 2005:88.

¹⁵⁷ Se avsnitt 6.

¹⁵⁸ Se avsnitt 6.

för andelen vräkningar¹⁵⁹. I en enkät ställd till socialtjänsten svarade handläggarna att det fanns fler vräkningar där barn är berörda i kommuner med bostadsbrist:

I 54 procent av kommuner med bostadsbrist kände man till att det förekommit vräkning av stadigvarande boende barn, 39 procent av kommuner med balans på bostadsmarknaden kände till att det förekommit vräkningar av stadigvarande boende barn. I kommuner med överskott på bostäder var det också 39 procent.¹⁶⁰

Då det säkert är fler faktorer än balansen på bostadsmarknaden som kan förklara skillnaderna i vräkningsfrekvens kommer vi här utnyttja fler variabler i analysen. Måtten har valts ut på grundval av tidigare forskning kring vräkning¹⁶¹ och gäller socioekonomiska och demografiska förutsättningar samt bostadsmarknadssituationen under 2008 i kommunerna. Uppgifterna om kommunernas socioekonomiska resurser har hämtats från Socialstyrelsen, de demografiska förhållandena samt bostadsmarknadsförhållanden från SCB.

8.2 Bostadsmarknadsförhållanden

I en analys av kommunala variationer av vräkningar där hushåll med barn är berörda kan flera olika mått på bostadsmarknadens förhållanden användas. Tidigare studier har kopplat samman outhyrda lägenheter i allmännyttan och vräkningar, men också den sekundära bostadsmarknadens utbredning och dess påverkan på vräkningsantalet har använts.¹⁶² Andelen lediga lägenheter i allmännyttan är låg bland landets kommuner - de flesta kommuner ligger mellan en och tre procent, med så många som 137 kommuner under 1,5 procent.

¹⁵⁹ SOU 2005:88.

¹⁶⁰ SOU 2005:88, s. 159.

¹⁶¹ SOU 2005:88; Ds 2004:41; Flyghed & Stenberg, *Vräkt i laga ordning*, 1993; Nilsson & Flyghed, *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*, 2004; Stenberg, *Vem vräks?*, 1984; Stenberg, *Vräkt ur folkhemmet*, 1990; Socialstyrelsen 2008.

¹⁶² Stenberg, *Vräkt ur folkhemmet*, 1990; Sahlin, I. *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv, 1996.

Vi kommer som grund för analysen använda andelen av befolkningen boende i privat och kommunal hyresrätt. Variabeln antas fånga upp en del av bostadsmarknadens segmentering, det vill säga skillnader i hushållssammansättning, ekonomiska villkor och välfärdskapacitet mellan boende i hyresrätt, egna hem eller bostadsrätt. Många bostadsområden domineras av en enda upplåtelseform, vilket kan tänkas vara en indikator på att det finns skillnader mellan boende och ekonomiska villkor. Statistik från SCB visar att boende i hyresrätt oftast har sämre ekonomiska marginaler än boende i egna hem, det vill säga att när hyran är betald har hyresgäster minst att leva på, kontrollerat för hushållssammansättning.¹⁶³ Även Magnusson och Turner¹⁶⁴ påvisar sambandet mellan allmännyttans storlek och koncentrationen av svaga hushåll. Vi antar därför att det finns en boendeselektion som gör att ju högre andel boende i hyresrätt det finns i kommunen, desto större andel av hushållen är ekonomiskt utsatta med små ekonomiska marginaler, något som i tidigare studier har visat sig inverka på risken att vräkas.

8.3 Socioekonomiska resurser och demografiska förhållanden

Kommunernas socioekonomiska förhållanden som kan ha ett samband med andelen vräkningshotade hushåll med barn har mätts med andelen av befolkningen i åldrarna 0-19 år som har en ensamstående mamma, som har minst en förälder med utländsk bakgrund och som har minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning. Tidigare studier har visat att barn och unga som växer upp med en ensamstående mor är särskilt sårbara. Andelen ensamstående överskattas dock något i måttet eftersom sammanboende utan gemensamma barn också registreras som ensamstående. Föräldrarnas nationella bakgrund, här mätt som att man är född utanför Norden och de 15 länder som var medlemmar i EU 2003, har visat sig påverka risken för fattigdom och skulle därför kunna påverka risken att bli vräkt. Antalet barn som växer upp i familjer där minst en av föräldrarna har sjuk- eller aktivitetsersättning, tidigare kallat förtidspension, har ökat. Dessa hushåll har lägre inkomster än andra och deras andel i

¹⁶³ Bergenstråhle, S. *Boende och välfärd 1986-2003*. Stockholm: Hyresgästföreningen, 2006.

¹⁶⁴ Magnusson, L. & Turner, B. *Municipal Housing Companies in Sweden – Social by Default. Housing Theory and Society*, 2008; Se också Turner, B. Hemlöshet och bostadspolitik för alla, i *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Swärd, H & Runquist, W (red). Stockholm: Carlsson, 2000.

befolkningen kan påverka omfattningen av vräkningsshoten. Samtliga mått gäller år 2007 och är hämtade från Socialstyrelsens databas LISA.¹⁶⁵

Analysen genomförs med så kallad ”negativ binominal regressionsanalys” där hänsyn tas till att andelen hushåll berörda av vräkning är skevt fördelad över kommunerna. Det är många kommuner som inte alls har några vräkningsshotade och många som har få.

Regressionsanalysen innebär vidare att de olika faktorernas påverkan mäts med hänsyn till de övriga inkluderade faktorernas effekter.¹⁶⁶ Vi presenterar resultaten som ”incidence rate ratio” IRR, där värdet 1 tyder på att det inte finns något samband, värden under 1 att sambandet är negativt - det vill säga att ju högre värde den förklarande faktorn har desto färre är vräkningsansökningarna - och värden över 1 pekar på ett positivt samband; ju högre värde på den förklarande faktorn ju större andel vräkningsansökningar.

8.4 Resultat

Under 2008 hade 67 kommuner inga ansökningar om vräkning av hushåll med barn. De flesta kommuner har mellan 14 - 19 procent barn som bor med en ensamstående mamma. Det finns dock några kommuner som har upp till 28 procent barn och unga boende med ensamstående mödrar. Andelen barn och unga som har minst en förälder med utländsk bakgrund varierar mellan 6 - 15 procent i de flesta kommunerna, med en maximal variation på 3 och 50 procent. Andelen barn och unga med minst en förälder i aktivitets- och sjukersättning någon gång under 2007 var för mediankommunen cirka åtta procent, med en stor variation mellan kommunerna.

Andelen boende i hyresrätt är för mediankommunen omkring 20 procent, men det finns en stor variation som kan sträcka sig mellan tre och 60 procent mellan kommunerna.

¹⁶⁵ Socialstyrelsen, 2010.

¹⁶⁶ Scott Long, J & J Freese. *Regression models for categorical dependent variables using Stata*, 2. ed. Texas College Station: Stata Press, 2006.

Tabell 8.1 Förklaringsfaktorer för antalet ansökningar om vräkning av hushåll med barn.
Negative binominal regression (N=290).

	Modell 1 (”ojusterad”) IRR (95% Ki)	Modell 2 (justerad) IRR (95% Ki)
Andel (%) 0-19 år med ensamstående mor. 2007	1,26 (1,20-1,33)	1,12 (1,05-1,18)
Andel (%) 0-19 år med minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning. 2007	0,86 (0,79-0,94)	0,91 (0,85-0,97)
Andel (%) 0-19 år med minst en förälder med utländsk bakgrund. 2007	1,11 (1,08-1,13)	1,03 (1,00-1,06)
Andel boende i hyresrätt	1,09 (1,08-1,11)	1,05 (1,03-1,08)

Ki = Konfidensintervall

I *Tabell 8.1* presenteras två modeller. I den första modellen skattas de oberoende faktorernas effekter var och en för sig. Alla socioekonomiska faktorer utom andelen barn och unga med minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning och bostadsmarknadsmåttet påverkar andelen vräkningshot positivt. Ju fler barn som lever på detta sätt ju större andel vräkningshot. Modellen där hänsyn tas till samtliga faktorer visar samma resultat men med svagare effekter.

Samtliga effekter är lätta att förstå utom det faktum att ju högre andelen barn till minst en förälder med sjuk- eller aktivitetsersättning desto lägre är vräkningsansökningarna. Att leva på sjuk- eller aktivitetsersättning innebär små ekonomiska marginaler, men ersättningen kanske är den lilla men trygga inkomst som skapar förutsättningen att regelbundet klara att

betala hyran. Det är antagligen föräldrar som hamnar utanför ersättningssystemen som lider de största riskerna.

Vi har även provat andra förklaringsfaktorer, som inte visade sig ha några effekter och som därför inte ingår i de slutliga modellerna. Det är andelen barn och unga som bor med långtidsarbetslösa föräldrar och som bor med föräldrar som har långvarigt ekonomiskt bistånd (mer än tio månader under ett år).

Det är av flera skäl vanskligt att genomföra en statistisk analys på dessa data. Vi har visat att måttet på barn som berörs av vräkning är mycket osäkert och kommunerna är heterogena analysenheter. Trots det visar resultaten att det främst är i kommuner med många ekonomiskt svaga barnfamiljer som vräkningar av barn är ett relativt stort problem.

8.5 Litteratur

Bergenstråhle, S. *Boende och välfärd 1986-2003*. Stockholm: Hyresgästföreningen, 2006.

Ds 2004:41. *Ekonomiskt utsatta barn*.

Flyghed, J & Stenberg, S-Å. *Vräkt i laga ordning*. Vällingby: Konsumentverket, 1993.

Magnusson, L & Turner, B. Municipal Housing Companies in Sweden - Social by Default. *Housing Theory and Society*, vol. 25 (4), (2008): 275-296.

Nilsson, A & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 2004.

Nilsson, A, & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. I, Ds 2004:41 *Ekonomiskt utsatta barn*, s.257-288.

Sahlin, I. *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv, 1996.

Scott Long, J & Freese, J. *Regression models for categorical dependent variables using Stata*, 2. Ed. Texas College Station: Stata Press, 2006.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.

Stenberg, S-Å. *Vräkt ur folkhemmet: en studie av vräkningarna i Sverige under 1900-talet*, Stockholm: Carlsson, 1990.

Stenberg, S-Å. *Vem vräks? Vräkningshotade hushåll i tre kronofogdedistrikt*. Stockholm: Inst. för social forskning, 1984.

Socialstyrelsen. *Olika villkor. Om levnadsförhållanden, risker och kommunala kostnader för barn och unga*. Stockholm, 2010.

Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm, 2008

Turner, B. Hemlöshet och bostadspolitik för alla. I, *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Swärd, H & Runquist, W (red). Stockholm: Carlsson, 2000.

9. Vräkningar av barn i nio kommuner

– intervjuer med hyresvärdar, kronofogde och socialtjänst samt några familjer

I arbetsgruppens uppdrag har ingått att jämföra kommuner med olika många ansökningar om vräkning och verkställda vräkningar. Målsättningen har varit att spåra faktorer i kommunerna som kan förklara skillnader och därmed ge förslag på åtgärder som kan minska antalet vräkta barn. Vi har valt att specialgranska de nio kommunerna Eda, Gällivare, Haninge, Kiruna, Linköping, Malmö, Norrköping, Nynäshamn och Örebro. Vi har inte bara strävat efter att nå en stor spridning i antalet vräkningar utan också tagit hänsyn till kommunernas storlek, geografiska placering, bostadsmarknad och socioekonomiska förhållanden. I *Tabell 10:1* ges uppgifter om kommunernas befolkningssammansättning, ansökningar om vräkning och verkställda vräkningar 2008 och 2009 både i absoluta och relativa tal. I *Tabell 10:2* beskrivs kommunernas bostadsmarknader och socioekonomiska förhållanden.

Det skulle visa sig vara mycket svårt att dra några slutsatser om varför kommunerna skiljer sig åt när det gäller vräkningar av barn. Statistiken sträcker sig endast tillbaka till 2008. Även om det är många barn som berörs av vräkning i hela landet blir siffrorna ganska små i de flesta kommuner. Detta leder till att antalet i en kommun kan variera kraftigt mellan åren. Kronofogdens statistik är också bristfällig vilket gör att det bland annat är vanskligt att dra slutsatser om förändringar över tid. Variationen i antalet vräkningar och bakgrundsfaktorer kommunerna emellan har dock gett oss goda förutsättningar att få en bredare information om hur hyresvärdarna, Kronofogden och socialtjänsten hanterar hyresskulder och vräkningar med särskilt fokus på barn. Vi utnyttjar dessa kunskaper i analyserna och i förslagen på förbättringar och förändringar. Först presenterar vi de olika kommunerna.

Eda är med knappt 9 000 invånare en mycket liten kommun som ligger i Värmland och gränsar mot Norge. Ansökningar om vräkning som berört barn var väldigt många 2009 men varken under 2008 eller 2009 blev någon vräkning av barn verkställd. Medianinkomsten var låg men andelen barn i bidragshushåll bara något högre än riksgenomsnittet. Vart femte hushåll bodde i hyresrätt och andelen lediga lägenheter var något lägre än i hela landet. *Gällivare* är med nästan 19 000 invånare en drygt dubbelt så stor kommun som Eda. Andelen barn hotade av vräkning var stor både 2008 och 2009 men antalet verkställda vräkningarna sjönk från sju till noll mellan de två åren. I Gällivare bor nästan vart tredje hushåll i hyresrätt och det finns inga lediga lägenheter. Medianinkomsten är högre än i landet som helhet och det är bara tre procent av barnen som bor i hushåll som får bistånd från socialtjänsten.

Kiruna är med drygt 23 000 invånare en något större kommun än grannen Gällivare men med undantag för 2009 när Gällivare inte hade några vräkningar, så har Kiruna övriga år färre ansökningar och verkställda vräkningar som berör barn. Det är ungefär lika många som bor i hyresrätt som i Gällivare men Kiruna har något fler lediga lägenheter, lite högre medianinkomst och något fler barn som bor i hushåll med försörjningsstöd.

Linköping och *Norrköping* är också grannkommuner. Med nästan 142 000 invånare är Linköping något större än Norrköping som har 128 000 invånare. Under 2008 hade Norrköping mycket fler ansökningar och verkställda vräkningar än Linköping medan det under 2009 var ungefär lika många. Båda kommunerna har ungefär 40 procent boende i hyresrätter men andelen lediga lägenheter är större i Norrköping. Medianinkomsten är mycket högre i Linköping och andelen barn i hushåll med försörjningsstöd är 12 procent i Norrköping jämfört med 8 procent i Linköping.

Malmö är med drygt 286 000 invånare den största kommunen i vårt urval. Under 2008 var andelen barn berörda av vräkningshot lite högre än för riket som helhet och detta steg ytterligare under 2009. Under båda åren var andelen vräkt barn högre än i hela landet. Liksom i Linköping och Norrköping bodde drygt fyra av tio i hyresrätter, andelen lediga lägenheter var relativt låg eller på samma nivå som Linköping och mycket lägre än i

Norrköping. Medianinkomsten var tillsammans med Eda den lägsta bland våra valda kommuner och därmed väsentligt lägre än riksgenomsnittet. I Malmö bodde 17 procent av barnen i bidragshushåll vilket är den klart högsta andelen bland våra valda kommuner och mycket högre än i riket som helhet där sex procent av barnen bodde i sådana hushåll.

Nynäshamn är med drygt 25 000 invånare något större än Kiruna och ligger relativt nära Stockholm. Kommunen har visserligen en minskande men ändå hög andel ansökningar om vräkningar där barn berörs både 2008 och 2009. Även verkställda vräkningar ligger på en ganska hög nivå under båda åren. I Nynäshamn bor 27 procent i hyresrätter och man har nästan lika många lediga lägenheter som riket i helhet. Medianinkomsten är något högre än i hela landet liksom andelen barn i hushåll med bidrag.

Haninge som ligger norr om Nynäshamn är också en förortskommun till Stockholm med nästan 75 000 invånare. Med knappt var fjärde invånare under 18 år är det den av våra kommuner som har yngst befolkning. Det var många ansökningar om vräkningar som berör barn under 2008 men antalet halverades under 2009. Andelen verkställda vräkningar av barn låg bara något över riksgenomsnittet 2008 och 2009. Nästan tre av tio hushåll återfinns i hyresrätt och inte heller i Haninge finns det några lediga lägenheter. Medianinkomsten och andelen barn med försörjningsstöd är ungefär samma som i Nynäshamn.

Örebro har en befolkningsstorlek mellan Linköpings och Norrköpings. Kommunen hade både 2008 och 2009 höga andelar vräkningshotade barn, och andelen vräkt barn ligger över riksgenomsnittet och i nivå med Malmö. Nästan hälften av befolkningen bor i hyresrätter och andelen lediga lägenheter är något lägre än i hela landet. Medianinkomsten är som genomsnittet i landet och vart tionde barn bor i hushåll med bidrag.

Tabell 9.1. Kommunernas befolkningssammansättning samt vräkningshotade och vräkt hushåll med barn respektive antal barn 2008-2009.

	EDA	GÄLLIVARE	HANINGE	KIRUNA	LINKÖPING	MALMÖ	NORRKÖPING	NYNÄSHAMN	ÖREBRO	RIKET
Befolkning 2008										
Antal invånare	8600	18700	74900	23100	141800	286500	128000	25500	132200	9249000
Andel barn (%) (2008)	19	18	24	20	20	19	21	22	21	21
Vräkningar										
<i>Ansökningar</i>										
2008										
hushåll	2	12	29	1	16	36	44	14	87	1273
barn	3	22	60	3	31	72	85	24	158	2363
2009										
hushåll	14	10	16	3	19	43	17	8	67	1186
barn	24	17	34	5	32	99	30	13	116	2274
<i>Verkställda</i>										
2008										
hushåll	0	3	7	0	7	21	22	5	12	395
barn	0	7	10	0	14	41	35	7	19	716
2009										
hushåll	0	0	4	1	6	14	5	3	17	291
barn	0	0	9	1	11	44	8	4	31	618
Vräkningar										
relativt antal barn										
<i>Ansökningar</i>										
2008										
2009	1,8	6,5	3,4	0,6	1,1	1,3	3,2	4,3	5,7	1,2
<i>Verkställda</i>										
2008										
2009	0	2	0,5	0	0,5	0,7	1,3	1,3	0,7	0,4
	0	0	0,5	0,2	0,4	0,8	0,3	0,7	1,1	0,3

Tabell 9.2 Kommunernas bostadsmarknad och socioekonomi 2008.

	EDA	GÄLLIVARE	HANINGE	KIRUNA	LINKÖPING	MALMÖ	NORRKÖPING	NYNÄSHAMN	ÖREBRO	RIKET
<i>Bostadsmarknad</i>										
Andel boende i hyresrätt (%) (2008)	19	28	29	29	41	43	42	27	47	30
Andel lediga lägenheter i flerbostadshus allmännyttan (%) (2008)	0,9	0	0	0,4	0,5	0,5	2,3	1,0	0,4	1,2
<i>Socioekonomi</i>										
Medianinkomst tkr (20 år och äldre) (2008)	198	241	242	251	223	198	216	232	224	228
Andel barn i bidragshushåll (%) (2008)	8	3	5	4	8	17	12	6	10	6

9.1 Undersökningens utformning

Vi har under hösten 2010 besökt nio kommuner där vi intervjuat hyresvärdar, kronofogdar, socialtjänst och vräkta familjer. I Malmö kommun valde vi fyra av tio kommundelar som hade respektive inte hade deltagit i Socialstyrelsens vräkningsförebyggande projekt. Inom kommunerna försökte vi intervjua minst en privat och en kommunal hyresvärd. Vi strävade här efter att nå hyresvärdar med vräkningar. De intervjuade var handläggare som var ansvariga och representanter för hantering av hyror, hyresadministration, inbetalningar, krav och juridiska frågor. Intervjupersonernas titlar var till exempel hyreshandläggare, kravansvarig eller hyresadministratör.

Kronofogdens verksamhetsområden inkluderar flera kommuner. Vi har intervjuat kronoinspektörer som varit verksamma i våra kommuner. Ibland har dessa relaterat till ärenden i andra kommuner och har inte alltid haft något specifikt att säga om våra kommuner.

Organiseringen av socialtjänsten ser olika ut i kommunerna. Vi intervjuade främst handläggare av hyresskulder som till exempel arbetade i enheter för försörjningsstöd och ekonomiskt bistånd eller i en samlad arbetsmarknads- och försörjningsenhet. Andra kommuner hade särskilda grupper eller personer anställda för att handlägga ärenden om hyresskulder och/eller boendefrågor, så kallade vräkningsförebyggare.

Vi har intervjuat fyra familjer, tre som vräkts och en som undvikit vräkningen. Två barn i dessa familjer har intervjuats. De största svårigheterna var att nå familjerna. Många mådde så dåligt att de inte ville bli intervjuade, men de som medverkade uppskattade att få ge sin version av vad som hänt. I några fall kunde vi också intervjua den aktuella socialsekreteraren.

De flesta intervjuerna genomfördes personligen och var semistrukturerade vilket innebär att vi hade en guide med frågeställningar men att samtalet hölls så öppet att det gavs utrymme för associationer, följdfrågor och sidospår. I några fall gjordes också telefonintervjuer. Alla fyra deltagare i arbetsgruppen har besökt kommuner och genomfört intervjuer.

9.1.1 Etiska överväganden

Undersökningen godkändes i september 2010 av Stockholms regionala etikprövningsnämnd (dnr 2010/1406-31/5). I samtliga intervjuer har vi informerat om att den intervjuade kan avstå från att svara på vissa frågor eller när som helst helt avbryta intervjun. Intervjuer med myndighetspersoner innebär inga stora etiska problem då de uttalar sig i sin yrkesroll. I samband med intervjuerna av vräkta familjer ställs dock höga etiska krav. De familjer och i vissa fall barn som vi intervjuat har vi fått kontakt med via socialtjänsten och Kronofogden. Vi har i samband med dessa intervjuer varit mycket försiktiga och i än högre grad än med myndighetspersonerna undvikit följdfrågor som kan verka ifrågasättande eller provocerande. Vårt intryck är att de som ställt upp för intervjuer varit nöjda med möjligheten att få ge sin version av det som hänt.

9.2 Hyresvärdarna

Hyresvärdarna tar initiativet till och är den drivande parten i processerna som kan leda till vräkning. Vi har intervjuat 16 representanter för kommunala och privata värdar och följer här deras arbete från hyresskuld till vräkning. De intervjuade personerna som arbetar med hyresskulder och kravprocesser har olika yrkestitlar som kravhandläggare eller hyresadministratör. I den följande texten kallar vi dem hyreshandläggare. Stora hyresvärdar har nästan alltid tydliga rutiner för hur de ska handlägga försenade hyror. Vanligen använder man inkassoföretag för kravhanteringen men ett par av dem sköter allt själva.

9.2.1 Handläggning

Det är ganska vanligt att hushåll en eller flera gånger betalar sina hyror för sent och värdarna får därför skicka ut många kravbrev som inte leder till att Kronofogden kontaktas. En av de intervjuade värdarna skickar ungefär 16 000 kravbrev per år varav cirka 1 000 leder till ansökning om betalningsföreläggande hos Kronofogden. Problemet verkar vara vanligare hos de större värdarna. Hyreshandläggarna i mindre bostadsföretag menar att de har en ganska god överblick över det fåtal hyresgäster som återkommer med upprepade sena inbetalningar eller uteblivna hyresinbetalningar.

När en hyresskuld uppstått väntar värdarna vanligtvis sju till tio dagar innan de reagerar på skulden. Vissa hyresvärdar skickar därefter först en påminnelse och sedan ett kravbrev:

... först då en påminnelse kring den 7:e, 8:e, sen har de 10 dar på sig att betala den, sen skickar vi ett inkassokrav. Det går automatiskt, vi gör en körning då.

Några handläggare menar att det är mer effektivt och många gånger billigare att skicka kravbrev direkt, eftersom det är så många som är sena med enbart en hyra:

Vi använder aldrig påminnelser. Det var 10 år sedan. Vi skickar bara inkassokrav. Vi har märkt att ju snabbare man hanterar problemet desto snabbare betalas skulden.

Nummer ett är att vi inte skickar några påminnelser utan vi skickar inkassokrav direkt ... och efter 10 dagar går det här inkassokravet vidare till betalningsföreläggande. Sen är det Kronofogdens process ända tills de fattar beslut om avhysning.

Det händer också att hyresgäster som är sena med sin inbetalning hör av sig till hyresvärden vilket kan få betydelse för handläggningen:

Jag brukar också informera hyresgästerna om att höra av sig till mig ifall de får problem med att betala, med en personlig kontakt blir det mycket lättare att lösa situationen. De som hör av sig stannar på min bevakningslista och går inte till inkasso.

De hyresgäster som hör av sig vid hyresskuld brukar vi normalt göra en avbetalningsplan med, men de som inte hör av sig gör vi andra åtgärder för. De som hör av sig kan få uppskov och att de ska betala tillbaka efter en viss tid, eller en summa per månad. Men oftast så blir man passiv som hyresgäst, ledsen, besviken. Man håller sig oftast undan.

Oavsett hur värdarna administrerar skuldhandläggningen är de flesta mycket positiva till hyresgäster som söker kontakt själva eller de som är lätta att nå:

Det bästa vore om man fick till en dialog. Om jag fick en hyresskuld skulle ju jag ringa till min hyresvärd och prata, inte bara försvinna. Då blir det ju en annan typ av handläggning, en mer subjektiv och man får prata ordentligt. Så håller man sig inte undan och blir passiv, tar inte ansvar.

Av enkätundersökningen till kronoinspektörerna¹⁶⁷ framgick att det var ett ganska stort problem med att skuldsatta höll sig undan och inte gick att nå. Det karaktäriserades flera gånger som att de ”stack huvudet i sanden”.¹⁶⁸

Men för att få anstånd kan det vara viktigt vad hyresgästen uppger vara skäl till att inte ha betalat hyran:

Vissa ringer ju och begär anstånd för att de har betalat en annan räkning och det går vi ju inte med på. Då får man stå sitt kast.

En övervägande majoritet av hyresvärdarna använder sig av olika inkassobolag för hantering av hyresskulder. Ibland har hela uppsägningsprocessen lagts över på inkassobolaget:

Alla bitar i skuld och vräkningsprocessen sköts av Juristinkasso. Den enda kontakt vi har med Kronofogden, är i samband med avhysningsdatumet, de ringer och hör om någon av oss ska följa med.

Mycket nöjd med Intrums arbete, en pakettjänst vi köpt in, de sköter ju hela processen åt oss. Lätta att få tag i, har samma handläggare som jag alltid ringer till.

Men det finns också de som menar att anlita inkassobolag leder till större kostnader:

Vi har haft det, för kanske 12 år sen, då anlitate vi Justitia, men det var väldigt dyrt, så då gick jag och en till på en kurs hos Kronofogden. Man var ju skraj över att det här kan man inte göra själv, men det var ju inte så svårt. Så då sa vi upp avtalet och började sköta det här själv, och det tjänar vi mycket pengar på.

¹⁶⁷ Avsnitt 7.

¹⁶⁸ Jfr. Holmdahl, J. *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Lic.-avh., 2009, s.98.

Hyresvärden har en skyldighet att underrätta socialtjänsten när denne säger upp en hyresgäst på grund av hyresskuld och vid vissa störningar. Men det är inte ovanligt att hyresvärden informerar socialtjänsten innan det har blivit aktuellt med en uppsägning:

Är det någon som alltid betalar sent skickas ett varningsbrev om sena inbetalningar. Då går också en kopia till stadsdelsförvaltningen, boendegruppen, som förebygger boendeproblem.

I vissa fall samarbetar hyresvärden med socialtjänsten för att i ett tidigt skede identifiera hushåll med betalningssvårigheter. Både privata hyresvärdar och allmännyttiga värdar beskriver ett sådant samarbete:

Sedan samarbetet med kommunen inleddes 2009 har man skapat en rutin där jag och en av boendeassistenterna i kommunen går runt och knackar dörr runt den 7:e i varje månad. Man går till alla som inte betalat hyra och som inte hört av sig. Dessa turer görs på kvällen när folk är hemma. Av 300 lägenheter är det runt 15 dörrar som knackas varje månad.

9.2.2 Hyresgästen sägs upp

Efter att inkassokravet förfallit efter ytterligare sju till tio dagar, varierar värdarnas handläggning av hyresskulden. Det finns inte heller några bestämmelser som anger vid hur många förfallna hyror en hyresvärd kan/ska söka betalningsföreläggande:

Det finns inte en ram för när det sker, utan beror på situationen kring hyresgästen, vilka samtal man har haft med hyresgästen, historien bakom och så vidare.

I: Så efter den andra hyran går ni till Kronofogden?

IP: Ja vi skickar ju meddelande till socialen då, det måste vi ju göra. Det går ganska fort, de skriver på den och skickar tillbaka, det ska ju vara en bilaga i ansökan om betalningsföreläggande. Men socialen gör ju inget i det skedet. Det är med när det blir lite skarpare läge.

På dag tio kör vi ut listor på dem som inte betalt sin hyra och skickar det till Inkasso. Dag 21 blir det uppsägning och då meddelas också socialtjänsten oavsett familjetyp.

Hyresvärden kan välja att själv säga upp hyresgästen och i det skedet meddela denne uppsägningen samt informera om återvinningsfristen. Värden måste då själv ansvara för att hyresgästen blivit delgiven uppsägningen samt bevaka återvinningsfristen. Om hyresgästen inte betalt sin skuld och inte flyttat när återvinningsfristen löpt ut kan värden ansöka om verkställighet hos Kronofogden. Men då måste Kronofogden också delge hyresgästen beslutet om vräkning, vilket kan dra ut på tiden:

IP: Sen när personen är skyldig två månadshyror så skickar jag ett uppsägningsbrev och då har de tre veckor på sig att betala. Och då skickar jag över ett brev till socialen och meddelar att den här personen har fått uppsägningsbrev på grund av obetalda hyror, då skickar vi ett meddelande till socialtjänsten om vilka hyror det är och belopp och så.

I: Är det också ansökan om avhysning?

IP: Nej, där är man inte ännu, det här är första skedet. När man skickat uppsägningsbrev till en hyresgäst, då måste vi vänta 3 veckor innan man får skicka till Kronofogden.

Delgivningen vid hyresvärdsuppsägningar skapar en del problem och det kan bli en ganska långdragen process:

Problemet är ju delgivningen, de kan inte nås och delges uppsägningen, det drar ut på tiden.

Ett annat alternativt för hyresvärden är att vända sig direkt till Kronofogden med en ansökan om betalningsföreläggande och ansökan om vräkning. Hyresvärden sparar på så sätt in ett steg och vräkningsprocessen går snabbare. Dessutom behöver hyresvärden inte ta ansvar för att delgivningen skett på ett korrekt sätt eftersom myndigheterna sköter detta. Detta sätt att hantera uppsägningar och vräkningar på är utan jämförelse det vanligaste:

Vi går till Kronofogden för vi tycker att ju snabbare handläggning ... det gynnar både oss och hyresgästen, och då kommer också socialförvaltningen in i ett tidigare skede.

Om orsaken till uppsägningen är någon annan än en hyresskuld är det vanligare att kontraktet sägs upp till hyrestidens utgång och att man vänder sig då till hyresnämnden. Det kan exempelvis handla om störningar:

Hyresnämnden är aktuell när det gäller störningar, inte vid hyresskulder.

Vid hyror är det svart på vitt att hyran är betald eller inte. Vid störningar finns en tvist och en bevisbörda. Dessa ärenden går upp i hyresnämnden.

Man vänder sig också till hyresnämnden vid upprepade sena hyresinbetalningar:

Vid flera hyresskulder och sena inbetalningar så säger vi upp kontraktet till hyrestidens utgång, eller Juristinkasso gör det.

I de fall man inte har en klar och given skuld, utan att man upprepade gånger betalar för sent och vi kanske går in till Kronofogden och ansöker om betalningsföreläggande sen får man återkalla det, sen går det ytterligare några månader och så går vi in på nytt. Man får varningsbrev där vi skriver en anmodan om att betala hyran i rätt tid annars så kommer vi att säga upp er. Där säger vi upp med tre månaders uppsägningstid och så hänskjuter vi till hyresnämnd för prövning, om man har varit försumlig.

Det kan också handla om olovlig andrahandsuthyrning:

Det är inte vanligt men jag har varit med om det en gång, en hyresgäst i somras som skulle avflytta till hyrestidens utgång. Det handlade om olovlig andra handsuthyrning.

Jämfört med till exempel störningar anses det vara mycket lättare att få igenom en uppsägning med en hyresskuld som underlag. I de fall värdarna kan verka ovanligt kompromisslösa vid hyresskulder är orsaken därför inte sällan att det också finns en störning i botten. Den finns då inte med i ansökan eftersom att det är enklare att utnyttja hyresskulden som orsak.

... det är inte vanligt att vi gör det eller på grund av störningar endast, av den enkla anledningen av de höga beviskraven.

Flera av hyresvärdarna menar att de aldrig vänder sig till hyresnämnden med en uppsägning, andra menar att det är ganska vanligt. Någon skillnad mellan privata och allmännyttiga hyresvärdar tycks inte finnas på denna punkt.

9.2.3 Återkalla eller gå vidare med en uppsägning?

Det är inte ovanligt att värden drar tillbaka ansökan även efter de tre återvinningsveckorna. Vi frågade därför värdarna på vilka grunder de drar tillbaka sina vräkningsansökningar. Vissa menar att detta endast sker om skulden betalas eftersom:

... när vi har skickat in den [ansökan], då drar vi inte tillbaka den. Då har vi gjort ett förarbete innan och försökt och sen har de haft möte med soc också [...] så vi väntar in i det längsta innan vi skickar in det, för det blir ju extra kostnader för dem som redan har det sämst ställt.

Hos andra hyresvärdar är det när ansökan är inlämnad som själva förhandlingsarbetet med hyresgästen eller socialnämnden startar:

Det finns alltid möjligheter att upprätta en avbetalningsplan om de ger ett intryck av att vilja ordna det. Det måste ju finnas en drivkraft hos dem själva.

Trots att hyresvärderna inte nått någon överenskommelse med hyresgästen eller med socialtjänsten är det ändå många ansökningar som inte leder till vräkningar. I många av dessa fall har hyresgästen flyttat innan vräkningen:

Flyttar de verkställs ju inte vräkningen, utan det blir en övergiven lägenhet.

9.2.4 Hyresvärdens bedömning av hyresgästen

Redan efter inkassokravet gör hyreshandläggarna bedömningar av hyresgästernas förmåga att betala. Om hyresvärdarna misstänker att det kan bli framtida problem blir hållningen mer restriktiv.¹⁶⁹ En av hyreshandläggarna beskriver det så här:

Vi accepterar nästan aldrig avbetalningsplaner, det är inte ovanligt att hyresgästerna ljuger om sina förutsättningar. Vi accepterar inte sociala kontrakt heller eftersom vi har dåliga erfarenheter av det.

I det långsiktiga perspektivet ingår inte bara en bedömning av hyresgästernas egna betalningsförmågor utan också andra möjligheter till att hyran kommer att betalas regelbundet. Här är det främst sannolikheten att hyresgästerna kommer att få hjälp av socialtjänsten som spelar roll:

Ifall kommunen går in och löser hela eller delar av skulden lägger vi ansökan på anstånd för att se hur det fungerar. Men då brukar vi vilja att hyrespengarna går direkt till kommun så att hyran säkert kommer in. Så hade vi det för några månader sedan, med en barnfamilj som vid upprepade tillfällen dragit på sig hyresskulder.

När det gäller barnfamiljer är en del hyresvärdar också mer villiga att försöka lösa situationen i samarbete med socialtjänsten:

¹⁶⁹ Jfr. Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2009, s. 90 f.

För barnfamiljer ... vi försöker när vi pratar med försörjningsstöd, att vi stoppar det här. Ja då avvaktar vi ju, om de har någon lösning.

Vi tittar på historiken, hur de skött sig tidigare. Sen försöker vi göra den [avbetalningsplanen] rimlig, det är en förutsättning. En del får två år på sig att betala 500 kronor i månaden. [...] Men alla har ju inte de förutsättningarna för att beviljas en avbetalningsplan och då är det bra att vi har kommunen i ryggen. Säger vi nej, kan kommunen gå in och lösa delar av skulden för att skapa bättre förutsättningar för en avbetalningsplan. Detta gäller i synnerhet barnfamiljer.

Andra hyresvärdar är mindre samarbetsvilliga och lägger ett större ansvar på socialtjänsten:

Vi särbehandlar inte någon, vi måste ju behandla dem som alla andra, har de inte betalat hyran så har de inte betalat hyran. Men de får ju mer stöd från soc.

Jag har dessvärre en barnfamilj om kommer att avhysas i början av nästa år. De har misskött hyran ända sedan de flyttade in för ett år sedan. Vi har skickat skriftliga varningsbrev, jag har ringt. Har försökt med allt. Nu har de fått brev om att de är uppsagda och då börjar de agera. De har fått så många chanser, hade vi reagerat direkt hade de blivit avhysta i våras. Nu ligger de efter med tre månadshyror och det går inte längre. I det här fallet har jag inte varit i kontakt med soc, de kanske inte har tagit tag i ärendet, de har ju mycket att göra. Eller så vill inte hyresgästen ha kontakt med dem.

Grundläggande för att dra tillbaka en uppsägning oavsett var man befinner sig i processen är vanligen att hyresgästen ska betala sin skuld och dessutom ska hyresgästen bedömas klara hyran framöver:

Är det bara skulder och vi på sikt får in pengarna ansöker vi inte om avhysning, även om man kan det. Är det däremot störningar med så är vi inte lika toleranta eftersom vi riskerar att förlora andra hyresgäster.

Men ibland kan olika typer av överenskommelser också innebära att en ansökan dras tillbaka:

Det finns alltid möjlighet att upprätta en avbetalningsplan om de ger ett intryck av att de vill ordna det. De måste ju finnas en drivkraft hos dem själva. Vi vill gärna se vad de själva har att komma med för förslag, ex hur de har tänkt sig en avbetalningsplan. De som inte själva vill kan man ju inte göra mycket åt.

När en vräkning väl kommer till stånd är vanligen en representant för hyresvärden närvarande vid vräkningen även om det oftast inte är handläggaren som fattat de formella besluten:

Förvaltaren är på plats, inte vi.

Skälen för närvaron är i dessa fall oftast praktiska:

Det handlar om att få tillbaka nycklar.

När handläggaren närvarar är det oftast i egenskap av beslutsfattare:

Jag är med därför att jag på plats kanske ska besluta om att vi inte ska verkställa. Plus att det kan vara så att Kronofogden kanske beslutar att det inte ska bli någon avhysning, dom kan ju på plats bestämma att inte verkställa.

9.2.5 Hyresvärdarnas syn på vräkningshotade barnfamiljer

De flesta hyresvärdar menar att barnfamiljer inte kan särbehandlas och någon nämnvärd skillnad mellan allmännyttan och de privata värdarna kan inte spåras:

Vi särbehandlar inte någon, vi måste ju behandla dem som andra, har de inte betalat hyran så har de inte betalat hyran.

Det finns också de som uppfattar särbehandling som något negativt:

Särbehandling blir det om man har andra problem, exempelvis är störande. Att man inte bara har ekonomiska problem, utan också exempelvis är stökig i fastigheten, då blir man särbehandlad. Då blir vi mycket, mycket tuffare. En som är psykiskt sjuk eller en barnfamilj, det är lika eländigt vad som, men det kanske är ännu eländigare att barn blir oskyldigt drabbade.

Men det finns också de som lägger ned mycket arbete på bland annat barnfamiljer:

Känner man till att det finns barn hemma, tänker man en gång till. Det kan hända att en barnfamilj, när det handlar om ekonomi, att de får en chans till som kanske en som är ensamstående och inte har familj inte skulle ha fått.

De flesta hyresvärdar anger både strukturella och individuella skäl till varför barnfamiljer får problem i sitt hyresförhållande framförallt på grund av hyresskulder:

... det är arbetslöshet, det gör ju sitt.

Mest vanligt är väl att man lever från månad till månad och inte har råd med hyran om det kommer en extra utgift. Då prioriterar man bort hyran. Många är ju arbetslösa, utförsäkrade och väntar på pengar.

Det är inte klokt, de fick vänta på försäkringskassa och a-kassa upp till 18 veckor. Hyran ska ju vara betald den 1:a senast och så har ju vi ett påslag där med 160 kr.

Till de strukturella skälen skulle också svårigheter med att leva i ett ojämlikt samhälle kunna hänföras:

Det är klart att det inte är så lätt att leva om grannen har nya skotrar och det är mycket prylar, det tror jag, att man inte har råd att skaffa allting, och då blir det att hyran kan slira.

Min erfararenhet är den att har man det knapert kan det vara så att man prioriterar andra saker än hyran. Man kompenserar ... Sen är det ju så att det är tufft, vi lever ju med att man ska se ut på ett visst sätt, man ska ha vissa grejer. Det kan vara tufft många gånger för människor.

Att ständigt tvingas leva på marginalen menar vissa hyresvärdar i sig kan vara vräkningsdrivande:

Politikerna ser ju inte det. De har inte en enda hyra i reserv. Kolla i butikerna, på krogen och McDonalds den 25e. Folk lever highlife och sedan har de jättetajt de sista två veckorna. När man lever så från månad till månad är det nästan givet att om något händer, hunden bryter tassens, tandläkaren eller liknande, så hamnar man efter med hyran för man har inte de marginalerna. Men det som är intressant är att de fattigaste vi har i kommunen, våra pensionärer, de står för en procent av hyresskulderna. De fattigaste! Varför? Jo för de har kontinuitet i sina betalningar. De vet att de får fuktiga 9000 kronor men vet vad de ska betala.

Men svårigheterna med att hantera ojämlika levnadsvillkor kan också individualiseras, och att inte rätta mun efter matsäcken uppfattas vara en orsak till att människor hamnar under vräkningshot:

Folk lever över sina tillgångar eller har problem med myndigheter.

Ja de ... vi funderar på det många gånger också, men sen när man pratar med dem då kan det vara att de betalat andra räkningar, att de varit på semester och att de köper julklappar när det är jul, för man ser ju oftast då på hösten efter semestern och så efter jul, då är det lite mer.

Det varierar väldigt mycket. Det finns de som har väldigt bra löner men som prioriterar fel, mobiltelefoner, tv-apparater, Ellos.

I vissa fall är det överkonsumtion, det är väldigt vanligt t.ex. till jul att man prioriterar att köpa julklappar istället för att betala hyran. Det är vanligt.

Ett annat individuellt skäl till problemen uppfattas vara en bristande förståelse för allvaret med en hyresskuld:

De ser inte bostadsbolaget som prio ett, de är mer rädd för banken. Och telefonerna.

Men, den bristande förståelsen kan också bero på språksvårigheter:

Ofta förekommer kommunikationssvårigheter, hyresgäster som inte pratar svenska.

Antingen förstår de inte vikten av att betala sin hyra i tid eller så struntar de i det. Jag vill tro på det första alternativet, de flesta vi avhyser har utländsk bakgrund och har barn, det kan nog vara svårt med kommunikationen.

Rent slarv uppfattas sällan vara en orsak till hyresskuld:

Men det är väldigt få som inte betalar in för att de är slarviga, det är ofta att de inte har pengarna, väntar på något bidrag.

Däremot kan skammen över situationen leda till att människor inte söker och därmed inte heller får den hjälp de behöver:

De skäms ju över att prata med soc oftast, så det handlar ju om att få dem att ta kontakt med dem. Och se att det är människor, alla kan ju hamna där nångång.

Depression och missbruk är också orsaker till problem i ett hyresförhållande som några få hyresvärdar nämnder som anledning till att barnfamiljer blir vräkningshotade:

Ibland går pengar till droger, alkohol och spelmissbruk. Men det är nog inte den vanligaste orsaken.

Man blir deprimerad, äter mer chips helt enkelt. Eller dricker.

Ibland är hyresvärdarnas omdömen om de vräkningshotade familjerna hårda och antyder att det faktum att en familj hotas av vräkning innebär att föräldraskapet kan ifrågasättas:

Är de lämpliga som föräldrar? Det är faktiskt sådana kraftuttryck som vi använt till dem som är sura på oss. Då säger vi det att: Du är inte bara en dålig hyresbetalare, är du ens lämplig som förälder när du utsätter dina barn för det här om och om igen? När man läser i tidningen om barnfamiljer som står där och gnisslar "vi visste ingenting, plötsligt stod Kronofogden där". De ljuger så de blir blåa! Vi hade en sådan familj förra året som stod och skulle försöka få tidningen att skriva om dem. Då kunde vi visa upp två A4-ark med insatser som gjorts både från bostadssamordningen och oss.

Föräldrarna uppfattas också utnyttja sina barn:

Det finns ju missbruksföräldrar och de använder ju ungarna som försörjningsapparater kan man säga, och då kan man fundera på om det är rätt. Vi har ju varit med om att man vräkt barn i missbruksförhållanden när man tycker att barnen har det väldigt väldigt dåligt, så pass illa att vi har anmält om omhändertagande. Och jag tror inte att en hyresvärd direkt gör en sån anmälan om det inte är allvarligt. Och när vi tittar på de här ungarna som far väldigt, väldigt illa och sen ser vilka som blir kriminella så har vi ju nästan följt de här under årets lopp och sett det här. Den som stack en kniv i en annan person här har ju jag personligen anmält till socialtjänsten fyra gånger, för att den far illa i sin familj. De kränkte ju barnet som hade kunnat få ett bättre liv. Vi hade en annan nu som hamnade i fosterhem.

Uppfattningen att hyresgästerna är rationella och använder sig av de regler som finns till sin fördel är också återkommande:

Vissa har ju satt det i system också, de vet exakt vad det är som händer, så att många hinner betala innan det blir utslag och att det händer något vidare.

Problemet är ju delgivningen, de kan inte nås och delges uppsägningen, det drar ut på tiden. Sedan är det ju ytterligare en delgivning som måste fram och det är Kronofogdens delgivande om avhysning, där de meddelar datum för vräkningen. Och då kan man ju hålla sig undan igen. Efter den delgivningen är det cirka en månad till vräkningen blir av.

Ett vräkningsförebyggande arbete anses därför ibland innebära ett upprätthållande av ett system som vissa människor kan sko sig på:

Ja om någon annan betalar för det kommer det alltid att finnas familjer som har betalningssvårigheter.

Att man inte ska kunna bli vräkt för att man har barn är ju att lägga över ansvaret på någon annan. Det skulle ju verkligen kunna sättas i system och utnyttjas.

9.2.6 Samarbetet med socialtjänst, kronofogde med flera

I några kommuner förekommer inte något samarbete överhuvudtaget mellan hyresvärdarna och socialtjänsten. Vissa hyresvärdar upplever också ett mindre behov av kontakt med socialtjänsten:

De (soc) ringer ibland och frågar om vi kan göra någon avbetalningsplan. Det händer att de gör det, men vi ordnar ju saker innan vi ens är i kontakt med dem, så vi har nästan ingen kontakt med dem. Det är säkert att vi försöker lösa det själva med hyresgästen och det tror jag är ganska bra. Sen när de klarat av en hyresskuld, den människan växer ju också.

Ibland är dock samarbete med socialtjänsten mycket tätt:

Med soc parallellt hela tiden. Det dyker upp saker hela tiden, många är ju tyvärr mytomaner och säger att de ska betala nästa vecka men så kommer inga pengar. Då måste man ju ringa och kolla med soc.

Det är inte bara ekonomihandläggare inom socialtjänsten som hör av sig, det kan också vara boendestödjare, vräkningsförebyggare och andra:

Sedan har vi ju då boendegruppen som har hand om alla sociala kontrakt.

Vräkningsförebyggande team uppfattas ofta som mycket positivt:

Det fungerar jättebra. Det gör en enorm skillnad att ha de här två personerna som arbetar vräkningsförebyggande.

Generellt mycket bra. Boendestödet har en bra uppsökande och kontaktskapande verksamhet som verkligen gör att man kan förhindra avhysningar.

Även i övrigt beskrivs kontakten med socialtjänsten som god:

Soc mycket bra, med sina kontaktbesök, när vi har haft våra månatliga möten med dem och soc har kontaktat hyresgäster med problematik börjar dessa direkt ringa till mig och försöka hitta lösningar. Det märks att något händer.

Vi har ju ändå ganska bra kontakt med socialen vi också, vi har möten med dem en gång i månaden.

Samtidigt framkommer kritik mot socialtjänsten:

Soc känns mer godtycklig. Jag vet inte hur de jobbar, de har ju sina regler och rutiner men det känns som att vissa får jättemycket hjälp och vissa inte. Till och med för barnfamiljer kan det variera. Det beror på handläggaren, vissa vrider och vänder på det och gör allt för att hitta en lösning medan andra nöjer sig direkt om vi säger att vi har problem med hyresgästen och vill att de flyttar.

Mitt intryck är att det beror mycket på vem hyresgästen har kontakt med på soc. Barnfamiljer hjälper de alltid extra mycket. Det har till och med varit så att familjer fått pengar till hyra av soc även fast deras boende varit en olovlig uthyrning och de inte har ett eget kontrakt. Även om de har en hyresskuld på sex hyror så kan socialen gå in, medan andra har en liten skuld men får ändå ingen hjälp.

Brist på förebyggande arbete och ett alldeles för sent agerande kritiserar också:

Ja när det är avhysningsdag då kommer dom och så säger de att ja nu ska vi betala här, eller nu ska vi skjuta till med pengar här, eller att de är med. Jag tycker att det är så sent i processen där.

Nu tycker jag faktiskt att de allt oftare går in och löser skulder, om man jämför med för några år sedan. Men är det stora skulder behöver du ju ett beslut från nämnden och då kan det ju ta lite tid. Vi behöver se att pengarna kommer in, innan vi går in och lägger ett anstånd. Men vet vi via kommunen att betalning är på gång, kan vi lägga in ett anstånd tidigare. Nu hade vi en barnfamilj nyligen där kommunen bad om mer tid för att utreda eftersom de ville se ifall det fanns andra medel genom anhöriga som kunde betala en skuld som inte var så stor. Det går vi ju med på.

Socialtjänstens okunskap om hyreslagstiftningen uppfattas vara ett problem:

Socialen de ska utbilda sig i hyreslagstiftningen, de ska veta vad som gäller vid avhysningar, hur lagen är formulerad, sen ska man ställa upp på eget initiativ mycket mer.

Socialförvaltningen borde känna till mera om hyreslagen och återvinningsfristen och att man kan gå in till och med i första instans och bevilja belopp som man garanterar. Jag tror inte socialförvaltningen kan lagstiftningen.

Dessutom uppfattas de regler socialtjänsten har att förhålla sig till också vara svåra att förstå och ibland ett problem:

Sekretessen är ju ett problem, om det är strul i en lägenhet kan vi till exempel inte få reda på ifall det är någon socialsekreterare som är inne och jobbar med den. Ekonomienheten och den sociala enheten har sekretess mellan sig men boendestödjarna har ju kontakt med bägge och de kan låta oss veta att det är någon inne och jobbar med en hyresgäst. Det räcker för oss.

Andra parter som hyresvärden är i kontakt med vid uppsägning och vräkning är framförallt Kronofogden samt inkassoföretag. Hyresvärden kan exempelvis ha delegerat handläggningen helt till ett inkassobolag som i sådant fall sköter alla kontakter:

Sergel äger ju ärendet så fort det blir ett krav. De håller i alla kontakter med hyresgäst, Kronofogden och socialtjänst.

Kontakten med Kronofogden beskrivs överlag som god med en hög servicenivå:

Kronofogden är jag nöjd med, de kan ofta hantera bångstyriga hyresgäster mycket bra. När de vägrar flytta på sig när de ska ut, sätter de sig och pratar med dem någon timme och får sedan ut dem.

9.2.7 Socialt ansvar och eget vräkningsförebyggande arbete

Att marknadsprinciper är överordnade barns grundläggande behov av bostad och trygghet är något som ibland uppfattas som problematiskt av hyreshandläggarna:

Det som var olyckligt var att barnet i familjen var sjukt och skulle göra en operation. För att genomföra operationen var det viktigt att ha en trygg hemmiljö eftersom miljöombyten ökar risken för att utsättas för olika typer av bakterier och operationen sköts upp flera månader på grund av det

osäkra boendeförhållandet man hade ju velat göra mer men tyvärr så kan jag inte gå runt företagets riktlinjer. Man vill hjälpa som privatperson men man får ju inte glömma att man jobbar för ett företag med sina rutiner och policies.

Det är svårt att hantera detta men jag har lärt mig att tyvärr kan man inte låta känslorna ta över. Jag handlägger ett ärende, min sak är inte att hjälpa dem med boendet och att lösa sin livssituation. Jag gjorde ju inget fel i detta ärende, gjorde bara mitt jobb, men som privatperson känns det ändå som att man ville göra mer.

Rent generellt kan jag säga att det är lärorikt att jobba här men man möter också svåra saker. Många lever i utsatta situationer och vi kan inte alltid hjälpa dem. De är frustrerade, ledsna, arga, kommer hit och gråter, visar upp gråtande barn. Det är ett företag jag jobbar för inte socialen och det kan vara svårt att balansera. Mitt jobb är i slutändan att hyra ut till bra hyresgäster som uppfyller våra kriterier. Många gör ju inte det, har betalningsanmärkning och så vidare., då kan jag ju inte hjälpa dem.

Att hyresvärden accepterar sociala kontrakt menar några är ett uttryck för deras sociala ansvar:

Att vi upplåter ett visst antal av våra lägenheter till kommunkontrakt tycker jag är ett socialt ansvar.

Att bostadsföretaget är allmännyttigt kan också uppfattas innebära ett större socialt ansvar:

Vi har ju ägarkrav som innebär att vi ska verka för ett gott boende i kommunen ... något sådant. Vi har ju ett större ansvar än en privat värd.

Företagets storlek anses också ha inflytande på ett eventuellt socialt ansvar:

När man blir stor, som vi, ett börsnoterat bolag då har man ett socialt ansvar.

Andra menar att hyresbolag inte har något direkt socialt ansvar:

Vi har ju tagit ganska mycket ansvar och det behöver vi ju egentligen inte, utan det är ju kommunen som ska se till att barna har det bra.

Jag menar bestämt att hyresvärden inte har ett socialt ansvar. Det är en annan sak att man tar hänsyn men det får inte stadfästas.

Även om de flesta hyresvärdar inte själva beskriver sitt arbete i termer av vräkningsförebyggande arbete kan en del av deras arbete ändå karaktäriseras på detta sätt. Exempelvis har en del hyresvärdar, oavsett om de är allmännyttiga eller privata, som rutin att underrätta socialnämnden även vid upprepade betalningsförseningar eller i samband med uppsägningar till hyrestidens utgång:

Om man säger är du försenad tre gånger på ett halvår och det är ganska korta förseningar, då får man ett ganska snällt varningsbrev att vi inte accepterar många sena betalningar även om de är korta. Är det lite längre förseningar så blir det en kraftigare varning och fortsätter förseningarna så tar man till en väldigt kraftig varning där vi då även skickar underrättelse till socialtjänsten på att vi har skickat en sådan varning till hyresgästen och att det är någon som betalar, även om vi inte lagmässigt är tvungna att skicka detta till socialtjänsten så gör vi det.

Att vända sig till socialtjänsten kan också beskrivas som ett uttryck för ett socialt engagemang:

Då har vi gemensamt kunna gått till socialen med hyresgästen och försökt och hjälpt hyresgästen. Sen har vi kommit tillbaka till förhandlingen i hyresnämnden som man har haft tidigare och talat om vad som hände. Och då tycker hyresnämnden att då har vi verkligen gjort allt. Och på soc kanske man inte kunde hjälpa till för personen kanske inte var bidragsberättigad och då får de flytta.

Vissa hyresvärdar arbetar också uppsökande:

Ja, de som har två (hyresskulder). Då går vi förbi. Är de inte hemma då lämnar vi ett brev om att vi har varit där och vad det gäller.

Under det projektet arbetade vi väldigt systematiskt i två miljonprogramområden, Vi drog ut listor varje månad på dessa områden och gjorde hembesök i 20-30 lägenheter. Det var ju väldigt tidigt, redan dag 15 och många hade ju lösningar på gång, de väntade på pengar, var i otakt, gjorde amorteringsplaner.

Att upplåta vissa lägenheter i sitt bestånd till människor med sociala problem uppfattas också ibland vara ett uttryck för ett socialt ansvarstagande. Kommunen får ta över kontraktet och hyr sedan ut lägenheten i andra hand till den uppsagda hyresgästen. Kontraktet kan också omvandlas till ett korttidskontrakt där uppsägningstiden kan vara en månad. En hyreshandläggare beskriver korttidskontrakten enligt följande:

... man i vissa fall skriver att under ett år löper kontraktet på en månad i taget, men det man vinner på det är förkortad uppsägningstid. Man förkortar processen med två månader för du har inte samma besittningsskydd. Det är mer när du sagt upp någon för upprepade sena betalningar till exempel och man bestämmer sig för att personen ska få bo kvar, då kräver vi alltid ändrade kontraktsvillkor.

Hyresvärdarnas åsikter om de sociala kontrakten är olika men de menar att dessa kontrakt är till för hyresgäster som har större problem än hyresinbetalningarna:

Det är mest hyresgäster som är förknippade med störningar som bor i sådana lägenheter, jag har aldrig varit med om att en familj fått ett socialt kontrakt som en lösning på att inte bli vräkt.

Vi har ju stödboende med avstående från besittningsrätten. Sådana har vi ca 40 stycken, men det är oftast människor med vidare social problematik, psykisk sjukdom eller missbruk. Bara för att en barnfamilj inte betalar hyran så hamnar de inte på ett sådant kontrakt.

En del värdar är mycket nöjda med de sociala kontrakten:

Tycker att det fungerar väldigt bra för där är ju kommunen vår hyresgäst och skulle det vara något ringer vi direkt dit.

9.2.8 Hyresvärdens fordringar

I hyreslagen finns en preskriptionsregel som innebär att preskriptionstiden för hyresskulder är kortare (två år) än för andra skulder (tre år).¹⁷⁰ I praktiken får regeln emellertid mycket liten betydelse för enskilda hyresgäster eftersom det räcker med att preskriptionen bryts en gång inom tvåårsperioden för att två nya år ska ta vid. Preskriptionstiden bryts genom att den skuldsatte inom de två åren vid något tillfälle påminns om sin skuld. De flesta hyresvärdar lämnar över hyresskulder till inkassobolag som har system för att långtidsbevaka att preskriptionen aldrig inträder.

Om en hyresgäst har flyttat på grund av att en skuld uppstått finns det i vissa fall samtidigt en stor risk att hyresvärden inte kommer att få tillbaka sina pengar. Pengar som hyresvärden trots allt inte får in redovisas i bolagets resultat som en hyresförlust och i slutändan blir det därför hyresgästkollektivet som får stå för förlusterna. I vissa fall bryr sig inte hyresvärden om att långtidsbevaka fordringen:

Men många av de som har hyresskulder har också andra skulder och ibland söker vi inte ens ett utslag på skulden eftersom vi vet att det inte är någon idé, eftersom det kostar oss mera att begära ett utslag, när det ändå inte finns några pengar att hämta. "Man kan ju inte lugga en skallig".

Vissa hyresvärdar menar dock att övriga hyresgäster inte skall bära denna börda trots att det rör sig om försvinnande små summor:

¹⁷⁰ JB 12:61.

Nej, det belastas definitivt inte de skötsamma. Det blir långtidsbevakning. Procentuellt så är det ju inga stora summor som hyresskulder bildar. Skulle vi lägga på alla hyror skulle det bli kanske 10 öre per person.

Andra hyresvärdar menar att de själva har ett ansvar för det som inträffat:

Det hamnar på "blåskontot", det är ju lika mycket mitt fel, då har jag valt fel hyresgäster. Då behövs det hårdare gallringar.

9.2.9 Nya hyresgäster

Genomgående är att de intervjuade hyresvärdarna inte accepterar att nya hyresgäster har tidigare hyresskulder. En majoritet accepterar inte heller andra typer av skulder, men hur skulderna har uppstått kan ibland vara av betydelse:

Man kan ju ha gått i konkurs, sålt ett hus och gått med förlust.

Dessutom är den enskildes inkomst av väsentlig betydelse. En del hänvisar till konsumentverkets riktlinjer som innebär att en tredjedel av inkomsten ska gå till hyran. Nästan ingen godkänner ekonomiskt bistånd som inkomst, men några fler, både allmännyttiga och privata hyresbolag, kan tänka sig att acceptera a-kassa. Ibland kan undantag göras, men i sådant fall krävs vanligen en borgensman. Det handlar också om rättvisa för vissa hyresvärdar:

Vi utgår från dem för att det ska vara rättvist för alla. Bara om någon ligger precis under gränsen för inkomstkravet kan vi begära en borgensman som säkerhet.

Att vara noga med nya hyresgäster är ur hyresvärdarnas perspektiv ett sätt att också arbeta vräkningsförebyggande:

... det är ju inte vår ambition att vräka folk. Då har vi ju misslyckats när vi tagit in dem.

9.3 Kronofogden

Kronofogden, som tidigare var ett antal regionala myndigheter under Skatteverket, är sedan 1 januari 2008 en självständig myndighet. Dess huvudsakliga uppgifter är att fastställa skulder samt driva in obetalda skulder genom utmätning. Det förebyggande arbete som bedrivs syftar till att förhindra ny skuldsättning hos privatpersoner och företag. Vidare handlägger Kronofogden ansökningar om skuldsanering och har tillsyn över konkursförvaltares arbete vid konkurser. Myndigheten har sitt huvudkontor i Solna, Stockholm och 43 ytterligare kontor ute i landet.

9.3.1 Utveckling mot teamarbete

De kronoinspektörer som intervjuats har gemensamt att de kontor de arbetar på sedan ett antal år tillbaka utvecklat ett arbetssätt mer riktat mot teamarbete än uppgifter fördelade på individnivå. Det teambaserade arbetet har initierats på nationell nivå. Utformningen kan dock, beroende på antalet medarbetare, variera från kontor till kontor. Ett vanligt arbetssätt är att varje team ansvarar för ett visst geografiskt distrikt med gäldenärerna indelade efter postnummer. Alla team utför samtliga av myndighetens handläggningsuppgifter. Vräkningsärendena arbetar man med i ca tre månader för att sedan rotera till andra uppgifter under en lika lång tidsperiod.

En teamledare som under sin 15 år långa karriär inom myndigheten varit med och utarbetat teamfördelningen ser en stor skillnad från början av karriären då varje kronoinspektör hade ett eget distrikt med eget ansvar för alla gäldenärer. Teamledaren menar att motiven till det teambaserade arbetet är att skapa en mer enhetlig service utåt - samtliga kronoinspektörer på myndigheten ska kunna svara på frågor. Att olika medarbetare kan gå in och ut ur ärenden skapar bättre möjligheter till likabehandling då fler personer har insyn. En negativ aspekt är dock det glapp som kan uppstå i handläggningen när fler personer är inblandade i ett ärende.

En liknande arbetsorganisering återfinns i en av de andra undersökta kommunerna. Där hade den intervjuade kronoinspektören under många år hand om alla avhysningar själv, men ingår

nu i en arbetsgrupp bestående av tre team där arbetsuppgifterna är uppdelade i tre grupper: avhysningar och handräckningar, fastighetsutredningar samt verkställighet. Varje team jobbar med ett område i tre månader, sedan roterar man så att alla under loppet av nio månader har utfört samtliga uppgifter. Den intervjuade inspektören är inte helt tillfredställd med det nya upplägget:

Annars vill ju ingen egentligen syssla med avhysningar, de har varit så glada här att jag har tagit det. Det är något nytt helhetstänk, alla ska kunna hela biten, från ax till limpa. Men får jag säga min åsikt så tycker jag att man ska göra det man är bäst på.

I en annan av kommunerna finns det sedan två år tillbaka en ”vräkningsgrupp” hos Kronofogden. Syftet med gruppens bildande var att myndigheten som helhet bättre skulle klara kraven på verkställighetstider genom att separera vräkningsärendena från övriga uppgifter. De team som inte jobbar med vräkningar handlägger fastighetsmål, rutinärenden och övriga utmätningmål.

Kronoinspektörerna som arbetar i vräkningsgruppen menar att arbetssättet har slagit väl ut. Den främsta fördelen är att de nu helt och fullt kan fokusera på att få kontakt med den vräkningshotade, vilket man inte i lika stor utsträckning har tid med när man också har rutinärenden. I ett större perspektiv menar man att Kronofogden faktiskt kan påverka vräkningsprocessen genom att använda sig av de fyra veckorna som myndigheten har till förfogande. När ärendet kommer in lägger man avhysningen så långt bort i tiden som möjligt, vanligtvis tre veckor efter att man fått ansökan. Under denna tid lägger man mycket kraft på att försöka nå den vräkningshotade och förmedla kontakt med socialtjänsten. Kronoinspektörerna anser att denna kombination av användning av tidsspannet och gruppens riktade fokus mot enbart vräkningsärenden, leder till att andelen uppklarade fall ökar:

Även om vi uppfyller kraven på att brevlådedelge, så fortsätter vi att ringa och försöka få tag på dem. Detta tack vare att det bara är detta vi sysslar med. Ska du sitta och göra rutinärenden och sen kommer det en avhysning, då tänker du inte på det, så att säga.

9.3.2 Vad gör Kronofogden vid uppsägning av en hyresgäst?

När ansökan om vräkning kommit in till Kronofogden underrättas hyresgästen detta genom delgivning och ges också tillfälle att invända mot vräkningen. Det finns olika metoder för delgivning. Det vanligaste är ett brev som också innehåller ett ”delgivningskvitto” som antingen skickas per post eller överlämnas personligen. Hyresgästen ska sedan skriva under och skicka tillbaka det till Kronofogden. Detta händer inte så ofta och de intervjuade kronoinspektörernas erfarenhet är att många vräkningshotade inte öppnar sin post. I sådana fall försöker man nå hyresgästerna på andra sätt, främst genom att åka hem till dem, men de kan också sökas på andra platser som på arbetet.

Två kronoinspektörer i en av de undersökta kommunerna som under ett drygt decennium arbetat med vräkningsärenden berättar att handläggarna själva får välja ifall de skickar brev först eller om de åker direkt ut till bostaden med brevet. Det finns inte lagstadgat hur detta ska ske och man jobbar olika. Båda inspektörerna poängterar att de valt att först prova att skicka brevet och sedan åka ut om de inte får något svar. De menar att det känns som ett bättre sätt att förbereda den vräkningshotade än att bara plötsligt stå utanför dörren. På så sätt undviker de att utsätta eventuella barn för en traumatisk upplevelse.

I en annan av kommunerna resonerar man på ett annat sätt. Där är etablerandet av kontakt det främsta målet och kronoinspektörerna hoppar över det första steget med att skicka brev och söker personen direkt i hemmet. De upplever arbetssättet som mycket effektivt då det ger dem större möjlighet att förmedla allvaret i det som händer och därmed mana den vräkningshotade till handling.

När jag träffar gäldenären så har denne ju fått en massa papper innan, men när jag kommer och säger att du ska flytta den och den dagen om du inte fixar det här.. prata med den här personen på socialtjänsten, hon har precis fått brev från mig så hon vet vad det är som gäller, ring henne.. då förstår de att det är verklighet.

Om kontaktförsöket misslyckas lämnar kronoinspektörerna ett särskilt kuvert i brevlådan där det på framsidan finns klistrat en röd lapp med texten: ”Du riskerar att bli vräkt! Kontakta omgående...”. Sedan fortsätter man att försöka nå familjerna via telefon. De intervjuade menar att ett mycket tätt samarbete med socialtjänst och hyresvärdar är ett viktigt förebyggande arbete. De berättar om täta telefonkontakter och en gemensamt förebyggande hållning även tillsammans med den sökanden. Det har flera gånger hänt att det lokala kommunala bostadsbolaget ställt in förrättningen på plats och lämnat anstånd ytterligare vecka, eftersom det kan finnas en chans till lösning.

I mindre kommuner framkommer det i intervjuerna att den lokala kännedomen kan vara mycket viktig. En kronoinspektör framhåller att Kronofogden egentligen inte ska ge råd men i kontakten med den vräkningshotade går det inte att undvika att ställa följdfrågor som: ”Hur ska du ordna detta?” ”Har du hjälp av någon?”. Sådan information kan göra att närstående kontaktas som inte vet vad som håller på att hända.

I några av de undersökta kommunerna saknas ett väletablerat samarbete med socialtjänsten och det beror enligt kronoinspektörerna främst på att socialtjänsten förhåller ärendena i väntan på att den vräkningshotade själv ska ta kontakt. Det tar också lång tid att få ett beslut då dessa tas i socialnämnden.

När ansökan om vräkning kommer till Kronofogden är det rutin att kontrollera om det finns barn i hushållet samt att underrätta socialtjänsten. Man utnyttjar främst skatteregistret och flera intervjuade kronoinspektörer medger att det kan vara svårt att hitta barn som inte finns i registret, som till exempel sammanboendes barn. Ibland kan de dock få information från socialtjänsten om det gäller någon som är känd på förvaltningen sedan tidigare.

Kronoinspektörerna kan också upptäcka att det finns barn i hushållet vid delgivningen eller att man ser leksaker eller andra spår av barn i lägenheterna. Några kronoinspektörer berättar att de i regel försöker undvika kontakt med barnen och menar att det är socialtjänsten som får ta ansvar för det. Men det händer ändå ofta att de träffar barn i vräkningshotade hushåll, antingen vid delgivningen eller på avhysningsdagen. Då kronoinspektörerna utför all

delgivning på dagtid händer det att barnen öppnar dörren. Man frågar då bara efter mamma eller pappa och undviker att berätta var man kommer ifrån för inte skrämma dem. Ibland är dock barnen tillräckligt stora för att förstå ändå och det har hänt att kronoinspektörerna överlämnat brevet med delgivningskvittot till barn på 16-18 år och bett dem vidarebefordra det till föräldrarna.

9.3.3 På vräkningsdagen

På det utsatta datumet för vräkning närvarar i regel två representanter från Kronofogden, en representant från bostadsbolaget, en låssmed, och om det finns barn i hushållet minst en representant från socialtjänsten. Är det fastställt att familjen redan har flyttat och barnen med säkerhet inte kommer att finnas i bostaden brukar socialtjänsten inte närvara. Representanter från bostadsbolaget deltar på frivillig basis men enligt de intervjuade är det vanligast att de närvarar.

Den vanligaste vräkningsmetoden är *namn och låsbytes*-metoden. Vräkningen görs då i ett steg och hyresvärden får själv magasinera bohaget och återfår därmed direkt besittningen av lägenheten. *Stegvis avhysning* är också ganska vanlig och innebär att vräkningen sker i två steg med några dagar upp till en veckas mellanrum. I det första steget skiljs hyresgästen från bostaden och i det andra steget borttransporteras bohaget av en flyttfirma och hyresvärden återfår besittningen. Hyresvärden avgör vilken metod som ska användas.

När Kronofogden på vräkningsdagen anländer till bostaden har familjen i de flesta fall redan lämnat den och lägenheten är mer eller mindre tömd. De intervjuade kronoinspektörerna säger att det ytterst sällan är några barn hemma och att scener där familjen tvingas ut ur lägenheten knappast finns. Vidare menar de att det är problematiskt att en verkställd vräkning registreras trots att familjen flyttat till nytt boende och tömt lägenheten men kanske glömt eller lämnat lite bråte eller missat att återlämna samtliga nycklar till värden. En av de intervjuade ger exempel på en familj som blev vräkt och där socialtjänsten ordnade ett annat boende direkt, men då de hade kvar några saker i vindsförrådet registrerades en vräkning.

Kronoinspektörerna tycker därför att statistiken är missvisande. Flera inspektörer menar att

man måste vara tydligare med att definiera vad det innebär att ett barn vräks. Det skulle vara möjligt att förhindra alla vräkningar som innebär att ”barn hamnar ute på gatan”, men om det definieras som ”barn ut från sin bostad” är det inte möjligt. Några inspektörer framhåller också att de i sitt arbete inte vill göra någon skillnad mellan vräkningsärenden som gäller en barnfamilj och där en ensamstående berörs.

Det är till och med värre för utslagna ensamstående som vräks än det är för en barnfamilj. De är de som står utan tak över huvudet. Barnfamiljerna har socialtjänstens omsorg och annat boende ordnat.

Även om de allra flesta vräkningar ser ut som ovan har de intervjuade kronoinspektörerna också erfarenhet av fall där barn berörts av vräkning på ett mycket olyckligt sätt och där de tycker att samarbetet med andra myndighetsaktörer kunde varit annorlunda. Ett exempel är en vräkning av en ensamstående mamma med två pojkar, 12 och 17 år gamla. Den äldre var känd hos polisen på grund av kriminalitet. Polisen var med vid vräkningen och agerade enligt kronoinspektören onödigt offensivt. Kronoinspektören tycker att polisen provocerade fram bråk. Den yngre brodern ”blev sedd med samma ögon” och fick en relativt brysk behandling av poliserna. Mamman var ensam med sina söner och poliserna stressade henne att skynda sig att få ut bohaget. En av poliserna tog tag i henne och knuffade henne mot dörren. Då blev den äldre sonen mycket upprörd och försökte knuffa undan polisen. Situationen höll på att spåra ur men efter ett tag gick det att föra en dialog och vräkningen kunde verkställas. Kronoinspektören som var närvarande upplevde det hela som ett mycket onödigt agerande från polisen. Han framhåller att när polisen i denna, för barnen, redan oerhört sårbara situation går in och knuffar deras mamma riskerar de att i grunden rasera ungdomarnas förtroende för hela rättssystemet.

En annan kronoinspektör berättar om en annan vräkning där socialtjänsten omhändertog ett barn. Socialtjänsten hade försökt komma i kontakt med mamman, som hade missbruksproblem, utan resultat och ”passade på” vid vräkningen. Inspektören menar att socialtjänsten ansåg att det var nödvändigt att vidta åtgärder i detta läge, men att situationen blir väldigt olycklig där familjen både fick lämna sitt hem och splittras vid ett och samma tillfälle.

Kronoinspektörerna menar annars att de ofta inte vet mycket om familjernas sociala situation, utöver det som är relevant för vräkningen. Socialtjänsten informerar i de fall de har vetskap om att det finns barn i hushållet, ifall våld har förekommit och polis behöver tillkallas eller om den som ska avhysas har psykiska problem. Trots grundläggande information vet man sällan vad man möter och arbetet kan ibland vara mycket psykiskt ansträngande. En av de intervjuade säger att det är en lättnad de gånger han kommer till en tom och städad lägenhet. Några gånger under sin karriär menar en kronoinspektör sig på vräkningsdagen ha kommit in i en lägenhet där gäldenären tagit sitt liv. Kronoinspektören har även fått vetskap om att flera människor han varit i kontakt med begått självmord efter vräkningen.

Man får mycket med sig hem, vi luftar ju med varandra på kontoret men egentligen borde man gå till en psykolog en gång per månad! Den back-uppen måste du ha, sa en kollega till mig en gång. Men det har jag ju inte haft.

En vräkning drabbar inte bara kontraktstecknaren, utan alla de som bor tillsammans med denne, inklusive barn. Vårt samhälle har både i politiska dokument och i lagstiftning åtagit sig att skydda barn och barns behov särskilt. Frågan är vilken betydelse barns behov av och rätt till en bostad har när de som har det primära ansvaret för att tillgodose barnets behov, föräldrarna, av något skäl inte klarar av detta.

9.3.4 Bohaget

Efter vräkningen magasineras bohaget i tre månader. Kronoinspektörerna berättar att det endast är 10 till 15 procent av dem som vräkts som hämtar ut sina saker. När tremånadersperioden har löpt ut måste värden delge hyresgästen innan han får sälja egendomen och dra intäkterna från skulden. Bohaget är sällan av något större värde och därför tar inte auktionsfirmorna emot det. En del av de intervjuade kronoinspektörerna menar att de inte direkt har någon insyn i hur värden hanterar detta efter vräkningen. En har dock erfarenhet av att konflikter ibland uppstår mellan hyresvärd och hyresgäst angående rätten att få ut bohaget efter avhysningen. För att få hämta ut sina saker ska hyresgästen betala magasineringskostnaden. Om personen inte har några pengar har denne rätt att få ut sina saker ändå eftersom bohaget utgör beneficieegendom, ett grundbohag som alla människor har rätt

till och som därför inte är utmättningsbart. Kronoinspektören menar att han är noga med att informera hyresvärdarna om detta vid vräkningarna men att det ändå ibland uppstår konflikter, i synnerhet med de mindre hyresvärdarna.

9.4 Socialtjänsten

Intervjuer med chefer, handläggare och vräkningsförebyggare har genomförts i åtta kommuner samt fyra av Malmös tio kommundelar. Sammantaget har 20 intervjuer genomförts med 33 personer.

Tabell 9.4.1 Vräkningsförebyggande arbete i 12 kommuner/kommundelar

	Projektmedel från Socialstyrelsen?	Strukturerat vräknings - förebyggande arbete?	Vräkningsföre - byggande tjänst/er?
Eda	Nej	Nej	Nej
Gällivare	Nej	Ja	Nej
Haninge	Nej	Nej	Ja
Kiruna	Nej	Nej	Nej
Linköping	Nej	Nej	Nej
Malmö – Fosie	Nej	Ja	Ja
Malmö – Hyllie	Nej	Ja	Ja
Malmö – Rosengård	Ja	Ja	Nej
Malmö – Södra innerstaden	Ja	Ja	Ja
Norrköping	Ja	Nej	Ja
Nynäshamn	Nej	Ja	Ja
Örebro	Nej	Nej	Nej

N=12

Av de tolv undersökningskommunerna/kommundelarna har tre erhållit projektmedel från Socialstyrelsen: Norrköping samt Rosengård och Södra innerstaden i Malmö.

Med ett strukturerat vräkningsförebyggande arbete avses här regelbundna möten mellan Socialtjänsten och andra myndigheter, framförallt Kronofogden och hyresvärdarna. Syftet med dessa kontakter kan vara att skapa en övergripande bild av vräkningsutvecklingen i kommunen och att utveckla det vräkningsförebyggande arbetet. I kommuner/kommundelar där sådana regelbundna möten saknas kan det i enskilda ärenden ändå finnas en tät och betydelsefull kontakt mellan socialtjänsten och flera av dessa parter. Det har dock inte bedömts utgöra ett strukturerat vräkningsförebyggande arbete.

Av *Tabell 9.4.1* framgår att Gällivare, stadsdelarna i Malmö samt Nynäshamn beskrivs ha ett strukturerat vräkningsförebyggande arbete. I Gällivare har socialtjänsten en gång i månaden regelbundna möten med den största hyresvärden på orten. Vid dessa möten får socialtjänsten bland annat information om hyresgäster som har obetalda hyror, men som inte ännu blivit uppsagda. På liknande sätt har boendekonsulenterna i Nynäshamn varje månad möten några dagar in i månaden med den största hyresvärden på orten. Syftet med dessa möten för socialtjänstens del är att fånga upp familjer med obetalda hyror redan innan hyresvärderna har gått vidare med en uppsägning och eventuell ansökan om vräkning. I Malmö finns ett kommunövergripande nätverk där de här studerade kommunerna ingår. Syftet med nätverket är bland annat att utveckla hela kommunens vräkningsförebyggande arbete. Utbildningar har anordnats med föreläsningar av bland annat Kronofogden och hyresgästföreningen. Man har också utarbetat en vräkningspolicy för hela kommunen.

Titeln på de vräkningsförebyggande tjänsterna kan variera mellan kommunerna. Ibland är det kort och gott ”vräkningsförebyggare” men i exempelvis Haninge och Nynäshamn tituleras vräkningsförebyggaren ”boendekonsulent” och i Norrköping ”boendesocial handläggare”. I det följande kommer genomgående titeln vräkningsförebyggare användas.

Av tabellen ovan framgår att hälften av de studerade kommunerna/kommundelarna har inrättat särskilda vräkningsförebyggande tjänster. I Örebro har det tidigare funnits en vräkningsförebyggande tjänst, men i och med en omorganisation så finns tjänsten inte kvar. Stadsdelen Rosengård i Malmö har tidigare erhållit projektmedel från Socialstyrelsen för att

driva ett vräkningsförebyggande projekt. Projektet pågick i tre år men är idag avvecklat och integrerat i den ordinarie verksamheten och man har inte längre någon vräkningsförebyggare. Södra innerstaden i Malmö samt Norrköping som också erhöll projektmedel från Socialstyrelsen har valt att istället permanenta projektverksamheten.

9.4.1 Vilka vräkningar uppmärksammas?

Alla kommuner¹⁷¹ menar att barnfamiljer som riskerar vräkning till skillnad från andra grupper uppmärksammas särskilt.¹⁷²

För en ensamstående, en vuxen människa som valt att inte betala hyran men har haft pengar, det är ju en helt annan sak än om det är en barnfamilj, för då måste man ju titta på barnens situation. De måste ju ha nånstans att bo, så är det ju.

Detta innebär att det läggs ned mer tid på en barnfamilj än övriga och att större ansträngningar görs för att nå familjen:

Ja många fler kontaktförsök. När jag får meddelande om datum om avhysning från Kronofogden erbjuder jag ensamstående hjälp endast en gång. Gäller det däremot en barnfamilj skickas brev först ut, sedan ringer vi och kan de inte nås går socialjouren dit på kvällstid.

Ett flertal kommuner hänvisar också till ”barnperspektivet” som grund för prioriteringen av barnfamiljer.

¹⁷¹ I det följande kommer ordet kommun av läsbarhetsskäl användas för både kommuner och kommundelar.

¹⁷² Jfr Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2010; Flyghed, J. *Vräkt till hemlöshet? Vräkningar i Sverige 1982-1994*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 1995.

När barnfamiljer ges en annan handläggning än andra har det stor betydelse vilka familjer som definieras som barnfamiljer av socialtjänsten. I Kronofogdens statistik över barnvräkningar bedöms vräkningar av föräldrar som har umgänge med barn mer än 30 dagar per år som en barnvräkning. Denna definition av barnvräkningar delas inte av de tolv undersökningskommunerna. Alla undersökningskommuner menar att de behandlar vräkningar av umgängesföräldrar annorlunda än vräkningar av boendeföräldrar (föräldrar hos vilka barnet är skrivet). Vräkningar av umgängesföräldrar betraktas inte som en barnvräkning. Skäl för en sådan särbehandling kan vara att barnet redan har ett boende:

Ja, vi har krasst räknat med att barn till umgängesföräldrar har någon annanstans att bo så vi har inte sökt upp dem på samma sätt som när de varit bofasta.

Av tidigare forskning framgår det att det inom socialtjänsten finns en grundläggande uppfattning att barnfamiljer inte ska vräkas. Om ett barn kan flytta till sin andra förälder kan en förestående vräkning definieras om från att vara en barnvräkning till en vuxenvräkning vilket är en vräkning som kan accepteras av socialtjänsten.¹⁷³ Exempel på ett sådant synsätt framkommer också i detta material:

Är det t.ex. en ensamstående man som har umgängesbarn är det viktigt att flytta över barnen innan vräkningen till den andra föräldern. Annars kan man ju inte låta honom vräkas.

En majoritet av kommunerna menar att det förekommer barnvräkningar som socialtjänsten inte får kännedom om. Som exempel nämns vräkningar av umgängesbarn som är skrivna hos den andra föräldern. En annan situation som nämns är när barn inte är skrivna på

¹⁷³ Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2010; Knutagård, M. *Skälens fångar: hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Malmö: Égalité, 2009; Hansen Löfstrand, C. *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité, 2005.

vräkningsadressen men ändå bor där. Det kan handla om en partners barn eller inneboende barn:

Det kanske bor en familj och sedan flyttar det in en till som inte har sina tillstånd färdiga. Blir då ursprungsfamiljen vräkt vet vi ju ingenting om den andra familjen.

Familjer som bor i lägenheter som olovligen hyrs ut i andra hand och där förstahandshyresgästen blir vräkt är ytterligare en situation som framhålls av flera kommuner. Även vräkningar från bostadsrätter nämns som exempel på vräkningar som socialtjänsten inte får kännedom om. Uppsägningar till hyrestidens utgång är ytterligare en situation som nämns som exempel på avflyttningar som socialtjänsten saknar kännedom om. Det finns också vräkningar som socialtjänsten visserligen kan ha kännedom om men saknar möjligheter att hjälpa. Exempel på en sådan situation är barnfamiljer som är EU-medborgare och som befinner sig i Sverige med arbetsrätt. Sådana familjer anses det inte finnas rättsliga möjligheter att bistå.

9.4.2 Arbetsmetoder

I undersökningen har vi ställt frågor kring specifika, på förhand kända metoder, men vi har också varit uppmärksamma på om kommunerna utvecklat egna metoder. Dessa lokala metoder presenteras i nästa avsnitt.

Uppsökande arbete

Socialstyrelsen menar att det är viktigt att socialtjänsten tar kontakt med vräkningshotade i ett tidigt skede och att myndigheten är ihärdig i sina ansträngningar att nå familjen.¹⁷⁴

Uppsökande arbete innebär därför att kommunerna inte nöjer sig med att skicka brev eller ta telefonkontakt utan att även hembesök görs i de situationer då man inte på annat sätt lyckats etablera en kontakt med familjerna.

¹⁷⁴ Socialstyrelsen, 2008, s. 52.

En majoritet av undersökningskommunerna arbetar uppsökande på detta sätt. Men även om en kommun säger sig arbeta uppsökande vid risk för vräkning kan det skilja sig åt *när* i processen som exempelvis hembesök görs. För att bistånd till en hyresskuld garanterat ska kunna förhindra en vräkning måste beslut fattas inom återvinningsfristen. Hembesök och liknande har därför störst vräkningsförebyggande effekt när det sker inom ramen för denna frist. Därefter blir det uppsökande arbetet osäkrare. Om värden inte accepterar att hyresgästen bor kvar blir det uppsökande arbetet vräkningsförberedande och handlar om att klarlägga och säkerställa familjens boendesituation *efter* vräkningen. I några kommuner har den uppsökande verksamheten denna vräkningsförberedande karaktär.

I materialet förekommer också en beskrivning av det uppsökande arbetet som resursslöseri. Det anses ge alldeles för dålig utdelning. Ibland anses behovet av uppsökande arbete vara litet eftersom man inom kommunen utvecklat andra strategier för att hantera vräkningshot (se nedan).

Samtal med barn

Ingen av kommunerna har i något skede som metod att tala med barnen om vräkningen, även om frågan har diskuterats:

Jag och en kollega har varit inne på att vi kanske skulle ha ett speciellt team i den här processen som bara fokuserar på barnet. Som det är nu finns det ju ingen som går in och tar relationen bara till barnet... Så det är verkligen en brist. Vi har också diskuterat vräkningsprocessen; om barnet är hemma att det skulle finnas någon som bara fokuserade barnet och hjälpte barnet att packa eller kanske gå därifrån när hela processen drar igång med låsbyte och allt vad det är. Som det är nu finns det ingen sådan person.

12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen

Enligt hyreslagen bör hyresvärden inte kunna vräka hyresgästen om socialtjänsten inom återvinningsfristen skriftligen meddelar hyresvärden att man tar ansvar för hyran.¹⁷⁵

Åtagandet frångår inte hyresgästen ansvar för hyresinbetalningen men paragrafen har av lagstiftande politiker ansetts vara ett betydelsefullt medel för socialtjänsten i arbetet med att stötta familjer och undvika vräkning.¹⁷⁶ De svar som lämnats i undersökningskommunerna kring användningen av den här möjligheten är i linje med tidigare forskning.¹⁷⁷ I en majoritet av kommunerna tillämpas inte skyddsregeln överhuvudtaget.

Allt det vi gör grundar sig på socialtjänstlagen, hyreslagen är inte inblandad i vårt arbete.

Ett gott samarbete med hyresvärdarna betonas och underförstått kan en tillämpning av skyddsregeln skada relationen till hyresvärden. Hur samarbetet sker i ett specifikt ärende anses kunna få betydelse för hyresvärdens inställning och samarbetsvillighet i andra kommande ärenden. Det samarbete som beskrivs med hyresvärdarna har en i hög utsträckning informell karaktär som bygger på förtroende, en vilja till förståelse för varandras roller och undvikande av konflikt:

Det är väl ett sätt att försöka arbeta att försöka undvika konflikter och ha förståelse för varandras roller...

För mig är det A och O att ha arbetsallianser med fastighetsägarna. Det är jätteviktigt att balansera upp det, jag kan inte som socialarbetare gå till en fastighetsägare och säga att du kan inte kasta ut dom... Alltså man kan inte kräva och det är väldigt viktigt, och det blir ju konflikter när man säger att inga barnfamiljer ska avhysas.

¹⁷⁵ JB 12 kap. 44 § 4 st. 1 p.

¹⁷⁶ Prop 1992/93:115 s. 16.

¹⁷⁷ Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2009, s. 116.

Det förekommer också att kommunpolitikerna bestämt att handläggarna inte får använda sig av fullmakter. Handläggarna anser att det begränsar deras möjligheter att tillämpa paragrafen. Det finns också den uppfattningen att det är klientens och inte socialtjänstens ansvar att stå för hyresinbetalningen:

Nej, inte vad jag känner till så, att vi tar ansvar. Klienten ska själv ta ansvar och stå för sina inbetalningar.

Slutligen tyder, i vissa fall, intervju svaren på okunskap om regeln samt en bristande förståelse för vilka möjligheter den erbjuder:

[Vi] känner till vräkningen, men klienten har redan skrivit på papprena. Då är det kört. Då kan vi inte göra så mycket, då kan vi inte hänvisa till några paragrafer. Jag har en kvinna där hyresvärden tvingat henne att skriva på.

I de fall man menat sig använda skyddsregeln är det också osäkert om det finns kunskap om att regeln förutsätter ett skriftligt förfarande.

*Egna medel*¹⁷⁸

Egna medel är ett bistånd som kan lämnas till människor som har egna inkomster men som av något skäl har svårigheter med att hantera sin ekonomi. Biståndet innebär att personens alla inkomster överförs direkt till socialförvaltningen som sedan betalar hyra och andra räkningar med pengarna. Överskottet överförs sedan till den enskildes konto. Ibland kan överskottet portioneras ut veckovis. Egna medel är ett frivilligt bistånd som när som helst kan sägas upp.

¹⁷⁸ Benämns ibland förmedlingsmedel.

En majoritet av kommunerna använder sig av egna medel. Av dessa kommuner menar de allra flesta att egna medel är ett mycket bra och i vissa fall nödvändigt bistånd, framförallt när klienterna har missbruksproblem och/eller lider av psykisk ohälsa. Egna medel uppfattas också ibland vara en bra insats i väntan på att en god man har tillsatts. Ibland kan en kommun ställa som krav på klienten att denne måste acceptera egna medel för att en hyresskuld ska beviljas.

I materialet framkommer emellertid också uppfattningen att egna medel innebär att människor frångår ansvaret för sin egen situation. Insatsen uppfattas också som krävande och tungrodd, vilket bland annat har att göra med att det kan bli oändliga diskussioner med klienter som vill ha utbetalningar som ligger utanför den överenskommelse som har träffats.

Närvaro vid vräkningen

De flesta kommuner säger sig alltid närvara vid en vräkning men vissa kommuner förtydligar med att de endast är närvarande när det saknas information om att familjen har flyttat. Har familjen flyttat före vräkningsdatumet finns det enligt dem ingen anledning att närvara. I vissa av de kommuner som säger sig alltid vara närvarande framgår det också vid en jämförelse med Kronofogdens material att även de gör en sådan bedömning och inte närvarar när familjen har flyttat före vräkningsdagen. Det förekommer också att socialtjänsten endast närvarar vid vräkningar av prioriterade grupper, exempelvis barnfamiljer, personer över 65 år samt personer med ett känt funktionshinder eller psykisk sjukdom.

9.4.3 Lokala metoder

De allra flest kommuner har, utöver de ovan redovisade arbetsmetoderna, utvecklat olika lokala strategier för att hantera vräkningar och vräkningshot. Nedan följer en redovisning av sådana arbetssätt.

Fånga upp hyresskulder före vräkning

Att fånga upp hyresskulder i ett tidigt skede innan hyresvärden ansökt om vräkning är ett exempel på vräkningsförebyggande arbete som förekommer i kommunerna. Man kan till exempel i samarbete med hyresvärden få tillgång till information om vilka familjer som har fått påminnelser eller inkassokrav på hyran. Denna information används sedan som grund för att söka upp framför allt barnfamiljer. Ibland tas kontakt med familjerna, tillsammans med hyresvärden, vilket uppfattas vara mycket effektivt.

Uppsägningar till hyrestidens utgång

Uppsägningar till hyrestidens utgång är inte något som socialtjänsten i dagsläget har rätt till information om. Ett sätt att hantera denna brist är att överenskommelser har gjorts med hyresnämnden som löpande skickar sina uppropsslistor avseende uppsägningar till hyrestidens utgång till förvaltningen. Kontakt tas sedan med de familjer som är berörda av en sådan uppsägning. Även hyresgäster som hotas av tvångsförsäljning av en bostadsrätt kontaktas. Kontakt har också etablerats med jurister som är särskilt kunniga inom hyreslagstiftningen och som kan rekommenderas till hyresgäster som inte kan erhålla rättslig hjälp via hyresgästföreningen.

Koppla in andra enheter

I några kommuner ska handläggaren som får hyresvärdens meddelande alltid göra en bedömning av vilka ytterligare enheter som behöver underrättas. Det kan vara barn och familjenhet, boendegrupp och missbruksenhet. Familjen får sedan i ett gemensamt möte med representanter för alla de olika enheterna diskutera vad man kan göra med uppsägningen. I många intervjuer nämns också att det ibland kan bli aktuellt med en barnavårdsanmälan när familjer inte hanterar vräkningshotet på ett adekvat sätt.

Boskola

En så kallad ”boskola” handlar om att socialtjänsten på olika sätt arbetar motiverande med enskilda kring inbetalning av hyran. Överenskommelser kan göras med klienten om att denne

ska komma till förvaltningen och visa upp kvitton på betald hyra, alternativt att socialtjänsten följer med klienten och betalar hyran.

Garantihyra

Det förekommer också att socialtjänsten, om man inte lyckats etablera kontakt med en familj före vräkningsdagen, vid vräkningen frågar familjen om de vill lämna in en ansökan om bistånd till hyresskulden. Säger familjen ja betalar socialtjänsten in en månadshyra, en så kallad ”garantihyra”. Socialtjänsten har en överenskommelse med hyresvärden som innebär att om socialtjänsten betalar en garantihyra lämnar bostadsbolaget anstånd med vräkningen en månad för att socialtjänsten ska hinna utreda om familjen är berättigad bistånd eller inte. Vräkningen förhindras inte, men den kan på så sätt förberedas under mer ordnade former. Metoden ska inte förväxlas med de möjligheter som återfinns i 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen, som förutsätter ett skriftligt förfarande inom återvinningsfristen och som inte är beroende av överenskommelser med hyresvärden.

Skuldsaneringslägenheter

”Skuldsaneringslägenheter” är ett annat redskap som omnämns. En familj som flyttar in i en skuldsaneringslägenhet behöver inte betala någon hyra, den står socialförvaltningen för. Som motprestation ska hushållets alla inkomster istället läggas på den tidigare hyresskulden och sedan får familjen matpengar från socialförvaltningen. Har familjen skött detta under c:a två år kan socialförvaltningen därefter bevilja resterande skuldbelopp. Familjen brukar också därefter erbjudas ett nytt förstahandskontrakt av bostadsföretaget på orten.

*Chickenrace*¹⁷⁹

Det förekommer att klienter ibland upplevs spela ett så kallat chickenrace mot socialtjänsten (se not nedan), men det finns också ett arbetssätt som används av socialtjänsten som skulle

¹⁷⁹ ”Chickenrace” är en bilduell som innebär att två människor med en varsin bil kör rakt mot varandra. Den som först väjer med bilen förlorar och är följaktligen ”chicken”, det vill säga en fegis.

kunna kategoriseras på detta sätt. När metoden används är grundinställningen i kommunen att ”inga barn ska vräkas” och om en vräkning inte kan förhindras på grund av en hyresskuld kommer socialtjänsten i slutändan alltid att betala skulden. Som ett sätt att utreda om familjen själv kan tillgodose sina behov och att uppmuntra familjerna till att själva göra allt vad de kan för att betala sina skulder, beviljas emellertid ett eventuellt bistånd mycket sent i vräkningsprocessen, ibland så sent som på vräkningsdagen. Metoden förutsätter att hyresvärden accepterar arbetssättet och är villig att avbryta ett vräkningsförlopp trots att återvinningsfristen passerat, eftersom socialtjänsten genom metoden frånhänder sig alla rättsliga möjligheter att förhindra en vräkning.

Det förekommer också en annan form av chickenrace som inte på samma sätt är vräkningsförebyggande. Att vänta in i det längsta med att bevilja bistånd till en skuld kan vara en medveten utredningsstrategi för att klarlägga om familjen själv kan tillgodose sina behov. Men, om denna strategi inte är kopplad till en tydlig överenskommelse med hyresvärden kan en bostad gå förlorad på grund av att socialtjänsten inte utnyttjar sina rättsliga möjligheter att förhindra en vräkning.

9.4.4 Handläggning vid hyresskulder

Utredningar om bistånd till hyresskuld bygger på klientens frivilliga medverkan och kan inte inledas mot dennes vilja. Detta gäller även om barn finns med i bilden. I en majoritet av undersökningskommunerna förekommer det att familjer tackar nej till att en utredning om bistånd till hyresskuld inleds. Exempel ges på en barnfamilj som varit avhysningshotad fyra gånger inom loppet av ett år och som vid varje tillfälle nekat kontakt med socialtjänsten. I vissa fall kan en vägran att ansöka om bistånd till hyresskulden vid risk för vräkning leda till att en barnavårdsanmälan görs. Psykisk ohälsa och skam uppges i vissa fall vara en förklaring till att människor inte ansöker om bistånd vid risk för vräkning.

Med hänvisning till 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen kan den tid socialtjänsten tar i anspråk för att utreda en eventuell rätt till bistånd i vissa fall ha avgörande betydelse för om en vräkning kommer till stånd eller inte. Eftersom tidsfristen för att återvinna besittningsskyddet

endast är tre veckor måste handläggningen gå mycket raskt om man ska kunna fatta beslut inom tidsramen.

Är en familj redan aktuell hos socialtjänsten menar man i flera kommuner att handläggningen ofta kan gå på en dag. En majoritet av undersökningskommunerna uppger också att det vanligaste vid risk för vräkning är att familjen är känd på förvaltningen sedan tidigare. Att en familj är känd behöver emellertid inte innebära att familjen är aktuell inom förvaltningen utan familjen kan exempelvis ha kommit till förvaltningens kännedom genom tidigare meddelanden från hyresvärderna. Några kommuner menar att det är blandat huruvida familjen är känd av förvaltningen eller inte och i några kommuner är uppfattningen att majoriteten av dem som vräks inte varit känd av förvaltningen sedan tidigare.

Av dem som går till vräkning kan jag säga att en fjärdedel känner jag igen sedan tidigare.

Även i sådana situationer där en familj inte är aktuell inom förvaltningen sedan tidigare men det är uppenbart vad som har inträffat, kan handläggningen gå mycket fort. Det kan exempelvis handla om en familj som ansökt och blivit beviljad bostadsbidrag men inte fått någon utbetalning ännu. Ibland kan beslut i en sådan situation fattas utan att ett möte bokas in på socialförvaltningen. Är familjen inte känd sedan tidigare kan emellertid utredningen enligt flera kommuner också ta längre tid i anspråk. Mer omfattande utredningsinsatser kan exempelvis handla om att motivera klienten till att en göra ansökan om ”god man” eller deltagande i ett projekt där man lär sig betala sina hyror i tid. Det kan också handla om att etablera en kontakt med utredarna inom barn och familj. Om ”chickenrace” är en utredningsstrategi som används kan handläggningen, som nämnts tidigare, bli mycket utdragen och beslut fattas mycket sent i vräkningsprocessen.

Ingen av undersökningskommunerna har som metod att tala med barnen om en förestående vräkning under utredningstiden. Några hänvisar också till att det är barnutredningsgruppernas

ansvar men också att föräldrarnas inställning kan ha betydelse för om samtal med barn under utredningen kan genomföras:

Sen är det oftast så att föräldrarna inte vill att barnen ska få veta någonting. Det kan man ju förstå, de ska ju inte ta den stressen, den biten, om det rör sig om små barn. Men ofta är det så att de inte har sagt nånting alls till barnet.

Däremot är det inte ovanligt att barn finns närvarande vid besök på förvaltningen eller när hembesök görs. Ibland kan barnet också vara drivande i kontakten:

Jag tänker särskilt på en kvinna där dottern fungerade som ett stöd för mamman... Mamman var djupt, djupt deprimerad, dottern var 17 år och hon väntade i besöksrummet, men hon kände till situationen, det var hon som öppnade alla kuvert och tvingade sin mamma att kontakta oss, så det var några dagar kvar innan hon blev avhyst.

När en ansökan om bistånd gäller en hyresskuld gör nästan alla kommuner en utredning av familjens ekonomi över tre månader (ansökningsmånaden samt två månader bakåt).

Anledningen är att man vill skapa en helhetsbild över familjens ekonomi, men också att klarlägga om familjen planerat sin ekonomi i förhållande till nivån på försörjningsstödet.

9.4.5 Bedömning och beslut

Hur beslutsvägar och delegation ser ut i en kommun kan ha betydelse för hur snabbt ett ärende kan handläggas. I majoriteten av undersökningskommunerna har handläggande tjänstemän delegation med rätt att fatta beslut om bistånd till hyresskulder. Vanligen finns dock ett tak som innebär att beslut över ett visst belopp måste hänskjutas till socialnämnden. Ibland utgör chefens delegation ett mellansteg genom att denne har en högre delegation än handläggarna. Handläggarnas delegation ligger i de flesta kommuner mellan 20 000 och 27 000 kronor. Det förekommer också att handläggarna saknar tak för hur högt belopp som kan beviljas. I sådana fall kan det däremot finnas ett tak för hur stora belopp som kan betalas ut vid ett och samma tillfälle. Ibland skall beslut om bistånd till upprepade hyresskulder fattas av nämnden. Det förekommer också att handläggarna helt saknar delegation avseende

hyresskulder och att alla beslut om bistånd till hyresskuld fattas av nämnden som sammanträder en gång i månaden.

Som stöd för beslutsfattande och handläggning omnämns framförallt rättsfall, kommunala riktlinjer och Socialstyrelsens skrift *Ekonomiskt bistånd – stöd för rättstillämpning och handläggning av ärenden i den kommunala socialtjänsten*.¹⁸⁰ Däremot nämns inte Socialstyrelsens lägesbeskrivning *Vräkningsförebyggande arbete– stöd till socialtjänsten och andra aktörer*.¹⁸¹

I alla utredningar som berör barn ska enligt socialtjänstlagen barnets bästa ”beaktas”.¹⁸² I ett vräkningsärende kan det innebära att sörja för barnets boende:

Vi gör nog det genom att försöka ordna en hyfsat bra boendesituation för dem, det är väl det som vi tänker på. Och vi försöker så långt det är möjligt att de ska få bo kvar där de bor, det gör vi ju.

Det kan också innebära att särskilt beakta utformningen av ett alternativt boende:

[D]et har hänt vid några enstaka ärenden att det blivit så tidigare, att de fått ett jourboende, men det är ju fina lägenheter, det är ju inte några dåliga lägenheter och då tänker vi på barnen. Vi tänker på storleken på lägenheten ... i vissa fall har vi också pratat om att det ska vara i samma område, kanske där barnen är trygga i skolmiljö och allt sånt där.

Det kan också handla om att granska konsekvenserna av en vräkning:

¹⁸⁰ Socialstyrelsen, 2003.

¹⁸¹ Socialstyrelsen, 2008.

¹⁸² 1 kap. 2 § Socialtjänstlagen.

I dessa fall är det mycket vad som skulle hända om familjen blev avhyst, hur skulle det påverka barnen? Finns det en annan förälder på nära håll att bo hos eller skulle barnen behöva byta skola och kompisar ifall vräkningen skulle verkställas? Att barnens livssituation inte påverkas negativt till följd av vad som händer, helt enkelt.

Vidare kan barnets ålder ha inflytande över ett beslut:

Sedan tar man ju också ställning till avståndet och barnets ålder, ett litet barn kan ju flytta iväg, det kan vara svårare för ett större barn ifall de fungerar bra och trivs i skolan. Större barn som inte fungerar och inte trivs i skolan kanske kan få en bättre situation genom att flytta. Det finns inga standardsvar.

Utöver det som nämnts ovan kan det finnas en mängd andra faktorer som har inflytande över bedömningen av rätt till bistånd från socialtjänsten. Vi har här valt att närmare redogöra för tre sådana faktorer som vi uppfattar som centrala för bedömningen av rätt till bistånd till en hyresskuld: om det finns ett annat boende, hyresskuldens storlek samt upprepade hyresskulder.

Annat boende

En majoritet av kommunerna menar att familjens möjligheter att ordna nytt boende i samband med en vräkning kan få inflytande över biståndsbedömningen. Saknas sådana möjligheter kan det i sig utgöra grund för bifall till en ansökan:

Ja, det har ju blivit kärvare och kärvare. Det gör det ju absolut. Det är många gånger vi säger så, vi sitter där och som att egentligen skulle man kunna lösa det på annat sätt, men vi har inget val, vi måste betala bort en hyresskuld för att rädda den här familjen.

Har familjen möjlighet att ordna annat boende kan det på samma sätt utgöra grund för avslag:

Nej, då går vi inte in för då kan ju behovet tillgodoses på annat sätt. Behovet i det här fallet är ju inte i första hand pengarna utan boendet. Pengarna är medlet. Vi ger ju egentligen bara bistånd till skulder som får stora sociala konsekvenser.

Om det går att ordna ett annat boende kan vräkningen ibland uppfattas vara ett led i en behandlingsstrategi:

Just när det gäller vräkningarna, så kan till och med vuxengruppen som måste ordna nytt boende inse att nu är det bättre att den här familjen blir vräkt.

Annat boende kan exempelvis vara att flytta in hos vänner:

Jag hade en familj ganska nyligen som blev vräkt. Det hade gått på nämnd också. Dom fick inte bo kvar, men dom löste sin situation själva. Dom flyttade in hos en vän. Nu får dom ju försörjningstöd i det nya boendet. Men dom fick inte bistånd till skulden. Varför ärendet gick upp till nämnd kommer jag inte ihåg men det handlade om flera obetalda hyror och för sena hyresinbetalningar. Väldigt många gånger. Så det blev en vräkning på grund av störning (att man inte kommer in med hyran i tid). Familjen har också försökt klara sig själva så långt det har gått innan de kom hit. Hade de kommit tidigare hade de inte behövt hamna i den här situationen. Detta är ju en vräkt barnfamilj, men dom syns ju inte i statistiken eftersom dom själva har kunnat ordna sitt boende.

Hyresskuldens storlek

Storleken på en hyresskuld kan ha inflytande över om familjen beviljas bistånd till en hyresskuld eller inte:¹⁸³

Även om kommunen i vissa fall gått in och löst mycket höga skulder så är det uppenbart att det finns en gräns.

¹⁸³ Jfr Flyghed, J 1995, s. 111

Gränsen ibland vara officiell och framgå av de kommunala riktlinjerna:

Det finns riktlinjer inom kommunen att bara gå och lösa tre skulder.

I materialet finns emellertid också uppfattningen att storleken på en hyresskuld inte kan läggas till grund för ett avslag:

Lagstiftningen ger inget stöd för att sätta sådana gränser. Är det en nödsituation så är det en nödsituation.

Det finns inget tak utan det handlar om en rimlighetsbedömning. Det har förekommit att man har gått in och löst skulder om 40-50 000.

Upprepade hyresskulder

I en majoritet av undersökningskommunerna kan upprepade ansökningar om bistånd till hyresskuld utgöra grund för avslag på en ansökan om bistånd:¹⁸⁴

Om familjen inte kan erbjuda en rimlig förklaring till varför en ny hyresskuld har uppstått kan det inverka på socialtjänstens beslut om att bifalla eller avslå ansökan till hyresskulden. Upprepade hyresskulder (fjärde hyresskulden) leder också till att socialtjänsten börjar söka andra lösningar på familjens problem än att betala skulden.

I en kommun menar man att bifall till bistånd till upprepade hyresskulder förutsätter en bedömning av klientens förändringspotential. Bedömer man att en sådan potential saknas kan det innebära avslag.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Jfr Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2009, s. 123.

¹⁸⁵ Ibid, 2009, s.127.

Vid upprepade hyresskulder får också klientens egna förklaringar till det inträffade betydelse:

Vi tänker att du är mamma och du har ett barn hemma och vi sitter och har ett besök och pratar om situationen. Vad innebär det för dig? Vad innebär det för barnen om du slarvar bort lägenheten? Jag frågar; vad har hänt med pengarna? Du har bommat tre hyror det är 21000 spänn. Vad har hänt? Jag vet inte. Har du gjort någonting? Människan vet någonstans att pengarna har spenderats på något sätt även om dom inte berättar det. Då har vi ett problem, men vi kanske trots det kommer överrens om att göra någon form av planering, så här ser din ekonomi ut, du har råd att betala 1500 spänn i månaden på hyresskulden förutom hyran, vi gör en deal med hyresvärden. Dom närmaste sex månaderna betalas hyran och den här summan extra. Kvitto visas, därefter kommer vi att gå in och betala resten av skulden. Vi skriver ett avtal på det. Men, första månaden betalas inte, andra månaden betalas inte, i det läget har klienten haft alla möjligheterna och i det läget går vi över till att titta på – Vad innebär det här för barnet? Går det här att lösa på något annat sätt som inte är totalt katastrofalt för barnet? Så tyvärr, då har du fimpat en lägenhet.

Upprepade hyresskulder uppfattas ibland vara ett tecken på bristande föräldraskap:

Det finns klienter, även om det inte är särskilt vanligt, som kör chickenrace, det vill säga att jag betalar inte min hyra eftersom jag vet att ni kommer att lösa det ändå. Då förklarar jag att det inte kommer att hända. Är du en ensamstående vuxen kommer du att fullt ut få stå ditt kast. Det är dock väldigt sällan som det är så pass blatant. Däremot händer det att människor skjuter sina barn framför sig. Du måste hjälpa mig för att jag har barn. När föräldrar använder sina barn som ett medel för att legitimera sitt eget agerande och därmed visar brist på föräldraskap... konsulterar jag barn- och familjegruppen. Det kan definitivt vara en form av brist i omsorgen om barn. Att man som förälder anser att jag behöver inte ta ansvar för mina barn för det gör samhället. Och vad mer struntar jag i att ta ansvar för då? Bistånd till hyresskuld kan därför ibland vara dåligt men det kan också vara väldigt bra.

9.4.6 Efter vräkningen

Om en vräkning av en barnfamilj inte förhindras och familjen inte har några möjligheter att själv tillgodose sitt behov av boende kan det, enligt en majoritet av kommunerna, i direkt anslutning till vräkningen bli aktuellt med vandrarhem, hotellboende och liknande. Alla undersökningskommuner kan också i samband med vräkningen eller efter en viss tid erbjuda så kallade ”sociala kontrakt”. Detta är sådana hyreskontrakt som socialtjänsten står för och som myndigheten sedan hyr ut i andra hand till hyresgäster. Ett socialt kontrakt innebär att

besittningsskyddet till lägenheten har avtalats bort under kontraktstiden. I många fall kan en hyresgäst som har skött sig under en viss tid ta över kontraktet, vanligen efter 1-2 år. Problem kan dock ibland uppstå när det sociala kontraktet skall omvandlas till ett vanligt hyreskontrakt. Hyresvärdarna godtar ibland inte innehavaren av det sociala kontraktet som ny hyresgäst med hänvisning till exempelvis betalningsanmärkningar.

Under den sociala kontraktstiden bär socialförvaltningen vanligen det ekonomiska ansvaret för vad som händer med lägenheten. Ibland kan den aktuella vräkningslägenheten omvandlas till ett socialt kontrakt under förutsättning att hyresvärden godtar en sådan lösning. Sociala kontrakt beskrivs av vissa kommuner som en absolut sista utväg eftersom man har som målsättning att familjen ska kunna ha ett eget boende, det vill säga inneha ett förstahandskontrakt. De flesta kommuner utövar någon form av tillsyn över de sociala kontrakten som kan vara kopplade till olika krav på hyresgästen, exempelvis att en planering för gamla skulder finns, kontakt med vuxengrupp och/eller barngrupp och så vidare.

I några kommuner kan man erbjuda ”journlägenheter” i vilka det är tänkt att en familj ska kunna bo i högst 3-4 månader under tiden som de söker ett nytt eget boende. När en journlägenhet finns att tillgå kan det vara ett skäl att inte bevilja bistånd till en hyresskuld vid risk för vräkning.

”Skuldsaneringslägenheter” har beskrivits ovan. Sköter sig hyresgästen under två år kan socialtjänsten bevilja eventuell resterande skuld. Familjen har därefter möjlighet att erhålla ett förstahandskontrakt.

9.4.7 Kontakt med hyresvärd, kronofogde med flera

Alla undersökningskommuner beskriver i någon utsträckning informella kontakter med framförallt hyresvärdar och Kronofogden i vräkningsärenden.

Kontakterna med de stora hyresvärdarna på orten beskrivs genomgående som bra men exempel ges också på mindre seriösa hyresvärdar och i några fall presenteras skräckexempel:

I: Skiljer sig samarbetet mellan olika värdar?

IP: O ja, vi har allt från värdar som är helt fantastiska att ha att göra med som i princip initierar ärenden hos oss. ..[Men] vi har också hyresvärdar som är miserabla, vanskötta hus, ockerhyror och som inte kan hyreslagen... Vi har varit med om hyresgäster där hyresvärden helt enkelt gått in och bytt lås, gjort egna avhysningar. Nån som lyft bort ytterdörren som straff för att klienten inte betalat någonting i tid. Eller går själv in i lägenheten och släcker ljus som har varit tända under natten. Det finns så många märkliga konstiga sätt som värdarna kan bete sig på.

Kontakterna med hyresvärdarna handlar ofta om en begäran om anstånd från socialtjänstens sida för att kunna utreda eventuell rätt till bistånd. Det händer också att socialtjänsten meddelar hyresvärden att man kommer att bevilja bistånd till en hyresskuld, men att man vill vänta med att meddela hyresgästen detta, för att se om denne har möjligheter att själv ordna fram pengar till sin skuld. Att sådana överrenskommelser accepteras av hyresvärden anses förutsätta ett gott samarbete och ett förtroende för varandras agerande:

Vi har ett så bra samarbete. Vi kan säga så här till hyresvärden, vi kommer att ta det här på ett eller annat sätt, vi vill bara se vad klienten själv kan hosta fram först, eftersom hon har haft så mycket inkomster.

... vi har sånt förtroende, så att när vi säger att vi behöver extra tid eller att vi säger att jag behöver en vecka på mig att utreda det här och jag kan inte garantera att de får sina pengar, så brukar det ändå funka.

Men, det finns också hyresvärdar som uppfattas utnyttja att en hyresgäst har kontakt med socialtjänsten:

Det finns också hyresvärdar som håller koll på vad som är den högsta nivån på en hyra som socialtjänsten kan godkänna och sedan tecknar kontrakt med hyresgästen på den summan. Dom kan till exempel teckna kontrakt med någon som kommer direkt från kåken på en lägenhet som är fallfärdig till den högsta godtagbara hyran.

Socialtjänstens samverkan med hyresvärden i ett enskilt ärende uppfattas ha stor betydelse även för kommande ärenden:

Om jag lyckas förhandla till mig med fastighetsägaren och det inte stämmer sedan. När nästa familj kommer och jag kommer med den då skrattar bara fastighetsägaren åt mig.

Kontakten med Kronofogden beskrivs överlag som bra:

Vi har jättebra kontakt med Kronofogden. De ringer och säger att där är det barn och där måste vi nog ha polis med mera. Det finns ett upparbetat samarbete.

Andra informella samarbetspartners som nämns är skuld- och budgetrådgivning, bostadsrättsföreningar, psykiatri och inkassobolag.

9.5 Familjerna

Vi intervjuade fyra vräkningshotade familjer med barn. I två fall intervjuades även barnen. För tre av de fyra hushållen ledde hotet till en verkställd vräkning. Vi frågade också hushållen om det gick bra att intervjua deras handläggare i socialtjänsten. Samtliga hushåll gav sitt medgivande till det. Först presenteras familjernas historia och vi avslutar kapitlet med en sammanfattande diskussion med synpunkter att beakta. Namnen är givetvis fingerade.

9.5.1 Sara

Sara, 40 år, har två söner; Johan som är 15 och Filip som är 13 år. De bor i en förort till en större stad. För fem år sedan blev hon änka och har sedan dess levt ensam med sina pojkar. Familjen har flyttat en gång tidigare, i samband med makens död. Den lägenhet de bodde i då blev för dyr för Sara och hon fick genom sitt bostadsbolag byta till en mindre i samma område. Där har hon bott med barnen fram till vräkningen. Sara arbetar deltid i en skoaffär och har en låg men stabil inkomst. Hon har haft upprepade problem med hyresinbetalningar ända sedan hon levde med sin man. Sara beskriver sig själv som en periodvis väldigt aktiv och driftig person som ibland faller in i skov av passivitet och depression. Hon ser det som det huvudsakliga skälet till att hennes ekonomiska situation är problematisk och att hon från och till hamnat efter med hyror.

Fastigheten hon bor i har bytt ägare tre gånger under de senaste åren och de olika skulderna rapporterades inte mellan de olika bolagen. De har till slut blivit oöverstigliga och den senaste hyresvärden ansökte om vräkning då hon hade en total hyresskuld på drygt 100 000 kr. Det enda som kunde leda till att ansökan drogs tillbaka var att hela skulden avbetalades på tre månader. Sara hade inga möjligheter att göra det. Hon ansökte om bistånd hos socialtjänsten men eftersom beloppet var stort måste beslutet fattas av socialnämnden. Socialtjänsten föreslog nämnden att avslå på grund av det höga beloppet samt det faktum att de tidigare gått in med ett högt belopp för att täcka Saras hyresskulder. Nämnden beslutade avslag hennes ansökan. Sara hade velat överklaga beslutet men säger att hon inte fick information om möjlighet att överklaga förrän det var för sent. Sara tror att socialtjänstens huvudsakliga fokus var att se till att hon fick ett nytt boende efter vräkningen och inte att rädda det hon hade.

Det hade redan innan vräkningen varit aktuellt att Sara skulle få en god man. Hon hade också själv varit mycket angelägen om detta och det fanns både en person och ansökningshandlingar. Ansökan fick tyvärr avslag eftersom hon inte ansågs ha en så pass allvarlig psykisk funktionsnedsättning att det skulle finnas ett behov av en god man. Sara hade vid tiden för vräkningen utretts för en psykisk diagnos och vid intervjun var utredningen inte färdig. Bristen på diagnos var en viktig orsak till att hon inte fick en god man.

Socialtjänsten erbjöd Sara ett akutboende för människor i liknande situationer som hennes, där alla hade ett eget sovrum men med gemensamt kök och toalett. Hon avvisade erbjudandet för att hon inte fick ta med sin hund och för att sonen Johan ibland kan vara bråkig och ha svårt att möta nya människor. Hon skulle i så fall hela tiden vara orolig för att han skulle ställa till med något.

En kort tid före vräkningen fick Sara istället möjlighet att bo inneboende hos en bekant men vid tiden för intervjun bodde barnen inte längre tillsammans med henne. Johan bodde hos sin flickvän och Filip hade fått utökade dagar hos sin kontaktfamilj. Båda pojkarna besöker sin mamma en gång i veckan. Sara har ett rum i lägenheten där hon bor inneboende och varannan helg delar hon sitt rum med den bekantes barn. Vid intervjun fanns ingen plan för hur familjen skulle kunna bo tillsammans igen.

Saras socialsekreterare berättar att Sara sedan många år regelbundet varit aktuell på familjeenheten och då och då under de senaste åren fått försörjningsstöd. Hon har varit vräkningshotad tre gånger tidigare: två gånger löste hon skulden själv och en gång fick hon bistånd till en skuld på drygt 40 000 kronor. Den sista skulden på drygt 110 000 kronor, som ledde till vräkningen, fick socialtjänsten inte underrättelse om förrän meddelandet om vräkning kom från Kronofogden. Vid utredningen framkom att Sara inte betalat hyran på över ett år och att informationen mellan de olika värdarna varit mycket bristfällig. Socialsekreteraren menar att skuldens storlek gjorde att boendet var mycket svårt att rädda hade informationen kommit in innan skulden växt sig så stor hade det funnits en chans.

Hon medger dock att en god man hade kunnat förbättra Saras situation, och kanske till och med så pass att boendet hade kunnat räddas. Hade man i utredningen kunnat påvisa att en god man skulle säkerställa Saras framtida hyresinbetalningar hade ett förslag på bifall till skulden kunnat ges till nämnden. Eftersom hyresvärden garanterade att familjen skulle få bo kvar ifall skulden betalades så hade detta varit en lösning. Men då lösningen med en god man inte var aktuell gav man inte detta som förslag till nämnden utan föreslog istället avslag.

Då man inte kunde se någon förändring i hennes förmåga att betala räkningar blev inte heller ett socialt kontrakt aktuellt. När hennes psykiatriska utredning blir klar kan det dock finnas ett underlag som gör att man omprövar möjligheterna för henne att få ett socialt boendekontrakt.

Saras son Johan

Saras äldste son Johan intervjuades också. Sara hade inte velat belasta barnen med problemen och berättade därför inte för sönerna att de hade hyresskulder och ett vräkningshot. Till sist gick det dock inte längre att dölja. Johan var hemma och öppnande dörren när Kronofogden delgav vräkningsbeslutet.

Två tjejer kom och plingade på, mamma stod i duschen. Jag öppnande och de sa att de ville träffa mamma. Jag sa att hon duschade och att de skulle vänta. Sedan bankade de igen, men jag lät dem banka för mamma måste ju ändå få duscha klart. Då skickade det ner ett papper genom brevlådan med en röd lapp: "ni är vräkta". Då sprang mamma ut ur duschen och pratade med dem, jag vet inte vad de sa. Sedan när de gått berättade mamma att vi måste flytta. Det var på onsdagen och på tisdagen efter skulle vi vräkas. Det var tungt. Sedan gick det en vecka och jag flyttade till min tjej Mikaela på måndagskvällen.

Johan berättar att den första tiden efter vräkningen var mycket svår. Han var ledsen och arg på hela samhället. Han tänkte på det som hänt nästan hela tiden och hade svårt att koncentrera sig i skolan. Nu vill han helst tränga bort tankarna när de kommer, försöker att inte tänka på hur det känns att inte längre bo hemma. Han känner sig trygg med flickvännen och hennes familj. Johan berättar att han kan ha sina saker där, de har känt varandra i flera år och kan prata öppet. Först var det bara tänkt att han skulle sova där en period men eftersom han kände sig trygg med dem stannade han kvar. Han berättar att han helst inte vill flytta nu på ett bra tag. Han vill ta det lugnt.

9.5.3 Lena

Lena bor i en mindre kommun tillsammans med sin sambo och sin dotter Alexandra, 8 år. Hon har också en son på 21 år men han bor enbart hos sin pappa. Dottern har en annan pappa och bor vissa helger hos honom.

Lena är arbetslös sedan länge och får försörjningsstöd från socialtjänsten. Hon har flyttat runt mycket i sitt liv och har blivit vräkt en gång tidigare på grund av störningar. Under de knappa tio år som gått sedan dess har hon och hennes barn bott på många ställen. Efter vräkningen bodde de på lägenhetshotell en tid för att sedan flytta mellan olika andrahandsboenden och behandlingshem. Hennes nuvarande sambo har behandlats för narkotikamissbruk i flera omgångar och Lena har själv blivit gripen narkotikapåverkad vid några tillfällen. Bakom den aktuella vräkningen låg främst hyresskulder och värden poängterade att de skulle få bo kvar om de betalade sin skuld. Enligt Lena blev det konflikt mellan henne och socialsekreteraren angående vad de pengar som tidigare betalats ut skulle gå till. Familjen hade således redan fått pengar till hyra och skulle inte få något mer. Lena som har regelbundna möten med sin socialsekreterare berättar att de efter meddelandet om uppsägning uppmanades att söka ny bostad själva, något de kände var i princip omöjligt.

De sa åt oss att "sök själva"! Trots att jag hade frågat dem ifall de hade velat ha oss själva ifall de var hyresvärdar. Arbetslösa, ingen inkomst vem vill ha oss?

Slutligen ordnades ett privat boende genom en bekant. Det var ett mycket primitivt utrustat sommarhus ute i skogen, flera kilometer till närmaste kommunikationer.

Dotterns skolgång blev lidande av att bo så avlägset. För att hinna cykla till buss och vidare färdmedel till dotterns skola behövde familjen gå upp flera timmar innan skolan började. Lena berättar om morgnar när det var kallt och mörkt och hon kände det omöjligt att dra upp Alexandra på cykeln och ge sig iväg. Lena lät henne sova vidare och skippade skoldagen.

När vintern kom blev det dock omöjligt att bo under dessa förhållanden och då fick familjen en jourlägenhet via socialtjänsten.

Lenas socialsekreterare berättar att familjen har haft upprepade problem med hyresinbetalningar. Vid två tillfällen har de fått bifall till hyresskulder och när denna skuld, som var på en månadshyra, uppkom var överenskommelsen att familjen skulle betala den själva. Hon menar att det har betalats ut pengar till familjen tidigare som skulle gå till hyra men som gick till annat och av det skälet kunde inte socialtjänsten gå in med mer pengar. Hon uppmanade dem att söka bostad själva och gav dem en lista med telefonnummer till hyresvärdar i kommunen. Efter detta klargörande var kontakten mellan familjen och socialsekreteraren inte så tät:

Vi hade inte så mycket kontakt under tiden som vräkningsprocessen löpte, man tänkte in i det sista att det inte skulle bli något. Jag är inte förvånad att det blev en avhysning men det gick så långt emellan det att ansökan lämnades in och vräkningen blev verkställd så man tänkte att det kanske skulle lösa sig.

Socialsekreteraren menar att det inte fanns någon möjlighet till ett socialt kontrakt eftersom det fanns en misstanke om drogmissbruk. Villkoren för ett sådant kontrakt är bland annat att man ska vara aktuell på vuxenenheten samt att det finns en plan för stöd i boendet. Lena och hennes sambo vill dock inte göra en sådan utredning utan fokusera på försörjning, att komma ut i arbete och därför är det så de jobbar kring familjen nu.

Vräkningsförebyggaren i kommunen har en annan uppfattning och menar att vräkningen hade kunnat förhindras om samtliga inblandade - handläggare, enheten för försörjningsstöd, vuxenenheten och vräkningsförebyggaren - haft en ordentlig diskussion. Hon menar att det inte går att tänka strikt ekonomiskt i ett ärende som Lenas familj. Vissa snedsteg och motgångar hör till på vägen mot drogfrihet och att ekonomiskt stöd i detta läge var avgörande för att inte köra familjen i botten. Eftersom de går på försörjningsstöd är deras marginaler mycket små och det är givet att de inte kan betala skulden. Här skulle man ha behövt trygga

boendet och sedan satsa på att bygga förtroende i syfte att kunna gå in med insatser mot drogmissbruket. Denna diskussion var dock inte försörjningsstödsenheten öppen för, menar vräkningsförebyggaren.

Lenas dotter Alexandra

Åttaåriga Alexandra intervjuades också . Hon berättar att det känns lite ledsamt att flytta och att flera av hennes leksaker är borta. Hon skulle vilja ha ett eget rum men säger också att det är fint nu, bättre än i skogen. Hon vill byta till en ny skola eftersom hon tycker att barnen i hennes nuvarande skola är bråkiga. Däremot är hon inte orolig över att inte få nya kompisar. Eftersom mamma har klasslistan är det bara att ringa runt och se om någon vill leka.

När hon får frågan vad som är ett hem för henne och vad hon behöver för att känna sig trygg svarar hon:

Jag vill ha en säng, en toalett, ett badkar, en kran. Inte så som när vi bodde i skogen. TV, soffan. Jag vill sova bredvid mamma.

9.5.5 Sonja

Sonja är 37 år, bor i en mindre kommun och har fyra barn i åldrarna 2, 6, 14 och 19. För tillfället har Sonja en anställning som timvikarie i hemtjänsten i kommunen, men har tidigare varit arbetslös i långa perioder och var det när hon och hennes familj blev vräkt. Sonja och hennes sambo separerade och Sonja och hennes fyra barn behövde flytta till ett annat boende. Hon sökte hjälp hos socialtjänsten och blev erbjuden en liten tvårumslägenhet i ett område där hon inte kände sig trygg. Sonja och barnen flyttade till tvåan, en alldeles för liten lägenhet för fem personer:

Ja, vi bodde där i ett par månader. Med hela familjen. Sen är väl jag så att jag tänker...som person så tänker jag på barnen, jag vill att de ska ha ett rum och stänga om sig, så att de känner sig trygga.

Sonja trivdes inte med den lösningen och sökte hjälp bland sina bekanta. Hon fann en vän som kunde ställa upp som borgensman för en nybyggd fyrrumslägenhet med en hyra på 8 700 kronor. Sonja hade försörjningsstöd och det visade sig att socialtjänsten bara kunde godkänna en hyra på maximalt 6000 kronor. Sonja betalade bara 6000 kronor i hyra och efter två inbetalningar ansökte värden om vräkning. Efter separationen hade hon inte några möbler. Sonja prioriterade därför att skaffa sängar och matbord så att barnen kunde ha någonstans att sova och äta. Hon ansökte om extra möbelbidrag, men fick inte det beviljat och tog därför av hyrespengarna för att möblera sitt nya hem. Processen gick efter två förfallna hyror ganska snabbt; Sonja fick påminnelser och sedan kom Kronofogdens beslut om vräkning. Med detta i hand gick hon till sin handläggare på socialtjänsten för att få hjälp och då fick hon och hennes familj en lägenhet genom kommunens fastighetsbolag. Beslutet om hjälp togs dagen före vräkningen, Sonja kände sig stressad över att inte veta var hon skulle ta vägen förrän dagen före:

Alltså, för det första var det ju fruktansvärt att inte veta var man ska ta vägen, om man ska få någonstans att bo eller inte. Det var en pärs det, det var det jobbigaste, för vi visste inte förrän dagen innan. Ja, man står ju där med alla flyttkartonger och visste inte var vi skulle ta vägen. Nä, det var riktigt skit.

Idag är Sonja åter tillsammans med den tidigare sambon. De bor i ett hus som han köpte för ett par år sen. Hennes boende är därmed beroende av hennes förhållande till mannen. På frågan om hennes boendesituation är löst svarar hon:

Ja, alltså löst är den ju. Vi kommer ju bo tillsammans här nu och så. Men om det skulle hända mig igen, att vi separerar, så vet jag inte riktigt var jag ska vända mig för man får ändå ingen hjälp.

Sonja har försökt förklara det som hände för barnen, men menar att de har svårt att förstå riktigt det här med pengar och räkningar och vad det kostar att bo och leva. De blev ledsna över att behöva flytta från det område de var trygga i. Idag är familjen åter samlad, men trots att Sonja fått ett timvikariat lever de med små ekonomiska marginaler. Hon har också skulder som det kommer ta många år att betala.

Tyvärr har vi inte kunnat nå den socialsekreterare som handlade Sonjas fall för en kommentar.

9.5.6 Katarina

Katarina är ensamstående mamma till fyra barn. Idag är det bara en femtonåring som bor kvar hemma. Hon bor i en mindre ort i Mellansverige. Katarina går på arbetsträning som socialtjänsten ordnat och har i övrigt bistånd från socialtjänsten som också sköter hennes hyresinbetalningar. Sedan tre hyror förfallit fick Katarina under sensommaren besked om att hon skulle vräkas. Katarina hade en del fysiska besvär under sommaren som hon sökte läkarvård för, men läkaren lämnade inte ett korrekt sjukintyg. Detta och det faktum att hon inte närvarade vid arbetsträningen var orsaken till att hon inte betalade hyran. Katarina menar att hon själv inte fått någon information från socialtjänsten om att detta skett, utan att det var Kronofogden som kom med uppsägningen. Socialtjänsten betalade hyresskulden och Katarina kunde bo kvar. Katarina har personliga problem och är diagnosticerad med ADHD. Utöver detta påverkade vräkningsshotet hela familjen:

Sen har jag en flicka som är 18 också ADHD med mediciner och så har jag en pojke men han är på fortsatt utredning. Så jag sliter mycket med det så det här med avhysningen blev väldigt jobbigt för honom. Så då försvinner det jag har jobbat med honom när sånt som avhysningen kommer. Då får jag börja om från början.

Katarina har perioder då hon kan och inte kan arbeta, hennes osäkra livssituation och det faktum att hon varit ensamstående med fyra barn har lett till att hon samlat på sig en del skulder över åren.

Många av skulderna är inte mina de står i mitt namn bara, jag är borgenär. Och barnens pappa, skulle vi ha kabel-tv skulle det skrivas i mitt namn.

Idag står Katarina i kö för skuldsanering och hon drömmer om att i framtiden kunna bli skuldfri och få en bra pension.

Katarinas socialsekreterare förklarar att Katarina varit aktuell länge inom socialtjänsten och ingått i flera olika projekt för arbetslösa. Det senaste projektet fullföljdes inte från Katarinas sida, hon var inte närvarande och det gick månader innan de fick kontakt med henne. Därför skrevs Katarina ut ur projektet. När det gick så långt som till vräkning kommer Katarina till socialförvaltningen för att söka bistånd till hyresskulden, som beviljades mot återkrav.

Återkravet kom till stånd eftersom man i arbetsutskottet ansåg att Katarina inte hade uppfyllt de krav som ställdes på henne för att få bistånd varje månad. Katarina kunde inte visa några giltiga sjukintyg för den period hon var frånvarande från projektet. För framtiden finns en återbetalningsplan där utsikterna för Katarina att betala tillbaka är avhängiga hennes deltagande i projektet igen. Socialtjänsten menar att ”de jobbar på” med hennes situation.

9.6 Sammanfattning

Under en uppsägningsprocess fram till och med en vräkning är det i stor utsträckning hyresvärdarna som ”äger” ärendet eftersom hyresgästen ofta inte kan prestera det som denne i enlighet med avtalet borde prestera. Icke desto mindre är den vara som hyresvärdarna tillhandahåller av grundläggande betydelse för människors välbefinnande, något som många hyresvärdar också på olika sätt förhåller sig till. Vi har inte i vårt material funnit några stora skillnader mellan privata och allmännyttiga hyresvärdar när det gäller den aspekten.

Den ojämförligt vanligaste orsaken till att en familj blir vräkningshotad är att en hyresskuld har uppstått. Det flesta hyresvärdar skickar i denna situation ut ett kravbrev, ofta via ett inkassobolag. Om hyresgäster som är sena med sin inbetalning hör av sig till hyresvärden kan det få betydelse för handläggningen. Här kan skälen till att en skuld uppstått få stor betydelse för om hyresvärden beviljar anstånd eller går med på att upprätta en avbetalningsplan.

Hyresvärden har en skyldighet att underrätta socialtjänsten när denne säger upp en hyresgäst på grund av hyresskuld och vissa störningar. Det är dock inte ovanligt att hyresvärden också informerar socialtjänsten redan innan det har blivit aktuellt med en uppsägning. I vissa fall samarbetar hyresvärden med socialtjänsten för att i ett tidigt skede identifiera hushåll med betalningssvårigheter. En hyresvärd kan hantera en uppsägning på tre sätt genom att antingen själv säga upp hyresgästen, låta Kronofogden via den summariska processen säga upp hyresgästen, eller låta det gå till process i hyresnämnden. Valet mellan de två sistnämnda alternativen är i vissa fall avhängigt orsaken till uppsägningen. Vräkningar på grund av hyresskuld har i mycket stor utsträckning föregåtts av en summarisk process hos Kronofogden. Så kallade hyresvärdsuppsägningar uppfattas som krångliga bland annat på grund av delgivningsregler och hyresvärdarna föredrar att använda sig av den service samhället via Kronofogden erbjuder i dessa sammanhang. Under hela processen fram till en vräkning har hyresvärden möjlighet att återkalla uppsägningen. Utöver att hyresgästen betalar sin skuld kan ett återkallande ibland ske genom att socialtjänsten blandats in i olika grad. Av betydelse för återkallandet är hyresgästens tidigare betalningshistorik, framtida betalningsförmåga samt skälen till att en skuld har uppstått. Det är inte ovanligt att hyresvärdarna är mer generösa när det rör sig om en barnfamilj även om ett flertal värdar menar att de inte kan särbehandla barnfamiljer. Oförmågan till särbehandling hänger samman med att hyresbolaget är ett företag som existerar på en marknad som inte tillåter sådana

hänsynstaganden. För socialt engagerade hyreshandläggare kan detta ibland leda till en personlig konflikt. De flesta hyresvärdar anger både strukturella och individuella skäl till varför barnfamiljer får problem i sitt hyresförhållande. Det kan handla om arbetslöshet, problem med utbetalningar av olika socialförsäkringsförmåner och ojämlika levnadsvillkor i samhället. Individuella problem uppges bland annat vara skilsmässor, svårigheter med att rätta mun efter matsäck, felprioriteringar, bristande förståelse för allvaret med en hyresskuld samt depression, missbruk och skam. Däremot uppfattas rent slarv sällan vara en orsak till problem i hyresförhållandet. Ibland är hyresvärdarnas omdömen om de vräkningshotade familjerna hårda och antyder att det faktum att en familj hotas av vräkning innebär att föräldraskapet kan ifrågasättas. Uppfattningen att hyresgästerna är beräknande och använder sig av de regler som finns till sin fördel är också återkommande.

I några kommuner förekommer inte något samarbete överhuvudtaget mellan hyresvärdarna och socialtjänsten, men i bland är samarbetet med socialtjänsten mycket tätt.

Vräkningsförebyggande team uppfattas ofta som mycket positivt och kontakten med socialtjänsten beskrivs ofta som god trots att hyresvärdarna också i vissa fall riktar kritik mot socialtjänsten. Kritiken handlar bland annat om att myndigheten uppfattas som godtycklig och trög med bristande kunskaper om hyreslagstiftningen. Dessutom uppfattas de regler socialtjänsten har att förhålla sig till också vara svåra att förstå och ibland vara ett problem. Att marknadsprinciper är överordnade barns grundläggande behov av bostad och trygghet är något som ibland uppfattas som problematiskt av hyreshandläggarna. Även om de flesta hyreshandläggare inte själva beskriver sitt arbete i termer av vräkningsförebyggande arbete kan en del av deras arbete ändå karaktäriseras på detta sätt. Bland annat underrättas socialnämnden även i situationer när det inte föreligger någon skyldighet från hyresvärdens sida. Vissa hyresvärdar arbetar också uppsökande. Att upplåta vissa lägenheter i sitt bestånd till människor med sociala problem uppfattas också ibland vara ett uttryck för ett socialt ansvarstagande. Genomgående är att de intervjuade hyresvärdarna inte accepterar att nya hyresgäster har tidigare hyresskulder. En majoritet accepterar inte heller andra typer av skulder. Hur skulderna har uppstått och information om den enskildes inkomst är också av väsentlig betydelse. Att vara noga med nya hyresgäster är ur hyresvärdarnas perspektiv ett sätt att också arbeta vräkningsförebyggande.

Om en hyresgäst har flyttat på grund av att en skuld uppstått finns det i vissa fall samtidigt en stor risk att hyresvärden inte kommer att få tillbaka sina pengar. Pengar som hyresvärden trots allt inte får in redovisas vanligen i bolagets resultat som en hyresförlust och i slutändan blir det därför hyresgästkollektivet som får stå förlusterna.

De kronoinspektörer som intervjuats arbetar i hög grad teambaserat där man i vissa distrikt har klart definierade grupper som enbart arbetar med vräkningar och i andra kommuner ett roterande arbetssätt där kronoinspektörerna under några månader i taget arbetar med vräkningar respektive övriga uppgifter. De inspektörer som får möjlighet att inrikta sig helt och fullt på vräkningsärenden upplever ett större utrymme att arbeta vräkningsförebyggande genom att de kan lägga mer tid på att få kontakt med gäldenären i god tid och förmedla kontakt med socialtjänsten. Flera av de intervjuade kronoinspektörerna uppger att det är genom delgivande i direkt kontakt med den vräkningsshotade som de kan påverka och mana till handling. Deras erfarenhet är att många vräkningsshotade inte öppnar sin post och därmed inte återsänder delgivningskvittot. De understryker att Kronofogden ska vara opartisk men att en uppmaning om att söka kontakt med socialtjänsten är en liten handling som kan ha stor betydelse.

När ansökan om vräkning kommer till Kronofogden är det rutin att kontrollera om det finns barn i hushållet samt att underrätta socialtjänsten. Man utnyttjar främst skatteregistret och flera intervjuade kronoinspektörer medger att det kan vara svårt att hitta barn som inte finns i registret, som till exempel sammanboendes barn. Ibland kan de dock få information från socialtjänsten om det gäller någon som är känd på förvaltningen sedan tidigare. Kronoinspektörerna kan också upptäcka att det finns barn i hushållet vid delgivningen eller genom att man ser leksaker eller andra spår av barn i lägenheterna.

När Kronofogden på vräkningsdagen anländer till bostaden har familjen i de flesta fall redan lämnat den och lägenheten är mer eller mindre tömd. Det är ytterst sällan det är några barn hemma och bilden av att familjen tvingas ut ur lägenheten utan att ha någonstans att ta vägen, anses inte vara verklighetsförankrad. Vidare menar kronoinspektörerna att det är

problematiskt att en verkställd vräkning registreras trots att familjen flyttat till nytt boende och tömt lägenheten men kanske glömt att lämna en nyckel eller tömma ett vindsförråd. Då är det inte vräkning i den bemärkelse som barn far illa av, menar man.

Flera inspektörer menar att man måste vara tydligare med att definiera vad det innebär att ett barn vräks. Det skulle vara möjligt att förhindra alla vräkningar som innebär att ”barn hamnar ute på gatan” men om det definieras som ”barn ut från sin bostad” är det inte möjligt.

Hälften av de här studerade kommunerna har ett strukturerat vräkningsförebyggande arbete och hälften har också inrättat särskilda vräkningsförebyggande tjänster inom socialförvaltningen. Alla kommuner uppmärksammar vräkningar av barnfamiljer särskilt och större ansträngningar än annars görs för att nå familjerna. Ett flertal kommuner hänvisar också till ”barnperspektivet” som grund för prioriteringen av barnfamiljer. Vräkningar av umgängesföräldrar uppfattas inte vara en barnvräkning och sådana vräkningar prioriteras därför lägre. Stor enighet finns också om att det förekommer barnvräkningar som socialtjänsten inte får kännedom om. Det kan handla om att barn inte är skrivna på vräkningsadressen eller vräkningar på grund av olovlig andrahandsuthyrning. Även vräkningar från bostadsrätter och uppsägningar till hyrestidens utgång nämns som vräkningar som socialtjänsten ibland saknar kännedom om. De flesta kommunerna anser att de arbetar uppsökande men det skiljer sig åt när i processen kontakt tas med en familj, och det uppsökande arbetet blir av den anledningen ibland snarast vräkningsförberedande. Ingen av kommunerna har i något skede som metod att tala med barnen om vräkningen. Möjligheten för socialtjänsten att lämna en skriftlig hyresgaranti och på så sätt förhindra en vräkning används nästan inte alls. En majoritet av kommunerna använder sig av egna medel och de flesta menar att det är ett bra och ibland nödvändigt bistånd. Att fånga upp hyresskulder i ett tidigt skede innan hyresvärden ansökt om vräkning är ett exempel på vräkningsförebyggande arbete som förekommer i kommunerna. Uppsägningar till hyrestidens utgång uppmärksammas också i något fall och samarbete med hyresnämnden har initierats. I några kommuner görs en bedömning av vilka andra enheter som behöver kopplas in när hyresvärdens meddelande anländer. En ”boskola” planeras i en kommun och handlar om att på olika sätt arbeta motiverande med enskilda personer kring inbetalning av hyran.

Överenskommelser med hyresvärden förekommer också och innebär att denne lämnar anstånd med en vräkning om socialtjänsten behöver mer tid för att utreda eventuell rätt till bistånd. Hyresvärd och socialtjänst samarbetar också kring ”skuldsaneringslägenheter” som innebär stöd för familjer att kunna betala av eventuella hyresskulder. Ibland utmanas klienter genom att socialtjänsten väntar in i det längsta med att bevilja bistånd till en hyresskuld som ett sätt att utreda om familjen själv kan tillgodose sina behov (chickenrace).

I en majoritet av undersökningskommunerna förekommer det att familjer tackar nej till att en utredning om bistånd till hyresskuld inleds. Ansöker klienter om bistånd till en hyresskuld är det normalt så att klienten redan är känd på förvaltningen även om det motsatta också förekommer. Beslut kan i akuta lägen oftast fattas samma dag men om ”chickenrace” är en utredningsstrategi som används kan beslut fattas mycket sent i vräkningsprocessen. När en ansökan om bistånd gäller en hyresskuld gör nästan alla kommuner en utredning av familjens ekonomi över tre månader relaterat till nivån på försörjningsstödet. Som stöd för beslutsfattande och handläggning omnämns framförallt rättsfall, kommunala riktlinjer och Socialstyrelsens skrift *Ekonomiskt bistånd – stöd för rättstillämpning och handläggning av ärenden i den kommunala socialtjänsten*.¹⁸⁶ Att beakta barnets bästa i ett vräkningsärende innebär bland annat att sträva mot kvarboende eller att beakta utformningen av ett alternativt boende, ur barnets perspektiv. Konsekvenserna av en vräkning granskas och barnets ålder kan ha inflytande över vilket beslut som tas. Har familjen möjlighet att ordna annat boende kan det i sig utgöra grund för avslag på en ansökan om bistånd. Annat boende kan exempelvis vara att familjen flyttar in hos vänner och bekanta. Om det går att ordna ett annat boende kan vräkningen ibland uppfattas vara ett led i en behandlingsstrategi. Storleken på en hyresskuld kan ha inflytande över huruvida familjen beviljas bistånd till en hyresskuld eller inte och upprepade hyresskulder ökar risken för avslag. Om en vräkning av en barnfamilj inte förhindras och familjen inte har några möjligheter att själv tillgodose sitt behov av boende kan det enligt en majoritet av kommunerna, i direkt anslutning till vräkningen bli aktuellt med vandrarhem, hotellboende och liknande. Alla undersökningskommuner kan också i samband med vräkningen eller efter en viss tid erbjuda så kallade sociala kontrakt. De flesta kommuner närvarar vid vräkningen när det saknas information om att familjen har flyttat.

¹⁸⁶ Socialstyrelsen 2003.

Kontakterna med de stora hyresvärdarna och med Kronofogden beskrivs genomgående som bra. Andra informella samarbetspartners som nämns är skuld- och budgetrådgivning, bostadsrättsföreningar, psykiatri och inkassobolag.

Vi har också kortfattat beskrivit situationen för fyra vräkningshotade familjer. För tre av dem har vräkningen verkställts och för en familj kunde boendet räddas. Familjerna har olika bakgrund och förutsättningar, men samtliga har mycket små ekonomiska marginaler och tre av fyra är ensamstående mammor med försörjningsansvar för flera barn. De har också tidigare haft svårt med sina hyresbetalningar.

Samtliga uppger att deras barn påverkats negativt av vräkningen. Flytten har gjort att barnen tvingats bort från en plats där de känt sig trygga. Barnen har också behövt byta skola eller hamnat i ett boende så långt från skolan att det blivit svårt att ha en fungerande vardag. Framtiden blir osäker när man inte vet hur, var och på vems villkor man ska bo och om man ens kan bo tillsammans. Ingen av dem som vräkts hade vid intervjutillfället på egen hand kunnat skaffa sig ett nytt kontrakt.

Intervjuerna har också visat exempel på familjer som kort inpå vräkningen inte vetat var de skulle ta vägen och där socialtjänsten i vissa fall "väntat ut" den vräkningshotade för att se om de kunde lösa situationen själva.

Familjerna har också det gemensamt att olika hinder har legat i vägen för deras möjlighet till att få den hjälp från socialtjänsten som skulle ha kunnat rädda boendet. De har fått avslag på ansökan om bostadsbidrag, inte beviljats god man, väntar på en utredning om psykisk sjukdom eller en missbruksutredning, saker som kunnat ha en avgörande betydelse för familjernas och barnens liv.

En vräkning drabbar inte bara kontraktstecknaren, utan alla de som bor tillsammans med denne, inklusive barn. Vårt samhälle har både i politiska dokument och i lagstiftning åtagit sig att skydda barn och barns behov särskilt. Frågan är vilken betydelse barns behov av och rätt till en bostad har när de som har det primära ansvaret för att tillgodose barnets behov, föräldrarna, av något skäl inte klarar av detta.

9.3. Litteratur

Flyghed, J. *Vräkt till hemlöshet?: vräkningar i Sverige 1982-1994*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 1995.

Hansen Löfstrand, C. *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité, 2005.

Holmdahl, J. *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Lic.-avh, 2009.

Knutagård, M. *Skälens fångar: hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Malmö: Égalité, 2009.

Socialstyrelsen. *Socialtjänsten i Sverige: en översikt 2003*. Stockholm, 2003.

Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm, 2008.

Prop 1992/93:115. *Om ändringar i jordabalkens hyresregler*

10. I vilka situationer riskerar barn att vräkas?

En grundläggande förutsättning för att barn ska kunna vräkas är att lagstiftningen tillåter det. Det gör också den svenska lagen. Vräkning är den yttersta konsekvensen av ett kontraktsbrott och skyddar egendomsägaren från olovligt utnyttjande av egendomen. Som med mycket annan lagstiftning är syftet inte bara att lösa en konflikt utan den har också en preventiv dimension; påföljder ska avskräcka andra från att göra det samma. Vräkningspåföljden antas därför främja betalningsmoralen hos enskilda och familjer. Samtidigt uppfattar lagstiftande politiker bostaden som ett grundläggande mänskligt behov och har därför ansett att vräkningar är något som i möjligaste mån bör undvikas. Vräkningen drabbar inte heller bara den ”skyldige”. Med gäldenären bor flera personer som ofta kan vara omedvetna om att hyran inte betalats och det gäller förstås särskilt barnen.

Medvetenheten om bostadens betydelse för barn ledde till att regeringen år 2007 antog en strategi med målet att *inga barn ska vräkas*.¹⁸⁷ Vid risk för vräkning erbjuder svensk lagstiftning också ett visst skydd för enskilda och familjer och i *Vräkningar och hemlöshet – drabbar också barn*, bedöms det rättsliga skyddet vara tillräckligt för att inga barn ska vräkas.¹⁸⁸ Skyddet omfattar emellertid inte alla barnvräkningar, och dessutom kan skyddet i sig ifrågasättas. Vid de vräkningar som ändå kommer till stånd kan också skyddet för barnet och dess situation behöva problematiseras.

Att det kan finnas stor skillnad mellan lagens bokstav och lagens praktik är välkänt¹⁸⁹ och det kan för den vräkningshotade familjen vara av avgörande betydelse hur myndigheter tolkar

¹⁸⁷ Socialdepartementet, 2007.

¹⁸⁸ SOU 2005:88, s. 152.

¹⁸⁹ Hollander, A & Alexius Borgström, K. *Juridik och rättsvetenskap i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur, 2009; Mathiesen, T. *Rätten i samhället: en introduktion till rättssociologin*. Göteborg: Korpen, 2005; Hydén, H. *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Sociologiska institutionen, 1998;

lagen. I *Vräkningar och hemlöshet – drabbar också barn* var utredarens slutsats att problemet med vräkning och hemlöshet inte ligger i lagstiftningen utan att den:

... bör sökas i den lokala tillämpningen av lagen, socialtjänstens organisation och metoder, situationen på den lokala bostadsmarknaden, bristande medvetenhet om problemet, samt varierande lokalt intresse för att med hjälp av tillgängliga bostadspolitiska instrument förbättra situationen.¹⁹⁰

Vår bedömning är istället att vräkningar och hemlöshet är en följd både av svagheter i lagstiftningen och av tillämpningen i praktiken. I vårt uppdrag har det ingått att särskilt studera socialtjänstens arbete och därför följer här en närmare analys av vad det är i socialtjänstens handläggning, som kan öka risken för att barn vräks. Socialtjänstens arbete med barnvräkningar är emellertid i hög grad lagstyrt och därför måste en analys av ramarna för myndighetens arbete först göras.

Åström, K. *Socialtjänstlagstiftningen i politik och förvaltning: en studie av parallella normbildningsprocesser*. Lund: Univ. Press., 1988.

¹⁹⁰ SOU 2005:88, s.152.

10.1 Lagstiftning

Enligt hyreslagen kan tredje man (personer som inte själva är kontraktstecknare) vanligen inte vara juridisk part. Detta innebär bland annat att barns egna intressen av att bo kvar i sin bostad saknar ett direkt skydd i hyreslagen vid försummelser från kontraktsinnehavaren/vårdnadshavaren. De indirekta skyddsregler som finns i hyreslagen förutsätter att socialnämnden involveras och det konkreta skydd som samhället kan erbjuda ett barn vid risk för vräkning tar därför sin utgångspunkt i socialtjänstlagen.

En förutsättning för att socialtjänsten skall kunna ingripa och erbjuda skydd och stöd vid risk för vräkning är att myndigheten har information om händelsen. Sedan 1978 finns en skyldighet för värden att informera socialtjänsten vid uppsägningar på grund av hyresskulder och sedan 1993 ska hyresvärden också informera socialnämnden vid uppsägning på grund av störning.¹⁹¹ En liknande underrättelseskyldighet infördes i bostadsrättslagstiftningen år 2004 avseende obetald månadsavgift och störningar.¹⁹² Detta skydd täcker dessvärre inte alla situationer som kan leda till en vräkning. Hyresvärden saknar till exempel skyldighet att informera socialnämnden vid uppsägningar på grund av vanvård av bostad och olovlig andrahandsuthyrning samt vid de flesta uppsägningar till hyrestidens utgång, vilka alla i slutändan kan leda till en vräkning. Informationsskyddet omfattar alltså inte alla barn, vilket innebär en ökad risk för en vräkning för de barn som saknar detta skydd.

När en underrättelseskyldighet infördes i bostadsrättslagen anförde Barnombudsmannen som var remissinstans att det inte är förenligt med barnkonventionen att säga upp en bostadsrättshavare med hemmavarande barn utan att dessförinnan ha underrättat socialnämnden.¹⁹³ Hyreslagsutredningen anför också i ett delbetänkande att man inte kan utgå ifrån att de hyresgäster som vid försenade hyresinbetalningar sägs upp till hyrestidens utgång har ett mindre behov av hjälp eller stöd från socialnämnden än de som sägs upp med förtida uppsägning. Vilken uppsägningsform värden väljer har inte något samband med detta

¹⁹¹ Prop. 1992/93:115.

¹⁹² Prop. 2003/04:94.

¹⁹³ Prop. 2003/04:94, s. 10.

behov.¹⁹⁴ Det är också svårt att se hur det kan vara förenligt med barnkonventionen att barnfamiljer i vissa situationer kan sägas upp utan att socialnämnden informerats.

Däremot finns ett informationsskydd som omfattar alla barn och alla vräkningar, men som inträder mycket senare i processen. Det skydd som avses här är Kronofogdens skyldighet att informera socialnämnden om utsatt dag för vräkning. Ett sådant meddelande kan anlända mycket sent till socialnämnden. Alla uppsägningar leder inte heller till vräkning, vilket gör att socialnämnden i många fall, som inte avser hyresskuld helt saknar kännedom om vad som har hänt eller håller på att ske.

Även om socialtjänsten är informerad vid hyresförsummelser är emellertid deras möjligheter att ingripa begränsade. Det är endast vid vräkningar som sker på grund av hyresskuld och som i de allra flesta fall hanteras genom den summariska processen som myndigheten kan stoppa en vräkning.¹⁹⁵ Vill en hyresvärd driva igenom en uppsägning och ibland påföljande vräkning på grund av upprepade försummelser med hyran har socialtjänsten inga rättsliga redskap att tillgå. Någon särreglering avseende barn finns inte, vilket innebär att alla sådana uppsägningar kan resultera i barnvräkningar.

Ett exempel på socialtjänstens bristande möjligheter att förhindra en sådan avflyttning återfinns i ett nyligen avkunnat rättsfall från Svea hovrätt. Socialtjänsten hade i det fallet inför förhandlingarna i hyresnämnden erbjudit sig att betala hyresskulden för hyresgästen, men eftersom domstolen vid uppsägningar till hyrestidens utgång förväntas göra en retrospektiv bedömning av huruvida hyresgästen ”åsidosatt sina skyldigheter” (det vill säga, inte om denne *kommer att* åsidosätta sina skyldigheter) så bifölls hyresvärdens talan.¹⁹⁶ Konsekvensen av domstolens beslut är att hyresvärden därefter kan ansöka om en vräkning av hyresgästen om denne inte flyttar frivilligt.

¹⁹⁴ Prop. 2003/04:94, s.103 f.

¹⁹⁵ JB 12:44.

¹⁹⁶ ÖH 2299-10.

Vid alla andra vräkningstyper (exempelvis störningar, vanvård av bostad, olovlig andrahandsuthyrning, vräkning från bostadsrätt, upprepade hyresförsummelser) saknar socialtjänsten också formella möjligheter att gripa in i avtalsförhållandet mellan hyresvärden och hyresgästen och förhindra en vräkning oavsett om barn berörs eller inte. Barnvräkningar är därför möjliga i alla dessa situationer, oavsett hur socialtjänsten har agerat. Det är givetvis så att ett gott samarbete mellan socialtjänsten och hyresvärden kan förhindra en vräkning i vissa av dessa situationer, men detta är inte något som socialtjänsten kan ha kontroll över eftersom beslutet helt och hållet är hyresvärdens. Det ansvar som vilar på socialtjänsten i dessa situationer kan därför inte anses vara i överensstämmelse med de redskap myndigheten har att tillgå. Socialtjänsten kan dessutom genom lagstiftningens utformning bli obegriplig för omgivningen och en källa till frustration och besvikelse. Vissa intervjusvar från Kronofogden, hyresvärdar men också från de familjer vi intervjuat skulle kunna vara ett uttryck för detta. Regeringens strategi att inga barn skall vräkas blir också svårförståelig ur detta perspektiv.

Det finns inte heller något uttryckligt skydd för barns hem vare sig i grundlagen eller i socialtjänstlagen. Det skydd som finns både för barn och vuxna avser främst möjligheten till ett skäligt boende. Av rättspraxis och rekommendationer från Socialstyrelsen framgår också att socialtjänsten vid biståndsbedömningen bör kunna kräva av klienter att de planerar sin ekonomi. Upprepade hyresförsummelser bör därför kunna hanteras genom avslag och genom att familjen i stället i förekommande fall får hjälp med ett nytt boende. Socialstyrelsens tolkning innebär att föräldrars skyldighet att planera sin ekonomi har företräde framför barns rätt till sitt hem. En sådan tolkning av socialtjänstlagen möjliggör vräkningar av barnfamiljer. Tolkningen möjliggörs i sin tur dels av det svaga barnrättsperspektiv som finns inskrivet i socialtjänstlagen men också av att skyddet i socialtjänstlagen främst omfattar enskildas boende och inte deras hem. Om exempelvis barnets bästa skulle vara avgörande vid alla beslut som fattas med stöd av socialtjänstlagen vid risk för vräkning skulle skyddet för barnets hem troligen inta en helt annan ställning vid en tolkning av lagen. En sådan lagskrivning skulle försvåra barnvräkningar som sker bland annat med hänvisning till att föräldrarna inte planerat sin ekonomi.

Att det kan anses rättsligt korrekt att upprepade hyresförsummelser kan läggas till grund för ett avslag innebär också att barn som lever i familjer som upprepade gånger visat att de har problem med att hantera familjens ekonomi, erhåller ett mindre samhällsskydd än de barn som lever i familjer som klarar av en sådan sak. Socialtjänstlagens karaktär av yttersta skyddsnät kan i dessa situationer därför ifrågasättas. Att en familjs bristande förmåga att planera sin ekonomi kan läggas till grund för ett avslag förutsätter rimligen att en utredning av denna förmåga har gjorts. Visar det sig sedan att föräldrarna har en bristande förmåga skulle det kunna anses ligga inom socialtjänstlagens ram att familjen erbjuds hjälp och stöd med att hantera denna svaghet, inte att de vräks. Problemet skulle därför kunna ges en både rättslig och social lösning, men som det är nu blir den familj som har detta problem, i vissa fall, bärare inte bara av sina egna tillkortakommanden utan också tillkortakommanden på samhällsnivå, en omständighet som framförallt drabbar barnen.

Juridiska fakultetsnämnden var remissinstans när underrättelseskyldigheten till socialnämnden infördes i bostadsrättslagstiftningen. Man hävdade med hänvisning till barnkonventionen att en barnfamilj inte bör få sägas upp innan socialnämnden bekräftat att ett alternativt boende är ordnat.¹⁹⁷ Nuvarande lagstiftning innebär emellertid att barn kan vräkas utan att något sådant boende är ordnat. Som tidigare forskning och våra studier visat vräks barn ibland till det som av Socialstyrelsen definierats som hemlöshet.¹⁹⁸ Barnen kan tillsammans med sina föräldrar efter vräkningen hamna på exempelvis vandrarhem, hotell, olika former av jourboenden, inneboenden hos släktingar och vänner, med mera.

Även om socialtjänsten har rättsliga möjligheter att stoppa en vräkning när den beror på en hyresskuld så innebär frivillighets- och självbestämmandeprincipen i socialtjänstlagen i kombination med den rätt föräldrabalken¹⁹⁹ ger föräldrar att bestämma i avgörande frågor kring sina barn att en familj som lever under vräkningshot kan tacka nej till att en biståndsutredning inleds, vilket också kan leda till en barnvräkning.

¹⁹⁷ Prop. 2003/04:94, s. 11.

¹⁹⁸ Socialstyrelsen, 2006, s. 20.

¹⁹⁹ SFS 1949:381.

Inte heller en barnavårdsutredning behöver innebära något skydd mot en vräkning. Erbjuds ett barn och dess familj olika former av stöd till följd av en barnavårdsutredning kan familjen avstå från dessa stödinsatser så länge omständigheterna runt barnet inte kvalificerar ett tvångsingripande. Barnvräkningar kan därför, i vissa fall, antas ske som en följd av frivillighets- och självbestämmandeprinciperna i socialtjänstlagen. Av våra intervjuer med socialtjänsten framgår också att det vid risk för vräkning förekommer att familjer tackar nej till att en biståndsutredning inleds.

Det finns ingen gräns för hur länge en hyresvärd kan vänta med att ansöka om en vräkning. En hyresskuld kan därför vid uppsägningen vara så stor att socialnämnden har svårt att betala den, vilket kan leda till att man låter vräkningen ha sin gång och istället väljer att hjälpa familjen med ett nytt boende. Denna ”frihet” från hyresvärdens sida kan därför i vissa fall leda till att barn vräks. Att det saknas en gräns i hyreslagen för hur länge en hyresvärd kan vänta med uppsägning på grund av bristande hyresbetalning utgör ur socialtjänstens och ett kommunalekonomiskt perspektiv därför ett problem. Hyresvärdarnas frihet att vänta, ibland mycket länge, med en uppsägning tillsammans med avsaknaden av ett beloppstak i socialtjänstlagen, gör att socialtjänsten vid risk för en barnvräkning ibland kan tvingas överföra stora belopp från kommunkassan till bostadsbolagen. Hyresvärdarnas ”frihet” innebär också att en familj under lång tid kan leva med mycket små marginaler och en ständigt växande hyresskuld utan att socialtjänsten har kännedom om situationen.

Kronofogden har en skyldighet att underrätta socialnämnden om dag och tid för en vräkning. Socialnämnden skall i sin tur till Kronofogden uppge vem som är handläggare i ärendet, och Socialstyrelsen menar att det är av stor vikt att en representant för socialnämnden närvarar vid vräkningen.²⁰⁰ Detta är dock ingen skyldighet för socialnämnden och en vräkning kan verkställas oavsett om någon från socialtjänsten är närvarande eller inte. Barn och familjer inte bara vräks utan riskerar i dessa situationer att ställas på gatan som en följd av vräkningen.

²⁰⁰ Socialstyrelsen, 2008, s.53.

Barnet får vid en vräkning ibland sina saker omhändertagna, trots att barnet inte står i något kontraktsförhållande till hyresvärden och därmed inte heller i någon skuld till denne. Antingen magasineras bohaget av Kronofogden på särskild plats eller så används den ursprungliga bostaden som magasin. Hämtas inte bohaget ut efter tre månader avyttras det av Kronofogden eller hyresvärden. Lyckas inte föräldrarna betala kostnaderna för magasineringen eller sin skuld till hyresvärden kan därför barnets saker ibland vara förlorade för alltid. Att förvänta sig att familjer och barn i en sådan situation ska kunna föra en argumentation kring beneficie egendom är inte rimligt.

Vid vräkningen kan ibland ett stort antal samhällsrepresentanter närvara (utöver Kronofogden till exempel socialtjänst, hyresvärden och polis). Samhällsrepresentanterna kommer ofta i par, men har olika uppgifter som i de flesta fall dock inte förhindrar att barn tvingas lämna sina hem. Tvärtom kan vräkningen komma till stånd trots att alla myndigheter har följt aktuell lagstiftning och gjort vad de med lagens hjälp kan för att tillgodose barnets bästa. Hyresvärden och Kronofogden kan ha lämnat underrättelser till socialtjänsten enligt gängse regler. Socialtjänsten kan ha utsett en handläggare och fattat beslut i linje med socialtjänstlagen. Kronofogden kan av sociala skäl ha lämnat anstånd med vräkningen. Polisen kan särskilt ha beaktat att vräkningen berört barn och därför försökt förhålla sig på bästa sätt till detta. Resultatet av dessa med lagen förenliga ansträngningar kan mycket väl för barnet bli – en vräkning.

En slutsats mot denna bakgrund är att om barnvräkningar ska förhindras krävs det inte bara ett vräkningsförebyggande arbete ute i våra kommuner. Det krävs också lagändringar, framförallt i de situationer där krav ställs på socialtjänsten att förhindra en barnvräkning men det saknas rättsliga medel för myndigheten att leva upp till sådana förväntningar med.

10.2 Vad, i socialtjänstens handläggning, innebär ökad risk för en barnvräkning?

I alla kommuner som vi studerat finns ett engagemang för att hjälpa människor och framför allt barnfamiljer att inte vräkas, och olika metoder har utarbetats för att uppnå målet. Trots detta vräks barn och i det följande gör vi en analys av *vad* det är i socialtjänstens handläggning som ökar risken för att ett barn ska vräkas. Även om vi ibland är kritiska menar vi samtidigt att om socialtjänsten inte arbetat så aktivt med vräkningar som man gör i de flesta kommuner så hade antalet barnvräkningar varit många fler. Det framgår tydligt av intervjuer med både socialtjänsten och hyresvärdarna, men också av vår enkät till Kronofogden, att socialtjänsten i betydande utsträckning lyckas förhindra många barnvräkningar, ibland mot alla odds. Dessutom, vilket vi försökt visa i lagstiftningsavsnittet ovan, saknar socialtjänsten vid vissa vräkningar både rätt till information och rättsliga möjligheter att förhindra en vräkning.

I de flesta kommunerna arbetar socialtjänsten uppsökande vid risk för vräkning och med det menar man att de vräkningshotade familjerna kontaktas via brev, telefon eller hembesök. Man gör också upprepade försök att nå familjerna. Det faktum att vissa kommuner inte arbetar uppsökande och att man arbetar olika gör dock att skyddet för barn som riskerar att vräkas ser olika ut över landet. Sannolikt är risken att bli vräkt förhöjd i de kommuner som saknar ett uppsökande arbete om inte kommunen utvecklat andra strategier för att förhindra vräkning av barn.²⁰¹

Den omedvetenhet som finns i kommunerna kring socialtjänstens rättsliga möjligheter att förhindra en vräkning som följer av 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen gör att det också uppstår tveksamheter kring organiseringen av det vräkningsförebyggande arbetet. För att socialtjänstens rättsliga möjligheter att förhindra en vräkning ska kunna användas, måste inte bara kontakt tas med familjen utan även en biståndsbedömning göras inom ramen för återvinningsfristen. Även om en biståndsbedömning leder till ett avslag så är

²⁰¹ Jfr Socialstyrelsen, 2008.

återvinningsfristen också av stor rättslig betydelse för enskilda hyresgäster. Under fristen kan socialtjänsten ha ett avgörande inflytande över om en familj ska vräkas eller inte. När fristen passerat är det hyresvärden som bestämmer. En absolut majoritet av vräkningarna beror på hyresskulder och vid dessa vräkningar har socialtjänsten således haft makt att förhindra vräkningsförloppet, men av någon anledning avstått från att göra det. Att så har skett vid de barnvräkningar som kommit till stånd under vår undersökningsperiod skulle i därför betyda att:

- Socialtjänsten inte kommit i kontakt med familjerna, eller
- att kontakt etablerats med familjerna när återvinningsfristen passerat, eller
- att familjerna har tackat nej till att en utredning inleds, eller
- att det är fråga om en vräkning som socialtjänsten saknar rättsliga möjligheter att förhindra, eller
- att familjerna bedömts själva eller på annat sätt kunna tillgodose sina behov.

I vår undersökning framkommer det att socialtjänsten har etablerat kontakt med vräkningshotade familjer i många fall, men det förekommer också att man, trots ett intensivt uppsökande arbete, inte lyckas med detta. Sannolikheten för att få kontakt med familjerna ökar naturligtvis i kommuner som arbetar uppsökande och därmed minskar risken för vräkningar.

Vissa intervju svar tyder på att det uppsökande arbetet inte har haft återvinningsfristen som utgångspunkt. Kontakt med familjerna har därför etablerats i ett relativt sent skede av vräkningsprocessen. Det uppsökande arbetet får i dessa fall snarast karaktäriseras som vräkningsförberedande. Ett sådant arbetssätt kan bidra till att barnfamiljer vräks.

Ibland händer det att vräkningsshotade familjer tackar nej till att en utredning inleds. I vissa fall görs en barnavårdsanmälan när föräldrar tackar nej till att en utredning om ekonomiskt bistånd inleds vid risk för vräkning, eftersom man ansett att föräldraförmågan som ett resultat av detta kan ifrågasättas. En sådan utredning kan initieras oavsett vilken inställning föräldrarna har, men det är mycket tveksamt om återvinningsfristen beaktas i en sådan utredning. Den både rättsliga och praktiska separationen mellan barnavårdsutredningar och utredningar av familjers ekonomi kan därför bidra till att barn vräks.

I de fall socialtjänsten har kontakt med en familj före en vräkning men bedömer att familjerna själva eller på annat sätt kan tillgodose sina behov kan också vräkningen komma att bli verkställd. Om familjer som ett resultat av ett avslag på en biståndsansökan blir vräkta måste bedömningen ibland, ur ett barnrättsperspektiv, kunna anses vara direkt felaktig. Vräkningen är ett uppenbart uttryck för att familjerna, av någon anledning, inte själva eller på annat sätt klarat av att tillgodose sina egna behov. Hur bedömningen av rätt till bistånd görs kan därför vara en bidragande orsak till att barn vräks och en närmare analys av biståndsbedömningen är därför nödvändig.

10.2.1 Bedömningen av rätt till bistånd

Vid utredningar där barn påverkas av besluten skall barnets bästa särskilt ”beaktas”.²⁰² Det innebär bland annat att barnets situation skall klarläggas och dokumenteras.²⁰³ Ingen av de intervjuade handläggarna i socialtjänsten talar med barn i vräkningsshotade familjer och deras bedömningar bygger därför på andra- och tredjehandsuppgifter om barnet. Det är ett barnrättsperspektiv som bygger på allmänna kunskaper och erfarenheter om barn och nästan inte alls på kunskap om det aktuella barnets subjektiva upplevelse av situationen. En sådan användning av ett barnrättsperspektiv stämmer inte överens med barnrättsperspektivet enligt lagstiftning och rekommendationer från Socialstyrelsen.²⁰⁴ Ett på detta sätt obalanserat barnrättsperspektiv kan vara en bidragande orsak till att barn vräks. Det kan också ifrågasättas

²⁰² 1 kap. 2 § SoL.

²⁰³ Prop. 1996/97:124, s. 99.

²⁰⁴ Socialstyrelsen, 2003; SOU 2005:88; SOU 1997:116.

om en individuell bedömning har skett, vilket är grundläggande i biståndsutredningar med stöd av socialtjänstlagen.

Samtidigt ska socialtjänsten naturligtvis inte i alla utredningar om ekonomiskt bistånd tala med berörda barn, eftersom det skulle kunna uppfattas som både integritetskränkande och onödigt. Men, när barnets hela tillvaro hotas finns det, med utgångspunkt från ett barnrättsperspektiv, anledning att efterfråga barnets upplevelse och syn på saken.

En majoritet av kommunerna menar att familjens möjligheter att ordna nytt boende i samband med en vräkning kan leda till ett avslag på en ansökan om bistånd till en hyresskuld. Av biståndsbestämmelsen i socialtjänstlagen följer att det endast är den som inte själv eller på annat sätt kan tillgodose sina behov som har rätt till bistånd.²⁰⁵ Kan en familj själv tillgodose sitt behov skall socialtjänsten därför avslå en biståndsansökan. Den kritiska punkten här är därför vad som kan anses vara ett behov som omfattas av socialtjänstlagen. Det skydd som avser boendet i socialtjänstlagen fokuserar framförallt en bostad, likgiltigt vilken, snarare än kvarboendet i en viss bostad. Att meddela avslag när ett nytt boende finns att tillgå kan därför ur ett generellt perspektiv inte alltid anses vara i strid med socialtjänstlagen. Mer problematiskt blir det om ett barnrättsperspektiv tillämpas. Barns behov av kontinuitet och stabilitet anses vara större och annorlunda än vuxnas. Barns liv är också i mycket högre grad knutet till bostaden och närmiljön. Betydelsen av en flytt får därför helt andra konsekvenser för ett barn än för en vuxen.²⁰⁶ För barn är det inte likgiltigt vilken bostad de har eftersom barn i många fall har ett behov av att deras barndomshem skyddas. Ur ett barnrättsperspektiv kan därför inte en flytt till ett annat boende alltid innebära att barnets behov tillgodoses.

I vissa fall anses vräkningen ingå som ett led i en behandlingsstrategi. Ur ett barnrättsperspektiv är detta mycket tveksamt. Att använda en vräkning av en barnfamilj som ett led i en behandlingsstrategi förutsätter att myndigheten har gjort klart vad *barnen* i familjen ska behandlas för och på vilket sätt en vräkning kan utgöra en positiv insats för dem.

²⁰⁵ 4 kap. 1 §.

²⁰⁶ SOU 2001:55; SOU 2005:88.

Det saknas dessutom forskning som stödjer så kallade ”terapeutiska vräkningar” både vad gäller vuxna och barn.²⁰⁷

I hälften av kommunerna har storleken på hyresskulden betydelse för biståndsbedömningen, men i materialet framkommer också uppfattningen att det saknas lagstöd för en sådan bedömning. Socialtjänsten har vid valet av behandlingsinsatser rätt att välja det mest ekonomiskt fördelaktiga när det är fråga om likvärdiga alternativ. Ur ett ekonomiskt perspektiv kan det därför ibland vara mer fördelaktigt att hjälpa familjen till ett nytt boende än att betala en hyresskuld. Problemet här är att det inte rör sig om två likvärdiga alternativ. Ur ett barnrättsperspektiv är den bostad som barnet har som sitt hem inte likvärdig med en ny bostad. Hyresskuldens storlek borde därför rättsligt sett, inte kunna utgöra grund för avslag på en ansökan om bistånd till en hyresskuld. Att beloppstak återfinns i de kommunala riktlinjerna är inte rättsligt bindande och i strid med socialtjänstlagen.²⁰⁸ Trots det tycks hyresskulder i vissa fall vara grund för avslag på en ansökan om bistånd till en hyresskuld och därmed också en orsak till att barn vräks.²⁰⁹

Upprepade hyresskulder är en särskild situation som behandlas annorlunda än enstaka hyresskulder i hyreslagen, men också i socialtjänstens praktik. I de flesta av de undersökta kommunerna kan upprepade ansökningar om bistånd till hyresskuld utgöra grund för avslag på en ansökan om bistånd. Upprepade ansökningar om bistånd till hyresskulder ställer upp särskilda svårigheter för socialtjänsten och det tycks finnas ett stort behov av metodutveckling för detta.

²⁰⁷ Swärd, H. Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle. i *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Swärd, H. & Runquist, W. (red). Stockholm: Carlsson, 2000, s. 59 f.

²⁰⁸ Jfr Kjellbom, P. 'Rättsäkerhet och flexibilitet i kommunala riktlinjer. *Retfærd, Nordisk juridisk tidskrift*, årg. 32, nr. 4/127, 2009, s. 80-103.

²⁰⁹ Holmdahl menar att det faktum att hyresskulder vid vissa vräkningar är mycket stora skulle kunna tolkas som att hyresvärderna verkligen vill bli av med en hyresgäst. Hyresvärdarna känner till att socialtjänsten inte tar hur stora skulder som helst och förhåller sig till detta på ett för den egna verksamheten optimalt sätt (Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2009, s. 185).

Biståndsparagrafen i socialtjänstlagen innehåller inga begränsningar för hur många gånger det går att ansöka om bistånd till samma sak. Upprepade hyresskulder bör därför inte i sig kunna vara en grund för avslag. I praktiken tycks det ändå vara fallet och upprepade hyresskulder innebär därför en ökad risk för att barn vräks. En tolkning av detta är att bristande metodutveckling inom det sociala arbetet läggs till grund för avslag. På det sätt som biståndsparagrafen är skriven kan det inte vara rättsligt korrekt. Biståndsparagrafen har en antingen/ eller karaktär, antingen finns en rätt eller så finns det inte en rätt till bistånd. Har en rätt till bistånd identifierats finns denna rätt oavsett om det finns metoder eller insatser att möta rätten med eller inte. Att adekvata insatser saknas eller om det saknas kunskap kring det bästa sättet att möta det behov som identifierats, innebär med andra ord inte att rätten till bistånd försvinner. Vid hyresskulder finns det dessutom en rättsligt reglerad insats att tillgå, även om den inte alltid uppfattas som optimal. Socialtjänsten kan med stöd av hyreslagen ta ansvaret för klientens hyresinbetalning. På längre sikt är detta förstås inte det bästa sättet att stödja en klients möjligheter att leva ett självständigt liv. Mot bakgrund av konsekvenserna av en vräkning är det dock tveksamt att avstå från att använda de möjligheter som står till buds med hänvisning till att de inte löser problemet. Resonemanget kan jämföras med att en läkare skulle förvägra en patient smärtstillande medel med hänvisning till att kunskap saknas om hur klientens sjukdom kan botas. De principer som tillämpas inom sjukvården i sådana situationer är principerna om lidandeminimering och skadereduktion. Upprepade hyresskulder är exempel på ett av många dilemman som socialt arbete ställs inför och som utöver en rättslig och socialvetenskaplig analys ibland också kräver ett etiskt ställningstagande.

En annan sak är att en ansökan kan avslås med hänvisning till att en klient inte har medverkat till att situationen blir ordentligt utredd. Det kan handla om att den vräkningshotade familjen förväntas presentera en rimlig förklaring till varför hyresskulden har uppstått (igen). Även om familjens förklaring kan uppfattas som ekonomiskt irrationell är det emellertid tveksamt om ett oansvarigt ekonomiskt beteende kan ligga till grund för ett avslag. I biståndsparagrafen finns ett krav på aktualitet, det vill säga att paragrafen omfattar dem som inte *kan* tillgodose sina behov själv eller på annat sätt. Paragrafen handlar alltså inte om dem som *kunde* eller *borde ha kunnat* tillgodose sina behov. Upprepat oansvarigt ekonomiskt beteende som innebär risk för att barnen och familjen vräks kan dessutom skapa ett självständigt behov som omfattas av socialtjänstlagen. Ett av socialtjänstlagens övergripande mål är att främja

människors ekonomiska och sociala trygghet och människors möjligheter att leva ett självständigt liv ska stärkas. Att vid upprepade tillfällen hamna i skuld till en hyresvärd innebär ett allvarligt hot mot både ekonomisk och social trygghet och mot möjligheterna att leva ett självständigt liv. Upprepade hyresskulder talar därför för att en familj inte bara kan vara i behov av bistånd till själva skulden utan också till att hitta strategier och lösningar på hur situationen skall kunna undvikas i framtiden. I vissa kommuner erbjuds skuld- och budgetrådgivning, men dessa verksamheter skulle behöva utvärderas i relation till upprepade hyresskulder för att se om verksamheten i dessa ärenden är effektiv. Samma sak gäller så kallade ”boskolor”. Kunskaper som finns inom skuld- och budgetrådgivningen är vanligen inte heller integrerade med handläggningen av ekonomiskt bistånd.

När en ansökan om bistånd gäller en hyresskuld gör nästan alla kommuner en utredning av familjens ekonomi genom att granska inkomsterna under ansökningsmånaden samt två månader bakåt i tiden. Hur familjen planerat sin ekonomi i förhållande till nivån på försörjningsstödet under månaderna före ansökan kan därför få betydelse för om bistånd till en hyresskuld beviljas eller inte.²¹⁰ Sådana retrospektiva bedömningar får emellertid anses bryta av mot aktualitetskravet i biståndsparagrafen och socialtjänstlagens uppgift att utgöra det yttersta skyddsnätet för människor. Det är inte heller i linje med den för närvarande förda politiken i Sverige som innebär att ”det ska löna sig att arbeta”. När socialtjänstlagen tillämpas på detta sätt faller incitamenten för att ta tillfälliga arbeten för människor som ibland är i behov av försörjningsstöd. Samtidigt kan det inte påstås att kommunerna gör fel när de tillämpar lagen på detta sätt eftersom det finns stöd för detta i en av våra tyngsta rättskällor – prejudikat från högsta instans men, också i rekommendationer från Socialstyrelsen. Det som däremot skulle kunna hävdas utifrån ett rättskällehierarkiskt perspektiv är möjligen att vid konflikt mellan olika rättskällor utgör lagtext den tyngsta rättskällan. Om biståndsbedömning med stöd av socialtjänstlagen överhuvudtaget ska kunna innebära ett skydd mot att barn vräks måste aktualitetskravet i biståndsparagrafen respekteras. Dessutom måste det understrykas att biståndsbedömning är en fråga om bedömning av behov – inte en utvärdering av klienters beteende.

²¹⁰ SOU 2001:95, s. 158.

Ingen av de intervjuade har nämnt möjligheterna för socialtjänsten att vända sig till försäkringskassan med en begäran att barnbidrag, underhållsbidrag och bostadsbidrag skall överföras till nämnden. Däremot har några kommuner efterlyst en sådan möjlighet. Det är svårt att uttala sig om orsakerna till denna okunskap, men en förklaring skulle kunna vara att bestämmelserna inte återfinns i socialtjänstlagen utan i den mycket omfattande socialförsäkringsbalken. Att använda dessa möjligheter skulle kunna vara ett bra stöd i de familjer där det finns en bristande förmåga till ekonomisk planering, med så allvarliga konsekvenser att barnen riskerar att bli vräkt. Okunnighet om lagstiftningen och de rättsliga möjligheter som faktiskt finns är därför ytterligare en möjlig orsak till varför barn vräks.

Socialtjänsten har en skyldighet att vid behov samverka med andra samhällsorgan.²¹¹ Det kan vara hyresvärd och kronofogde och i många kommuner sker en sådan samverkan både officiellt och inofficiellt. Det finns anledning anta att en sådan samverkan med framförallt hyresvärden i många fall innebär att en vräkning kan undvikas. För att samverkan ska fungera förutsätts att förtroendefulla och långsiktiga relationer kan byggas upp mellan socialtjänst och hyresvärd. För socialtjänsten, som i mötet med varje enskild klient har att göra en individuell bedömning av behov och rätt till bistånd, kan detta ibland bli ett dilemma. Hur socialtjänsten agerar i ett visst ärende kan få betydelse för myndighetens möjligheter att förhindra vräkningar i andra framtida ärenden. Detta dilemma skulle kunna vara en av förklaringarna till det bristande intresse som finns från socialtjänstens sida att använda rättsliga medel för att skydda barnfamiljers boende. Samverkan kan därför i vissa situationer innebära en risk för att barn vräks.

²¹¹ 3 kap 5 § socialtjänstlagen.

10.3 Sammanfattning

I analysen ovan har ett antal kritiska punkter identifierats som kan innebära en ökad risk för att barn vräks. Det handlar dels om hur kommunerna organiserar sig och vilka rutiner som finns när myndigheten får kännedom om att en familj riskerar att vräkas, dels om ett bristande barnrättsperspektiv vid utredning och bedömning av rätt till bistånd men också om hur biståndsbedömningarna genomförs i övrigt. Denna sista punkt hänger samman med att de rättsliga kunskaperna i kommunerna är ojämna och att det ibland finns en bristande förståelse för rättens betydelse och möjligheter. Metodutvecklingen är också bristande i kommunerna, något som inte bara är en kommunal socialtjänstfråga utan också en fråga för forskningen i bland annat socialt arbete. Det är främst vid upprepade hyresskulder som det finns ett stort behov av metodutveckling. Barn riskerar att vräkas när socialtjänsten saknar metoder för att möta upprepade hyresskulder och när det saknas relevanta rättskunskaper. Metodbrister har också uppmärksamats i de kommuner som i sitt vräkningsförebyggande arbete inte tar tydligt avstamp i återvinningsfristen utan snarast arbetar vräkningsförberedande. Ytterligare en omständighet som innebär risk för att barn vräks är den både officiella och inofficiella samverkan som sker med olika hyresvärdar. Samverkan bygger på tillit och förtroende, vilket i vissa fall riskerar att leda till att en enskild familjs behov underordnas bevarandet av goda relationer med hyresvärderna. Samverkan tycks därför ibland leda till att socialtjänsten glömmer bort sitt uppdrag. Stöd till en enskild familj kan ibland kräva att socialtjänsten använder rättsmedel som ur hyresvärdens perspektiv är mindre önskvärda och därför signalerar konflikt.

Brister i barnrättsperspektivet är både en organisationsfråga och en fråga om hur det hanteras i enskilda situationer. Att utredningar om barnfamiljers ekonomi hanteras separerat från andra typer av barnavårdsutredningar innebär en risk för att det barnrättsperspektiv som anläggs vid vräkningsshot blir grundare än nödvändigt. Brister i barnrättsperspektivet har också att göra med synen på barns behov av en bostad. Om inte barns särskilda relation till bostaden uppmärksammas ökar risken för att en barnvräkning kommer till stånd. Att barn till följd av ett vräkningsshot erbjuds ett nytt boende är ibland en nödvändig men ur ett barnrättsperspektiv mindre bra lösning. Ur barnets perspektiv är två olika bostäder inte utbytbara, tvärtom utgör

ursprungsbostaden, till skillnad från en ny bostad, ofta barnets hela värld. Leder vräkningen till hemlöshet finns det också stor risk att barnet kommer att utvecklas ogynnsamt. Brister i barnrättsperspektivet kan finnas också när en vräkning sker som ett led i en behandlingsstrategi. Vad barnet ska behandlas för och hur en vräkning kan innebära ett positivt led i behandlingen av barnet är mycket oklart och det kan antas att behandlingen av de vuxna överordnats barnets grundläggande behov.

10. 4 Litteratur

Hydén, H. *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Sociologiska institutionen, 1998.

Kjellbom, P. Rättsäkerhet och flexibilitet i kommunala riktlinjer. *Retfærd, Nordisk juridisk tidskrift*, årg. 32, nr. 4/127, 2009, s. 80-103.

Mathiesen, T. *Rätten i samhället: en introduktion till rättssociologin*. Göteborg: Korpen, 1985

Prop 2003/04:94. *Bostadsrätt - underrättelser till socialnämnden*.

Prop. 1992/93:115. *Om ändringar i jordabalkens hyresregler*.

Prop. 1996/97:124. *Ändring i socialtjänstlagen*.

Socialdepartementet. *Hemlöshet: många ansikten - mångas ansvar: en strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden*. Stockholm, 2007.

Socialstyrelsen. *Socialtjänsten i Sverige: en översikt 2003*. Stockholm, 2003.

Socialstyrelsen. *Hemlöshet i Sverige 2005 – omfattning och karaktär*. Stockholm, 2006.

Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm, 2008.

SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet: FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige*. Barnkommittén.

SOU 2001:55. *Barns och ungdomars välfärd*. Kommittén Velfärdsbokslut, 2001.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.

SOU2001:95. *Att motverka hemlöshet: en sammanhållen strategi för samhället*. Kommittén för hemlösa.

Swärd, H. Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle. I, *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Swärd, H & Runquist, W (red). Stockholm: Carlsson, 2000.

Åström, K. *Socialtjänstlagstiftningen i politik och förvaltning: en studie av parallella normbildningsprocesser*. Lund: Univ. Press, 1988.

Rättsfall:

ÖH 2299-10

11. Förslag till hur vräkningar av barn ska statistikföras och förhindras

Vi kommer i det följande inte föreslå förbud mot barnvräkningar även om det vid en första anblick skulle kunna vara ett enkelt sätt att uppnå målet att inga barn ska vräkas. Vi menar att det är viktigt att uppmärksamma långsiktiga effekter av att kraftigt begränsa hyresvärdens möjligheter att vräka hyresgäster som inte betalat sin hyra eller som är mycket störande. Eftersom värdens primära intresse är att regelbundet få betalt för lägenheterna som hyrs ut och att inte hyresgästerna ska vara så störande att det blir problem för grannarna skulle en begränsning av rätten att vräka sannolikt leda till en noggrannare kontroll av nya hyresgäster. Lösningar för att förhindra vräkningar bör därför hanteras på annat sätt, bland annat genom att socialtjänstens ansvar och möjligheter förtydligas och förstärks. Hushåll med låga inkomster eller där någon riskerar att förlora inkomsten som till exempel vid arbetslöshet skulle i annat fall få minskade möjligheter till ett eget boende.

Den viktigaste frågan i vårt uppdrag har varit om och i så fall hur vräkningar där barn berörs kan förhindras. Vi har ställt den till hyresvärdar, socialtjänst och till Kronofogden. Svaren har varierat men de allra flesta har ansett att även om det skulle vara önskvärt går det inte att förhindra all barnvräkningar. Ibland har uppfattningen att alla barnvräkningar inte bör förhindras framkommit. En förutsättning för att barnvräkningar ska förhindras är att det finns en samsyn kring vad en barnvräkning är, vilket inte är fallet idag. Innan det går att ta ställning till om vräkningar av barn kan förhindras måste det därför tydligt definieras vad som menas med en vräkning av barn. Vi kommer inledningsvis ge förslag på vad en sådan definition bör omfatta och hur den kan statistikföras. Vi lägger därefter ett antal förslag på hur vräkningar av barn kan förhindras. Hur lyckosamma dessa förslag är emellertid beroende av vilken definition av begreppet barnvräkning som används. Oavsett definition menar vi dock att våra förslag i hög utsträckning förhindrar att barn tvingas flytta från sitt befintliga boende.

11.1 Definition och statistikföring av en barnvräkning

Formellt sett kan barn inte vräkas vad är detta? eftersom de inte kan sluta kontrakt. Men barn kan förstås beröras av vräkningar. Det är också därför Kronofogdens statistik gäller antalet barn berörda av vräkning. Definitionen av en vräkning av barn kan delas upp i två delar. Den första handlar om vad som ska definieras som en vräkning och den andra om barnets anknytning till den vuxne och bostaden som vräkningsshotet berör.

11.1.1 Social definition av vräkningar av barn och dolda vräkningar

Bedömning:

En *social definition* av vräkning av barn bör inte bara inkludera vräkningar enligt utsökningsbalken. Även påtvingade flyttningar bör ingå, då de för barnet kan jämföras med en formell vräkning. Omfattningen av socialt definierade vräkningar av barn kan bara beräknas med specialundersökningar där de vräktas familjerna intervjuas. Idag saknas sådana undersökningar och vi vet därför inget om hur vanligt detta är.

Förslag:

Att Socialstyrelsen tar initiativ till undersökningar gällande omfattningen av påtvingade flyttningar.

I lagstiftningen kallas en vräkning för avhysning och är där tydligt definierad. Vi har tidigare redogjort för lagstiftningen som förenklat innebär att om en hyresgäst inte fullgör sina förpliktelser som att betala hyran eller sköta sitt boende utan orimlig störning för andra kan hyresvärden säga upp hyresgästen vilket så småningom kan sluta med en vräkning. I ett *socialt* perspektiv, som när det handlar om att skydda barn från svåra upplevelser, till exempel en vräkning, kan man dock ifrågasätta om den formella definitionen av en vräkning (avhysning) räcker.

Även om den vräkningshotade familjen inte blir formellt vräkt är det ett okänt antal familjer som flyttar för att undvika en vräkning. Varje år inkommer cirka 35 000 ansökningar om summarisk process till Kronofogden, ungefär 10 000 av dessa ansökningar leder vidare till ansökningar om vräkning och drygt 3 000 vräkningar blir slutligen verkställda. Ett okänt antal av de drygt 30 000 ansökningar som inte leder till en verkställd vräkning rör familjer som flyttar och lämnar in sina nycklar till värden innan den utsatta dagen för vräkning. Vi vet också att familjer som blir vräkta i de flesta fall har flyttat från lägenheten vid verkställigheten. Det kan därför vara så att både när vräkningen återkallas och när vräkningen verkställs har familjerna flyttat. För ett barn torde skillnaden mellan att flytta före att vräkningen blir verkställd eller flytta när vräkningen blir verkställd inte spela någon avgörande roll. I båda fallen är det en påtvingad flyttning som ofta innebär psykiska och sociala spänningar i familjen. I Kronofogdens statistik registreras inte ansökningar om summarisk process som berör barn utan endast ansökningar om vräkning och verkställda vräkningar. Det är inte orimligt att statistiken grundas på en juridisk definition av en vräkning. Det är inte heller självklart hur en utvidgning av vräkningsbegreppet, som också omfattar barn som flyttar till följd av ett vräkningshot men innan vräkningen verkställs ska kunna statistikföras. En bedömning av problemets omfattning både per år men också över tid så att upprepade vräkningshot och vräkningar kan analyseras skulle vara av stort värde. Detta kräver dock omfattande registerundersökningar och sannolikt intervjuundersökningar. Vi menar Socialstyrelsen kan ta initiativ till detta.

Genom att peka på det juridiska vräkningsbegreppets sociala begränsningar vill vi ge uppmärksamhet åt ett socialt problem som alltför sällan finns med i debatt och forskning på området. Den socialt utvidgade definitionen av en vräkning kan uppmärksamma beslutsfattare inom socialtjänsten, sjukvården och andra myndigheter på de vräkningar som inte registreras, de dolda vräkningarna.

11.1.2 Kronofogdens statistikföring bör göras under handläggning

Bedömning:

Kronofogdens statistik över barn som berörs av vräkningsansökningar respektive verkställda vräkningar är otydlig. Ärendena registreras i en applikation särskilt utvecklad för registrering av sådana ärenden. De handläggande kronoinspektörerna registrerar ärendena efter att de är avslutade och händelsen bokförs den dag kronoinspektören gör registreringen. Ärenden som avslutas under ett år kan därför ingå i statistiken för nästkommande år.

Förslag:

Att registreringen av om barn är berörda av en vräkning ska ske när ärendet handläggs och inte i efterhand.

Kronofogden har utarbetat en särskild applikation för att registrera barn som är berörda av vräkningar. Kronoinspektörerna inför uppgifterna efter att ärendena är avslutade. Det kan dröja en lång tid innan detta sker så att ett ärende som avslutas ett år först registreras nästa år. Statistiken blir på grund av detta missvisande så att det inte går att bedöma om det skett förändringar över åren. Vi menar att ärendena ska statistikföras så att ansökningar registreras när de inkommer och vräkningar när de verkställs.

11.1.3 Förenklad statistikföring

Bedömning:

Vid vräkningsansökningar och vräkningar bedöms barn vara berörda om de bor permanent eller tillfälligtvis i bostaden. Det har ingen betydelse om det är svarandes eller sammanboendes barn. Till berörda barn räknas även växelvis boende och umgängesbarn som träffar sin förälder motsvarande 30 dagar eller mer per år. Definitionen leder till ett antal problem. Det är inte klart om till exempel andrahandshyresgäster ska registreras och det kan vara mycket svårt för kronoassistenterna att bedöma om barnet vistas minst 30 dagar per år hos den svarande. Kronoassistenternas bedömning av om det finns barn som är berörda av vräkningsansökningar och verkställda vräkningar görs med hjälp av olika källor som register och personlig bedömning vid till exempel delgivning.

Förslag:

Att inhämtandet av uppgifter till statistiken över barn berörda av vräkning förenklas. Med hjälp av Kronofogdens databas INIT som integrerats med Skatteverkets basregister och Försäkringskassan kan uppgifter om svaranden (den vräkningshotade) är förälder respektive vårdnadshavare inhämtas. Detta kan göras för ansökningar om summarisk process, ansökan om vräkning och verkställda vräkningar. Inhämtandet bör kunna automatiseras så att kronoinspektörerna slipper göra bedömningen. Eventuellt kan detta kräva lagändringar.

Oavsett hur vräkningen definieras kan den beröra barnet på två olika sätt. Det kan vara en bostad som barnet har en relation till, antingen permanent eller för att det tidvis vistas i bostaden och/eller för att någon förälder eller annan närstående riskerar att förlora sin bostad. I det senare fallet riskerar förstås också barnet att förlora ett hem. Kronofogdens definition innefattar både bostaden och föräldern. Barnets ska ha vistats minst 30 dagar under ett år i bostaden som ska bebos av åtminstone någon förälder till barnet.

Problemet med att sätta gränsen vid 30 dagar är att Kronofogden i de enskilda fallen ofta har mycket svårt att bedöma detta. Det gäller särskilt i de fall personen inte har vårdnaden om barnet och när barnet sällan vistas i den aktuella lägenheten. Det finns inte heller i det här

fallet någon naturlig avgränsning för när ett barn ska definieras som berörd av en vräkning. Det beror naturligtvis på vilken relation barnet har till personen och till exempel vräkningen av en morfar kan ha lika eller större påverkan på barnet som vräkningen av en förälder de sällan träffar. Sådana bedömningar har Kronofogden inga möjligheter att göra. Det förekommer också att den som registreras som gäldenär (den skuldsatte) inte bor i lägenheten utan hyr ut den i andra hand. Andrahandshyresgästen kan vara en barnfamilj och det är nästan bara vid delgivningen som Kronofogden kan upptäcka detta. Socialtjänsten behöver naturligtvis inte ta hänsyn till hur en vräkning definieras av Kronofogden eller på vilket sätt barn i så fall berörs. De ska alltid göra en bedömning av om barn far illa och i förekommande fall erbjuda insatser.

Även om bostaden – platsen – där man har sina saker är mycket viktig för barn måste framförallt en trygg relation med en vuxen ha en avgörande betydelse. Om Kronofogdens statistik utesluter bostadskriteriet, det vill säga att barnet ska ha vistats 30 dagar i den vräkningshotade/vräktes bostad blir uppgifterna enklare att samla in och dessutom tillförlitligare. Gränsen på 30 dagar är inte bara svår att sätta när uppgifterna samlas in, den är också onödig då det inte finns något som talar för att den gränsen på något sätt har en betydelse för hur barnet påverkas av händelsen.

Eftersom Kronofogdens databas INIT som integrerats med Skatteverkets basregister och Försäkringskassan ger uppgifter både om föräldraskap och vårdnad av barn skulle Kronofogden enkelt kunna kontrollera om den svarande är förälder och i så fall till hur många barn. Detta kan göras för ansökningarna om summarisk process, ansökning om vräkning och vid verkställda vräkningar. Inte heller det här förslaget är perfekt, till exempel upptäcker man inte sammanboendes barn eller familjer som hyr i andra hand. Men många av dessa upptäcks inte heller med dagens statistikföring. Istället för osäkra kunskaper är det bättre med säkra även om de inte helt perfekt kan fånga målet.

Vi förslår att Kronofogden registrerar vilka svaranden som är föräldrar samt om de är vårdnadshavare. Detta kan enkelt ske genom register Kronofogden har tillgång till som

dessutom kan ge uppgifter om hur många barn det gäller samt deras födelseår. Uppgifterna kan registreras för ansökningar om summarisk process, ansökan om vräkning och vid verkställda vräkningar.

11.1.4 Förfinad statistik vid verkställda vräkningar

Bedömning:

Kronoinspektörerna är per definition närvarande vid samtliga verkställda vräkningar. I den gällande instruktionen ska kronoinspektörerna registrera om socialtjänsten är närvarande. Statistiken kan enkelt kompletteras med ytterligare uppgifter som gör det möjligt att bättre bedöma på vilket sätt barn är berörda av vräkningarna.

Förslag:

Kronoinspektörerna ska när en vräkning verkställs där barn är berörda utöver gällande instruktion registrera följande:

Bor familjen kvar i lägenheten eller har den tömt lägenheten och flyttat före vräkningen?

Är någon i familjen närvarande vid vräkningen?

Är något barn närvarande vid vräkningen?

I de fall det blir en verkställd vräkning har kronoinspektörerna möjlighet att ytterligare förfina statistiken. Eftersom de måste besöka bostaden vid en vräkning kan de notera om familjen bor kvar eller har flyttat. De kan också registrera om någon vuxen finns i bostaden och om det finns barn hemma vid vräkningen. Utöver detta kan de också, som de redan idag är instruerade att göra, notera om socialtjänsten är närvarande. Vid vräkningen kan de också i de fall de inte tidigare har uppgifter om att det finns barn i hushållet registrera om det finns tecken på att barn vistas i bostaden. Sådana uppgifter ska bokföras i särskild ordning.

Med preciseringen av om familjerna är hemma och särskilt om barnen är hemma vill vi skapa ett underlag för att sätta stopp för dessa ofta mycket traumatiska händelser. Vårt svar är att det

går att förhindra vräkningar när barn är i bostaden när representanter från Kronofogden, socialtjänsten, låssmeden och ibland polisen knackar på dörren. Vräkningsansökningarna som leder till att familjerna flyttar, många gånger innan ens ett datum för vräkningen är utsatt kan vara nog så smärtsamma, men är troligen svåra att helt eliminera.

Konsekvenser av en förbättrad statistikföring

Jämfört med hur Kronofogden för närvarande statistikför barn berörda av vräkning tror vi att våra förslag skulle leda till en förenklad hantering för Kronofogdemyndigheten. Idag måste kronoinspektörerna bedöma om barn vistas i den aktuella bostaden mer än 30 dagar per år, en bedömning som ibland kan vara vanskelig att göra. Bedömningen baserar sig på information från både register och egna observationer. Vårt förslag innebär att kriteriet om de 30 dagarna tas bort och att statistikföringen enbart baseras på register. Vid de verkställda vräkningarna har vi dock några frågor som kronoinspektörerna ska svara på efter egna observationer. Arbetsuppgiften är mycket enkel och det kommer inte vara några problem att ge svaren.

11.2 Inför en vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen²¹²

Bedömning:

En vräkningsbestämmelse bör införas i socialtjänstlagen som lägger fast handläggningen av barnvräkningar.

Förslag:

När en underrättelse om hyresskuld alternativt uppsägning inkommer till nämnden ska det alltid undersökas om barn berörs.

Vid alla uppsägningar från bostad som berör ett barn har socialnämnden en skyldighet att:

- arbeta uppsökande och vräkningsförebyggande
- vid uppsägning på grund av hyresförsummelser överväga om 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen ska tillämpas.
- vid en upprepade ansökan om bistånd till hyresskuld överväga att vända sig till försäkringskassan med en begäran om att barnbidrag, 16 kap 18 §, underhållsbidrag, 18kap 19 § och bostadsbidrag, 98 kap 11 §, socialförsäkringsbalken överförs direkt till nämnden. Åtgärden ska i normalfallet omprövas efter tre månader och allra senast efter sex månader.
- i förekommande fall, när kontraktstecknaren är gift eller sammanboende, vara familjen behjälplig med att få en prövning till stånd av om maken/makan eller den sammanboende kan överta hyresrätten.
- vid uppsägning på grund av störningar, vanvård av bostad eller upprepade hyresförsummelser upprätta en handlingsplan, tillsammans med familjen som innebär att störningarna/vanvården alternativt hyresförsummelserna upphör.

²¹² De lagförslag som vi presenterar här är i mycket hög grad konforma med nu existerande lagstiftning. Problemet med barnvräkningar kan lösas på en mängd sätt och det finns naturligtvis lösningar som kan fungera utmärkt men som skulle bryta av mot befintlig lagstiftning. Sådana lösningar kräver emellertid ett större utredningsarbete och det har inte varit möjligt inom ramen för vårt uppdrag att ta fram sådana lösningar.

Alla överväganden enligt denna bestämmelse ska dokumenteras och motiveras.

Om en barnvräkning inte förhindrats har socialnämnden en skyldighet att följa upp och säkerställa barnets boendesituation.

Vräkningar har till och från under lång tid uppmärksamats både av media, myndigheter och inom forskningen.²¹³ I ett numera upphävt allmänt råd från Socialstyrelsen, som var i bruk under 1990-talet, förordade myndigheten ett uppsökande arbetssätt i relation till vräkningshotade hushåll.²¹⁴ Socialstyrelsen var då kritisk till att kommunerna inte tog mer aktiv kontakt med vräkningshotade hushåll. I forskarrapporter och i offentliga utredningar har det därefter konstaterats att vissa kommuner arbetar uppsökande och vissa gör det inte.²¹⁵ Människor som hotas av vräkning sticker inte sällan huvudet i sanden på grund av oro och skam, vilket gör att de ibland förlorar de möjligheter som faktiskt finns att förhindra vräkningen.²¹⁶ Erfarenheter har också visat att ett uppsökande arbete innebär att många vräkningar kan förhindras.²¹⁷ År 2008, togs en lägesbeskrivning fram av Socialstyrelsen som på samma sätt som tidigare förespråkar ett aktivt förebyggande arbete vid risk för vräkning.²¹⁸ Trots detta och i kraft av sitt självbestämmande väljer de svenska kommunerna att förhålla sig på olika sätt när ett barn riskerar att vräkas.

Det finns forskning som tyder på att socialtjänsten i vissa fall inriktar sig mer på att arbeta med sådana problem som socialtjänsten har ett tydligt mandat att arbeta med, exempelvis

²¹³ För en genomgång av vräkningsutvecklingen under de senaste 130 åren se Eriksson, L., Stenberg, S-Å., Flyghed, J. & Nilsson, A. *Vräkt – Utkastad från hus och hem i Stockholm 1979-2010*. Stockholm: Premiss, 2010.

²¹⁴ Socialstyrelsen, 1991:7 (gäller ej längre).

²¹⁵ Flyghed & Stenberg, *Vräkt i laga ordning*, 1993; Flyghed, J. Avhysningspraxis hos socialtjänst, hyresvärdar och kronofogdar 1995-2005 med särskilt fokus på barnfamiljer. i SOU 2005:88, *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*, 1995; SOU 2005:88; SOU 2001:95; Socialstyrelsen, 1991, 2008; Thörn, C. *Att bo eller inte bo: om satsningen "Bra boende" i stadsdelen Bergsjön i Göteborg och om strategier för att motverka hemlöshet*. Göteborg: FoU i Väst, 2006.

²¹⁶ Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2009, s. 98.

²¹⁷ Socialstyrelsen, 2008, s. 52.

²¹⁸ Socialstyrelsen, 2008.

missbruk, ekonomiska svårigheter och psykiska problem.²¹⁹ Ett sådant tydligt mandat saknas avseende barnvräkningar.

I vår studie har hälften av kommunerna ett strukturerat vräkningsförebyggande arbete och en majoritet säger sig arbeta uppsökande, men flera har inte något sådant arbete. Vad som menas med ett uppsökande arbete skiljer sig också åt och ibland kan det ifrågasättas om det uppsökande arbetet verkligen kan anses vara vräkningsförebyggande eller om det snarare kan beskrivas som vräkningsförberedande. Familjerna får, i många fall rekommendationer av både socialtjänst och kronofogde, med innebörden att det bästa för dem är att flytta innan vräkningsdagen eftersom de genom detta undkommer en vräkningsnotering i offentliga register. Det centrala blir här noteringen i offentliga register och inte att barn tvingas bryta upp och byta ut hela sin livsvärld. Att inte få en vräkningsnotering kan i vissa fall underlätta för en familj att få ett nytt boende men om familjens problem är hänförliga till ekonomiska svårigheter kan familjen trots allt ställas inför stora svårigheter med att hitta ett nytt, tryggt boende. Svenska och internationella studier har visat att effekterna på barn som under längre tid lever i en otrygg boendesituation är både omfattande och djupgående. Barn som lever i hemlöshet till följd av en vräkning rapporterar också om upplevelser av skam och bitterhet mot samhället.²²⁰ De vräkt barn som vi intervjuat berättar att; den första tiden efter vräkningen var mycket svår. Johan (15 år) var ledsen och arg på hela samhället. Han tänkte på det som hänt nästan hela tiden och hade svårt att koncentrera sig i skolan. Alexandra (8 år) berättar att det kändes ledsamt att flytta och att flera av hennes leksaker är borta. Alexandra fick också byta skola till följd av vräkningen.

Socialtjänsten kan, i vissa fall lägga ned mycket arbete på att hjälpa en vräkningshotad familj att hitta ett nytt boende, erbjuda ett socialt kontrakt och liknande. Detta är givetvis ett ibland nödvändigt arbete men, det är inte vräkningsförebyggande utan vräkningsförberedande och det förhindrar inte att barns möjligheter till bevarade relationer till bostad och närmiljö bryts upp, tvärtom innebär det att sådana relationer fragmentiseras. Ett vräkningsförebyggande

²¹⁹ Socialstyrelsen, 2006; SOU 2005:88; Hansen Löfstrand, *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*, 2005; Sahlin, *På gränsen till bostad; avvisning, utvisning, specialkontrakt*, 1996.

²²⁰ Andersson & Swärd, *Barn utan hem: olika perspektiv*, 2007, s. 144.

arbete vid hyresskulder måste därför, för att vara framgångsrikt ta återvinningsfristen i hyreslagen som utgångspunkt.

Konsekvenserna av att kommunerna arbetar olika vid risk för vräkning av ett barn och att lagen tillåter det gör att barns skydd mot vräkning ser mycket olika ut över landet. Detta skulle kunna uppfattas som ett rättssäkerhetsproblem och oförenligt med svensk lagstiftning, särskilt med tanke på att det är barns grundläggande behov som står på spel.

Vår bedömning är mot denna bakgrund att råd och rekommendationer från Socialstyrelsen inte är tillräckliga för att uppnå en enhetlighet vid handläggningen av barnvräkningar i våra svenska kommuner. Ytterligare råd och rekommendationer blir dessutom, för att använda ett uttryck från det sociala arbetets praktik bara en fråga om ”mer av samma”. Vi menar därför, att det vräkningsförebyggande arbetet behöver lagfästas och att socialtjänsten ges ett tydligt mandat för att arbeta med barnvräkningar. Socialstyrelsens roll i sammanhanget bör vara att arbeta fram råd och rekommendationer kring hur dessa bestämmelser bör tillämpas i praktiken. Vårt förslag är att det införs en vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen med fokus på barnvräkningar. Skulle förslaget inte lagfästas kan vår genomgång nedan emellertid också läsas som ett förslag på hur socialtjänsten kan (välja) att arbeta med barnvräkningar. Kopplat till förslaget om en vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen är flera förslag som bör placeras i hyreslagen. Innebörden av dessa förslag är att socialtjänstens möjligheter att med rättsliga medel förhindra vräkningar av barn vidgas till att inte bara omfatta uppsägningar i förtid på grund av hyresskuld. Även vid störningar, vanvård av bostad och upprepade hyresförsummelser bör socialtjänsten, under vissa förutsättningar, ges möjlighet att förhindra vräkningar av barn (se nedan).

11.2.1 En skyldighet för socialtjänsten att undersöka om barn berörs av en uppsägning

Av den här föreslagna vräkningsbestämmelsen bör det framgå att socialtjänsten har en skyldighet att arbeta uppsökande vid risk för en barnvräkning. För att detta ska vara möjligt krävs det att socialtjänsten, när ett meddelande om uppsägning inkommer till myndigheten

alltid undersöker om barn bor på vräkningsadressen. Är det fråga om en uppsägning på grund av otillåten andrahandsuthyrning krävs andra åtgärder än att endast kontrollera register för att det ska kunna anses klarlagt om barn bor på vräkningsadressen.

11.2.2 En skyldighet för socialtjänsten att arbeta uppsökande och vräkningsförebyggande

Vid risk för en barnvräkning bör socialtjänsten ha en skyldighet att arbeta uppsökande. Med uppsökande arbete avses inte bara att skicka ett brev till en uppsagd familj utan att på alla sätt; genom brev, telefon och hembesök försöka nå kontakt med en vräkningshotad familj. Syftet med det uppsökande arbetet är i första hand att förebygga en vräkning inte att förbereda den och socialtjänsten ska i detta arbete använda alla tillgängliga medel för att förhindra vräkningen. I *Vräkning och hemlöshet - drabbar också barn* konstateras att vräkningsförebyggande arbete och tidiga insatser för att motverka vräkningar är effektivt. Det anses också bli betydligt dyrare för socialnämnden att sätta in åtgärder efter en vräkning.²²¹ Att ställa krav på att alla kommuner arbetar uppsökande bör därför inte vara till förfång för kommunerna utan snarare innebära ett stöd i att etablera en struktur för ett vräkningsförebyggande arbete. Återvinningsfristen bör vara utgångspunkt för det vräkningsförebyggande arbetet.

Att vara familjen behjälplig med, att i samband med ett vräkningsshot ordna ett nytt boende, får anses vara vräkningsförberedande. I vissa undantagsfall, när en familj exempelvis nekat kontakt med myndigheterna eller av andra skäl varit svår att nå, bör syftet med det uppsökande arbetet vara vräkningsförberedande, i annat fall inte. Det kan också efter en bedömning av socialtjänsten framgå att det för ett enskilt barn innebär en förbättring av barnets situation att barnet och/eller familjen flyttar. I ett sådant fall kan också ett vräkningsförberedande arbete vara att föredra. En förutsättning för en sådan bedömning är att socialtjänsten på olika sätt har försökt klarlägga barnets subjektiva upplevelse av sin boendesituation.

²²¹ SOU 2005:88, s. 170.

11.2.3 En skyldighet att överväga om 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen ska tillämpas

Tidigare forskning, likväl som vår studie har visat att socialtjänsten i mycket liten utsträckning känner till och/eller använder sig av 12 kap. 44§ 4 st. 1 p. i hyreslagen.²²² En slutsats som skulle kunna dras mot denna bakgrund vore att utränga paragrafen. Detta menar vi vore allt för tidigt eftersom paragrafen ännu inte prövats i enlighet med sitt syfte. Ett första steg skulle istället kunna vara att öka kunskapen om paragrafens existens. Ett sätt att göra det på är att som vi här har föreslagit, föra in en hänvisning till paragrafen i socialtjänstlagen. Detta är dock inte tillräckligt utan hänvisningen bör vara kopplad till en skyldighet för socialnämnden att överväga tillämpningen av paragrafen. Som paragrafen är utformad i dag saknas en sådan skyldighet.

Att i socialtjänstlagen införa en skyldighet att överväga tillämpningen av 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen skulle också leda till att utredningstiden vid risk för en barnvräkning på grund av hyresskulder med nödvändighet skulle komma att begränsas. För att ett övervägande ska anses ha skett måste det ha företagits inom ramen för återvinningsfristen (tre veckor). Det ska också ha genomförts i så pass god tid att ett skriftligt meddelande, med innebörden att socialtjänsten åtar sig betalningsansvaret för hyran, har kunnat inkomma i tid till hyresvärden och Kronofogden. Av förarbeten till hyreslagen framgår att en hyresgaranti från socialtjänsten, inte fråntar den enskilda hyresgästen ansvaret för hyran.²²³ Det är dock oklart vilken tidsperiod en garanti av det här slaget omfattar. Vår uppfattning är att det måste vara en bedömning från fall till fall men, att tidsperioden ska framgå av det skriftliga meddelandet till hyresvärden. I vissa fall kan socialtjänsten välja att endast garantera befintlig skuld men i andra fall kan socialtjänsten välja att garantera hyran för en längre tid. Vid utgången av en ställd hyresgaranti bör socialnämnden göra en ny bedömning av om en ytterligare garanti behöver ställas eller inte.

²²² Flyghed, Avhysningspraxis hos socialtjänst, hyresvärdar och kronofogdar 1995-2005 med särskilt fokus på barnfamiljer, 2005.

²²³ Prop. 1992/93:115, s. 16.

Viktigt att notera vid ett övervägande av det här slaget är att hyresvärden inte har några rättsliga möjligheter att ställa motkrav på hyresgästen eller socialnämnden som en förutsättning för att acceptera en hyresgaranti. Hyresvärden kan exempelvis inte kräva att socialtjänsten tar över kontraktet eller att hyresgästens besittningsskydd avtalas bort. Om socialtjänsten inom återvinningsfristen skriftligen meddelar hyresvärden att nämnden åtar sig betalningsansvaret för hyran kan hyresgästen inte vräkas. Några pengar behöver inte heller ha kommit hyresvärden tillhanda för garantin ska få avsedd effekt.²²⁴ Att införa en skyldighet att överväga tillämpningen av 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen skulle därför också kunna vara ett sätt att komma åt de mer problematiska sidorna med samverkan. Även i *Vräkning och hemlöshet -drabbar också barn* uppfattades socialtjänstens samverkan med hyresvärdar ibland vara till nackdel för enskilda klienter.²²⁵ Sahlin har i flera studier visat att ju mer socialtjänsten samarbetar, både formellt och informellt med hyresvärdarna desto fler var hemlösa och desto fler klassades som oförmögna att klara eget boende.²²⁶ I våra intervjuer med socialtjänsten är det uppenbart att samverkan med hyresvärden bland annat handlar om att skapa men också bevara goda relationer till hyresvärden. Detta leder i sin tur till en överhängande risk för att den individuella bedömningen i ett enskilt fall underordnas bevarandet av goda relationer. Genom att bevara goda relationer kan socialtjänsten skapa möjligheter att rädda ett boende för *kommande* klienter, till förfång för den aktuella klienten. Detta är naturligtvis inte i linje med den individuella bedömning som ska göras när en ansökan om bistånd har gjorts till socialtjänsten, men en alltför stark betoning på samverkan kan ha sådana oönskade konsekvenser. En skyldighet att överväga om 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. i hyreslagen ska tillämpas bör vara ett stöd för socialtjänsten att undvika sådana fallgropar. Det innebär också en renodling av roller och uppdrag när ett barn riskerar att vräkas.

Till övervägandeskyldigheten bör också en skyldighet att omedelbart informera Kronofogden när ett beslut om att utfärda en hyresgaranti har fattats. Om Kronofogden inte informeras finns stor risk att myndigheten, trots garantin, fattar beslut om vräkning, vilket får anses allvarligt eftersom ett sådant beslut inte kan överprövas (se nedan).

²²⁴ Prop. 1992/93:115, s. 16.

²²⁵ Sahlin, I. Den sekundära bostadsmarknaden och dess betydelse för 1990-taltes hemlöshet. i Runquist, W. & Swärd, H. (red). *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson, 2000, s. 132.

²²⁶ Sahlin, *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*, 2005.

11.2.4 Övervägande av begäran om överföring av socialförsäkringsförmåner till socialnämnden

Av vår studie framgår att kunskapen inom socialtjänsten, utöver möjligheterna att lämna en hyresgaranti, också är mycket begränsade vad gäller möjligheterna att från försäkringskassan begära in barnbidrag enligt 16 kap 18 §, underhållsbidrag, 18 kap. 19 § samt bostadsbidrag enligt 98 kap 11 § i socialförsäkringsbalken. Socionomer är inte jurister och en inte helt osannolik förklaring till den bristande kunskapen om olika rättsmedel skulle kunna vara att socialtjänstens rättsliga möjligheter återfinns i annan, ibland mycket svåröverskådlig, lagtext.²²⁷ Att införa en tydlig hänvisning till dessa möjligheter i socialtjänstlagen skulle kunna avhjälpa den okunskap som finns i dagsläget, men det är inte huvudskälet till förslaget.

Om en familj, upprepade gånger ansöker om bistånd till en hyresskuld, menar Socialstyrelsen att socialtjänsten bör kunna avslå ansökan om ett nytt boende finns att tillgå. Samma resonemang framkommer i flera av de intervjuer som vi har genomfört. Resonemanget går att ifrågasätta i relation till aktualitetskravet i biståndsbestämmelsen i socialtjänstlagen som inte innehåller några sådana begränsningar.²²⁸ Det går också att ifrågasättas i relation till ett barnperspektiv, eftersom det leder till barnet får bära den största bördan av att vuxenvärlden inte klarar av att hantera upprepade hyresskulder på ett för barnet gynnande sätt.

Har familjen egna inkomster följer emellertid av rättspraxis, en skyldighet för enskilda och familjer att planera sin ekonomi, i enlighet med nivån på försörjningsstödet. Det förefaller också problematiskt att en familj som har egna inkomster, ska kunna undlåta att betala sin hyra och sedan vända sig till det allmänna för att få den betald. Ett problem, med ett avslag på en ansökan om bistånd till en familj som har egna inkomster och som av något skäl inte klarar av att planera sin ekonomi, är inte desto mindre att konsekvenserna av felaktiga prioriteringar drabbar inte bara vårdnadshavarna utan också barnen i familjen. Barnen berörs dessutom ibland på ett djupare och mer livsavgörande sätt än de vuxna om avslaget resulterar i en

²²⁷ Jfr SOU 2005:88, s. 182.

²²⁸ 4 kap. 1§ socialtjänstlagen.

vräkning. Det vore därför önskvärt, ur ett barnrättsperspektiv, om situationen kunde lösas på ett annat sätt än genom en vräkning.

I socialförsäkringsbalken ges möjligheter för socialnämnden att begära att barnbidrag, underhållsbidrag och bostadsbidrag överförs direkt till nämnden. En förutsättning för att en sådan begäran ska beviljas är att det föreligger synnerliga skäl.

Att ett barn riskerar att vräkas från sitt hem genom att vårdnadshavaren/ na vid upprepade tillfällen hamnar i skuld till en hyresvärd bör, enligt vår mening, kunna utgöra synnerliga skäl för att bevilja en sådan begäran från socialnämnden. Inkommer socialtjänsten med en begäran av detta slag till försäkringskassan ska försäkringskassan handlägga begäran ytterst skyndsamt. Av socialnämndens ansökan ska det framgå när uppsägningen ska prövas av hyresnämnden alternativt när återvinningsfristen löper ut. Denna tid får anses utgöra den yttersta tidsgränsen för försäkringskassans beslut. Av socialnämndens begäran ska det också framgå för hur lång tid begäran ska gälla och när en omprövning ska ske.

Att meddela avslag på en ansökan om bistånd till en hyresskuld, när det är fråga om upprepade skulder och familjen bör ha haft möjligheter att själv stå för hyreskostnaden, ska alltså inte kunna ske innan socialnämnden har övervägt att begära in barnbidrag, underhållsbidrag samt bostadsbidrag från försäkringskassan.

Att socialnämnden begär in inkomster av detta slag bör kunna fungera som ett stöd för en familj att behålla sitt boende under tiden myndigheten utreder vari problemen med hyresinbetalningarna består. I vissa fall kan en sådan utredning utmynna i att en överföring av barnbidrag, underhållsbidrag och bostadsbidrag direkt till nämnden också visar sig vara en nödvändig insats i ett längre perspektiv för att skydda boendet för barnen i familjen.

Åtgärden ska omprövas allra senast efter sex månader men i normalfallet efter tre månader. En tremånadersregel bör innebära att socialtjänsten haft tillräcklig tid att närmare utreda orsakerna bakom att en familj vid upprepade tillfällen får svårigheter med att betala hyran och därefter ha kunnat erbjuda adekvata åtgärder. Ibland kan överföring av olika socialförsäkringsförmåner direkt till nämnden vara den bästa insatsen, men åtgärden bör trots detta omprövas senast efter sex månader med utgångspunkt från dess ingripande karaktär.

När överföring av socialförsäkringsförmåner sker till nämnden bör socialnämnden i de allra flesta fall betala hyran i direkt till hyresvärden.

11.2.5 Övertagande av kontrakt

I vissa fall, när kontraktstecknaren är gift eller sammanboende finns det en rättslig möjlighet för maken/makan eller den sammanboende att överta hyresrätten.²²⁹ Vid risk för en barnvräkning bör socialnämnden därför vara familjen behjälplig med att undersöka denna möjlighet.

11.2.6 Handlingsplan vid uppsägning på grund av störningar, vanvård av bostad och upprepade hyresförsummelser

Idag har socialtjänsten inga rättsliga möjligheter att förhindra en vräkning på grund av störningar alternativt vanvård av bostad. Myndigheten kan lägga ned avsevärt arbete och stora summor pengar på att sanera lägenheter och bistå människor med störande beteenden så att de kan behålla sin bostad. Om detta ibland omfattande arbete i praktiken ska ha någon effekt på en uppsägning saknar emellertid myndigheten helt kontroll över. Att det förhåller sig på detta sätt kan naturligtvis i vissa situationer leda till att socialtjänsten ställer sig tveksam till om det är värt risken att gå in med stödåtgärder i ett visst boende eller om insatserna istället ska inriktas på att anordna ett nytt boende (med risk för att de ursprungliga problemen återkommer). Det kan också ifrågasättas om det kan krävas att kommunala skattemedel ska användas på så lösa boliner som det här är fråga om. Att socialtjänsten saknar kontroll över

²²⁹ JB 12 kap. 47 §.

effekterna av de åtgärder som sätts in innebär dessutom, i sig, en uppenbar risk för att barn vräks.

Liksom vid störningar och vanvård av bostad har socialtjänsten idag inte heller några rättsliga möjligheter att förhindra en vräkning på grund av upprepade hyresförsummelser. Om socialnämnden inför en prövning i hyresnämnden betalar en hyresskuld, har detta ingen rättslig relevans, eftersom prövningen är retrospektiv. Det vill säga att hyresnämnden prövar om hyresgästen tidigare har åsidosatt sina skyldigheter enligt avtalet, inte om denne kommer att åsidosätta dem. En barnvräkning kan därför komma till stånd vid upprepade hyresförsummelser utan att socialnämnden har någon möjlighet att förhindra det.

Socialtjänsten bör mot denna bakgrund ges en skyldighet att vid uppsägning på grund av störningar, vanvård av bostad eller upprepade hyresförsummelser tillsammans med familjen upprätta en handlingsplan, som innebär att försummelserna upphör. Planen bör presenteras för hyresvärden inom ramen för uppsägningstiden och senast i samband med att tvisten avgörs i hyresnämnden. Den här föreslagna planen bör kopplas till en bestämmelse i hyreslagen som innebär att om planen bedöms trovärdig ska en familj inte kunna vräkas (se nedan). Av planen bör det framgå:

- vilka åtgärder som vidtagits av socialnämnden
- vilka åtgärder som planeras av socialnämnden och,
- när dessa åtgärder ska komma till stånd
- vem som ansvarar för vad
- alla familjemedlemmars inställning till planen
- när planen ska följas upp och i förekommande fall revideras

Betydelsefulla insatser som kan ingå i en plan av det här slaget är god man, förvaltare, boendestöd, bostadsanpassningsbidrag, skuld- och budgetrådgivning, egna medel, överföring av socialförsäkringsförmåner till socialnämnden, med mera. Någon uttömmande uppräkningslista är inte möjlig.

Behandlar planen störningar eller vanvård av bostad bör, under förutsättning att den enskilda hyresgästen samtycker, omkringboende hyresgäster kunna informeras om planen i de delar som påverkar deras boende. Något som kan öka förståelsen för människor med olika typer av problem.

Särskilt allvarliga störningar omfattas inte av detta förslag.

11.2.7 Dokumentation och motivering av överväganden

Socialtjänsten har redan idag en dokumentationsskyldighet och det skulle kunna uppfattas som överflödigt att ytterligare betona detta i den här föreslagna bestämmelsen. Vi menar dock att ett specifikt krav på dokumentation och motivering av de överväganden som här föreslås innebär ett stöd för att nödvändiga överväganden också sker. Om ett övervägande leder fram till beslut att inte använda sig av de rättsliga möjligheter som finns är detta av stor betydelse vid uppföljningen av konsekvenserna av socialtjänstens beslut. Den här föreslagna dokumentations- och motiveringsskyldigheten kan också bli ett betydelsefullt redskap i Socialstyrelsens tillsyn över socialtjänstens arbete med barnvräkningar. För att förenkla dokumentations- och motiveringsskyldigheten kan särskilda mallar utarbetas.

11.2.8 Skyldighet att följa upp vräkta barns boendesituation

Med utgångspunkt från frivillighets- och självbestämmandeprincipen i socialtjänstlagen kan socialtjänsten aldrig förhindra alla barnvräkningar. Väljer en familj att tacka nej till att en utredning inleds kan socialtjänsten i de flesta fall inte tvinga sig på en familj. Det är dessutom inte önskvärt eftersom många familjer som fått en hyresskuld själva lyckas lösa situationen

utan socialtjänstens inblandning. Tyvärr, kan ibland dessa försök från en familj misslyckas med resultatet att barn, trots allt, vräks. I en sådan situation är inte familjens problem längre bara familjens angelägenhet utan även samhällets. Socialtjänsten bör därför ha en skyldighet att följa upp boendesituationen för barn som har vräcks för att säkerställa att barnet inte hamnar i hemlöshet, vilket, ur ett barnrättsperspektiv får anses vara oacceptabelt.

Konsekvenser av att föra in en vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen

Konsekvenserna av att införa en vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen är flerfaldiga och vi ska här endast nämna några få. Bestämmelsen innebär att socialtjänsten får ett tydligt mandat att arbeta med barnvräkningar och guidning i hur detta bör ske. Detta kommer med stor sannolikhet även få inflytande över hur socialtjänsten arbetar med vräkningar av vuxna. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv och med utgångspunkt från att en av socialtjänstens centrala uppgifter är att främja jämlika levnadsvillkor bör vräkningsbestämmelsen också fylla en betydelsefull funktion. Skillnader i handläggningen vid risk för en barnvräkning bör minska över landet. Att vräkningsförebyggande åtgärder sätts in på ett tidigt stadium bör också vara kostnadshämmande för både kommuner och bostadsföretag.

Av förarbeten till socialtjänstlagen framgår emellertid att ”ingen grupps behov skall vara starkare skyddat än någon annans”.²³⁰ Samtidigt har ett barnrättsperspektiv förts in i lagen som ger barn ett särskilt skydd och de särskilda grupper som regleras i lagens femte kapitel kan tolkas som uttryck för att vissa grupper har ett särskilt skydd. Den här föreslagna bestämmelsen kan också ses som ett uttryck för en utveckling i riktning mot skydd av en särskild grupp. Vårt förslag adderar, i och med detta, till de motsättningar och spänningar som redan finns i socialtjänstlagen. Arbetsgruppens uppdrag har uteslutande varit att granska och komma med förslag som rör barnvräkningar och följaktligen saknar vi underlag för att komma med bredare förslag. Vi menar dock att, om regeringen väljer att föra in den bestämmelse som vi har föreslagit här, så bör man samtidigt överväga om den endast ska riktas mot barnvräkningar eller om den ska riktas mot alla vräkningar. Att ge bestämmelsen en bredare inriktning innebär att sådana spänningar som nämnts här kan undvikas. I

²³⁰ Prop. 2000/01:80, s. 90 .

regeringens strategi för att motverka hemlöshet var ett av målen också att motverka vräkningar generellt.²³¹ Vuxna kan fara mycket illa av en vräkning, bland annat genom att de, till skillnad från barn, ibland hamnar i akut hemlöshet. Alla våra förslag, utom nedanstående förslag om ett stärkt barnrättsperspektiv, kan utan omändringar ges en bredare inriktning.

²³¹ Socialdepartementet, 2007 .

11.3 Barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen bör förstärkas

Bedömning:

Om barn inte ska vräkas behöver barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen förstärkas och vid risk för en vräkning bör barnets bästa vara avgörande för de beslut som fattas. Om en lagändring görs bör även barns mest grundläggande behov av trygghet, mat, värme och elektricitet markeras.

Förslag:

Vid beslut med stöd av socialtjänstlagen ska barnets bästa beaktas särskilt och vid beslut som rör barns mest grundläggande behov av trygghet, mat, bostad, värme och elektricitet ska barnets bästa vara *avgörande*.

Socialtjänstlagens nuvarande barnrättsperspektiv omfattar en mängd situationer som barn och familjer kan hamna i. Barnets bästa ska, vid beslutsfattande, beaktas särskilt men kan också vägas mot andra hänsyn som ibland kan få utslagsgivande betydelse. Utformningen av socialtjänstlagens barnrättsperspektiv är i linje med barnkonventionen, men Sverige har i vissa situationer valt att gå längre i skyddet för barns rättigheter. I exempelvis föräldrabalken²³² och lag med särskilda bestämmelser om vård av unga²³³ ska barnets bästa vara *avgörande* för de beslut som fattas. I Barnskyddsutredningens förslag till lag om stöd och skydd för barn och unga²³⁴, som är ett förslag till en samlad lagstiftning för barn och unga, föreslås också ett starkare barnrättsperspektiv, det vill säga att barnets bästa ska vara avgörande. Av lagförslaget första paragraf framgår emellertid att frågor om ekonomiskt bistånd inte ska omfattas av lagen. De allra flesta vräkningar av barn sker på grund av hyresskulder och hyresförsummelser och är i många fall därför en fråga om ekonomiskt bistånd. Att barnvräkningar inte finns med i barnskyddsutredningens förslag och att socialtjänstlagen utgår ifrån ett mjukare barnrättsperspektiv gör därför att barn som riskerar

²³² SFS 1949:381.

²³³ SFS 1990:52.

²³⁴ SOU 2009:68.

att vräkas fortsättningsvis, även om utredningens förslag skulle antas, saknar rättsligt skydd för ett av sina mest grundläggande behov.

Ett tryggt boende är en grundläggande förutsättning för att barn ska få sin utveckling tryggad och forskning visar samstämmigt på att hemlöshet har negativ inverkan på bland annat barns trygghet, skolgång och utbildningsresultat.²³⁵ En väg att gå vid risk för en barnvräkning skulle därför kunna vara att införa ett förstärkt barnrättsperspektiv i socialtjänstlagen som är direkt riktat mot vräkningssituationen. Ett argument för detta är att ett sådant starkare barnrättsperspektiv, rör ett visst barn i en specifik situation till skillnad från den mängd regler i socialtjänstlagen som, även om de rör barn, har en mer övergripande målkaraktär. Samtidigt, kan införandet av *olika* barnrättsperspektiv i socialtjänstlagen leda till otydligheter och det är därför inte en helt självklar lösning.

Vårt förslag är att barns mest grundläggande behov skyddas särskilt genom att dessa behov får en utslagsgivande effekt. Vi menar också att det finns en poäng i att skilja mellan grundläggande behov och andra behov. Om det tydligt framgår av en barnrättsparagraf i vilka situationer som andra hänsyn än barnets bästa är uteslutna kan dessutom otydligheter undvikas. Om en förändring av barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen genomförs bör man därför i samband med detta också lyfta in andra situationer där ett skydd för barnets mest grundläggande behov behöver förstärkas. Behov av trygghet, bostad, mat, värme och elektricitet är grundläggande för barns möjligheter till en positiv utveckling och barnets bästa bör därför vara avgörande vid beslut som rör alla dessa frågor. Det är inte bara hyresskulder som drabbar barn på ett allvarligt och utvecklingshämmande sätt. Som exempel kan nämnas att även avstängning av elektriciteten till följd av skulder kan få allvarliga konsekvenser för barn som bland annat kan tvingas läsa sina läxor med hjälp av ficklampa och liknande. Det grundläggande behov av trygghet som här avses korresponderar bland annat mot bestämmelserna i föräldrabalken²³⁶ och lag med särskilda bestämmelser om vård av unga²³⁷, där barnets behov av en trygg relation till framförallt sina föräldrar behandlas. Men, trygghet bör ur socialtjänstlagens perspektiv också omfatta barnets relation till sin befintliga bostad och dess närmiljö. Här ingår också kunskaper om att barns relation till boendet och närmiljön

²³⁵ Jfr Artikel 27 barnkonventionen.

²³⁶ SFS 1949:381.

²³⁷ SFS 1990:52.

ser annorlunda ut än för vuxna samt att barn har större svårigheter än vuxna att bygga upp *nya* sociala relationer och nätverk, vilket kan krävas efter en vräkning. En bostad är vanligen *inte*, ur ett barnperspektiv, utbytbar mot en annan bostad, egalt vilken. Att mat och värme är grundläggande behov för alla människor behöver inte ordas närmare om men, bistånd med stöd av socialtjänstlagen ska inte vara kravlöst och ibland är det möjligt för socialtjänsten att avslå ansökningar om bistånd med hänvisning till att enskilda inte uppfyller av socialtjänsten ställda krav. Om bristande uppfyllelse av krav ställda av socialtjänsten i samband med en ansökan om ekonomiskt bistånd vid risk för bland annat en vräkning drabbar barn måste dock andra bedömningar göras. Barns rätt att få sina mest grundläggande behov tillgodosedda kan inte göras avhängiga av hur vuxna runt omkring dem beter sig, det är ett ansvar för samhället och de vuxna runt barnet. Tillgodosedandet av de behov som nämns här är gemensamt en absolut förutsättning för att barns rätt till utveckling i enlighet med barnkonventionen skyddas. Tillgodosedandet av sådana behov är dessutom en grundläggande förutsättning för en jämlik behandling av våra barn i vårt samhälle. Ett stärkt barnrättsperspektiv i socialtjänstlagen bör därför utöver bostad även omfatta trygghet, mat, värme och elektricitet. En bostad är i många fall en förutsättning för att andra behov som trygghet, värme, en ordentlig mathållning och elektricitet tillgodoses. Ett stärkt barnrättsperspektiv i socialtjänstlagen i förhållande till dessa behov bör därför, i sig, leda till en markant minskning av barnvräkningar i vårt land.

Konsekvenser av förslaget

Det är väl känt att akuta lösningar efter en vräkning ofta är mycket mer kostsamma för kommunerna än att skydda barns befintliga boende vid risk för en vräkning.²³⁸ Sådana lösningar är dessutom ofta förkastliga ur ett barnperspektiv. Både vräkningsbestämmelsen och det här föreslagna barnrättsperspektivet innebär ett tydligt mandat för kommunerna att arbeta vräkningsförebyggande och inte bara säkerställa barns rätt till ett boende, utan också att skydda barnets befintliga boende. Förslaget innebär också en nyansering av barnrättsperspektivet i socialtjänstlagen som möjliggör en separation mellan skyddet för mindre grundläggande behov och de mest grundläggande behoven för barn.

²³⁸ Jfr SOU 2005:88.

Det skulle emellertid kunna uppfattas som problematiskt att föräldrar genom att hänvisa till sina barn kan strunta i att betala hyra och annat, och sedan vända sig till socialtjänsten för bistånd. Sådana problem måste dock hanteras på andra sätt och med andra metoder än genom barnvräkningar. I annat fall drabbas barn på ett djupgående och onödigt sätt av vuxenvärldens, det vill säga, föräldrars och myndigheters tillkortakommanden. Ett förstärkt barnrättsperspektiv i socialtjänstlagen förhindrar sådan handläggning och riktar istället fokus mot metoder och insatser inom socialtjänsten för att avhjälpa människors problem.

11.4 Betona aktualitetskravet i 4 kap 1 § socialtjänstlagen

Bedömning:

Aktualitetskravet i socialtjänstlagen behöver förtydligas och förstärkas.

Förslag:

Att riksdagen i en skrivelse eller i samband med annan lagstiftning på socialtjänstområdet markerar aktualitetskravet i socialtjänstlagen.

Av tidigare forskning framgår att det inte sällan förekommer att socialtjänsten avslår ansökningar till hyra och hyresskuld.²³⁹ Vid ansökan om bistånd till en hyresskuld gör socialtjänsten i våra undersökningskommuner alltid en retrospektiv bedömning av familjers ekonomi. Vanligen granskas inkomsterna för ansökningsmånaden samt två månader bakåt i tiden. Inkomsterna under dessa månader relateras sedan till nivån på försörjningsstödet. Stöd för en retrospektiv bedömning finns, i många fall, både i rättspraxis och i rekommendationer från Socialstyrelsen.²⁴⁰ Leder den retrospektiva bedömningen fram till att en familj *borde ha kunnat* tillgodose sina behov själv genom att ha planerat sin ekonomi, i relation till nivån på försörjningsstödet, kan bedömningen mycket väl bli att de inte har någon rätt till bistånd. Någon utredning av hur den faktiska förmågan att planera familjens ekonomi ser ut behöver inte genomföras för en sådan bedömning.²⁴¹ Det har till och med förekommit i materialet att en bristande förändringspotential hos en klient i sig kan läggas till grund för ett avslag. Retrospektiva bedömningar får emellertid anses stå i strid med aktualitetskravet i biståndsparagrafen och socialtjänstlagens uppgift att utgöra det yttersta skyddsnätet för människor. Det är inte heller i linje med den för närvarande förda politiken i Sverige som innebär att ”det ska löna sig att arbeta”. Människor som tillfälligtvis är i behov av stöd från socialtjänsten förväntas, utifrån en sådan lagtolkning, att under lång tid leva på nivån för

²³⁹ Holmdahl, *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*, 2009; Kjellbom, *Rättssäkerhet och flexibilitet i kommunala riktlinjer*, 2009; Flyghed, *Avhysningspraxis hos socialtjänst, hyresvärdar och kronofogdar 1995-2005 med särskilt fokus på barnfamiljer*, 2005; Socialstyrelsen, 2000.

²⁴⁰ Socialstyrelsen, 2003; RÅ, 1997 ref 2.

²⁴¹ Jfr RÅ, 1997, ref 2

försörjningsstödet, oavsett om de erhåller bistånd eller arbetar. När biståndsparagrafen tillämpas på detta sätt tas människors incitament till att bli självförsörjande bort och tillämpningen motverkar därför paragrafens syfte; att stödja människor i att leva ett självständigt liv. Att det finns stöd för en retrospektiv tillämpning av socialtjänstlagen i en av våra tyngsta rättskällor – prejudikat från högsta instans gör samtidigt att det inte går att hävda att kommunerna gör fel som använder lagen på detta sätt. Men, om biståndsbedömning med stöd av socialtjänstlagen överhuvudtaget ska kunna innebära ett skydd mot att barn vräks måste aktualitetskravet i biståndsparagrafen respekteras och dessutom måste det understrykas att biståndsbedömning är en fråga om bedömning av behov – inte en utvärdering av klienters beteende.

Om regeringen väljer att inte markera att aktualitetskravet i socialtjänstlagen ska respekteras bör socialnämnderna åläggas en skyldighet att klarlägga enskildas *förmåga* att planera sin ekonomi, innan avslag kan meddelas med hänvisning till densamma. Även i denna del behövs troligen metodutveckling och forskning inom socialt arbete. Om socialtjänsten vid en sådan bedömning kommer fram till att en enskild har förmåga att planera sin ekonomi kan avslag meddelas, men, om det finns brister i densamma är det en uppgift för nämnden att hjälpa människor med detta. En förmåga att planera sin ekonomi får anses vara en förutsättning för social och ekonomisk trygghet.²⁴² Visar det sig att det i familjen finns en oförmåga att planera ekonomin bör detta adresseras med adekvata insatser för att stärka den enskildes möjligheter att leva ett självständigt liv och inte i första hand genom ett avslag. Detta gäller särskilt avslag på ansökningar om bistånd som kan leda till en barnvräkning. Risk för en vräkning till följd av bristande ekonomisk planering bör dessutom per definition uppfattas som att en bristande förmåga finns. Om en vräkning kommer till stånd som en konsekvens av att socialtjänsten avslagit en ansökan om bistånd till hyresskuld, med hänvisning till bristande planering får det anses vara ett kvitto på att socialtjänsten inte erbjudit tillräckligt goda insatser. Det ska också betonas att bristande förmåga till planering av privatekonomin inte alltid är beroende av individuella orsaker, skälen kan ibland återfinnas på strukturell nivå. Att i en sådan situation individualisera bedömningen får anses vara direkt oetiskt.

²⁴² 1 kap 1 § socialtjänstlagen.

Vår uppfattning är att det inte finns någon anledning att skriva om biståndsbestämmelsen i socialtjänstlagen, däremot skulle, som sagts, aktualitetskravet i paragrafen behöva betonas i relation till att socialtjänstlagen är tänkt att utgöra vårt samhälles yttersta skyddsnät och att paragrafen faktiskt innehåller ett krav på att det är den aktuella situationen som ska bedömas. Att aktualitetskravet respekteras har avgörande betydelse för om barn vräks eller inte.

Konsekvenser av att aktualitetskravet i biståndsbestämmelsen markeras

En markering av aktualitetskravet i socialtjänstlagen skulle innebära ett återupprättande av socialtjänstlagens funktion som samhällets yttersta skyddsnät. Det skulle också innebära att barn och klienter inom socialtjänsten inte drabbades av en bristande metodutveckling inom socialtjänsten. I stället skulle en sådan markering öka trycket på myndigheten att utveckla metoder och insatser.

Det finns emellertid en inte helt försumbar risk att ett återupprättat aktualitetskrav kan leda till ökade kostnader inom socialtjänsten. Detta bör dock inte hanteras genom att enskilda ställs helt utan skydd för sina mest grundläggande behov – ett tryggt boende – och för barn, skydd för sitt hem. Inte heller bör det hanteras genom att lagens utformning inte respekteras. I sådant fall bör lagen skrivas om. Det finns också all anledning att framhäva att socialtjänstlagen inte bara är en ramlag. Den är också en rättighetslag som anger att den som inte själv eller på annat sätt *kan* tillgodose sina behov har en *rätt* till bistånd. Lagen gör inga undantag för behov som uppkommit på ett visst sätt, exempelvis genom bristande planering av ekonomin i förhållande till nivån på försörjningsstödet. All information om orsaker till att ett biståndsbehov uppkommit kan däremot ha betydelse för hur ett bistånd utformas och på vilka områden metodutveckling är särskilt viktig i det sociala arbetet.

Ökade kostnader i samband med ett återupprättat aktualitetskrav i samband med vräkningar bör dessutom i många fall inte uppstå eftersom, som nämnts tidigare, akuta insatser ofta är mycket kostsamma. Brist på respekt för aktualitetskravet leder i många fall till att socialtjänsten i slutändan måste agera akut och inte bara åtgärda det ursprungliga problemet

utan dessutom ta humant och ekonomiskt ansvar för de skador som uppstått genom myndighetens tidigare handläggning.

11.5 Socialstyrelsen – tillsyn och metodutveckling

Vår bedömning är att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att ta fram riktlinjer för tillämpningen av den vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen som har föreslagits. Myndigheten bör också ges ett uttryckligt ansvar för tillsynen över barnvräkningar i våra kommuner samt vara drivande i metodutvecklingen inom socialtjänsten.

11.5.1 Socialstyrelsen bör utarbeta allmänna råd/stöd för rättstillämpningen

Bedömning:

Syftet med att införa en vräkningsbestämmelse i socialtjänstlagen är bland annat att skapa enhetlighet i socialtjänstens handläggning vid risk för en barnvräkning. Riktlinjer för tillämpningen kan därför behöva tas fram liksom för tillämpningen av ett förstärkt barnrättsperspektiv.

Förslag:

Socialstyrelsen bör få i uppdrag att utarbeta allmänna råd/riktlinjer kring tillämpningen av

- den här föreslagna vräkningsbestämmelsen
- ett förstärkt barnrättsperspektiv

Socialstyrelsen allmänna råd och stöd för rättstillämpningen inom socialtjänstområdet används flitigt i kommunerna och fungerar enligt de handläggare vi intervjuat som ett mycket bra stöd vid handläggningen av ekonomiskt bistånd. Ny lagstiftning kräver nya överväganden och här kan stöd för tillämpningen innebära en betydelsefull insats.

11.5.2 Socialstyrelsens tillsyn

Bedömning:

Eftersom antalet barnvräkningar bedöms minska med de här föreslagna åtgärderna bör Socialstyrelsens tillsyn, för att vara effektiv, riktas direkt mot de kommuner där barnvräkningar sker. Upptäcks brister i handläggningen i enskilda kommuner ska Socialstyrelsen erbjuda utbildningsinsatser.

Förslag:

Socialstyrelsen bör, med utgångspunkt från Kronofogdens statistik över barnvräkningar kvartalsvis identifiera de kommuner där barnvräkningar sker. I dessa fall ska dokumentation begäras in för granskning. Upptäcks brister i samband med detta ska Socialstyrelsen erbjuda:

- utbildningsinsatser till handläggare och chefer, med ansvar för barnvräkningar, samt nämndpolitiker
- utbildningsinsatser ska också erbjudas berörd kronofogdemyndighet och hyresvärdar på orten
- stöd i ett kunskapsutbyte mellan myndigheter och hyresvärdar på orten
- stöd i att skapa ramar för samverkan mellan socialtjänsten, berörda myndigheter och hyresvärdar på orten där olika roller tydliggörs

De lagförslag som vi presenterat här bör sammantaget leda till att barnvräkningar i mycket hög utsträckning undviks. Kommer barnvräkningar trots det till stånd finns det sannolikt två skäl till det; familjen har undandragit sig all kontakt med socialtjänsten eller så finns det brister i handläggningen av ärendet. För en effektiv tillsyn föreslår vi att Kronofogden kvartalsvis till Socialstyrelsen tillhandahåller statistik över barnvräkningar på kommunnivå. Utgångspunkten bör vara vräkningsadressen och inte barnets folkbokföringsadress när uppgifterna registreras. Med utgångspunkt från denna statistik bör Socialstyrelsen sedan vända sig direkt till de kommuner där en barnvräkning har skett och begära in dokumentation och motiveringar till de olika överväganden som vi föreslagit ska vara en skyldighet för kommunerna. Upptäcker Socialstyrelsen i samband med detta brister i handläggningen ska

Socialstyrelsen erbjuda utbildningsinsatser till både handläggare, chefer och politiker i socialnämnden i de kommuner där sådana brister upptäckts. Utbildningsinsatser ska också riktas till berörd kronofogdemyndighet och hyresvärdar på orten. Socialstyrelsen bör också utarbeta metoder för att stödja kunskapsutbyte och samverkan mellan socialtjänsten, andra myndigheter och hyresvärdar på orten. Av vår undersökning framgår att samverkan ibland kan leda till att socialtjänsten förlorar sitt uppdrag ur sikte. Stöd i ett tydliggörande av ramar för och roller vid samverkan bör därför vara en central uppgift för myndigheten.

Socialstyrelsens tillsyn kan också leda till att ytterligare och nya svårigheter med att förhindra vräkningar av barn identifieras. I sådana fall bör Socialstyrelsen ta initiativ till en kunskaps- och metodutveckling som också kan vara av nationellt intresse.

Konsekvenser och genomförande

Vi menar att riktade utbildningsinsatser kan ha en stor effekt. Utbildningar som kommer till stånd på grund av felaktig handläggning bör vara särskilt effektiva. Riktade utbildningsinsatser innebär dock en kostnad både vid utarbetandet av utbildningsmaterialet och för genomförandet av utbildningarna. Socialstyrelsen bör därför under en övergångsperiod tilldelas medel dels för att ta fram ett relevant utbildningsmaterial och dels för genomförandet av dessa utbildningar. Myndigheten bör förslagsvis tilldelas medel för en treårsperiod för detta arbete. Insatserna bör utvärderas. Statistiken över barnvräkningar är naturligtvis en given utgångspunkt för en sådan utvärdering.

11.5.3 Metodutveckling inom socialtjänsten

Bedömning:

Metoder behöver utvecklas inom socialtjänsten för ett välfungerande och effektivt vräkningsförebyggande arbete. Det handlar här dels om att ta fram bedömningsmetoder som tillgodoser barnrättsperspektivet i utredningar av ekonomiskt bistånd samt metoder för att bedöma och åtgärda enskildas förmåga att planera sin ekonomi, särskilt i förhållande till upprepade hyresskulder. Metoder behöver också utvecklas för hur socialtjänsten på bästa sätt kan skapa handlingsplaner tillsammans med familjer vid störningar, vanvård av bostad samt upprepade hyresförsummelser.

Förslag:

Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att vara drivande i en metodutveckling inom socialtjänsten som innebär att bättre metoder utvecklas för att:

- tillgodose ett både subjektivt och objektivt barnrättsperspektiv i utredningar av ekonomiskt bistånd,
- bedöma enskildas förmåga att planera sin ekonomi i förhållande till nivån på försörjningsstödet,
- avhjälpa enskildas bristande förmåga att planera sin ekonomi i förhållande till nivån på försörjningsstödet,
- utreda om enskilda själva kan tillgodose sina behov
- avhjälpa problem med upprepade hyresskulder
- integrera kunskaper från skuld- och budgetrådgivning i det sociala arbetet
- skapa handlingsplaner tillsammans med familjer vid störningar, vanvård av bostad samt upprepade hyresförsummelser

Socialtjänsten behöver utveckla sina metoder för att tillgodose ett både subjektivt och objektivt barnrättsperspektiv i utredningar av ekonomiskt bistånd. Det finns inte anledning för

socialtjänsten att vid alla utredningar om ekonomiskt bistånd tala med barn, men när socialtjänstens beslut rör ett barns mest grundläggande behov bör barnet regelmässigt ha erbjudits en möjlighet att få göra sin röst hörd i utredningen.

Om ansökningar om bistånd kan avslås med hänvisning till enskildas bristande förmåga att planera sin ekonomi, i förhållande till nivån på försörjningsstödet bör socialtjänsten utveckla metoder för bedömning av denna förmåga. Dessutom behöver metoder utvecklas för att möta en sådan bristande förmåga eftersom den i sig kan utgöra ett behov som omfattas av socialtjänstlagen. Socialtjänsten behöver i detta sammanhang också utveckla metoder för att bedöma hur barn påverkas av den bristande förmågan.

Hur ekonomiskt bistånd utreds är ett annat område där både metod – och kunskapsutvecklingen behöver stärkas. Det förekommer i vårt material att det vid utredningar av ekonomiskt bistånd används en metod som vi betecknat som ”chickenrace”. Metoden innebär att socialtjänsten väntar in i det längsta med att bevilja bistånd som ett sätt att utreda om enskilda själv kan tillgodose sina behov. Metoden kan dels ifrågasättas ur ett etiskt perspektiv, men den innebär också att socialtjänsten låter alla rättsliga medel att förhindra en vräkning gå förlorade. Om ett vräkningsförebyggande arbete ska vara framgångsrikt måste det vara nära sammankopplat med hur utredningar om ekonomiskt bistånd genomförs. I annat fall riskerar det vräkningsförebyggande arbetet i många fall vara ett resursslöseri.

Upprepade hyresskulder är en särskild situation som innebär en ökad risk för att barn vräks där metodutveckling inom socialtjänsten bedöms vara särskilt viktig. Vår undersökning har visat att, vid en majoritet av de vräkningar som sker är hushållens skulder mycket låga. Hushållens skuldproblem får därför, i vissa fall, antas hänga samman med svårigheter att under ibland mycket lång tid leva under små ekonomiska omständigheter. Kunskaper inom skuld- och budgetrådgivning innebär i många fall att människor ges större möjligheter att hantera detta på ett bättre sätt. I de fall skulderna är höga finns inom skuld- och budgetrådgivningen också kunskaper kring hur en sådan situation kan bemötas och vilka förutsättningarna för skuldsanering är. Kunskaper som genererats inom skuld- och

budgetrådgivningen bör därför integreras i det sociala arbetet med människor som upprepade gånger ansöker om bistånd till hyresskulder. Erbjuds människor skuld- och budgetrådgivning som en separat insats måste denna insats samordnas med andra insatser och samverka mellan olika enheter bedöms i detta arbete vara centralt.

Metoder behöver också utvecklas för hur socialtjänsten på bästa sätt kan skapa handlingsplaner tillsammans med familjer vid störningar, vanvård av bostad samt upprepade hyresförsummelser. Socialstyrelsen bör vara drivande i den metodutveckling som vi föreslår här.

Konsekvenser och genomförande

Att driva metodutveckling är en del av socialstyrelsens uppdrag och myndigheten har under de år som olika vräkningsförebyggande projekt bedrivits i kommunerna haft möjlighet att samla kunskap kring goda exempel. På områden som är helt nya kan det emellertid krävas att ny kunskap inhämtas. Den metodutveckling som avses här förutsätter dels att tidigare inhämtad kunskap tillvaratas men också att ny kunskap genereras. Socialstyrelsen bör därför tilldelas medel för denna metodutveckling.

Vi saknar idag kunskap om vad som är god metodutveckling. Ett *förslag* är att Socialstyrelsen i ett reflekterande samarbete med några projektkommuner arbetar med att utveckla metoder. Arbetet bör inledas med en gemensam utbildningssekvens kring innehållet i den föreslagna reformen. Man kan därefter tänka sig att metodgenereringen utgår från ett för projektkommunerna öppet och gemensamt dokument där olika erfarenheter samlas utifrån för- och nackdelar med olika arbetssätt. Dokumentet bör även under projektiden kunna vara öppet för läsning och kommentarer från alla som arbetar med vräkningar av barnfamiljer inom socialtjänsten. Socialstyrelsen bör ansvara för att öppet, löpande kommentera (handleda), redigera, analysera och dra slutsatser av det som framkommer i dokumentet. De kunskaper Socialstyrelsen erhåller i sin granskande verksamhet bör givetvis också tillvaratas i detta arbete.

11.6 Hyreslagen

I *Vräkning och hemlöshet – drabbar också barn* föreslås att ett barnrättsperspektiv införlivas med hyreslagen.²⁴³ Detta förslag är vi kritiska till eftersom hyreslagen vilar på avtalsrättslig grund och det kan få oanade konsekvenser om hyresvärdar med hänvisning till ett barnrättsperspektiv förväntas tåla försummade hyresbetalningar, med mera. I förlängningen finns en uppenbar risk att barnfamiljer kommer att få det mycket svårt att hitta bostad. Barnets bästa är ett gemensamt samhälleligt ansvar som bäst tillgodoses genom att föräldrar får stöd och socialnämnden ges adekvata verktyg för att uppmärksamma och i förekommande fall förhindra en försämring av barnets situation. Vi föreslår därför *inte* att hyreslagen kompletteras med ett barnrättsperspektiv, däremot lägger vi nedan fram några ändringsförslag i hyreslagen som bör leda till att barnvräkningar minskar.

11.6.1 Underrättelseskyldigheten för hyresvärden bör utvidgas

Bedömning:

En underrättelseskyldighet bör införas i hyreslagen som innebär att hyresvärden vid alla uppsägningar både i förtid och till hyrestidens utgång och oavsett orsak alltid ska underrätta socialnämnden.

Förslag:

En hyresvärd ska i samband med en uppsägning av en hyresgäst alltid underrätta socialnämnden.

En grundläggande förutsättning för att socialtjänsten ska kunna förhindra en barnvräkning är att myndigheten har kännedom om vad som håller på att inträffa. Vi menar att det inte finns någon anledning att skilja mellan olika uppsägningar som kan resultera i en vräkning av ett barn, tvärtom kan socialtjänsten i alla situationer där det finns risk att ett barn vräks behöva göra en bedömning av situationen. Hyreslagsutredningen gör en liknande bedömning när det gäller hyresförsummelser och störningar men inte när det gäller övriga uppsägningsgrunder.

²⁴³ SOU 2005:88, s. 181.

Utredningens förslag är att det vid uppsägningar till hyrestidens utgång på grund av upprepade hyresförsummelser och störningar ska vara hyresnämndens skyldighet att underrätta socialnämnden. Skäl för bedömningen är bland annat att en hyresvärd under handläggningen i hyresnämnden kan komma att åberopa andra och nya grunder för uppsägning, än de ursprungliga. Dessa problem skulle kunna undvikas om hyresvärderna alltid har en skyldighet att underrätta socialnämnden om en uppsägning oavsett grunden för densamma. Om barnvräkningar ska kunna förhindras eller åtminstone mötas upp med adekvata åtgärder från socialnämndens sida är en första och grundläggande förutsättning att nämnden har kännedom om det inträffade. Att där vid lag särskilja mellan olika uppsägningsgrunder kan inte, ur ett barnrättsperspektiv, anses befogat. Ett enhetligt förfarande skulle också underlätta hanteringen med uppsägningar för hyresvärderna.

En situation som behöver beröras särskilt, är uppsägningar på grund av otillåten andrahandsuthyrning. Förklaringarna till en otillåten andrahandsuthyrning kan, som hyreslagsutredningen anför, vara andra än att hyresgästen har sociala problem och en underrättelse till socialnämnden skulle i denna situation kunna uppfattas som överflödiga.²⁴⁴ Föreligger en otillåten andrahandsuthyrning, kan det också på goda grunder antas att förstahandshyresgästen har sitt boende ordnat på annat håll. En underrättelse till socialnämnden i denna situation skulle, det oaktat, ge socialnämnden en möjlighet att undersöka om andrahandshyresgästen är en barnfamilj och i sådant fall klarlägga hur denna familj ordnar sitt boende till följd av uppsägningen och en eventuellt påföljande vräkning. Det saknas kunskap om vilka de människor är som hyr sin bostad i andra hand särskilt när det är fråga om otillåten andrahandsuthyrning. Det är inte osannolikt att det ibland handlar om människor som med Socialstyrelsens definition skulle kunna beskrivas som hemlösa.²⁴⁵ I våra intervjuer med företrädare för socialtjänsten har denna situation lyfts fram som exempel på barnvräkningar som socialtjänsten inte har kännedom om.

²⁴⁴ SOU 2008:47, s.108.

²⁴⁵ Socialstyrelsen, 2005.

Hyresvärdens skyldighet att underrätta socialnämnden om en uppsägning ska vara kopplad till en skyldighet för socialnämnden att klarlägga om det finns barn i den uppsagda familjen samt hur barnets framtida boende ser ut (se ovan).

Konsekvenser

En konsekvens av att införa en bestämmelse enligt ovan skulle kunna vara att socialtjänsten blev överöst med meddelanden från hyresvärderna och att hyresvärderna ålades en tung administrativ börda. Men, den ojämförligt vanligaste uppsägningsgrunden är trots allt, bristande hyresinbetalning och här finns redan en underrättelseskyldighet för hyresvärderna. Vår bedömning är därför att en utökad underrättelseskyldighet bara innebär ett marginellt merarbete för hyresvärdarna och socialtjänsten. En generell underrättelseskyldighet skulle också möjliggöra en samlad bild av vilka barnfamiljer som riskerar att vräkas. Ett enhetligt förfarande kan dessutom i sig vara arbetsbesparande för hyresvärdarna eftersom några ställningstaganden kring huruvida en underrättelse ska skickas eller inte, aldrig behöver göras.

11.6.2 Information till socialnämnden om hyresskuld

Bedömning:

En bestämmelse bör införas i hyreslagen som innebär en skyldighet för hyresvärderna att informera vid hyresskuld även när hyresvärderna inte säger upp hyresgästen.

Förslag:

När en hyresgäst är försenad med mer än två månaders hyra ska socialnämnden informeras.

Det saknas rationella skäl till att hyresvärdar ska kunna vänta hur länge som helst med en uppsägning på grund av en hyresskuld utan att socialnämnden har haft information om situationen, vilket är fallet idag. För hyresgästen kan detta leda till en i förlängningen ohjälplig situation, med oöverstigliga skulder som resultat. En följd av detta är också att enskilda kommuner, i vissa fall, ställs inför valet att antingen betala en mycket omfattande

hyresskuld eller att låta ett barn vräkas. Det finns en uppenbar risk om kommunen har ett flertal sådana ärenden, att barn på grund av skuldernas omfattning ibland kommer att vräkas. Flera av de här intervjuade företrädarna för socialnämnden har också uppgett att hyresskuldernas storlek kan ha betydelse för vilken insats som beslutas. I vissa kommuner har man redan i dagsläget försökt stävja detta problem genom att en vräkningsförebyggare månatligen går igenom de hushåll som har en hyresskuld men som inte ännu är uppsagda. Det är ett tidskrävande arbete som tar kommunala resurser i anspråk som skulle kunna användas på ett mer effektivt sätt. Att det ser olika ut i kommunerna på den här punkten gör dessutom att skyddet för barn som i förlängningen riskerar att vräkas blir olika.

Vårt förslag är därför att, även om en hyresvärd inte säger upp en hyresgäst på grund av att denne har en hyresskuld så ska socialnämnden alltid informeras när hyresgästen är försenad med mer än två månaders hyra.

Socialnämnden ska därefter till följd av ett sådant meddelande arbeta uppsökande och på olika sätt försöka etablera en kontakt med familjen i enlighet med den ovan föreslagna vräkningsbestämmelsen.

Konsekvenser

Förslaget kommer i vissa fall innebära en utökad administrativ börda för hyresvärdarna. Med datoriserade rutiner bör detta inte bli alltför betungande. Dessutom innebär förslaget troligen kostnadsbesparingar för hyresvärden på grund av socialtjänstens skyldighet att arbeta vräkningsförebyggande. Hyresvärdarna har dessutom genom socialtjänstens roll en mycket större trygghet och skydd mot ekonomiska förluster än andra marknadsaktörer. Det är rimligt att detta också leder till ett ansvar.

11.6.3 Uppsägning på grund av störningar och/eller vanvård av bostad bör alltid prövas av hyresnämnden

Bedömning:

Hyreslagen bör ändras så att uppsägning av barnfamiljer på grund av störningar eller vanvård av bostad bör alltid prövas av hyresnämnden.

Förslag:

Uppsägning på grund av störningar eller vanvård av bostaden bör alltid prövas av hyresnämnden.

Barn som lever i familjer som är så pass störande för sin omgivning eller i bostäder som är så vanvårdade att en hyresvärd väljer att säga upp familjen är sannolikt i behov av stöd från samhället. Att barnen i dessa familjer, utöver de problem som familjen tampas med till vardags, tvingas bryta upp och lämna en närmiljö och relativ trygghet som eventuellt har byggts upp till andra personer i omgivningen får anses som särskilt bekymmersamt. Familjer med dessa problem har sannolikt ännu svårare än andra att möta den otrygghet som ett liv i hemlöshet kan innebära. En flytt för barn i dessa situationer riskerar därför ibland att vara direkt skadligt för barnet. Samtidigt kan det ibland vara så att relationen till omgivningen, på grund av familjens störande beteende, har skadats så allvarligt att en flytt trots allt är den bästa lösningen och en bedömning måste alltid göras i det enskilda fallet. På grund av allvaret i dessa situationer föreslår vi emellertid att alla uppsägningar av barnfamiljer på grund av störningar och vanvård av bostaden alltid ska prövas av hyresnämnden.

Även vuxna som är störande eller lever i vanvårdade bostäder kan fara illa av att tvingas ut i hemlöshet och vi menar därför att alla uppsägningar på grund av störningar eller vanvård av bostaden ska prövas av hyresnämnden.

Konsekvenser

Det är enligt vår undersökning ytterligt få ärenden som hanteras av Kronofogden som rör störningar och vanvård av bostad och som inte har föregåtts av en process i hyresnämnden. Förslaget innebär därför bara en ytterst marginell ökning av hyresnämndens arbetsbörda. Att den här aktuella problematiken hanteras enhetligt gör också hyreslagen mer tillgänglig.

11.6.4 En trovärdig handlingsplan från socialnämnden - hinder för uppsägning

Bedömning:

En bestämmelse bör också införas i hyreslagen avseende hyresnämndens prövning av socialtjänstens handlingsplan vid upprepade hyresförsummelse eller störningar, vanvård av bostad. Hyresnämndens bedömning bör i dessa situationer inte bara vara retrospektiv utan också prospektiv.

Förslag:

En trovärdig handlingsplan från socialnämnden avseende upprepade hyresförsummelser, störningar eller vanvård av bostad innebär hinder mot en uppsägning av dessa skäl.

Ovan har innehållet i den här föreslagna handlingsplanen skisserats. För att en handlingsplan ska bedömas som trovärdig bör alla punkterna ha besvarats på ett realistiskt sätt utifrån den enskildes situation, behov och problem. I dagsläget ska hyresnämnden, vid en prövning av om hyresgästen åsidosatt sina förpliktelser enligt hyresavtalet i så pass hög grad att hyresavtalet inte bör förlängas göra en retrospektiv bedömning av vad som tidigare har hänt. En sådan bedömning behöver även fortsättningsvis göras men den ska därefter ställas mot den av socialnämnden presenterade planen och bedömningen får därför i slutändan en framåtblickande karaktär. Det centrala är om hyresgästens tidigare försummelser kan antas upphöra i och med socialnämndens insatser.

Konsekvenser av förslaget

Grundläggande i hyreslagen är att en hyresvärd inte ska behöva tåla vare sig hyresförsummelse, störningar eller vanvård av bostaden. Förslaget innebär inte heller att hyresvärdens berättigade krav på att få ersättning för den vara (bostaden) som han tillhandahåller åsidosätts, men barn behöver, i och med förslaget, inte vräkas för att tillgodose kravet. En bestämmelse av detta slag lägger också ett tydligt ansvar på socialnämnden för sådana situationer där störningar, vanvård av bostad och upprepade hyresförsummelse förekommer. Samtidigt skulle socialnämndens ansträngningar, i och med bestämmelsen, inte kunna bortses från, vilket är fallet idag.

Om en hyresgäst med stöd av socialnämndens handlingsplan kan behålla besittningsskyddet, bör också användningen av sociala kontrakt, korttidskontrakt och liknande minska avsevärt. Socialtjänstens dubbla roll som hyressvärd och socialtjänst har kritiserats av både forskare och i offentliga utredningar.²⁴⁶ En handlingsplan av den typ som föreslås här skulle därför också innebära att olika parter roller renodlas.

²⁴⁶ SOU 2005:88, s. 167 ff; SOU 2001:95, s. 120; Sahlin 1996, s. 247 ff.

11.6.5 Skyldighet för socialnämnden att informera Kronofogden om hyresgarantier

Bedömning:

Om Kronofogden inte informeras om att socialtjänsten utfärdat en hyresgaranti i enlighet med 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. eller har betalat en hyresskuld inom återvinningsfristen, riskerar en vräkning trots detta att komma till stånd. Hyreslagen bör därför kompletteras med en bestämmelse som ger socialtjänsten en skyldighet att informera Kronofogden om att en hyresgaranti har utfärdats eller att en hyresskuld har betalats.

Förslag:

När socialnämnden inom återvinningsfristen, har utfärdat en hyresgaranti enligt 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. eller betalat en hyresskuld ska nämnden omedelbart informera Kronofogden.

Ett beslut som fattats av Kronofogden via den summariska processen som innebär att en skuld har fastställts och att avhysning får ske, kan inte överprövas. Detta gäller även om det i efterhand skulle visa sig att beslutet är felaktigt. Det innebär att Kronofogden har en skyldighet att verkställa en vräkning även om den vilar på felaktiga grunder. Exempel på en sådan ”felaktighet” som kan uppstå är när socialnämnden inom återvinningsfristen har meddelat hyresvärden att nämnden tar ansvar för hyresinbetalningen eller när nämnden har betalat en hyresskuld utan att Kronofogden informerats. Socialnämndens beslut innebär att hyresvärden inte kan driva vräkningen vidare, men om Kronofogden inte informerats om beslutet kan ett beslut om vräkning, trots det, fattas.

Vi menar därför att om hyresgarantier överhuvudtaget ska ha praktisk effekt måste de kopplas till en skyldighet för socialnämnden att omedelbart informera Kronofogden om att socialnämnden har utfärdat en sådan enligt 12 kap. 44 § 4 st. 1 p. På samma sätt, måste Kronofogden informeras om att socialnämnden betalat en hyresskuld för att säkerställa att en vräkning inte, trots detta, kommer till stånd.

Konsekvenser av förslaget

Förslaget innebär en viss ökning av socialtjänstens administrativa börda. Samtidigt är förslaget grundläggande för att syftet med nuvarande lagstiftning uppnås.

11.7 Utsökningsbalken

Bedömning:

En översyn av utsökningsbalkens regler behöver göras ur ett barnrättsperspektiv. En sådan översyn bör bland annat omfatta en granskning av:

- reglerna för exekutiv försäljning
- hur vräkningar där barn är närvarande bör genomföras
- Kronofogdens möjligheter att beakta ett barnrättsperspektiv vid en barnvräkning
- på vilket sätt barns egendom behandlas vid och efter en vräkning

Vi menar att en översyn av utsökningsbalkens regler behöver göras ur ett barnrättsperspektiv.

²⁴⁷ Reglerna för exekutiv försäljning bör ses över bland annat i fråga om hur visningar av en aktuell bostad går till och hur barns närvaro vid sådana visningar bör hanteras. Dessutom bör det, ur ett barnrättsperspektiv analyseras, hur de vräkningar av barn som trots allt inte har kunnat undvikas, ska gå till. Bland annat bör det ibland stora antalet myndighetspersoner som närvarar vid en vräkning uppmärksammas. Detta kan i sig kännas som en maktdemonstration för den utsatta familjen. Det är därför inte svårt att förstå att barn upplever sig kränkta av samhället efter en vräkning. Att det stora antalet myndighetspersoner dessutom står på hyresvärdens sida och inte förhindrar att barnet måste lämna sitt hem, trots att barnet inte har gjort sig skyldig till något brott eller på annat sätt handlat felaktigt, kan ur barnets perspektiv uppfattas som djupt orättvist. Det är också uttryck för en ojämlik behandling av barn i vårt samhälle.

Av våra undersökningar framgår att det är mycket ovanligt att barn befinner sig i hemmen vid vräkningar. I det fall det förekommer är det ofta förknippat med mycket traumatiska upplevelser. Barnkonventionen omfattar alla myndigheter men vi menar, trots detta, att

²⁴⁷ Jfr SOU 2005:88, s.183

Kronofogden bör ges ett tydligt mandat att vid vräkningar beakta barnets bästa. Detta innebär att om en vräkning omöjligen har kunnat undvikas och Kronofogden finner barn i hemmet vid en vräkning ska denna kunna uppskjutas under rimlig tid. I samråd med socialtjänsten ska det säkerställas att barnen har en annan trygg plats att vara på, innan vräkningen genomförs. En motsvarande bestämmelse i socialtjänstlagen har föreslagits ovan. Socialtjänsten föreslås ha en skyldighet att säkerställa barns boende efter en vräkning.

En omständighet som också borde utvärderas är att barns privata ägodelar, som en konsekvens av en vräkning, ibland kan omhändertas och tillfalla bland annat hyresvärden, trots att barnet inte står i något kontraktsförhållande till hyresvärden. Hur barns rätt till sin egendom kan tillvaratas på bästa sätt i denna situation bör utredas närmare.

11.8 Kronofogden

Bedömning:

Kronofogdens arbete med ett barnrättsperspektiv bör förtydligas och bli enhetligt.

Förslag:

Kronofogdemyndigheten bör ta fram riktlinjer för myndighetens arbete vid barnvräkningar. Dessa riktlinjer bör innehålla ett klarläggande av:

- vad ett barnrättsperspektiv är och hur detta kan beaktas i Kronofogdens arbete med barnvräkningar
- hur Kronofogdens arbete under den summariska processen kan vara serviceinriktat och vräkningsförebyggande utan att myndighetens ”neutralitet” går förlorad
- hur ett barnrättsperspektiv beaktas under verkställighetsprocessen
- hur ett barnrättsperspektiv tas tillvara vid en exekutiv försäljning av en bostad

Av våra undersökningar framgår det tydligt att Kronofogden i sitt arbete kan välja ett mer eller mindre vräkningsförebyggande förhållningssätt. Vissa kronofogdar arbetar mycket aktivt och tar personlig kontakt med både enskilda och myndigheter, andra gör det inte. Många kronofogdar menar att deras arbete har bidragit till att vräkningar ibland har kunnat förhindras. Även om Kronofogdens arbete har tydliga ramar finns alltså ett ganska stort utrymme för personliga initiativ. Det är uppenbart att myndigheten behöver föra en intern diskussion kring kravet på neutralitet och den serviceskyldighet som följer av förvaltningslagens²⁴⁸ regler. Onödiga spänningar tycks finnas där vissa kronofogdar uppfattas ge service i det dolda, vilket naturligtvis inte behövs. Saklighet och neutralitet i handläggningen behöver på inga sätt vara något hinder för en aktiv och serviceinriktad handläggning.

²⁴⁸ SFS 1986:223.

Genomförande

Vårt förslag är att de riktlinjer som här föreslås, tas fram genom en reflekterande process tillsammans med kronoinspektörer i landet. På samma sätt som vi föreslagit att Socialstyrelsen ska arbeta med metodutveckling menar vi att även Kronofogden skulle kunna arbeta. Förslaget är att arbetet med riktlinjerna inleds med en utbildningssekvens i några projektdistrikt. Därefter skapas ett öppet dokument där för- och nackdelar med olika arbetssätt listas i relation till ett barnrättsperspektiv. Dokumentet bör också kunna kommenteras och läsas av alla kronoinspektörer i landet. Kronofogden centralt ansvarar för att kommentera (handleda), redigera, analysera och dra slutsatser. Projekttiden föreslås vara tre år.

11. 9 Litteratur

Andersson, G & Swärd, H. *Barn utan hem: olika perspektiv*. Lund: Studentlitteratur, 2007.

Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A. *Vräkt: utkastad från hus och hem i Stockholm 1879-2009*. Stockholm: Premiss, 2010.

Flyghed, J & Stenberg, S-Å. *Vräkt i laga ordning*. Vällingby: Konsumentverket, 1993.

Flyghed, J. Avhysningspraxis hos socialtjänst, hyresvärdar och kronofogdar 1995-2005 med särskilt fokus på barnfamiljer. I, SOU 2005:88, *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*.

Flyghed, J. *Vräkt till hemlöshet? Vräkningar i Sverige 1982-1994*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 1995.

Hansen Löfstrand, C. *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité, 2005.

Holmdahl, J. *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Lic.-avh., 2009.

Prop. 1992/93:115. *Om ändringar i jordabalkens hyresregler*.

Prop. 2000/01:80. *Ny socialtjänstlag mm*.

Sahlin, I. *A few notes on the relationship between the secondary housing market, landlord cooperation, vacancies and homelessness*. Paper till nordiskt forskarseminarium i Köpenhamn, 2005.

Sahlin, I. Den sekundära bostadsmarknaden och dess betydelse för 1990-talets hemlöshet. I, Runquist, W & Swärd, H (red.). *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson, 2000.

Sahlin, I. *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv, 1996

Socialdepartementet. *Hemlöshet: många ansikten - mångas ansvar: en strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden*. Stockholm, 2007

Socialstyrelsen, 1991:7. *Inför avhysningen*. Stockholm. Allmänna förlaget, 1991.

Socialstyrelsen. *Hemlösa i Sverige 1999: vilka är de och vilken hjälp får de?* Stockholm, 2000.

Socialstyrelsen. *Socialtjänsten i Sverige: en översikt 2003*. Stockholm, 2003.

Socialstyrelsen. *Grundbok barns behov i centrum (BBIC)*. Stockholm, 2006.

Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm, 2008.

SOU 2001:95. *Att motverka hemlöshet: en sammanhållen strategi för samhället*. Kommittén för hemlösa.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*. Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.

SOU 2008:47. *Frågor om hyra och bostadsrätt*. Hyreslagsutredningen.

SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU)*. Barnskyddsutredningen.

Thörn, C. *Att bo eller inte bo: om satsningen "Bra boende" i stadsdelen Bergsjön i Göteborg och om strategier för att motverka hemlöshet*. Göteborg: FoU i Väst, 2006.

Rättsfall:

RÅ 1997 ref 2

Källförteckning

- Andersson, G. & Swärd, H. *Barn utan hem: olika perspektiv*. Lund: Studentlitteratur, 2007.
- Bengtsson, B, Hager, R & Victorin, A. *Hyra och annan nyttjanderätt till fast egendom*, uppl. 7. Stockholm: Norstedts juridik, 2007.
- Bergenstråhle, S. *Boende och välfärd 1986-2003*. Stockholm: Hyresgästföreningen, 2006.
- Boverket. *Någonstans att bo*. Karlskrona: Boverket, 2007.
- Bronfenbrenner, U. *The ecology of human development: experiments by nature and design*, Cambridge: Harvard Univ. Press, 1979.
- Buckner, C. Understanding the Impact of Homelessness on Children. An empirical Examination Using Cluster Analysis. *American Behavioral Scientist*, vol. 51(6), (2008): 721-736.
- Eriksson, L, Stenberg, S-Å, Flyghed, J & Nilsson, A. *Vräkt: utkastad från hus och hem i Stockholm 1879-2009*. Stockholm: Premiss, 2010.
- Flyghed, J & Stenberg, S-Å. *Vräkt i laga ordning*. Vällingby: Konsumentverket, 1993.
- Flyghed, J. Avhysningspraxis hos socialtjänst, hyresvärdar och kronofogdar 1995-2005 med särskilt fokus på barnfamiljer. I, SOU 2005:88, *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn*.
- Flyghed, J. *Vräkt till hemlöshet? Vräkningar i Sverige 1982-1994*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 1995.
- FN:s barnrättskommitté. *Rapport från den elfte sessionen*, januari 1996, crc/c/50.
- Hansen Löfstrand, C. *Hemlöshetens politik: lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité, 2005.
- Hollander, A. *Rättighetslag i teori och praxis: en studie av lagstiftning inom social- och handikappområdet*. Uppsala: Iustus, 1995.

Holmdahl, J. *Hot om vräkning: tre aktörers perspektiv*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Lic.-avh., 2009.

Huntington, N, Buckner, CJ & Bassuk, LE. Adaptation in Homeless Children. An Empirical Examination Using Cluster Analysis. *American Behavioral Scientist* vol. 51(6), (2008): 737-755.

Hydén, H. *Rättssociologi som rättsvetenskap*. Lund: Sociologiska institutionen, 1998.

Kirkman, M, Keys, D, Bodzak, T & Turner, A. Are we moving again this week? Children's experiences of homelessness in Victoria, Australia. *Social Science and Medicine*, vol.70 (7), (2010): 994-1001.

Kjellbom, P. Rättsäkerhet och flexibilitet i kommunala riktlinjer. *Retfærd, Nordisk juridisk tidskrift*, årg. 32, nr. 4/127, (2009): 80-103.

Knutagård, M. *Skälens fångar: hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Malmö: Égalité, 2009.

Kronofogden. PM 2008-04-01, processägarens kansli, indrivning. Stockholm: Kronofogden, 2008.

Kronofogden. *Utmätning*, utg. 5. Solna: Kronofogden, 2010.

Kåreholt, I, & Stenberg, S-Å. Den svenska bostadsmarknadens nedre botten - hyresgäster i permanent bostadskris. *Sociologisk Forskning*, vol. 28 (3), (1991): 67-82.

Magnusson, L & Turner, B. Municipal Housing Companies in Sweden - Social by Default. *Housing Theory and Society*, vol. 25 (4), (2008): 275-296.

Marshall, TH. *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge: CUP, 1950.

Mathiesen, T. *Rätten i samhället: en introduktion till rättssociologin*. Göteborg: Korpen, 1985

Niemi-Kiesiläinen, J. Consumer bankruptcy in comparison: Do we cure a market failure or a social problem? *Osgoode Hall Law Journal*, vol. 37, (1999): 474 -50.

Nilsson, A & Flyghed, J. *Vräkt och hemlös? Marginaliseringsprocesser bland vräkta*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, 2004.

Nilsson, A, & Flyghed, J. Tryggare kan ingen vara? Vräkning av barnfamiljer: Förekomst, orsaker och konsekvenser. I, Ds 2004:41 *Ekonomiskt utsatta barn*, s.257-288.

Sahlin, I. *A few notes on the relationship between the secondary housing market, landlord cooperation, vacancies and homelessness*. Paper till nordiskt forskarseminarium i Köpenhamn, 2005.

Sahlin, I. Den sekundära bostadsmarknaden och dess betydelse för 1990-talets hemlöshet. I, Runquist, W & Swärd, H (red.). *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*. Stockholm: Carlsson, 2000.

Sahlin, I. *På gränsen till bostad: avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv, 1996

Scott Long, J & Freese, J. *Regression models for categorical dependent variables using Stata*, 2. Ed. Texas College Station: Stata Press, 2006.

Shanker-Brown, R. *A case study of the social and educational experiences of homeless children*. Ph.D. dissertation, Ann Arbor MI, The University of North Carolina, <http://hdl.handle.net/2029/177>, 2009.

Skatteverket. *Handledning för den summariska processen*, utgåva 3. 928, 2007.

Socialdepartementet. *Hemlöshet: många ansikten - mångas ansvar: en strategi för att motverka hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden*. Stockholm, 2007

Socialstyrelsen 1991:7. *Inför avhysningen*. Stockholm: Allmänna förlaget, 1991.

Socialstyrelsen. *Grundbok barns behov i centrum (BBIC)*. Stockholm, 2006.

Socialstyrelsen. *Hemlösa i Sverige 1999: vilka är de och vilken hjälp får de?* Stockholm, 2000.

Socialstyrelsen. *Hemlöshet i Sverige 2005 – omfattning och karaktär*. Stockholm, 2006.

Socialstyrelsen. *Olika villkor. Om levnadsförhållanden, risker och kommunala kostnader för barn och unga*. Stockholm, 2010.

Socialstyrelsen. *Socialtjänsten i Sverige: en översikt 2003*. Stockholm, 2003.

Socialstyrelsen. *Vräkningsförebyggande arbete: stöd till socialtjänsten och andra aktörer*. Stockholm, 2008.

Stenberg, S-Å. *Vem vräks? Vräkningshotade hushåll i tre kronofogdedistrikt*. Stockholm: Inst. för social forskning, 1984.

Stenberg, S-Å. *Vräkt ur folkhemmet: en studie av vräkningarna i Sverige under 1900-talet*, Stockholm: Carlsson, 1990.

Swärd, H. Teser och föreställningar om hemlösa och hemlöshet i dagens samhälle. I, *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Swärd, H & Runquist, W (red). Stockholm: Carlsson, 2000.

Thörn, C. *Att bo eller inte bo: om satsningen "Bra boende" i stadsdelen Bergsjön i Göteborg och om strategier för att motverka hemlöshet*. Göteborg: FoU i Väst, 2006.

Turner, B. Hemlöshet och bostadspolitik för alla. I, *Hemlöshet: Om olika perspektiv och förklaringsmodeller*, Swärd, H & Runquist, W (red). Stockholm: Carlsson, 2000.

UNICEF. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm, 2009.

Åström, K. *Socialtjänstlagstiftningen i politik och förvaltning: en studie av parallella normbildningsprocesser*. Lund: Univ. Press, 1988.

Offentligt tryck

Ds 2004:41. *Ekonomiskt utsatta barn*.

Prop 1992/93:115. *Om ändringar i jordabalkens hyresregler*

Prop 2003/04:94. *Bostadsrätt - underrättelser till socialnämnden*.

Prop. 1977/78:175. *Med förslag till hyresförhandlingslag m.m.*

Prop. 1979/80:1, del A. *Om socialtjänsten*.

Prop. 1992/93:115. *Om ändringar i jordabalkens hyresregler..*

Prop. 1993/94:123. *Skuldsaneringslag*.

Prop. 1996/97: 124. *Ändring i socialtjänstlagen.*

Prop. 1997/98:119. *Bostadspolitik för hållbar utveckling.*

Prop. 1997/98:182. *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

Prop. 2000/01:80. *Ny socialtjänstlag mm.*

Prop. 2009/10:185. *Allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag och reformerade hyressättningsregler.*

Prop. 2009/10:192. *Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn.*

Prop. 2009/10:232. *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.*

Prop. 2009/10:237. *Ny delgivningslag.*

SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet: FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige.* Barnkommittén.

SOU 2001:55. *Barns och ungdomars välfärd.* Kommittén Velfärdsbokslut.

SOU 2001:95. *Att motverka hemlöshet: en sammanhållen strategi för samhället.* Kommittén för hemlösa.

SOU 2005:43, del A. *Vårdnad - boende - umgänge: barnets bästa, föräldrars ansvar.* 2002 års vårdnadskommitté.

SOU 2005:88. *Vräkning och hemlöshet: drabbar också barn.* Utredningen om vräkning och hemlöshet bland barnfamiljer.

SOU 2008:47. *Frågor om hyra och bostadsrätt.* Hyreslagsutredningen.

SOU 2009:68. *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU).* Barnskyddsutredningen.

Rättsfall och JO-avgöranden

RÅ 84 2:27

RÅ 1986 ref 76

RÅ 1990 ref 119

RÅ 1994 ref 50

RÅ 1995 ref 56

RÅ 1997 ref 2

RÅ 2004 not 118

RÅ 2004 ref. 130

RÅ 2009 ref 103

ÖH 662-09

ÖH 2299-10

JO 4502–2002

JO 1153–2003